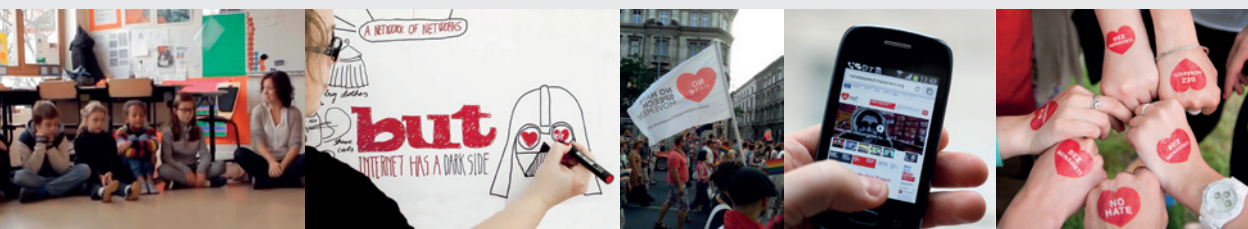

ZAKŁADKI

PRZECIWDZIAŁANIE MOWIE NIENAWIŚCI
W SIECI POPRZEZ EDUKACJĘ
O PRAWACH CZŁOWIEKA

tolerancja nękanie **edukacja o prawach człowieka** wrogość **tolerancja**
homofobia **solidarność** ksenofobia **sprawiedliwość** przestępstwo
tolerancja **szacunek** seksizm **różnorodność** rasizm **pokój** nacjonalizm
uczestnictwo antysemityzm **równość** homofobia **bezpieczeństwo**
odność islamofobia **wolność** dyskryminacja **demokracja** nienawiść

ZAKŁADKI

**Przeciwdziałanie mowie nienawiści w sieci
poprzez edukację o prawach człowieka**

Autorzy i redaktorzy
Ellie Keen, Mara Georgescu

Redakcja merytoryczna
Rui Gomes

Tytuł oryginału: *Bookmars – A manual for combating hate speech online through human rights education*
© Council of Europe, 2014

Opinie wyrażone w niniejszym podręczniku niekoniecznie odzwierciedlają stanowisko Rady Europy. Wszystkie prawa do tej publikacji należą do Rady Europy. Zabrania się reprodukcji i rozpowszechniania niniejszej publikacji w całości lub w części w celach komercyjnych w jakiegokolwiek formie lub za pomocą jakichkolwiek środków, elektronicznych (CD-ROM, Internet itp.) lub mechanicznych, w tym powielania, zapisywania lub wykorzystywania jakiegokolwiek innego systemu przechowywania i wyszukiwania informacji bez pisemnej zgody Wydawnictw Rady Europy (publishing@coe.int), Dyrekcji Komunikacji Rady Europy (z powiadomieniem Europejskiego Centrum Młodzieżowego w Budapeszcie, 1-3 Zivatar utca, H-1024 Budapeszt, Węgry; e-mail: eycb.secretariat@coe.int). Reprodukowanie materiałów z niniejszej publikacji jest dozwolone wyłącznie w niekomercyjnych celach edukacyjnych pod warunkiem odpowiedniego podania źródła. Pozostałą korespondencję dotyczącą *Bookmarks* należy kierować do Departamentu ds. Młodzieży Rady Europy: European Youth Centre Strasbourg, 30, rue Pierre de Coubertin, F-67075 Strasbourg Cedex - France, email: youth@coe.int

Zdjęcia na okładce dzięki uprzejmości (od lewej do prawej):

- Rady Europy
- No Hate Ninja Project
- Földi László
- Horváth Dániel
- National Campaign Committee Slovakia

Podręcznik powstał z inicjatywy Rady Europy i jest wykorzystywany za jej zgodą. Niniejsze tłumaczenie podręcznika zostało wydane w porozumieniu z Radą Europy, lecz na wyłączną odpowiedzialność wydawcy.

Tłumaczenie wydane na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa [CC BY-SA 3.0 PL] przez Fundację Batorego w ramach programu Obywatele dla Demokracji finansowanego z Funduszy EOG.

Tłumaczenie: Marcin Łakomski

Redakcja: Joanna Liczner, Katarzyna Szaniawska

Korekta: Katarzyna Szaniawska

Projekt graficzny i skład: Poważne Studio

(na podstawie oryginalnego projektu autorstwa Dániela Horvátha)

Warszawa 2015

ISBN 978-83-62338-54-2

PRZEDMOWA

Trzymasz w rękach podręcznik *Zakładki*. Jest to cenne narzędzie służące przeciwdziałaniu mowie nienawiści i wzmocnieniu poszanowania praw człowieka. Można by zadać pytanie: „Po co sobie tym zawracać głowę? Przecież ludzie w demokratycznym społeczeństwie mają prawo do swobody wypowiedzi!”. Rzeczywiście: wolność słowa to podstawowe prawo człowieka, które dotyczy również wypowiedzi mogących ludzi obrażać, szokować czy niepokoić. Korzystanie z tego prawa pociąga za sobą odpowiedzialność i oczywiste obowiązki. Mowa nienawiści nie jest mową „chronioną” – pełne nienawiści słowa mogą prowadzić do prawdziwych przestępstw motywowanych nienawiścią. Takie przestępstwa już zrujnowały lub odebrały życie zbyt wielu ludziom.

Mowa nienawiści należy obecnie do najczęstszych form nietolerancji i ksenofobii w Europie. Szczególnie niepokojąca jest rosnąca obecność mowy nienawiści w dyskursie politycznym oraz jej upowszechnianie się w sferze publicznej, zwłaszcza w Internecie. Kiedy to, co nieakceptowalne staje się do przyjęcia i zaczyna być „normą”, pojawia się prawdziwe zagrożenie dla praw człowieka. Kampania młodych na rzecz praw człowieka w Internecie „Bez nienawiści” ma na celu zmniejszenie poziomu tolerancji dla mowy nienawiści w sieci oraz położenie kresu jej „normalizacji”.

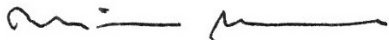
Nikt nie zaprzeczy, że Internet daje nam nowe, niezwykle narzędzia komunikacji służące solidarności, organizowaniu i zmianie społecznej, a także rozrywce. Nie możemy jednak pozwolić na to, aby stał się narzędziem tortur i propagandy wykorzystywanym przez przemysł i ideologię nienawiści. Wolność wyrażania opinii w Internecie musi również oznaczać wolność od strachu w Internecie.

Rada Europy jest pionierem w definiowaniu mowy nienawiści oraz formułuje apele o potępienie rasizmu i ksenofobii w Internecie. Środki prawne są bardzo ważne, ale na pewno niewystarczające. Jedynym długofalowym rozwiązaniem jest edukacja. To edukacja pomaga zapobiegać mowie nienawiści, demaskować ją i budować solidarność z jej ofiarami.

Uczenie się o prawach człowieka, poprzez prawa człowieka i dla praw człowieka ma zasadnicze znaczenie w utrzymaniu klimatu sprzyjającego tym prawom w obliczu szybkich zmian, jakim stale podlega nasze społeczeństwo. Jest to szczególnie istotne dla dzieci i młodzieży. W dzisiejszych czasach takie nauczanie powinno być integralną częścią edukacji medialnej oraz w zakresie korzystania z Internetu.

Kampanię Rady Europy „Bez nienawiści” prowadzą młodzi ludzie. To oni apelowali o jej wprowadzenie i oni decydują o jej kształcie. To ważne, bo właśnie młodzież często pada ofiarą zastraszania i mowy nienawiści oraz innych naruszeń praw człowieka w sieci.

Mam nadzieję, że niniejszy podręcznik trafi do szkół, ośrodków dla młodzieży i organizacji młodzieżowych, a także do Internetu. Uczniów, edukatorów i wszystkich innych zachęcam do korzystania z niego i do udziału w naszej kampanii. Użyjmy podręcznika Zakładki, by powiedzieć „nie” mowie nienawiści.

Thorbjørn Jagland
Sekretarz Generalny Rady Europy

PODZIĘKOWANIA

Pragniemy podziękować wszystkim osobom, które przyczyniły się do powstania niniejszego podręcznika, przekazując swoje sugestie i opinie. Należą do nich w szczególności:

- Członkowie Grupy Wykonawczej Kampanii „Bez nienawiści”: Sergio Belfor, Ghofran Ounissi, Shannon Stephens (Zespół Doradczy ds. Młodzieży); Laurence Hermand, Aleksandra Mitrovic-Knezević, Dicle Akinci (Europejski Komitet Sterujący ds. Młodzieży); Lien Vanbrabant (Europejska Agencja Informacji i Doradztwa dla Młodzieży); Maggie Dokupilova (Europejskie Forum Młodzieży); Dariusz Grzemny (trener) i Kristina Ling (Europejskie Stowarzyszenie Karty Młodzieżowej);
- Claudia Lenz (Europejskie Centrum im. Wergelanda), Anni Siltanen (Insafe) i Vitor Tomé (konsultant);
- Anne Weber (Biuro Komisarza ds. Praw Człowieka); Gordana Berjan (Program ds. Dzieci); Lee Hibbard, Elvana Thaci i James Lawson (Jednostka ds. Zarządzania Internetem); Paula Eck-Walters (Sekretariat Europejskiej Komisji przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji); Josef Huber, Yulia Pererva (Departament ds. Edukacji); Anca-Ruxandra Pandea, Menno Ettema, Aileen Donegan, Claire Uszynski i Maud Hoffman Boivin (Departament ds. Młodzieży) – w Radzie Europy.

Dołożyliśmy wszelkich starań, by odnaleźć i podać autorstwo cytowanych tekstów i ćwiczeń. Za ewentualne pominięcia przepraszamy, chętnie poprawimy je w kolejnych wydaniach.

SPIS TREŚCI

ROZDZIAŁ 1 – O PODRĘCZNIKU

- 1.1 Wprowadzenie do podręcznika 9
- 1.2 Problem mowy nienawiści w sieci 10

ROZDZIAŁ 2 – KAMPANIA MŁODYCH NA RZECZ PRAW CZŁOWIEKA W INTERNECIE „BEZ NIENAWIŚCI”

- 2.1 O kampanii 15
- 2.2 Co mogą zrobić młodzi? 18

ROZDZIAŁ 3 – JAK KORZYSTAĆ Z PODRĘCZNIKA

- 3.1 Dlaczego powstał ten podręcznik? 21
- 3.2 Struktura podręcznika 23
- 3.3 Prowadzenie ćwiczeń 24
- 3.4 10 x co robić, a czego nie robić 26
- 3.5 Tematy i pytania 27

ROZDZIAŁ 4 – ĆWICZENIA

- Zbiorcza tabela z ćwiczeniami. 21 ćwiczeń dotyczących przeciwdziałania mowie nienawiści w sieci poprzez edukację o prawach człowieka 30

ROZDZIAŁ 5 – INFORMACJE DODATKOWE

- 5.1 Mowa nienawiści w sieci 176
- 5.2 Prawa człowieka 184
- 5.3 Wolność wyrażania opinii 190
- 5.4 Rasizm i dyskryminacja 197
- 5.5 Życie prywatne i bezpieczeństwo 203
- 5.6 Demokracja i uczestnictwo 207
- 5.7 Strategie kampanii 212
- 5.8 Umiejętność korzystania z internetu 216
- 5.9 Nękanie w sieci 228
- 5.10 Rada Europy a mowa nienawiści w sieci 232

ROZDZIAŁ 6 – ZAŁĄCZNIKI:

- 6.1 Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (w. skrócona) 238
- 6.2 Europejska Konwencja Praw Człowieka wraz z protokołami (w. skrócona) 239
- 6.3 Inne materiały dotyczące przeciwdziałania mowie nienawiści w sieci . . . 242

1

ROZDZIAŁ 1: O PODRĘCZNIKU

1.1 WPROWADZENIE DO PODRĘCZNIKA

Niniejszy podręcznik powstał jako wsparcie dla „Bez nienawiści” – kampanii młodych na rzecz praw człowieka w Internecie prowadzonej przez Radę Europy, której celem jest przeciwdziałanie mowie nienawiści w Internecie. Publikacja będzie przydatna dla edukatorów zajmujących się tym problemem

zarówno w ramach formalnego systemu edukacji, jak i poza nim. Podręcznik został opracowany z myślą o młodzieży w wieku od 13 do 18 lat, jednak niektóre ćwiczenia można dostosować do potrzeb pozostałych grup wiekowych oraz innych odbiorców.

Konieczność prowadzenia działań edukacyjnych dotyczących nienawiści w sieci wynika po części z narastającego problemu przemocy w Internecie, która często ma charakter skrajny, rasistowski i może zagrażać podstawowym wartościom demokratycznego społeczeństwa. Jednak nienawiść w sieci to nie tylko problem rasizmu i dyskryminacji – to również kwestia związana z tym, jak posługujemy się Internetem. Mowa nienawiści w sieci to względnie nowe zjawisko, które nie zostało dotychczas w pełni rozpoznane i zrozumiane, co oznacza, że świat nie wie jeszcze dokładnie, jak sobie z tym problemem poradzić.

Wiele dotychczasowych prób zwalczania nienawiści w sieci skupia się na mechanizmach kontroli – nienawiść ruguje się tam, gdzie się ona pojawia. Podejście zastosowane w niniejszym podręczniku opiera się na założeniu, że mowa nienawiści jest **objawem** głębszego problemu. Ćwiczenia zamieszczone w tym podręczniku pomogą wskazać prawdziwe jej przyczyny i nauczą jak reagować, kiedy zetkniemy się z mową nienawiści.

*„Draż i kamień połamię
mi kości, ale słowa nigdy
mnie nie skrzywdzą”.*

Zgadzasz się?

Mowa nienawiści w sieci jest jak liście trującej rośliny, która zapuściła korzenie w głąb społeczeństwa. Przycinanie liści nie wystarczy, by dotrzeć do przyczyn problemu.

Podejście uwzględniające perspektywę praw człowieka

Ćwiczenia opisane w podręczniku powinny pomóc młodzieży w nabyciu wiedzy, umiejętności i wykształceniu takich postaw, by zasady obowiązujące w Internecie stały się odzwierciedleniem zasad panujących w świecie rzeczywistym – w „realu”.

Zasady te określono i uzgodniono ponad 60 lat temu. Znamy je jako prawa człowieka. Odnoszą się one do godności każdego człowieka, równości naszych praw, wolności oraz roli w decydowaniu i określaniu zasad, które powinny regulować nasze codzienne życie.

Podobnie jak sama kampania młodzieżowa, niniejszy podręcznik traktuje mowę nienawiści jako zagrożenie dla praw człowieka. Podejście zastosowane w ćwiczeniach uwzględnia perspektywę praw człowieka i opiera się na tych prawach. Dzięki temu podręcznik może pomóc nie tylko w przeciwdziałaniu mowie nienawiści w sieci, ale również w zrozumieniu praw człowieka, które obowiązują zarówno w „realu”, jak i w Internecie. Więcej informacji o tym podejściu w edukacji można znaleźć w rozdziale 3, a podstawowe informacje o prawach człowieka w rozdziale 5.2.

Demokracja i obywatelstwo... w sieci

Niniejszy podręcznik opiera się na ugruntowanym przekonaniu, że przestrzeń w sieci to przestrzeń publiczna, dlatego też wszystkie zasady demokratycznego społeczeństwa **mogą i powinny** być stosowane również w Internecie. W takiej sytuacji to młodzież ma do odegrania szczególnie ważną rolę w przeciwdziałaniu mowie nienawiści.

Młodzi ludzie są obywatelami również w Internecie. Oznacza to, że w sieci mogą wyrażać swoje aspiracje i formułować problemy, podejmować działania oraz zgłaszać osoby, które naruszają prawa człowieka w Internecie. Co więcej – mogą też być obrońcami praw człowieka w sieci.

Sieć to także przestrzeń aktywności, która zakłada znajomość i świadomość procesów rządzących Internetem. W poszczególnych ćwiczeniach opisanych w niniejszym podręczniku analizujemy sposoby interakcji w sieci – to, jak młodzież może podjąć działania w Internecie oraz prowadzić kampanie na rzecz lepszego i bezpieczniejszego Internetu.

Podstawowe informacje dotyczące demokracji, kampanii internetowych i znajomości sieci znajdują się w rozdziale 5.

1. 2. PROBLEM MOWY NIENAWIŚCI W SIECI

Nowe możliwości, nowe zagrożenia

Wraz z pojawieniem się Internetu zwiększyły się możliwości interakcji między ludźmi. Internet dał nam – przynajmniej w teorii – możliwość porozumienia się niemal z każdą osobą na świecie. Właściwie każdy może poznać to, co myśli jakaś osoba siedząca

w swoim pokoju na drugim końcu świata! Dzięki dostępowi do Internetu każdy może tworzyć treści w sieci lub zabierać głos publicznie. Wydaje się, że prawie nikt nie może zabronić nam swobodnego wyrażania myśli.

To wartość, której nikt nie chciałby stracić. Nie powinien jednak dziwić fakt, że wciąż rozwijająca się sieć relacji i interakcji w Internecie odzwierciedla i wzmacnia liczne problemy, z jakimi ludzie od dawna borykają się w „realu”. Nietolerancja i nienawiść towarzyszą naszemu społeczeństwu właściwie od zarania dziejów. Według licznych badań w ostatnich latach takie postawy nasiliły się.

Problem w tym, że jeśli będzie mniej tolerancji dla odmienności i jeśli nie wyznaczymy granic dla negatywnych zachowań, to nietolerancja – i nienawiść – znajdą swój wyraz w tym, co ludzie robią, i w tym, co mówią. W Internecie, dzięki nowym sposobom wypowiedzi, mamy możliwości kontaktu z o wiele większą liczbą ludzi. Jednak granice tego, co można powiedzieć w sieci, są dużo słabsze niż poza nią. W Internecie możemy powiedzieć coś, czego nigdy nie odważylibyśmy się powiedzieć w „realu”.

Jeżeli mowa nienawiści poza Internetem postrzegana jest jako problem, który należy rozwiązać, to czy możemy ignorować ją w sieci?

Co jest gorsze...?

Wypowiedź na publicznym spotkaniu

„Jesteś gejem? To się lecz, żeby w ogóle należeć do ludzkości”.

Komentarz na forum w Internecie

„Jesteś gejem? To się lecz, żeby w ogóle należeć do ludzkości”.

A czy ty wiesz, co w Internecie piszczy?

Zajrzyj na stronę 180, gdzie znajdziesz garść przykładów. Albo poszukaj ich w Internecie.

Kto sprawdza?!

Czy w sieci łatwiej jest wyrazić swe najciemniejsze myśli?

Skala problemu

„Zgwałcę cię jutro o 21. Spotkamy się koło twojego domu????”¹.
 „Nie chcemy was tutaj, wracajcie do siebie i niszczone kraj, a nie nasz!!!”².
 „Ty głupi ****! Twoja matka to małpa, a ojciec gwałcił”³.

Monitorowanie skali mowy nienawiści w Internecie jest niezwykle trudne. To właśnie ułatwia rozpowszechnianie nienawiści w sieci i utrudnia jej kontrolowanie przez władze czy inne podmioty. Kilka organizacji próbowało ocenić skalę problemu, wszystkie stwierdziły, że nienawiść w sieci staje się coraz powszechniejsza.

Wzrost liczby stron propagujących nienawiść

- Jak pokazuje doroczny raport Centrum Szymona Wiesenthala na temat cyfrowego terroru i nienawiści⁴, w 2011 roku liczbę „problematycznych stron w sieciach społecznościowych, na forach, blogach, twitterze itp. skupionych wokół subkultury nienawiści” oszacowano na 14 000. W 2010 roku takich stron było o 12% mniej.
- System bezpieczeństwa w Internecie Websense, który monitoruje około 15 000 stron internetowych propagujących „nienawiść i walkę”, donosi, że liczba stron internetowych upowszechniających rasizm, nienawiść oraz przemoc potroiła się w 2009 roku⁵.

-
- 1 Tweet adresowany do Stelli Creasy (brytyjskiej deputowanej).
  - 2 Z profilu na Facebooku „Azylanci spieprzajcie”.
  - 3 Tweet wysłany po ataku serca Fabrice’a Muamby, piłkarza pochodzącego z Demokratycznej Republiki Kongo.
  - 4 Raport na temat cyfrowego terroru i nienawiści przedstawiony w Muzeum Tolerancji, luty 2011, www.wiesenthal.com/site/apps/nlnet/content2.aspx?c=lsKWLbPJLnF&b=4441467&ct=9141065.
  - 5 „Racism, hate, militancy sites proliferating via social networking”, Networkworld, maj 2009, www.networkworld.com/news/2009/052909-hate-sites.html.

W innych badaniach próbowano określić, w jakim stopniu młodzież styka się z nienawiścią w Internecie.

Młodzież a nienawiść w sieci

- W Europie 6% internautów w wieku od 9 do 16 lat twierdzi, że było zastraszanych w sieci, a 3% przyznaje się do zastraszania innych⁶.
- 16% młodych internautów w Kanadzie twierdzi, że zamieszczało w Internecie komentarze pełne nienawiści wobec konkretnego człowieka lub grupy osób⁷.
- 78% respondentów w ankiecie internetowej stwierdziło, że regularnie spotykają się z mową nienawiści w sieci. Najczęściej jej ofiarą padają osoby LGBT (70%), muzułmanie (60%) i kobiety⁸.

-
- 6 Z ankiety EU Kids Online: [www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%2011%20\(2009-11\)/EUKidsOnlineIIReports/Final%20report.pdf](http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%2011%20(2009-11)/EUKidsOnlineIIReports/Final%20report.pdf).
  - 7 Z ogólnokrajowej ankiety „Młodzi Kanadyjczycy w sieciowym świecie” przeprowadzonej wśród 5272 dzieci i nastolatków z klas od 4 do 11, a także wyników badań jakościowych w grupach fokusowych rodziców i młodzieży w wieku 11-17 lat, 2003-2005.
  - 8 Internetowa ankieta Rady Europy przygotowana na potrzeby kampanii „Bez nienawiści”, 2012, www.coe.int/youthcampaign.

2

ROZDZIAŁ 2: KAMPANIA MŁODYCH NA RZECZ PRAW CZŁOWIEKA W INTERNECIE „BEZ NIENAWIŚCI”

„Mowa nienawiści według definicji Komitetu Ministrów Rady Europy obejmuje wszelkie formy wypowiedzi, które podżegają, szerzą, promują lub usprawiedliwiają nienawiść rasową, ksenofobię, antysemityzm oraz inne formy nienawiści opartej na nietolerancji, w tym nietolerancję wyrażoną przez agresywny nacjonalizm, etnocentryzm, dyskryminację oraz wrogość wobec mniejszości, imigrantów i osób o pochodzeniu imigranckim. Na potrzeby kampanii inne formy dyskryminacji i uprzedzeń, takie jak antyromskość, chrystianofobia, islamofobia, mizoginia, seksizm i dyskryminacja na podstawie orientacji seksualnej czy identyfikacji płciowej, również są traktowane jako mowa nienawiści”.
Więcej o kampanii: <http://nohatespeechmovement.org>
Kampania w Polsce: <http://beznienawisci.pl>

2.1 O KAMPANII

Kampania Rady Europy przeciwko mowie nienawiści w sieci ma na celu podnoszenie świadomości, zmianę postaw oraz mobilizowanie młodzieży do przeciwdziałania mowie nienawiści. Kampania, która rozpoczęła się 22 marca 2013 i potrwa do końca 2015 roku, jest elementem szerszych działań Rady Europy na rzecz promocji praw człowieka w Internecie.

Rada Europy uważa mowę nienawiści za zagrożenie dla demokracji i praw człowieka. Kampania „Bez nienawiści”, której fundamentem są prawa człowieka, dotyczy nie tylko wykorzystywania mechanizmów prawnych w walce z mową nienawiści w Internecie, ani też nie polega wyłącznie na usuwaniu przypadków mowy nienawiści tam, gdzie się pojawiają. Kampania ma zachęcać do poszanowania wolności wyrażania opinii i podejmowania alternatywnych działań w reakcji na mowę nienawiści, włączając w to prewencję, edukację, podnoszenie świadomości, upowszechnianie samoregulacji wśród użytkowników sieci oraz wsparcie dla ofiar. Kampania ma służyć promowaniu praw człowieka w Internecie i zwiększaniu bezpieczeństwa w sieci.

Cele kampanii

Celami kampanii są:

- Zwiększenie świadomości na temat mowy nienawiści w sieci oraz zagrożeń, jakie niesie dla demokracji i dla młodych ludzi;

- Promowanie świadomego korzystania z mediów i Internetu;
- Wspieranie młodzieży w działaniach na rzecz praw człowieka, zarówno w sieci, jak i poza nią;
- Obniżenie poziomu akceptacji dla mowy nienawiści w sieci;
- Monitorowanie mowy nienawiści w Internecie i tworzenie narzędzi do walki z nią;
- Okazywanie solidarności z osobami i grupami narażonymi na mowę nienawiści w sieci;
- Wspieranie rozwoju i spójności narzędzi europejskiej polityki dotyczącej walki z mową nienawiści;
- Zwiększanie obywatelskiego uczestnictwa i zaangażowania młodych w sieci oraz umożliwienie młodzieży poznania procesów, jakim podlega Internet.

Narzędzia kampanii

Krajowe komitety kampanii

Kampanię promują Rada Europy i jej europejscy partnerzy, a realizują krajowe komitety kampanii w państwach członkowskich.

Strona internetowa koordynatorów kampanii:

www.coe.int/youthcampaign

Jest to portal organizatorów kampanii na szczeblu krajowym i europejskim. Zawiera aktualne informacje o postępie prac prowadzonych w ramach kampanii, w tym dane kontaktowe krajowych komitetów i koordynatorów.

Strona kampanii w Polsce: <http://beznienawisci.pl>

Platforma internetowa kampanii „Bez nienawiści”:

<http://nohatespeechmovement.org/>

Platforma internetowa wspiera kampanię i jest jej „wizytówką”. Na stronie znajdują się wypowiedzi młodych ludzi, w tym wykonane przez nich filmy i zdjęcia. Każdy może zarejestrować się jako użytkownik strony i dołączyć do kampanii. Moderatorami platformy są wolontariusze i aktywiści internetowi.

Obserwatorium mowy nienawiści:

<http://nohatespeechmovement.org/hate-speech-watch>

Jest to zakładka strony internetowej kampanii przedstawiająca przykłady mowy nienawiści w sieci zgłoszone przez użytkowników. Oferuje ona możliwość dyskusji i zachęca młodych ludzi zaangażowanych w kampanię do organizowania działań przeciwko mowie nienawiści.

Blog „Kampania w działaniu”

Na stronie www.nohatespeechmovement.org znajduje się blog, na którym aktywiści i partnerzy kampanii mogą zamieszczać informacje o swoich działaniach oraz inicjatywach podejmowanych w całej Europie. Blog umożliwia również dyskusję na temat kwestii bieżących dotyczących mowy nienawiści i samej kampanii.

Forum „Włącz się do dyskusji”

Na forum pod adresem <http://forum.nohatespeechmovement.org/> każdy może włączyć się do dyskusji na temat mowy nienawiści w sieci i poza nią oraz wielu innych spraw związanych z kampanią. Moderatorami forum są wolontariusze i aktywiści internetowi.

Wydarzenia

Chociaż główne działania prowadzone są w Internecie, kampania realizowana jest również poza nim. Organizowane są szkolenia, seminaria, konferencje, wydarzenia dla młodzieży, festiwale i flashmoby oraz, oczywiście, mnóstwo ćwiczeń edukacyjnych w szkołach i poza nimi.

Europejskie dni działania

Są to zorganizowane wydarzenia odbywające się w trakcie kampanii, w których uczestniczą aktywiści zaangażowani na poziomie krajowym i europejskim. Każdy dzień poświęcony jest innemu aspektowi mowy nienawiści i zachęca do działania na rzecz konkretnych grup narażonych na mowę nienawiści. Dni działania mają swój program i dotyczą różnych aktywności w Internecie, koordynowane są przez moderatorów-wolontariuszy. Terminy i tematyka dni działania są często aktualizowane – ich program można sprawdzić na stronie internetowej kampanii!

Przykłady planowanych dni działania:

- 11 lutego – Dzień Bezpieczniejszego Internetu
- 8 marca – Dzień Działania przeciwko Mizoginii i Seksizmowi
- 21 marca – Dzień Działania przeciwko Rasizmowi i Ksenofobii
- 8 kwietnia – Europejski Dzień Działania i Solidarności Ze Społecznością Romską
- 17 maja – Dzień Działania przeciwko Homofobii i Transfobii
- 20 czerwca – Dzień Działania na rzecz Uchodźców i Azylantów
- 6 lipca – Dzień Działania przeciwko Islamofobii i Nietolerancji

- 22 lipca - Dzień Działania na rzecz Ofiar Przestępstw Motywowanych Nienawiścią
  - 21 września - Dzień Działania na rzecz Pokoju
  - 9 listopada - Dzień Działania przeciwko Faszyzmowi i Antysemityzmowi
  - 10 grudnia - Dzień Działania na rzecz Praw Człowieka w Sieci
- Aktualną listę dni działania można znaleźć pod adresem:
www.coe.int/youthcampaign

Narzędzia edukacyjne**Niezbędnik kampanii**

Niezbędnik dostarcza informacji na temat kampanii oraz zapewnia praktyczne i metodologiczne wsparcie w prowadzeniu kampanii w sieci.

Uczymy się o mowie nienawiści

Internetowy moduł nauczania - szybkie i proste wprowadzenie w tematykę mowy nienawiści, w tym również w sieci.

Podręcznik Zakładki

Podręcznik jest ważnym narzędziem kampanii. Powstał z myślą o nauczycielach i edukatorach. Powinien pomagać w zachęceniu do działania jak największej liczby młodych ludzi znających kampanię i gotowych do niej dołączyć.

Filmy

Filmy wprowadzają w tematykę mowy nienawiści w sieci, przedstawiają cele kampanii „Bez nienawiści” oraz jej narzędzia. Wiele z nich można znaleźć na stronie internetowej kampanii: www.nohatespeechmovement.org.

2.2 CO MOGĄ ZROBIĆ MŁODZI?

Możliwości wsparcia kampanii jest dużo więcej, niż wskazano poniżej. Dodatkowe propozycje podano w „Pomysłach na działanie” pod koniec opisu ćwiczeń w niniejszym podręczniku. Oto krótka lista możliwości udziału w kampanii:

- Przyłącz się do kampanii na stronie www.nohatespeechmovement.org;
- Subskrybuj biuletyn kampanii, zamieść zdjęcia lub filmy i rozmawiaj z innymi na stronie internetowej kampanii (<http://forum.nohatespeechmovement.org/>);

- Monitoruj mowę nienawiści w sieci i zgłaszaj jej przykłady do Obserwatorium Mowy Nienawiści: www.nohatespeechmovement.org/hate-speech-watch;
- Weź udział w europejskich dniach działania, zorganizuj własne wydarzenie krajowe;
- Odwiedź stronę koordynatorów kampanii w Polsce: <http://beznieawisci.pl/>. Dowiedz się jak możesz, wraz ze swoją grupą, zaangażować się w kampanię;
- Podziel się informacjami o swoich działaniach i dowiedz więcej o działaniach innych na blogu „Kampania w działaniu”;
- Włącz się do dyskusji na temat mowy nienawiści w sieci i kampanii na forum <http://forum.nohatespeechmovement.org/>;
- Promuj kampanię na Facebooku (<https://www.facebook.com/nohatespeech>) i na Twitterze (#nohatespeech @nohate_speech);
- Podejmij działania w sieci i poza nią, by promować prawa człowieka dla wszystkich oraz walczyć z mową nienawiści!

Kampania stale się rozwija dzięki zaangażowaniu wolontariuszy i aktywistów zarówno w sieci, jak i w „realu”. Dzięki temu na stronie internetowej kampanii znajdziesz dużo więcej materiałów, w tym pomysły, zasoby, petycje i szczegółowe informacje o planowanych wydarzeniach. Daj swojej grupie czas na zapoznanie się ze stroną internetową i zastanówcie się wspólnie, jak możecie przyłączyć się do kampanii.

3

ROZDZIAŁ 3: JAK KORZYSTAĆ Z PODRĘCZNIKA

W niniejszym rozdziale przedstawiamy krótki opis ogólnej struktury podręcznika, celów i metodologii. Powinno to pomóc w zrozumieniu podejścia edukacyjnego oraz w planowaniu i prowadzeniu ćwiczeń z grupą.

3.1 DLACZEGO POWSTAŁ TEN PODRĘCZNIK?

Mowa nienawiści to atak na osoby już i tak narażone na dyskryminację. Jest ona zarzewiem napięć, dodatkowych nierówności, a nawet przemocy. Rada Europy uważa mowę nienawiści za zagrożenie dla demokracji i praw człowieka.

Kampania „Bez nienawiści” opiera się na założeniu, że działania służące rozwiązaniu tego problemu muszą obejmować prace na wielu poziomach. Problem i jego rozwiązania nie zawsze są proste. Niniejszy podręcznik powstał z myślą o wsparciu inicjatyw edukacyjnych, które umożliwią młodym ludziom znalezienie własnych sposobów mierzenia się i radzenia sobie z problemem mowy nienawiści w sieci. Pomoże im nabyć potrzebne umiejętności oraz zmotywuje, by mogli odegrać aktywną rolę w kampanii oraz w kształtowaniu takiego Internetu, w którym należycie szanuje się prawa człowieka i zasady demokratycznego uczestnictwa.

Młodzi ludzie to nie tylko „świadkowie” mowy nienawiści w sieci – wielu z nich padło już jej ofiarą, inni zostali wciągnięci w nękanie. Inicjatywy edukacyjne muszą to uwzględniać i trafiać do wszystkich tych osób. Mając to na uwadze, ćwiczenia w niniejszym podręczniku opracowano tak, by osiągnąć siedem głównych celów.

Cele podręcznika

- Umożliwienie edukatorom, w systemach edukacji formalnej i pozaformalnej, poruszania problemu mowy nienawiści i włączenia społeczności szkolnej w kampanię „Bez nienawiści”;
- Pomoc młodym ludziom w nabywaniu umiejętności, które pomogą im rozpoznawać mowę nienawiści w sieci, zmotywują i pozwolą działać na rzecz praw człowieka w Internecie;
- Podnoszenie świadomości na temat praw człowieka i promowanie wizji Internetu realizującego te idee;
- Wspieranie edukacji o prawach człowieka poprzez pozaformalne podejście do uczenia się oraz kształtowanie postaw krytycznych u dzieci i młodzieży;
- Upodmiotowienie i wzmocnienie osób padających ofiarą mowy nienawiści w sieci lub na to narażonych;

- Zachęcanie do empatii i solidarności z grupami lub osobami wobec których używana jest mowa nienawiści;
- Przełamywanie mitów i uprzedzeń dotyczących osób i grup najczęściej będących obiektami mowy nienawiści w sieci.

Podejście edukacyjne przyjęte w podręczniku

W niniejszym podręczniku zastosowano podejście właściwe dla edukacji o prawach człowieka. Karta Edukacji Obywatelskiej i Edukacji o Prawach Człowieka Rady Europy z 2010 roku określa edukację o prawach człowieka jako:

„edukację, szkolenia, podnoszenie świadomości, informowanie oraz działania, których celem jest wyposażenie uczących się w wiedzę, umiejętności oraz kształtowanie ich postaw i zachowań służących wzmocnieniu udziału tych osób w działaniach na rzecz budowania i obrony powszechnej kultury praw człowieka w społeczeństwie, mając na uwadze promowanie i ochronę praw człowieka i podstawowych wolności”¹.

Edukacja o prawach człowieka obejmuje trzy wymiary:

- **Uczenie się o prawach człowieka**, wiedzę o prawach człowieka - czym są oraz jak są gwarantowane i chronione;
- **Uczenie się poprzez prawa człowieka** - zrozumienie, że kontekst oraz sposób i przekazywanie wiedzy o prawach człowieka muszą być spójne z wartościami przyświecającymi tym prawom (na przykład z uczestnictwem, wolnością sumienia i wyrażania opinii itp.), jak również, że w edukacji o prawach człowieka proces uczenia się jest równie ważny, jak treść;
- **Uczenie się dla praw człowieka** - nabywanie przez uczących się umiejętności i postaw umożliwiających zrealizowanie wartości praw człowieka w codziennym życiu oraz podejmowanie działań, samodzielnie i z innymi, na rzecz promocji i obrony praw człowieka.

Kompas. Edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą – podręcznik Rady Europy zawiera więcej informacji, które mogą pomóc edukatorom w zrozumieniu przyjętego podejścia i praktyki. Więcej informacji na stronie: www.coe.int/compass.

Polska wersja językowa *Kompasu* jest dostępna w Bibliotece Cyfrowej Ośrodka Rozwoju Edukacji - www.bc.ore.edu.pl.

1 www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Charter/EDC_Charter_POL.pdf

3.2 STRUKTURA PODRĘCZNIKA

Rozdziały wprowadzające

Zarówno niniejszy rozdział, jak i jak dwa poprzednie wskazują na ważny kontekst ćwiczeń. Zalecamy zapoznanie się z ich treścią, by zrozumieć kontekst podręcznika i kampanii.

Duża część materiału zawartego we wprowadzeniu jest poszerzona w punkcie 5.1 – „Mowa nienawiści w sieci”. Informacje zawarte w tym punkcie dają dobre rozeznanie co do zakresu kwestii dotyczących mowy nienawiści w sieci oraz pozwalają zrozumieć, dlaczego należy zmierzyć się z tym problemem.

W rozdziale 2. opisano w skrócie kampanię Rady Europy przeciwko mowie nienawiści w sieci. Ponieważ główny nacisk w podręczniku położono na działanie, to zaangażowanie się w akcję wzmocniłoby i wsparło kampanię. Zalecamy zapoznanie się również ze stroną internetową kampanii (www.nohatespeechmovement.org), na której zamieszczono więcej szczegółowych informacji oraz wskazano liczne możliwości zaangażowania młodych ludzi.

Główne tematy

Niniejszy podręcznik opiera się na ośmiu tematach bezpośrednio związanych z problemem mowy nienawiści w sieci. Tematy te oraz kwestie, których dotyczą, opisano na wykresie na stronie 27. Pytania nie wyczerpują tematu, gdyż poruszają tylko wybrane kwestie dotyczące każdego zagadnienia.

Większość ćwiczeń odnosi się do różnych tematów, z których każdy stanowi osobny problem. Dlatego wiele ćwiczeń może być przydatnych także w działaniach przeciw rasizmowi, w edukacji obywatelskiej, kształceniu umiejętności korzystania z Internetu, edukacji o prawach człowieka i w innych dziedzinach.

Ćwiczenia

Główna część podręcznika zawiera 21 ćwiczeń, z których każde powstało z myślą o jednym lub kilku tematach. Zadania sklasyfikowano również pod względem „stopnia trudności” – ćwiczenie na poziomie 4 wymaga od uczestników pewnej wiedzy i doświadczenia, z kolei ćwiczenie na poziomie 1 można przeprowadzić z grupą, dla której dany temat jest zupełnie nowy.

Tabela na stronie 30 pomoże w określeniu odpowiednich ćwiczeń w zależności od tematu, potrzebnego czasu i stopnia trudności. Nie zawsze konieczne lub potrzebne

będzie przeprowadzenie wszystkich zadań, ale każde z nich można wykorzystać nie tylko w kontekście mowy nienawiści, ale też innych problemów.

Każde ćwiczenie obejmuje również punkt przedstawiający „Pomysły na działanie”. Jest to ważna metoda utrwalania wiedzy i umiejętności nabytych w trakcie ćwiczeń, która pomoże młodym ludziom zaangażować się w kampanię i poczuć, że mogą przyczynić się do jej sukcesu.

Informacje dodatkowe

Teksty dodatkowe w rozdziale 5 mają wspierać ćwiczenia. Podrozdziały 5.1 i 5.2 dotyczące mowy nienawiści w sieci i praw człowieka mają zasadnicze znaczenie dla wszystkich zadań. Pozostałe teksty można wykorzystać wedle potrzeby bądź zgodnie ze wskazówkami w poszczególnych ćwiczeniach.

3.3 PROWADZENIE ĆWICZEŃ

Instrukcje dotyczące ćwiczeń są względnie szczegółowe i zawierają dodatkowe wskazówki w punkcie „Rady dla prowadzących”. Opisano tam również potencjalne trudności, więc warto zapoznać się z nimi wcześniej.

W poniższej części przedstawiono ogólne zalecenia pozwalające jak najlepiej wykorzystać ćwiczenia, a także krótki opis zastosowanego w podręczniku podejścia edukacyjnego. Podręczna lista spraw, o których warto pamiętać, znalazła się na końcu rozdziału („10 x co robić, a czego nie robić”).

Rola prowadzących

W podręczniku termin „prowadzący” zastosowano w odniesieniu do osób prowadzących ćwiczenia. Prowadzący to osoby, które organizują ćwiczenia, wspierają i zachęcają innych do nauki oraz zwiększania własnego potencjału. Skuteczne prowadzenie ćwiczeń to klucz do edukacji o prawach człowieka oraz klucz do tego, aby ćwiczenia „zaczęły żyć”.

Nie myśl, że musisz być ekspertem, żeby zająć się daną tematyką. Dobre prowadzenie ćwiczenia nie wymaga szczegółowej wiedzy – może poza rozumieniem młodych

Dodatkowe wsparcie i zalecenia służące prowadzeniu ćwiczeń na temat praw człowieka można znaleźć w rozdziale 1.4 Kompasu: www.bc.ore.edu.pl/publication/195

ludzi i umiejętnością nawiązania z nimi kontaktu. Ćwiczenia opisane w niniejszym podręczniku dadzą najlepsze rezultaty w warunkach, w których grupa będzie chciała szukać własnego podejścia do kwestii złożonych, często kontrowersyjnych. Młodzi ludzie mogą wiedzieć, że szukasz go razem z nimi – nie ma w tym nic złego! Bezpośrednie uczestnictwo uczących się w procesach edukacyjnych zwiększa oddziaływanie i jakość nauki, a także ma podstawowe znaczenie dla uczenia się *poprzez* prawa człowieka. Dlatego też prowadzący nie muszą być ekspertami w każdej dziedzinie, ale powinni pomóc uczącym się w znalezieniu informacji oraz formułowaniu własnych odpowiedzi i opinii.

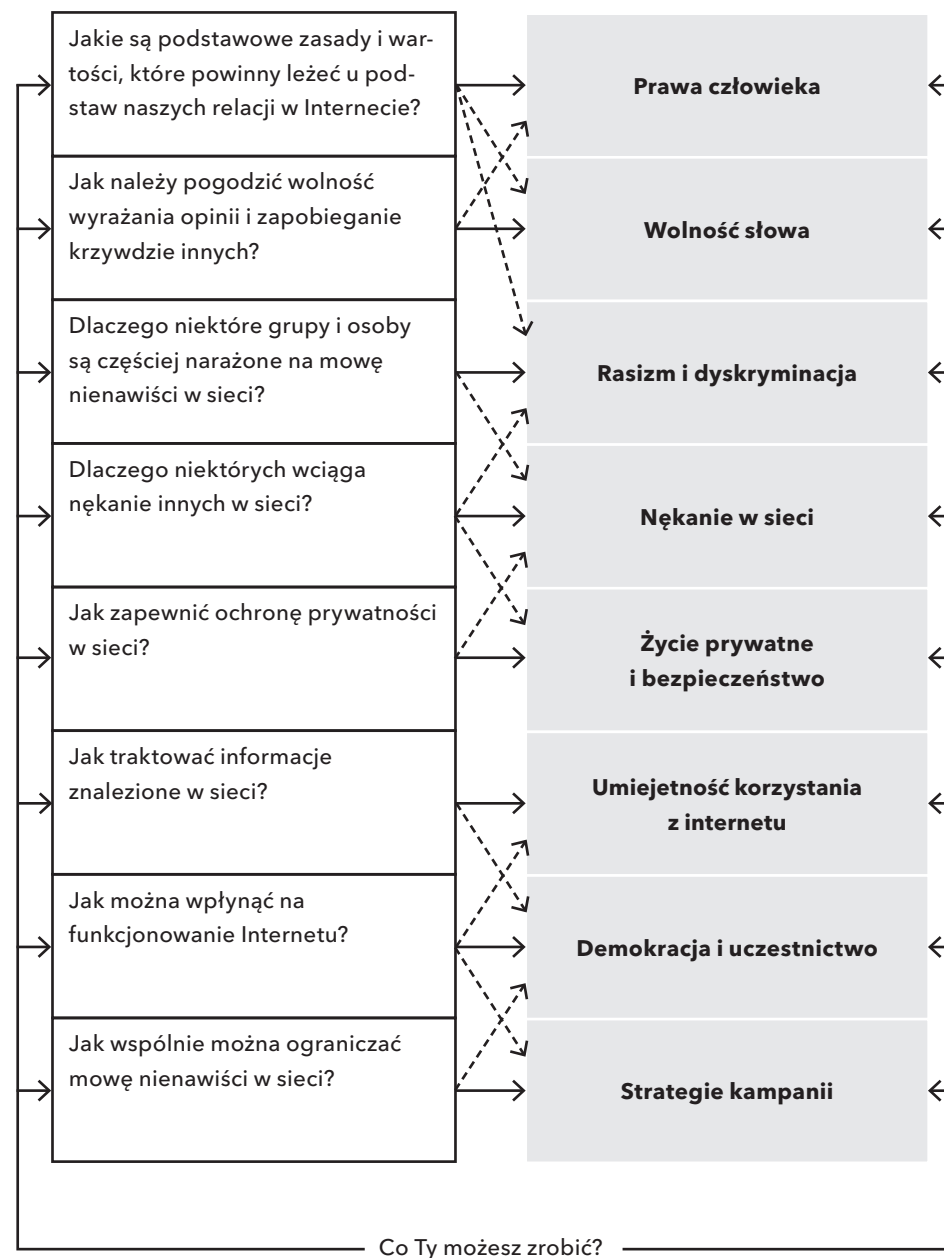
Stworzenie bezpiecznych warunków

Wiele ćwiczeń i kwestii poruszonych w podręczniku może bezpośrednio dotyczyć konkretnych uczestników. Niektórzy z nich mogli paść ofiarą nękania lub zastraszania w sieci, może nawet ze strony członków tej samej grupy. Inni mogli być obiektami rasistowskich uwag lub dyskryminacji. To bardzo ważne, aby prowadzący byli wrażliwi na takie sytuacje i uświadomili uczestnikom, że w razie potrzeby służą wsparciem. Zadbaj o to, by móc zapewnić takie wsparcie lub skierować uczestników do osób, które mogą im pomóc. Na stronach InSafe (www.saferinternet.org) i InHope (www.inhope.org) znajdują się przydatne dane kontaktowe i numery telefonów w wielu krajach, gdzie można zgłaszać ataki w sieci. W wielu państwach członkowskich funkcjonują specjalne służby zapewniające wsparcie i rejestrujące skargi. Prowadzący powinni dowiedzieć się o ich działalności, i w razie potrzeby zwrócić się do nich po wsparcie w działaniach edukacyjnych.

W miarę możliwości uczestnicy powinni czuć się „bezpiecznie”, prowadząc dyskusję na temat omawianych kwestii. Można określić dla grupy pewne podstawowe zasady, na przykład: szanujemy opinie innych, nie uciekamy się do żadnych obelg, kpín i krytyki ad personam.

3.4 10 X CO ROBIĆ, A CZEGO NIE ROBIĆ

1	Zachęcaj uczestników do wyrażania własnych opinii i pomysłów oraz opisywania prywatnych doświadczeń.	Nie krytykuj żadnych propozycji jako „nieprzydatnych”, „nieistotnych” czy „głupich”!
2	Staraj się kształtować kulturę wzajemnego szacunku i tworzyć bezpieczne warunki, w których każdy czuje się swobodnie, wyrażając własne opinie.	Nie pozwalaj grupie na wykluczenie, ignorowanie, ocenianie ani obrażanie nikogo - na samym początku należy określić podstawowe zasady.
3	Zachęcaj do dyskusji i pytań - uczestnicy uczą się, wyrażając wątpliwości i niepewność.	Nie wygłaszaj długich prezentacji - to tylko zniechęci grupę!
4	Nawiązuj do rzeczywistych warunków, w których żyją uczestnicy i faktycznych problemów w ich otoczeniu.	Nie posługuj się ogólnikami, do których uczestnicy nie mają jak się odnieść.
5	Odrzuć dogmaty! Niech członkowie grupy wraz z tobą zakwestionują „uznane prawdy”.	Nie głoś „kazań”, nie wykorzystuj własnej pozycji, by uciąć dyskusję.
6	Bądź szczerzy/szczera z uczestnikami. Nabiorą do ciebie szacunku i bardziej się otworzą.	Nie udawaj, że znasz odpowiedź, jeśli nie jesteś jej pewien/pewna! Obiecuj, że poszukasz odpowiedzi lub zachęć uczestników do jej znalezienia.
7	Zaufaj uczestnikom. Muszą sami znaleźć odpowiedź.	Nie patrz na nich z góry, nie próbuj ich prowadzić tam, dokąd nie chcą iść.
8	Traktuj ich propozycje serio - jeśli będą czuli się upodmiotowieni, chętniej się zaangażują.	Nie trzymaj się kurczowo planu - jeśli uczestnicy chcą iść w innym kierunku, zajmij się tym, co ich interesuje.
9	Przemawiaj do ich naturalnych ludzkich odczuć. Zapytaj uczestników, co czują albo jak by się czuli, gdyby...	Nie poddawaj się nawet, jeśli ich opinie wydają się nieżyczliwe czy bezmyślne. Pokaż im inną perspektywę.
10	Traktuj uczestników jako równych między sobą i równych tobie. Wszyscy jesteście tylko ludźmi!	Nie wykluczaj uczestników, nie czyni założeń co do tego, czy coś mogą zrobić, czy też nie. Ludzie bywają nieprzewidywalni!

3.5 TEMATY I PYTANIA

4

ROZDZIAŁ 4: 21 ĆWICZEŃ DOTYCZĄCYCH PRZECIWDZIAŁANIA MOWIE NIENAWIŚCI W SIECI POPURZEDZ EDUKACJĄ O PRAWACH CZŁOWIEKA

Atak internetowy.....	35
Co za historia.....	40
Czytamy regulamin.....	45
Działania i kampanie krok po kroku.....	52
Dzień w sądzie.....	63
Grupa X.....	73
Konflikt wolności.....	79
Korzenie i gałęzie.....	86
Mój nowy profil w sieci.....	91
Najgorsze słowo.....	96
Nowy meczet w Leniuchowie.....	101
Obgadajmy to.....	112
Sprawdzamy fakty.....	117
Udostępnij to!.....	124
Walczymy z nękaniami w sieci.....	128
Wirtualna akcja.....	133
Wolność bez ograniczeń?.....	139
Wyścig na rzecz praw.....	145
Zagraj to jeszcze raz.....	153
Zmieniamy zasady gry.....	158
Zrozumieć mowę nienawiści.....	166

ZBIORCZA TABELA Z ĆWICZENIAMI

Tytuł	Tematyka	Opis	Poziom	Czas (w min.)
Atak internetowy	<ul style="list-style-type: none"> – Umiejętność korzystania z Internetu, – Strategie kampanii, – Rasizm i dyskryminacja. 	Ćwiczenie polega na zmianie projektu fikcyjnej strony internetowej kampanii w celu powstrzymania zalewu rasistowskich komentarzy zamieszczanych przez lokalną społeczność.	3	90
Co za historia	<ul style="list-style-type: none"> – Rasizm i dyskryminacja, – Prawa człowieka, – Wolność wyrażania opinii. 	Uczestnicy pracują w podgrupach nad analizą materiałów prasowych, skupiając się na opisie imigrantów i imigracji. Wyniki przedstawiają w formie kolażu.	2	60
Czytamy regulamin	<ul style="list-style-type: none"> – Strategie kampanii, – Umiejętność korzystania z Internetu, – Demokracja i uczestnictwo. 	Uczestnicy poznają regulamin lub wytyczne dla strony internetowej i podejmują działania w celu zgłaszania nieodpowiednich treści administratorom strony. Uczestnicy omawiają wady i zalety składania skarg, zwłaszcza w świetle możliwości, jakie daje sieć 2.0.	3	60
Działania i kampanie krok po kroku	<ul style="list-style-type: none"> – Rasizm i dyskryminacja, – Strategie kampanii, – Prawa człowieka. 	Jest to seria czterech ćwiczeń prowadzących do działań przeciwko mowie nienawiści i przestępstwom motywowanym nienawiścią. Poszczególne części ćwiczenia można przeprowadzić osobno lub w powiązaniu z innymi ćwiczeniami z podręcznika.	4	3 sesje: 90, 60 i 45 (część I, II i III); potrzebny będzie również czas na działania w ramach kampanii.

Tytuł	Tematyka	Opis	Poziom	Czas (w min.)
Dzień w sądzie	<ul style="list-style-type: none"> – Wolność wyrażania opinii, – Prawa człowieka, – Rasizm i dyskryminacja. 	Uczestnicy biorą udział w symulacji rozprawy, analizując autentyczną sprawę, którą skierowano do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.	4	120
Grupa X	<ul style="list-style-type: none"> – Rasizm i dyskryminacja, – Prawa człowieka, – Życie prywatne i bezpieczeństwo. 	Uczestnicy porównują prawa z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z atakami, których ofiarą często padają młodzi Romowie.	4	60
Konflikt wolności	<ul style="list-style-type: none"> – Demokracja i uczestnictwo, – Wolność wyrażania opinii, – Rasizm i dyskryminacja. 	Dzień w sądzie.	4	120
Korzenie i gałęzie	<ul style="list-style-type: none"> – Rasizm i dyskryminacja, – Prawa człowieka, – Strategie kampanii. 	Uczestnicy analizują przyczyny i skutki mowy nienawiści w sieci. Pracują na schemacie „drzewka problemowego”. Ćwiczenie może posłużyć do rozwinięcia zadania „Grupa X” lub zostać wykonane samodzielnie.	2	45
Mój nowy profil w sieci	<ul style="list-style-type: none"> – Rasizm i dyskryminacja, – Umiejętność korzystania z Internetu, – Demokracja i uczestnictwo. 	Ćwiczenie odbywa się na fikcyjnym forum internetowym. Uczestnicy mają zwracać się do siebie zgodnie z powszechnymi stereotypami dotyczącymi poszczególnych grup. W trakcie zadania przygotowują wytyczne dotyczące interakcji w sieci.	1	Część I: 35 Część II: 25

Tytuł	Tematyka	Opis	Poziom	Czas (w min.)
Najgorsze słowo	– Rasizm i dyskryminacja, – Demokracja i uczestnictwo.	Jest to ćwiczenie wprowadzające w tematykę mowy nienawiści w sieci. Uczestnicy oceniają różne przykłady homofobicznej mowy nienawiści jako mniej lub bardziej „złe”.	1	45
Nowy meczet w Leniuchowie	– Demokracja i uczestnictwo, – Rasizm i dyskryminacja, – Umiejętność korzystania z Internetu.	Jest to symulacja konsultacji/debaty w Internecie. Przedmiot dyskusji stanowi budowa nowego meczetu w tradycyjnie chrześcijańskiej dzielnicy.	4	Do 3 godzin lub trzy sesje po 50 minut każda.
Obgadajmy to	– Strategie kampanii, – Rasizm i dyskryminacja, – Umiejętność korzystania z Internetu.	Ćwiczenie opiera się na dyskusji przy użyciu metody „akwarium”. Służy omówieniu częstych uprzedzeń wobec konkretnych grup społecznych, zachęceniu uczestników do krytycznego myślenia na temat obiegowych opinii i wypracowaniu argumentów przeciwko mowie nienawiści.	1	45
Sprawdzamy fakty	– Umiejętność korzystania z Internetu, – Rasizm i dyskryminacja, – Strategie kampanii.	Dzień w sądzie.	4	60
Udostępnij to!	– Życie prywatne i bezpieczeństwo, – Umiejętność korzystania z Internetu, – Nękanie w sieci.	Uczestnicy wypełniają wykres obrazujący ich preferencje dotyczące dzielenia się poszczególnymi informacjami w sieci oraz dyskutują, jak zachować ostrożność, dzieląc się osobistymi informacjami w Internecie.	1	40

Tytuł	Tematyka	Opis	Poziom	Czas (w min.)
Walczymy z nękaniem w sieci	– Nękanie w sieci, – Demokracja i uczestnictwo, – Umiejętność korzystania z Internetu.	W tym ćwiczeniu uczestnicy określają swoją prawdopodobną reakcję na różne scenariusze nękania i omawiają alternatywne sposoby postępowania.	1	45
Wirtualna akcja	– Strategie kampanii, – Rasizm i dyskryminacja, – Prawa człowieka.	W tym ćwiczeniu uczestnicy czerpią inspirację z działań antyrasistowskich i wspólnie zastanawiają się, jak mogą przygotować podobne działania w sieci.	3	60
Wolność bez ograniczeń?	– Wolność wyrażania opinii, – Demokracja i uczestnictwo, – Prawa człowieka.	Uczestnicy zastanawiają się nad koncepcją wolności wyrażania opinii, opierając się na konkretnych przykładach. Muszą zdecydować, co zrobić z kontrowersyjnymi, obraźliwymi, a nawet potencjalnie niebezpiecznymi komentarzami i informacjami.	2	45
Wyścig na rzecz praw	– Prawa człowieka, – Rasizm i dyskryminacja, – Życie prywatne i bezpieczeństwo.	Ćwiczenie stanowi krótkie wprowadzenie w tematykę praw człowieka i ma formę gry zespołowej. Uczestnicy muszą wyjaśnić członkom swojego zespołu znaczenie różnych praw, nie mogą jednak posługiwać się słowami.	1	60
Zagraj to jeszcze raz	– Nękanie w sieci, – Demokracja i uczestnictwo, – Rasizm i dyskryminacja.	Ćwiczenie polega na odegraniu scenki - ktoś zostaje wciągnięty w nękanie innych pod presją otoczenia. Uczestnicy ponownie odgrywają scenariusz, aby doprowadzić do innego zakończenia.	2	60

Tytuł	Tematyka	Opis	Poziom	Czas (w min.)
Zmieniamy zasady gry	– Rasizm i dyskryminacja, – Umiejętność korzystania z Internetu, – Strategie kampanii, – Demokracja i uczestnictwo.	Uczestnicy zapoznają się z kampanią i planują minikampanię przeciwko seksizmowi w grach internetowych.	3	60
Zrozumieć mowę nienawiści	– Prawa człowieka, – Rasizm i dyskryminacja.	Uczestnicy analizują przykłady mowy nienawiści oraz omawiają jej ewentualne konsekwencje dla jednostki i społeczeństwa.	2	60

ATAK INTERNETOWY

Opis: Ćwiczenie polega na przeprojektowaniu fikcyjnej strony internetowej kampanii w celu powstrzymania zalewu rasistowskich komentarzy zamieszczanych przez lokalną społeczność.

Tematyka: Umiejętność korzystania z Internetu, strategie kampanii, rasizm i dyskryminacja

Stopień trudności: Poziom 3

Liczebność grupy: 10-20 osób

Czas: 90 minut

Cele:

- Omówienie najważniejszych komunikatów wykorzystywanych w reakcji na rasizm;
- Analiza metod prowadzenia kampanii przeciwko rasizmowi i mowie nienawiści w sieci;
- Wykształcenie umiejętności prezentowania własnych poglądów, przekonywania i komunikacji w sieci.

Materiały:

- Papier formatu A3 lub papier flipchartowy i kolorowe pisaki.

Przygotowanie:

- Skopiuj materiały dla grupy (str. 39).
- Przed rozpoczęciem ćwiczenia poproś uczestników o wskazanie ich zdaniem najlepszych i najgorszych stron internetowych (fakultatywnie).
- Dostęp do Internetu (fakultatywnie).

Instrukcje

1. Wyjaśnij, że ćwiczenie polega na przeprojektowaniu strony internetowej szkolnej kampanii. Podaj uczestnikom następujące informacje:

Wasza szkoła działa na terenie zamieszkałym przez wielu imigrantów. Szkoła jest dumna ze swoich prac na rzecz utrzymania dobrych relacji pomiędzy różnymi grupami etnicznymi oraz z niskiego poziomu rasizmu wśród uczniów. Niestety stosunki poza terenem szkoły są nadal dość trudne. Mniejszości etniczne często padają ofiarą wyzwisk i przemocy ze strony „białej” ludności, która stanowi większość, a ugrupowania neofaszystowskie zyskują na popularności.

Dyrekcja szkoły postanowiła zareagować na ten problem i wprowadziła kampanię internetową mającą podnosić świadomość o konieczności integracji całej społeczności. Szybko stworzono stronę internetową zawierającą forum, na którym każdy może zamieścić komentarz czy pytanie. Niestety na forum nie trzeba się rejestrować, w związku z czym natychmiast zalały je rasistowskie wypowiedzi.

2. Pokaż uczestnikom stronę kampanii i spytaj, co o niej myślą. Pomóż im pytaniami:

- Czy przesłanie kampanii jest jasne?
- Co myślisz o ogólnym projekcie strony i prezentacji informacji?
- Czy to dobra strona kampanii? Dlaczego tak, a dlaczego nie?

3. Wyjaśnij, że ćwiczenie polega na przeprojektowaniu strony i ewentualnym prze-myśleniu polityki dotyczącej forum w Internecie. Rozdaj arkusze z zadaniem (str. 39) i podziel uczestników na małe grupy (maksymalnie po 6 osób w grupie).

4. Daj zespołom około 20 minut na omówienie pytań, a następnie rozdaj plansze i pisaki.

5. Wyjaśnij, że uczestnicy mają kolejne 15 minut na przygotowanie makiety strony głównej. Zaproponuj, by podzielili się zadaniami i wyznaczili członków zespołu do pracy nad treścią, a pozostałe osoby niech stworzą projekt strony (zobacz „Rady dla prowadzących”).

6. Po zakończeniu zadania w grupach, rozwiń projekty stron internetowych w sali i zaprosz wszystkich uczestników na podsumowanie.

Podsumowanie

- Jak trudne było to ćwiczenie? Co było najtrudniejsze, a co się dobrze udało w grupie?
- Czy jesteście zadowoleni z końcowego efektu?
- Czy projektując stronę, uwzględniliście docelową grupę odbiorców? Co zrobiliście, żeby trafić bezpośrednio do tej grupy (np. czy zastosowaliście konkretny styl pisania)?
- Co waszym zdaniem mogą zrobić odwiedzający stronę, żeby zaangażować się w kampanię lub współuczestniczyć w tworzeniu strony? Czy uważacie, że jest to ważne? Porównaj politykę zarządzania forum w różnych grupach. Zapytaj, dlaczego wybrano daną metodę. Jakie najważniejsze czynniki przy tym uwzględniono?
- Czy waszym zdaniem rasizm jest problemem w waszej społeczności? (Spytaj o powody)
- Czy spotkaliście się z rasistowskimi wyzwiskami w Internecie? Co możecie wtedy zrobić?

Rady dla prowadzących

- Spróbuj odnotować poglądy uczestników na temat tego, czego brak na szkolnej stronie kampanii. Warto spisać punkty na kartce podzielonej na kolumny – plusy można odnotować na jednej połowie, a minusy na drugiej.
- Jeżeli pojawią się różnice zdań, również je zapisz – dana strona internetowa może do jednych przemawiać, a do innych nie. Warto to podkreślić, kiedy uczestnicy będą myśleć o swojej docelowej grupie odbiorców i pracować nad własną stroną.
- Praca w małych grupach wymaga trochę czasu. Podczas projektowania uczestnicy mogą skorzystać z Internetu, by przyjrzeć się prawdziwym stronom. Pozwoli im to zorientować się, ile treści mogą pomieścić na stronie i w jaki sposób można zaprezentować informacje.
- Kiedy zespoły zaczną prace z planszą, zachęć do podziału zadań pomiędzy członków grupy. Na przykład jedni mogą pracować nad udoskonaleniem przesłania kampanii, drudzy nad dodaniem linków do innych stron internetowych, jeszcze inni nad samym projektem strony. Przypomnij uczestnikom, że treść i styl są równie ważne, co projekt!

Warianty

Możesz zmienić kampanię w celu uwzględnienia różnych grup będących obiektami nienawiści, takich jak kobiety, niepełnosprawna młodzież, mniejszości religijne czy Romowie.

Jeżeli uczestnicy posiadają odpowiednie umiejętności informatyczne, stronę warto zaprojektować w programie do edycji tekstu bądź też korzystając z bezpłatnej usługi blogerskiej, takiej jak Wordpress czy Blogger. Wymaga to więcej czasu.

W zależności od czasu, jaki pozostał, można następnie poprosić uczestników o wskazanie swoich ulubionych stron internetowych i tych najmniej lubianych. Umożliwi to dyskusję nad innymi aspektami, które ich zdaniem są istotne w projektowaniu strony kampanii.

Dyskusję na temat polityki dotyczącej forum można rozpocząć w pełnej grupie, jeśli pozwoli na to czas. Można opracować listę korzyści i wad związanych z polityką, która nie wymaga rejestracji, a wszelkie komentarze są dozwolone.

Warto też skorzystać ze strony internetowej „Bez nienawiści” i poddać ją analizie podczas ćwiczenia tak, jakby to grupa prowadziła tę kampanię.

Pomysły na działanie

Po podsumowaniu przedstaw informacje o kampanii Rady Europy „Bez nienawiści” i zachęć uczestników do odwiedzenia strony oraz przyłączenia się do kampanii w ich kraju.

Przygotowane w grupach plany stron internetowych mogą posłużyć jako podstawa stworzenia faktycznej strony kampanii. Trzeba zebrać pomysły tak, aby efekt końcowy był dziełem całej grupy, zaś jej członkowie mogli przygotować treści do zamieszczenia na stronie. Może to być dłuższy projekt, który będzie wymagał udziału kompetentnych osób, zajmujących się zamieszczaniem treści w Internecie. Uczestnicy mogą również założyć stronę grupy w mediach społecznościowych.

Warto zachęcić członków grupy, by zebrali informacje o faktycznym stanie relacji etnicznych w ich społeczności. Dobrym punktem wyjścia będą lokalne organizacje pozarządowe.

Strona kampanii**LICEUM W KALINACH****Kampania na rzecz pogłębienia porozumienia i poszanowania praw człowieka wśród różnych grup etnicznych****Forum**

Na tym forum możesz się swobodnie wypowiedzieć. Jesteśmy za wolnością słowa!

Najbardziej popularne wątki:

- Czy podoba ci się to, co robimy? - 7345 postów
- Oczyszczyć nasze szkoły (podpisz petycję) - 3231 postów
- Wypier*** do domu - 3123 posty
- Biali przeciwko mieszanej edukacji - 2898 postów
- Gratulacje dla szkoły! - 1002 posty
- Spierd***. Nikt was tu nie zapraszał - 976 postów
- Jak się można uczyć bez mózgu - 535 postów
- Petycja rodziców przeciwko rasizmowi - 812 postów

[Kliknij tu](#), żeby wziąć udział w dyskusji!

Nasz blog

Liceum w Kalinach przywiązuje wielką wagę do międzykulturowego porozumienia w przyjaznym otoczeniu edukacyjnym. [Więcej informacji](#)

Liceum złożyło raport okresowy w ramach najnowszych konsultacji w sprawie działań antidyskryminacyjnych w placówkach wyższej edukacji prowadzonych przez Komisję Równości Rasowej. [Więcej informacji](#)

Inne strony

- [Przesłanie dyrektora Liceum](#)
- [Przesłanie władz lokalnych](#)
- [Oficjalne dokumenty](#)
- [Wskaźniki ekonomiczne](#)
- [Dane statystyczne](#)

O kampanii

Nasza kampania ma na celu pogłębienie porozumienia między różnymi grupami etnicznymi w szkole i w społeczności lokalnej. Przyjmujemy proaktywne podejście do kształtowania przyjaznego środowiska edukacyjnego dla wszystkich uczniów, niezależnie od ich rasy, pochodzenia etnicznego, wyznania czy tożsamości kulturowej. [Więcej informacji](#)

CO ZA HISTORIA

Opis: Uczestnicy pracują w małych grupach nad analizą materiału prasowego, skupiając się na opisie imigrantów i migracji. Wyniki przedstawiają w formie kolażu.

Tematyka: Rasizm i dyskryminacja, prawa człowieka, wolność wyrażania opinii

Stopień trudności: Poziom 2

Liczebność grupy: 20–25 osób

Czas: 60 minut

Cele:

- Analiza opisów imigrantów w prasie i omówienie oddziaływania takich publikacji na postawy społeczne wobec imigrantów;
- Rozpoznanie mniej oczywistych form rasizmu, takich jak ukryte przesłanie, selektywne dziennikarstwo czy wykorzystanie obrazów, oraz omówienie ich wpływu na mowę nienawiści;
- Przedyskutowanie/zebranie informacji o pozytywnych historiach dotyczących imigrantów i migracji.

Materiały:

- Około trzech egzemplarzy pięciu różnych gazet/pism (w zależności od wielkości grupy);
- Kilka dużych kartek papieru flipchartowego;
- Pisaki, klej, nożyczki;
- Miejsce do pracy nad dużym kolażem dla 4 lub 5 grup;
- Dostęp do Internetu (fakultatywnie).

Przygotowanie

- Sklej po cztery duże kartki papieru flipchartowego dla każdej podgrupy;
- Rozdaj zespołom pisaki, klej, nożyczki i egzemplarze jednej lub kilku wybranych publikacji informacyjnych;
- Zrób dla każdej podgrupy kopię listy ze strony 44.

Instrukcje

1. Spytaj uczestników, jak rozumieją następujące terminy: Stereotyp, rasizm, dyskryminacja.
2. Wyjaśnij krótko te terminy (w razie potrzeby wykorzystaj dodatkowe informacje znajdujące się na stronach 197–202), podkreślając, że:

- Uogólnienia na temat danej grupy ludzi („stereotypy”) bardzo rzadko okazują się być prawdziwe w odniesieniu do każdej jednostki;
  - Kiedy takie uogólnienia wejdą do powszechnego obiegu, często służą uzasadnieniu dyskryminacji, wiktyimizacji, ataków itd.
3. Spytaj, czy uczestnicy potrafią wskazać konkretne grupy, których dotyczą krzywdzące stereotypy i które często są obiektami dyskryminacji, nękania lub mowy nienawiści. Wyjaśnij, że w ćwiczeniu zbadacie, jak media zwykle przedstawiają jedną taką grupę – imigrantów.
  4. Pokaż uczestnikom wybrane publikacje i wyjaśnij, że będą pracować w małych grupach nad analizą opisu imigrantów w mediach. Powiedz, że mają się zastanowić, czy w różnych publikacjach imigrantów opisano:
    - zasadniczo w dobrym świetle;
    - zasadniczo w złym świetle;
    - w sposób neutralny.
  5. Omów listę (strona 44) i upewnij się, że uczestnicy rozumieją, jakich wiadomości mają szukać podczas analizy. Zachęć ich do uwzględnienia innych istotnych według nich informacji.
  6. Podziel uczestników na grupy liczące 5–6 osób i rozdaj po 2–3 egzemplarze tej samej gazety, duże kartki papieru, pisaki, klej, nożyczki itp. Wyjaśnij, że mają za zadanie wykorzystać listę w celu wychwycenia ewentualnej stronniczości, a następnie przedstawić wyniki analizy w postaci kolażu. Uczestnicy powinni powycinać z gazety artykuły, opatrzyć je notatkami i dodać własne obrazy lub teksty. Wyjaśnij, że kolaże zostaną przedstawione na koniec ćwiczenia.
  7. Po zakończeniu pracy w podgrupach rozwieś kolaże i daj uczestnikom czas na zapoznanie się z efektami pracy pozostałych grup. Następnie zbierz wszystkich na podsumowanie.

Podsumowanie

- Spytaj uczestników o ogólne wrażenia dotyczące ćwiczenia – czy ich zdaniem było przydatne/zaskakujące? Jakie są ich ogólne odczucia co do sposobu przedstawiania imigrantów w mediach i czy w ich ocenie taki opis jest sprawiedliwy i rzetelny?
- Jeżeli podgrupy nie poruszyły tego zagadnienia w kolażach, spytaj, jakie pozytywne historie można by włączyć jako odmienną perspektywę. Czy w gazetach były na przykład pozytywne historie o ludziach niebędących imigrantami?
- Dlaczego zdaniem uczestników imigranci stali się obiektem dyskryminacji, nękania i mowy nienawiści w krajach na całym świecie? Jaką rolę we wzmacnianiu negatywnych stereotypów odgrywają media?

- Czy uczestnicy spotkali się z podobną stronniczością i nietolerancyjnymi postawami na odwiedzanych przez siebie stronach internetowych? Poproś o przykłady.
- Jakie może być oddziaływanie tego zjawiska na samych imigrantów, ich rodziny i dzieci oraz na całe społeczeństwo, jeśli imigrantów wini się za wiele problemów społecznych? Co mówi to o mowie nienawiści skierowanej przeciwko imigrantom?
- Czy młodzi ludzie mogą coś zrobić, żeby promować bardziej pozytywny obraz imigrantów? Czy uczestnicy zetknęli się ze stronami internetowymi przedstawiającymi pozytywne informacje o tej grupie?

Rady dla prowadzących

- Spróbuj dobrać pisma i gazety reprezentujące przekrój opinii politycznych i społecznych. Prawdopodobnie nawet publikacje nastawione najbardziej przychylnie do imigrantów nie kwestionują ani nie równoważą silnych negatywnych nastrojów społecznych, np. poprzez publikowanie dobrych wiadomości o społecznościach imigrantów czy o poszczególnych osobach.
- Być może duża część grupy będzie podzielać negatywne postawy przeważające w publikacjach – niektórzy mogą uważać takie poglądy za uzasadnione. Zachęć uczestników do wyrażania własnych opinii, by można je było omówić w grupie. Warto wcześniej poszukać pozytywnych historii, jakie mogłyby pojawić się w publikacjach lub zbadać warunki w krajach, z których przyjeżdżają imigranci. Na przykład poproś uczestników, żeby wyobrazili sobie, że są młodymi ludźmi w Iraku albo w Afganistanie, gdzie wojna zrujnowała kraj.

Warianty

Uczestnicy mogą również analizować publikacje internetowe zamiast drukowanych. Warto im podpowiedzieć konkretne strony, na przykład stronę główną jakiegoś portalu przez okres pięciu dni, żeby ograniczyć ilość ewentualnych materiałów. Podobne podejście można zastosować w przypadku wiadomości telewizyjnych.

Pomysły na działanie

Pomóż uczestnikom w stworzeniu strony internetowej lub profilu w mediach społecznościowych, gdzie prezentowałyby pozytywne historie o imigrantach. Uczestnicy mogą zebrać informacje o konkretnych społecznościach imigranckich w swoim mieście, zbadać warunki panujące w ich krajach czy regionach pochodzenia, przestanki ich decyzji o wyjeździe oraz historie z codziennego życia osób mieszkających w nowym

kraju. Prześlijcie link dziennikarzom z gazet, które analizowaliście, wraz z informacją, że inspiracją dla powstania strony były negatywne opisy w ich publikacjach!

Jeśli macie dostęp do Internetu, możecie przeanalizować główne strony informacyjne i przeprowadzić ćwiczenie bezpośrednio w sieci. W tym przypadku warto również poruszyć kwestię roli, jaką odgrywają znajdujące się pod artykułami fora, na których internauci mogą pozostawić komentarz. Czasami są to komentarze rasistowskie. Możesz zastanowić się wraz z grupą, czy wpisy na takim forum są akceptowalne i na jakich warunkach.

Da się również wykonać wariant ćwiczenia, zmieniając grupę, o której mowa, w zależności od kontekstu.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW**Lista do pracy w podgrupach**

Czy w gazecie można znaleźć zdjęcia/obrazy przedstawiające imigrantów?

- Czy są wśród nich przykłady pozytywne?
- Czy są przykłady negatywne?

Ile historii o imigrantach publikuje czasopismo?

- Czy są wśród nich wiadomości pokazujące imigrantów w dobrym świetle?
- Czy są negatywne historie?

Jakimi słowami opisuje się imigrantów w gazecie?

- Czy są one w większości pozytywne, negatywne czy też neutralne?

Czy są jakieś otwarcie rasistowskie sformułowania?

- Jeśli tak, to czy padają ze strony osób publicznych, czy są to opinie dziennikarzy?

Co byś czuł/czuła, będąc imigrantem/imigrantką i czytając taką gazetę? Czy chciałbyś/chciałabyś coś dodać lub zmienić?

CZYTAMY REGULAMIN

Opis: Uczestnicy poznają regulamin lub wytyczne dla strony internetowej i podejmują działania w celu zgłaszania nieodpowiednich treści administratorom strony. Uczestnicy omawiają również zalety i wady zgłaszania treści, zwłaszcza w świetle możliwości, jakie daje sieć 2.0.

Tematyka: Strategie kampanii, umiejętność korzystania z Internetu, demokracja i uczestnictwo

Stopień trudności: Poziom 3

Liczebność grupy: Dowolna

Czas: 60 minut

Cele:

- Zrozumienie regulacji dotyczących treści w Internecie, w tym zasad zabraniających mowy nienawiści w sieci;
- Analiza regulaminów popularnych stron internetowych oraz ocena ich zasadności;
- Omówienie skuteczności mechanizmów zgłaszania mowy nienawiści w sieci.

Materiały:

- Komputery z dostępem do Internetu;
- Długopisy i kwestionariusz ze stron 50-51.

Przygotowanie

- Skopiuj kwestionariusz ze stron 50-51 po jednym egzemplarzu na małą grupę (4 osoby).

Instrukcje

1. Spytaj uczestników, kto określa zasady obowiązujące w Internecie. Czy w ogóle istnieją takie zasady? Czy są one gdzieś spisane?
2. Wykorzystaj informacje na stronach 49-50, by wyjaśnić, że w Internecie zasady funkcjonują na różnych poziomach - niektóre reguły określają właściciele stron internetowych (lub podmioty świadczące usługi hostingowe), inne ustalają władze państwowe, jeszcze inne wyznacza prawo międzynarodowe, zwłaszcza zasady dotyczące praw człowieka. W ćwiczeniu skupimy się na pierwszym poziomie - na zasadach określonych dla poszczególnych stron internetowych.
3. Spytaj, czy uczestnicy czytali kiedyś regulaminy stron internetowych, z których korzystają. Czy odwoływali się do ich zasad, na przykład żeby zgłosić właścicielowi

strony obraźliwy komentarz lub post, jeśli zgodnie z takim regulaminem ich zamieszczenie jest zakazane? Czy uczestnicy zastanawiali się, czy jest to możliwe i jak tego dokonać?

4. Wyjaśnij, że reguły obowiązujące użytkowników strony internetowej są zapisane w regulaminie lub w zasadach korzystania ze strony i dotyczy to większości stron. Regulamin może posłużyć jako skuteczne narzędzie w walce z mową nienawiści w sieci, ponieważ wiele stron internetowych stosuje zasady zabraniające mowy nienawiści. Problem w tym, że użytkownicy rzadko przestrzegają regulaminów, a właściciele stron nie zawsze monitorują treści zgodnie z własnym regulaminem.

5. Podziel uczestników na podgrupy liczące około cztery osoby i rozdaj im kopie kwestionariusza ze stron 50–51. Wyjaśnij, że każda grupa ma wybrać stronę internetową, z której często korzysta i popracować nad kwestionariuszem. W razie potrzeby omów krótko pytania z uczestnikami, by upewnić się, że wiedzą jakich informacji mają szukać.

6. Daj uczestnikom około 20 minut na wykonanie zadania, a następnie zaprosz ich na podsumowanie.

Podsumowanie

Na początku omów z uczestnikami informacje, jakie znaleźli opierając się na kwestionariuszu.

- Czy wasze wyniki istotnie się różnią, na przykład pod względem dopuszczalnych treści lub łatwości składania skarg?
- Czy znaleźliście „doskonały” przykład regulaminu?
- Czy w waszej ocenie dany regulamin jest zupełnie nieodpowiedni, na przykład dlatego, że nie obejmuje mowy nienawiści albo jego postanowienia i zasady zgłaszania treści są zbyt skomplikowane?
- Czy po analizie regulaminu jesteście skłonni zgłaszać obraźliwe posty znalezione na stronie internetowej? Dlaczego tak lub dlaczego nie?
- Co by było, gdyby nikt nigdy nie zgłaszał obraźliwych postów?
- Czy jako użytkownicy stron możecie pomóc w doskonaleniu regulaminu lub zapewnić lepsze jego przestrzeganie? W jaki sposób?
- Co jeszcze możecie zrobić, żeby zapewnić skuteczniejsze składanie skarg? Czy na przykład skutek będzie taki sam, jeśli jeden użytkownik zgłosi nieodpowiednie treści albo jednocześnie zrobi to tysiąc użytkowników? Co by było, gdyby firma reklamująca się na takiej stronie zagroziła, że wycofa z niej reklamy, dopóki ze strony nie znikną obraźliwe informacje?
- Jak jeszcze można reagować na mowę nienawiści w sieci oprócz korzystania z procedury jej zgłaszania? W jakich przypadkach lepsze byłyby inne metody?

Rady dla prowadzących

- Przed zebraniem informacji przez uczestników warto omówić z nimi jeden przykład. Możesz wybrać stronę internetową i zademonstrować, w jaki sposób znaleźć regulamin i szybko go przejrzeć w celu znalezienia odpowiednich postanowień. Pamiętaj, że nie każda strona ma swój regulamin, a czasami stosowne zasady noszą inną nazwę, na przykład „wytyczne dla użytkowników” lub „zasady zamieszczania postów”. Uczestnicy powinni odnotować takie przypadki.
- Możesz przydzielić uczestnikom strony internetowe tak, by każdy analizował inną stronę albo przed przystąpieniem do zadania dać im kilka minut na podjęcie decyzji o wyborze strony. Zadbaj o dobór przekrojowy, np.: strona z filmami internautów, strona serwisu społecznościowego, strona z serwisem informacyjnym, strona z gramami internetowymi itp.
- Część kwestionariusza przeznaczoną na uwagi można wykorzystać w celu zapisania istotnych faktów, np.: czy na stronie głównej zamieszczono link, czy dostępny jest formularz zgłoszenia treści, czy na stronie podano informację, że w określonym terminie udzielona zostanie odpowiedź na zgłoszenie itp.
- Przypomnij uczestnikom, że w przypadku długiego regulaminu mogą użyć opcji wyszukiwania z wykorzystaniem słów kluczowych, takich jak „mowa nienawiści”, „zgłoszenie treści”, „rasizm” czy inne podobne wyrażenia.
- Omawianie kwestionariusza z całą grupą może być czasochłonne i nużące dla części uczestników! Możesz dać im 5 minut po zebraniu informacji na porównanie wyników z inną grupą. Warto też wymienić się kwestionariuszami, by poszczególne podgrupy zapoznały się z nimi przed rozpoczęciem dyskusji.
- Zwróć uwagę uczestników na to, że przed zgłoszeniem treści należy zapoznać się z regulaminem strony, ale nie znaczy to, że nie mogą zgłaszać postów, które uważają za obraźliwe, a którymi administratorzy strony nie zajęli się należycie (albo które nie są objęte regulaminem). Jako przykład możesz wskazać uczestnikom kampanię przeciwko seksizmowi na Facebooku. Patr.: www.bbc.co.uk/news/technology-22689522 i www.bbc.co.uk/news/technology-22699761.
- Warto również przypomnieć uczestnikom, że zgłaszanie treści nie jest jedynym sposobem walki z mową nienawiści w sieci, a często ta strategia nie wydaje się najlepsza. Inne sposoby reagowania na mowę nienawiści znajdziesz w rozdziale 5 – „Strategie kampanii”.

Warianty

Uczestnicy mogą przeznaczyć trochę czasu na wyszukanie przykładów mowy nienawiści na wybranej przez siebie stronie internetowej. Dzięki temu zorientują się czy regulamin strony jest skuteczny. Mogą przeszukać stronę pod względem słów kluczowych, takich jak „czarnuch”, „pedał”, „kurwa” czy inne obraźliwe terminy. Zajmie to nieco więcej czasu, ale będzie przydatne do wykorzystania w praktyce procedury zgłaszania treści na stronie.

Zgłoszenie nieodpowiednich treści na stronie to dopiero pierwszy krok. Kolejnym jest zgłoszenie takich treści organom władzy zajmującym się dyskryminacją bądź bezpośrednio policji. Można przeprowadzić też wersję ćwiczenia, w której uczestnicy zgłaszają skargę dotyczącą obraźliwych treści na policję lub do innych organów funkcjonujących w waszym kraju. W wielu państwach działają organizacje pozarządowe, jak INACH (International Network Against Cyberhate), które korzystają z procedur zgłaszania treści. Można również posłużyć się przykładem True Vision w Wielkiej Brytanii – www.report-it.org.uk.

Pomysły na działanie

Jeśli nie wykorzystasz powyższych wariantów ćwiczenia, możesz poprosić uczestników o dokładniejszą analizę stron internetowych, które omawiali podczas pracy. Mogą przeprowadzić analizę znalezionych przykładów mowy nienawiści, odnotowując liczbę przypadków, ich wagę oraz grupę adresatów. W przypadku znalezienia wielu przykładów mowy nienawiści, po zakończeniu analizy zaproponuj możliwe działania:

- Zgłoszenie przykładów i analizy do Obserwatorium Mowy Nienawiści (www.nohatespeechmovement.org/hate-speech-watch) oraz omówienie wspólnie z innymi aktywistami, jakie działania można podjąć.
- Przesłanie najbardziej rażących przykładów i analizy do właściciela strony z odwołaniem do regulaminu strony jako podstawy złożenia skargi.
- W przypadku strony w mediach społecznościowych można założyć profil i publikować na nim rezultaty prac (przykłady – zob. www.nohatespeechmovement.org/hate-speech-watch i <https://en-gb.facebook.com/WOH247>).
- Przykłady można pogrupować w zależności od ich wagi (wytyczne – zob. ćwiczenie „Najgorsze słowo”). Następnie warto opracować strategię dla różnych przypadków, np. zamieszczanie odpowiedzi na posty, które zostały oparte na fałszywych informacjach.
- Zachęcamy do wypróbowania internetowego narzędzia pod nazwą EULalyzer (www.brightfort.com/eulalyzer.html), które umożliwia przeszukiwanie regulaminu i wychwytywanie interesujących zapisów lub warunków oraz kwestii istotnych dla użytkowników.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW**Przepisy regulujące korzystanie z Internetu**

Internet w większości należy do prywatnych firm. Nawet osobisty blog zwykle wykorzystuje usługi hostingowe znajdujące się na prywatnym serwerze. Firma będąca właścicielem serwera może ograniczać rodzaj treści zamieszczanych na blogu – albo nie! Zasady, których powinni przestrzegać użytkownicy strony, określa często regulamin. Regulaminy poszczególnych stron mogą znacznie się różnić.

Oprócz regulaminów, mogą też funkcjonować przepisy prawa ustanowione go przez władze państwowe, obowiązujące użytkowników Internetu i właścicieli stron. Przykłady to przepisy dotyczące prywatności i bezpieczeństwa oraz te odnoszące się do skrajnej mowy nienawiści. Nawet, jeśli władze nie wprowadziły konkretnych regulacji chroniących bezpieczeństwo użytkowników Internetu, kwestia ta często podlega międzynarodowym przepisom dotyczącym praw człowieka (patrz: poniższy przykład).

Internet przypomina, pod tym względem, galerię handlową czy klub nocny. Nawet, jeśli żadne przepisy prawa nie zabraniają noszenia dżinsów czy niechlujnego wyglądu, to do klubu mogą cię nie wpuścić w nieodpowiednim stroju, jeżeli tak mówią wewnętrzne zasady. Podobnie strony internetowe mogą wprowadzać wewnętrzne zasady obowiązujące w takiej „prywatnej przestrzeni” w Internecie. Jednakże takie reguły muszą być zgodne z ogólnymi przepisami danego kraju.

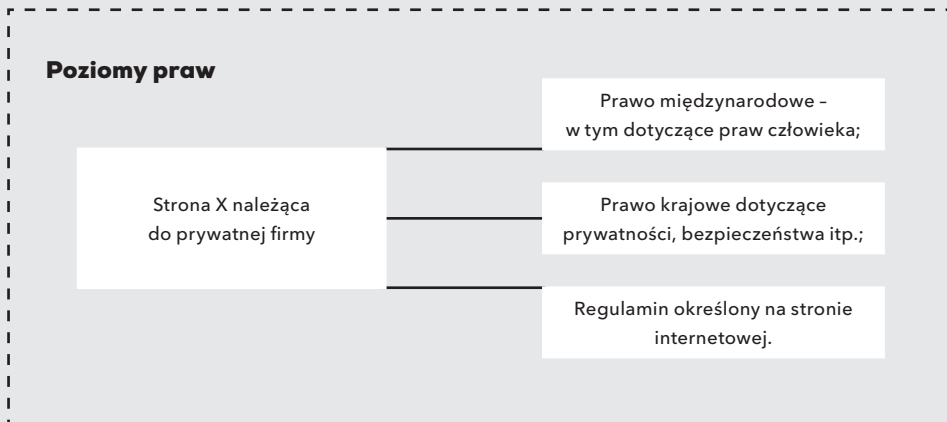
Przykład: Władze muszą chronić ludzi w sieci i poza nią

K.U. przeciwko Finlandii

W marcu 1999 roku w serwisie randkowym w Internecie pojawiło się ogłoszenie rzekomo zamieszczone przez dwunastoletniego chłopca. Były w nim podane link do jego strony internetowej oraz informacja, że interesuje go intymny związek z chłopcem w jego wieku lub starszym, który „pokaże mu, jak to się robi”. Chłopiec dowiedział się o ogłoszeniu dopiero wtedy, gdy dostał maila od starszego mężczyzny. Usługodawca odmówił wskazania osoby odpowiedzialnej za zamieszczenie ogłoszenia, powołując się na obowiązek zachowania jego danych w tajemnicy. Fiński sąd uznał, że zgodnie z prawem, usługodawca nie może być zobowiązany do ujawnienia takich informacji.

Sprawę skierowano do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Trybunał uznał, że państwo fińskie nie dopełniło swojego obowiązku ochrony dzieci i innych wrażliwych osób. Wskutek zamieszczenia ogłoszenia dziecko stało się celem dla pedofilów, a jednocześnie naruszone zostało jego prawo do prywatności i życia rodzinnego (art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka).

Kwestionariusz

1. Jak łatwo było znaleźć regulamin?

Bardzo łatwo Dość łatwo Trudno Bardzo trudno

Uwagi:

2. Jak łatwo było zrozumieć regulamin?

Bardzo łatwo Dość łatwo Trudno Bardzo trudno

Uwagi:

3. Czy łatwo jest zrozumieć, co należy zrobić, aby zgłosić określoną treść jako nieodpowiednią?

Bardzo łatwo Dość łatwo Trudno Bardzo trudno

Uwagi:

4. Czy łatwo jest zrozumieć, co robi właściciel strony po otrzymaniu zgłoszenia?

Bardzo łatwo Dość łatwo Trudno Bardzo trudno

Uwagi:

Mowa nienawiści

5. Czy postanowienia regulaminu dotyczą mowy nienawiści?

Tak Nie Nie mam pewności/Inne

Uwagi: Jeśli w regulaminie mowa jest o różnych rodzajach naruszeń, na przykład o rasizmie, homofobii itp., zanotuj to.

6. Czy mowa jest o nękanii w sieci?

Tak Nie Nie mam pewności/Inne

Uwagi:

Nieodpowiednie treści

7. Czy w regulaminie mowa jest o nieodpowiednich treściach, na przykład czy na stronie dozwolono pornografię?

Tak Nie Nie mam pewności/Inne

Uwagi:

Wytyczne dotyczące społeczności

8. Czy na stronie internetowej mowa jest o tym, jakie treści są preferowane? Na przykład krótka informacja w bardziej dostępnym miejscu, jak zakładka „O nas”, „Wytyczne dotyczące zamieszczania postów” itp.?

Tak Nie Nie mam pewności/Inne

Uwagi:

DZIAŁANIA I KAMPANIE KROK PO KROKU

Opis: Jest to seria czterech ćwiczeń prowadzących do działań przeciwko mowie nienawiści i przestępstwom motywowanym nienawiścią. Poszczególne części można przeprowadzić osobno lub w powiązaniu z innymi zadaniami z podręcznika.

Tematyka: Rasizm i dyskryminacja, strategie kampanii, prawa człowieka

Stopień trudności: Poziom 4

Liczebność grupy: Dowolna

Czas: Trzy sesje: 90 minut, 60 minut i 45 minut (część 1, 2 i 3). Potrzebny będzie również czas na działania w ramach kampanii.

Część 1 (60 minut)

Dotyczy historycznych prześladowań Romów, również w czasie nazistowskiej zagłady Romów (Holokaustu). Ćwiczenie można przeprowadzić bez pozostałych części. Celem jest nabycie przez uczestników wiedzy o motywowanych nienawiścią zbrodniach przeciwko Romom, które nie doczekały się upamiętnienia, a ich konsekwencje są odczuwane do dziś.

Część 2 (60 minut)

To planowanie działania, które ma na celu podniesienie świadomości opinii publicznej o tych prześladowaniach oraz wyrażenie solidarności z Romami. Ta część może posłużyć planowaniu różnych działań w ramach kampanii lub stanowić uzupełnienie innych zadań z podręcznika.

Część 3 (60 minut)

To same działania. Instrukcje przygotowuje grupa!

Część 4 (45 minut)

To podsumowanie akcji. Pytania mogą posłużyć podsumowaniu każdego z działań podejmowanych przez grupę w ramach kampanii.

CZĘŚĆ 1: LEKCJA HISTORII

Czas: 60 minut

Cele:

- Podniesienie świadomości na temat Romów będących ofiarami Holokaustu oraz budowanie solidarności z Romami;
- Naświetlenie skrajnego przykładu głęboko zakorzenionych uprzedzeń i mowy nienawiści oraz analiza ich współczesnych konsekwencji;
- Wzmacnianie solidarności z Romami i motywowanie grupy do działania przeciwko rasizmowi i dyskryminacji.

Materiały:

- Papier formatu A3 lub papier flipchartowy i pisaki;
- Kopie materiału „Krótka historia prześladowań X” (fakultatywnie).

Przygotowanie:

- Powiedz grupie przed ćwiczeniem, że dotyczy ono Holokaustu. Porozmawiaj indywidualnie z każdym z uczestników, dla których może być to trudny temat;
- Przygotuj kopie materiałów po jednym egzemplarzu dla każdej podgrupy.

Instrukcje

1. Podziel uczestników na podgrupy po 2-3 osoby o podobnym poczuciu tożsamości (to, co ich łączy). Może to dotyczyć przynależności narodowej lub etnicznej, ale może również wiązać się z innymi grupami społecznymi czy religijnymi (a nawet drużynami piłkarskimi!). Przez 10 minut uczestnicy w podgrupach rozmawiają na temat swojego poczucia tożsamości.
2. Rozdaj uczestnikom materiał „Krótka historia prześladowań X” lub przedstaw informacje opisujące coraz bardziej okrutne traktowanie ludności romskiej. Nie zdradzaj jeszcze nazwy społeczności, która była obiektem tych ataków.
3. Omówcie pokrótce reakcje uczestników, jeśli to możliwe - bez rozbijania podgrup. Następnie każda grupa w parze z inną grupą omawia przez 15 minut następujące pytania:
  - Co byście czuli, gdyby to „wasi” ludzie byli obiektami takiego traktowania w najnowszej historii? (Uczestnicy powinni skupić się na grupie, którą wybrali w punkcie 1.)
  - Co byłoby waszym zdaniem najtrudniejsze dla społeczności, która tego doświadczyła?
  - A co by było, gdyby obecnie ktoś przeczył Zagładzie? Dlaczego ktoś neguje takie fakty?

4. W całej grupie omówcie dotychczasowy przebieg dyskusji. Następnie spytaj uczestników, czy wiedzą albo domyślają się, o jakiej ludności mowa w materiale. Jeśli nie zgadną, powiedz, że chodzi o Romów i zapytaj, co uczestnicy wiedzą o współczesnej sytuacji członków tej społeczności. Jak są traktowani i co wiadomo o ich historycznych prześladowaniach? W jaki sposób dotyka ich dziś mowa nienawiści?

5. Powiedz uczestnikom, że do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka kierowano sprawy, w których stwierdzono liczne naruszenia praw człowieka wobec tej grupy niemal w każdym europejskim kraju. Przypomnij uczestnikom, że media i całe społeczeństwo cechują się bardzo nietolerancyjnymi postawami wobec Romów, którzy często są obiektami ataków i mowy nienawiści. Spytaj uczestników, czy spotkali się z przykładami takich zachowań w Internecie lub „w realu”.

6. Jeżeli ćwiczenie służy jako wprowadzenie do działań w ramach kampanii, przekaz uczestnikom informacje o kampanii „Dosta!” i powiedz, że na następnym spotkaniu będzie mowa o tym, jakie działania można podjąć przeciwko dyskryminacji Romów.

Wskazówki dla prowadzących

- Z powodu skrajnego charakteru prezentowanych treści, ćwiczenie może być trudne dla niektórych uczestników. Oczywiście jeżeli w grupie są Romowie, należy ich wcześniej ostrzec i w razie potrzeby zapewnić im wsparcie. Jednakże ofiarą Zagłady padło wiele innych grup, a ich przedstawiciele również mogą mieć trudności z ćwiczeniem. Dotyczy to w szczególności Żydów, ponieważ ich prześladowania są powszechnie znane. Upewnij się przed ćwiczeniem, że znasz skład grupy i jesteś w stanie przewidzieć reakcję uczestników na działania.
- Możesz przekazać uczestnikom informacje o innych grupach będących ofiarami reżimu hitlerowskiego, albo spytać, czy takowe znają. Do takich grup należą:
  - Polacy (zginęło około 2,5 mln Polaków nieżydowskiego pochodzenia);
  - Inne narody słowiańskie;
  - Obywatele radzieccy (zwłaszcza więźniowie wojenni);
  - „Nie-Europejczycy”, głównie pochodzenia afrykańskiego i azjatyckiego;
  - Osoby psychicznie chore i mające trudności w nauce;
  - Niesłyszący i osoby z niepełnosprawnościami;
  - Osoby homoseksualne i transpłciowe;
  - Członkowie opozycji politycznej, w szczególności komuniści i lewicowcy;
  - „Dysydenci” religijni, przede wszystkim Świadkowie Jehowy.
 Więcej informacji znajdziesz tu: https://en.wikipedia.org/wiki/Holocaust_victims.
- Dyskusję należy przeprowadzić z ogromnym wyczuciem i w sposób elastyczny. Nie poganiaj grupy, jeśli zauważysz, że uczestnicy potrzebują więcej czasu na wyrażenie swoich uczuć.

- Co do pracy w podgrupach, to warto wcześniej zastanowić się, czy niektórzy uczestnicy nie będą mieć szczególnych trudności. Jeśli tak, lepiej będzie „przydzielić” każdemu tożsamość grupową – na przykład możesz podzielić uczestników według płci, na osoby uczące się konkretnych przedmiotów, fanów piłki nożnej/tenisa/lekkiej atletyki itp.
- W „Krótkiej chronologii Zagłady Romów” (patrz poniżej) odniesienia do Romów czy „Cyganów” zastąpiono symbolem „X”. Korzystając z tych informacji, możesz mówić o „grupie” albo poprosić uczestników, by wyobrazili sobie, że chodzi o ich grupę.
- Celem wyboru przez uczestników ważnej dla nich tożsamości jest to, by spróbowali poczuć jak to jest, gdy pada się ofiarą ataków jako członek danej grupy. Jeżeli jednak uczestnicy mają silne uprzedzenia wobec Romów, trudno im będzie zidentyfikować się z problemami społeczności romskiej. W takim przypadku należy to omówić – w punkcie 4 części 1, daj grupie czas na przedyskutowanie obaw. Powiedz, że według szacunków w czasie Zagłady w Europie wymordowano od 75% do 80% ludności romskiej, a w niektórych krajach nawet 90%. Możesz zachęcić uczestników, by wyobrazili sobie, co oznaczałaby śmierć 90% członków ich społeczności lub 90% członków grupy – z grupy 20-osobowej przeżyłoby tylko dwie osoby.
- Możesz podać uczestnikom informacje o „przestępstwach motywowanych nienawiścią” i omówić ich związki z mową nienawiści w sieci i poza nią. „Przestępstwa motywowane nienawiścią” to przestępstwa popełniane wobec osób lub grup, motywowane nienawiścią wobec całej grupy. Możesz powiedzieć o tym, że „niewinne” formy wyrażania nienawiści czy obelgi na tle rasowym, z łatwością mogą przerodzić się w bardziej skrajne formy, a także na pozór uzasadniać przestępstwa wobec poszczególnych osób.
- Słowo „dosta” oznacza „dość” w języku romskim (romani). Kampania „Dosta!” ma na celu podnoszenie świadomości i zbliżenie między Romami a innymi grupami społecznymi. Informacje na temat kampanii można znaleźć na stronie <http://dosta.org>. Przyda się też poszerzyć wiedzę, odwiedzając inne strony internetowe dotyczące Zagłady Romów: www.geocities.com/~Patrin/holcaust.htm http://isurvived.org/TOC-1.html#1-7_Romanies www.preventgenocide.org/edu/pastgenocides/nazi/parajmos/resources/.

Podsumowanie

Pod koniec ćwiczenia daj członkom grupy trochę czasu na omówienie własnych uczuć wywołanych informacjami i zadaniem. Na początku możesz poprosić kolejno uczestników o opisanie ich uczuć jednym słowem.

- Czy dzięki ćwiczeniu zdobyłeś/zdobyłaś nowe informacje, czy pomogły ci one zrozumieć sytuację Romów?

- Czy ćwiczenie zmieniło twoje postawy wobec Romów?
- Dlaczego twoim zdaniem prześladowania ludności romskiej przez reżim hitlerowski są dziś tak mało znane?
- Czy gdyby były lepiej znane, wpłynęłoby to na sposób traktowania Romów obecnie?
- Co możesz zrobić, żeby takie informacje dotarły do większego grona osób?
- Czego „nauczyła” nas Zagłada? Czy potrafisz wyjaśnić, w jaki sposób mowa nienawiści stała się na tyle powszechna, że doszło do tak straszliwych zbrodni wobec wielu ludzi? Czy widzisz analogie do współczesnej mowy nienawiści w sieci i poza nią?

Warianty

Ćwiczenie w tej samej formie można wykorzystać do omówienia losów innych grup będących ofiarami Zagłady, których prześladowania nie są powszechnie znane. Lista takich grup znajduje się powyżej we „Wskazówkach dla prowadzących”.

CZĘŚĆ 2: PLANOWANIE DZIAŁANIA

Opis: Ta część ćwiczenia opiera się na rozdziale 3 *Kompasu* pt. „Podejmowanie działań”. Więcej szczegółowych pomysłów można znaleźć w punkcie „Osiąganie rezultatów”. Podręcznik jest dostępny na stronie www.coe.int/compass.

Polska wersja językowa *Kompasu* jest dostępna w Bibliotece Cyfrowej Ośrodka Rozwoju Edukacji – www.bc.ore.edu.pl/publication/195

Czas: 1-2 godziny

Cele:

- Zdobycie wiedzy o sposobach planowania skutecznych działań;
- Omówienie metod wykorzystania Internetu jako narzędzia kampanii;
- Opracowanie planu działania, który będzie realizowany przez grupę.

Materiały:

- Kopie schematu (fakultatywnie);
- Tablica i pisaki.

Przygotowanie:

- Skopij wykres lub naszkicuj pusty schemat na tablicy.

Instrukcje

1. Wyjaśnij, że grupa będzie planować działania dotyczące problemu mowy nienawiści w sieci wobec Romów (lub innej grupy). Przypomnij uczestnikom o skali i efektach zjawiska nienawiści w Internecie. Spytaj o przykłady z ich własnych doświadczeń.
2. Grupa przeprowadza burzę mózgow na temat problemów związanych z mową nienawiści w sieci, w szczególności zaś skupia się na problemach, które uczestnicy mogą rozwiązać. Zachęć grupę do uwzględnienia nienawiści różnego stopnia (od słabszych obelg do podżegania, które może prowadzić do przestępstw motywowanych nienawiścią), a także do wzięcia pod uwagę różnych miejsc i osób przyczyniających się do obecności mowy nienawiści w sieci. Propozycje zapiszcie na tablicy.
3. Wyjaśnij, że grupa musi wybrać jedno rozwiązanie do realizacji. Przypomnij, że nie jest szczególnie istotne, które działanie wybiorą uczestnicy, ale musi być ono wykonalne i nie powinno być nadmiernie ambitne!
4. Pokróćce omów najbardziej popularne rozwiązania i spróbuj wypracować konsensus, czyli wybierz działanie, które wszyscy uczestnicy gotowi są realizować.

5. Rozdaj kopie schematu ze strony 62 albo skorzystaj z pustego schematu na tablicy. Opierając się na nagłówkach ze schematu na stronie 62 omów z uczestnikami poszczególne pozycje. Upewnij się, że:

- Wybrane przez uczestników działanie przyczyni się do rozwiązania problemu;
- Działanie jest realistyczne w świetle zasobów, jakimi dysponuje grupa oraz przeszkód, które może ona napotkać;
- Rozwiązanie jest na tyle konkretne, że uczestnicy zorientują się, czy udało im się je osiągnąć.

6. Przygotuj „Arkusze z decyzjami”, żeby wszyscy uczestnicy wiedzieli, co i kiedy mają robić. Wzór – zobacz końcówkę punktu „Podjęcie działań” w *Kompasie* – www.coe.int/compass. Polska wersja językowa *Kompasu* jest dostępna w Bibliotece Cyfrowej Ośrodka Rozwoju Edukacji – www.bc.ore.edu.pl

7. Podczas podsumowania upewnij się, że wszyscy uczestnicy są zadowoleni z procesu i jego rezultatów oraz gotowi realizować plan.

Podsumowanie

- Co myślisz o planie działania, który przygotowaliście?
- Czy każdy ma do odegrania pewną rolę – czy jesteś zadowolony/zadowolona ze swojej funkcji?
- Czy coś jeszcze powinniśmy uwzględnić albo mieć na uwadze, zanim zrealizujemy działanie?
- Skąd będzie wiadomo, że nasze działanie było „skuteczne”?

Wskazówki dla prowadzących

- Możesz przeprowadzić ćwiczenie „Korzenie i gałęzie”, skupiając się na wyborze problemu, nad którym pracować będzie grupa. Da to uczestnikom szersze rozeznanie we wzajemnych powiązaniach ich problemów oraz zapewni większą spójność planu działania.
- Daj grupie jak największą autonomię w doborze problemu i pracy ze schematem. Działanie będzie bardziej skuteczne, jeśli uczestnicy będą się z nim identyfikowali. Jednocześnie upewnij się, że uwzględniono ewentualne trudności w prowadzeniu działania i omówiono możliwości ich ograniczenia.
- Zdecydowanie zalecamy, by w miarę możliwości na etapie planowania oraz przed przystąpieniem do działania, zaangażować przedstawicieli społeczności romskiej lub odpowiednio innej grupy dyskryminowanej. Jeżeli uda się zaprosić takich gości, by porozmawiali z grupą, to całe działanie będzie o wiele bardziej realistyczne, a spotkanie

na pewno pomoże uczestnikom w opracowaniu pomysłów. Należy również upewnić się, konsultując to z przedstawicielami danej społeczności, czy działanie planowane przez grupę zostanie dobrze przyjęte. Można ewentualnie skontaktować się z lokalną organizacją, która współpracuje z grupą dyskryminowaną bądź ją wspiera.

- Do pracy ze schematem, jeżeli nie chcesz dawać uczestnikom podpowiedzi w poszczególnych ramkach, możesz wykorzystać bardziej ogólną wersję z punktu „Podjęcie działań” w podręczniku *Kompas* albo naszkicować własną wersję na tablicy. Jeżeli uczestnicy nie mają pomysłu, jak można walczyć z mową nienawiści w sieci, możesz posłużyć się jako przykładem podpowiedziami ze strategii kampanii.

Warianty

Ćwiczenie można oczywiście przeprowadzić z inną grupą, będącą częstym obiektem mowy nienawiści w sieci. Zalecamy wykonanie ćwiczenia wprowadzającego przed zaplanowaniem działania, co pogłębi wiedzę uczestników i bardziej zmotywuje do pracy nad rozpoznanymi problemami. Jako wprowadzenie warto wykorzystać inne ćwiczenia, na przykład:

- „Zmieniamy zasady gry” może być przydatne do analizy mowy nienawiści z powodu płci;
- „Najgorsze słowo” może posłużyć analizie zjawiska homofobii;
- „Internetowy atak” da się wykorzystać do analizy mowy nienawiści wobec azylantów i imigrantów.

Oczywiście mowę nienawiści w sieci można zwalczać poprzez działania w Internecie i w „realu”. Rozważając ewentualne działania, możesz zaproponować, by grupa ograniczyła się do działań w sieci.

CZĘŚĆ 3: DZIAŁANIE

Ta część ćwiczenia to samo działanie.

CZĘŚĆ 4: WNIOSKI I DOŚWIADCZENIA

- Po przeprowadzeniu działania ważne jest jego podsumowanie i ocena całego procesu przygotowania i realizacji. W przypadku trwającej kampanii, należy zastanowić się nad procesem niedługo po jej rozpoczęciu. To bardzo ważne, gdyż może się wydawać, że wiele działań jednorazowych odnosi niewielki skutek, co niekiedy zniechęca

grupę. Podczas spotkania omów wszystkie obawy uczestników, np. że działanie „było niewarte zachodu” albo „kiepsko poszło”. Przypomnij im, że na kampanię składa się zwykle wiele działań i czynności, a wszystkie łącznie mogą przyczynić się do zmiany zachowań i postaw.

- Wnioski uczestników powinny posłużyć jako podstawa planowania ewentualnych przyszłych działań.
- Na początku spotkania poproś uczestników o opisanie, co czuli następnego dnia po realizacji działania. Każdy członek grupy może kolejno zabrać głos.
- Podziel uczestników na podgrupy po 4-5 osób i poproś ich o przedyskutowanie następujących pytań:
  - Co twoim zdaniem poszło dobrze?
  - Czy coś było trudniejsze niż myślałeś/myślałaś albo niespodziewane?
  - Jakie były twoim zdaniem główne osiągnięcia w ramach działania? Czy są zbieżne z początkowo wyznaczonymi celami?
  - Czy w twojej ocenie możemy z tego wyciągnąć jakieś wnioski na przyszłość?
- W całej grupie omówcie różne odpowiedzi padające w podgrupach. Na koniec spotkania przedyskutujcie ogólne wrażenia na temat procesu:
- Czy jesteście zadowoleni z pracy przy planowaniu i realizacji działania?
- Jakie są główne „wnioski” na przyszłość przy organizacji innych działań (na dowolny temat)?
- Jakie rezultaty były najważniejsze dla ciebie? Czy myślisz, że zmieniły się twoje opinie albo postawy?
- Jak twoim zdaniem można kontynuować dotychczasowe działania? Czy chciałbyś/ chciałaś je kontynuować?

Pomysły na (dalsze) działania

Zachęć grupę do dalszych prac nad zidentyfikowanymi problemami! Uczestnicy mogą wykorzystać problemy z listy przygotowanej na początku części 2 lub zastosować inne podejście do wcześniej wybranego problemu. Prace wykonane podczas planowania tego działania będą przydatne w przygotowaniu innych działań i mogą motywować uczestników do dalszych aktywności w ramach kampanii.

Zadbaj o to, by uczestnicy przesłali opis swojego działania do koordynatorów kampanii „Bez nienawiści”. Mogą również nawiązać współpracę z innymi grupami, również w innych krajach i zaplanować kontynuację prac, które już przeprowadzili.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW

Krótką historia prześladowań X

1890	W Niemczech odbywa się konferencja na temat „X szumowin”. Wojsko dostaje zadanie kontrolowania przemieszczania się X.
1909	Odbywa się konferencja policyjna na temat „kwestii X”. Zaleca się oznakowanie wszystkich X dla łatwiejszej identyfikacji.
1920	Dwóch naukowców wprowadza pojęcie „życia niegodnego życia”, sugerując, że X powinno się sterylizować i eliminować.
1922	(lata 20.) Fotografuje się i pobiera odciski palców wszystkich X na terytorium Niemiec.
1926	Przyjęta zostaje ustawa w sprawie kontroli „plagi X”. (Takie traktowanie jest wyraźnym naruszeniem postanowień konstytucji).
1927	W Bawarii powstają specjalne obozy dla X. Trafia do nich 8 tys. X.
1928	Wszyscy X znajdują się pod stałym nadzorem policji. Pewien profesor publikuje dokument, zgodnie z którym „to właśnie X wprowadzili do Europy obcą krew”. Powstają kolejne obozy dla X.
1934	Sterylizuje się X zastrzykami i poprzez kastrację, wysyła ich do obozów w Dachau, Dieselstrasse, Sachsenhausen i innych. Dwie ustawy przyjęte w tym roku zakazują Niemcom małżeństw z „Żydami, X i Murzynami”.
1938	W dniach 12-18 czerwca setki X w Niemczech i Austrii zostaje aresztowanych, pobitych i uwięzionych. X są pierwszą grupą ludności, której zakazuje się uczęszczania do szkół.
1939	Zakład Higieny Rasowej wydaje oświadczenie, zgodnie z którym „wszystkich X należy traktować jako dziedzicznie obciążonych - jedynym rozwiązaniem jest ich eliminacja. (W związku z tym, celem powinna być bezwzględna eliminacja tego upośledzonego elementu populacji)”.
1940	Pierwsze masowe ludobójstwo podczas Zagłady: 250 dzieci X służy jako króliki doświadczalne w badaniach nad cyjanowodorem w obozie koncentracyjnym Buchenwald. W tym samym roku wprowadza się zakaz zatrudniania X.
1941	W lipcu rozpoczyna się realizacja hitlerowskiego ostatecznego rozwiązania - „zabicia wszystkich Żydów, X i psychicznie chorych”. Zaczyna się Zagłada. Ośmiuset X ginie podczas jednej nocnej akcji 24 grudnia na Krymie.
1944	1 sierpnia 4 tys. X zostaje zagazowanych i spalonych w Auschwitz-Birkenau podczas jednej masowej akcji.
1945	Do końca wojny naziści mordują 70-80% wszystkich X. Na procesie norymberskim nie zeznają X ani nikt inny w ich imieniu. Ludność X nie otrzymuje żadnego odszkodowania za zbrodnie wojenne.
1950	Pierwsze z wielu oświadczeń niemieckiego rządu, iż ludności X nie należą się żadne odszkodowania za zbrodnie wojenne.
1992	Niemcy „sprzedają” azylantów X do Rumunii za 21 mln USD i 2 listopada zaczynają ich deportować w kajdankach. Niektórzy X decydują się na samobójstwo. Niemiecka agencja prasowa prosi zachodnich dziennikarzy, by nie używali terminu „deportacje”, ponieważ słowo to wywołuje „nieprzyjemne skojarzenia historyczne”.

Zredagowana wersja „Krótkiej chronologii Zagłady Romów” wg Iana Hancocka.

Ćwiczenie opracowane na podstawie „Dosta!”, Kompas - podręcznik do edukacji młodzieży o prawach człowieka, Rada Europy, 2012.

Schemat**JAKI PROBLEM CHCESZ ROZWIĄZAĆ?**

- Ludzie nie wiedzą o Zagładzie Romów;
- **Stereotypy na temat ludności romskiej;**
- Zagłada Romów nie została oficjalnie upamiętniona;
- **System edukacji pomija Romów jako ofiary Zagłady;**
- Niewielu Romów otrzymało odszkodowanie;
- Romowie czują się wyalienowani i marginalizowani.

JAKIE ZMIANY CHCESZ WPROWADZIĆ?

- Upamiętnienie Zagłady Romów;
- **Więcej zrozumienia i tolerancji;**
- Pomnik ku czci Romów - ofiar Zagłady;
- **Zorganizowanie przez szkołę wydarzenia dotyczącego Zagłady Romów;**
- Przynajmniej jeden uznany wniosek o odszkodowanie;
- Nawiązanie współpracy z młodzieżą ze społeczności romskiej.

JAKIMI ŚRODKAMI POSŁUŻYSZ SIĘ, BY WPŁYNAĆ NA ODBIORCÓW?

- Napisanie artykułu i zorganizowanie wydarzenia publicznego;
- **„Żywa biblioteka” z udziałem przedstawicieli społeczności romskiej;**
- Kontakt z krajowymi mediami - petycja z przynajmniej tysiącem nazwisk;
- **Informowanie młodzieży;**
- Informowanie członków społeczności o przysługujących im świadczeniach, pomoc w składaniu wniosków;
- Wspólne wydarzenie kulturalne.

JAKA JEST DOCELOWA GRUPA ODBIORCÓW?

- Członkowie naszej społeczności;
- **Młodzież;**
- Krajowi politycy;
- **Nauczyciele lokalnych szkół;**
- Ocaleni z Zagłady;
- Romowie (młodzi).

W JAKI SPOSÓB MA SIĘ DOKONAĆ TA ZMIANA?

- Przedstawienie dowodów Zagłady;
- **Poznanie perspektywy Romów;**
- Naciski i publikacje na szczeblu krajowym;
- **Prośby młodzieży zgłaszane w szkołach;**
- Oficjalne wnioski o odszkodowanie;
- Lepsze zrozumienie wzajemnych zwyczajów i interesów.

DZIEŃ W SĄDZIE

Opis: Uczestnicy odgrywają role w symulacji rozprawy sądowej, analizując autentyczną sprawę, którą skierowano do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Tematyka: Wolność wyrażania opinii, prawa człowieka, rasizm i dyskryminacja.

Stopień trudności: Poziom 4

Liczebność grupy: 9-15 osób

Czas: 120 minut

Cele:

- Omówienie, jak pogodzić wolność wyrażania opinii i konieczność ochrony ofiar ataków rasistowskich lub mowy nienawiści;
- Analiza sposobów ochrony prawa do wolności wyrażania opinii (art. 10) określonego w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (EKPCz) oraz wynikających z niego ograniczeń;
- Zrozumienie roli Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Materiały:

- Kopie kart na stronach 68-72;
- Długopisy i kartki na notatki;
- Miejsce na pracę w mniejszych grupach, najlepiej w oddzielnych salach.

Przygotowanie:

- Skopiuj i wytnij karty ze stron 70-72. Każdy dostaje kopię swojej karty oraz opis sprawy. Liczba sędziów, przedstawicieli rządu Danii i przedstawicieli p. Jersilda powinna być równa (lub zbliżona);
- Ponumeruj karty w każdej grupie tak, by do każdego numeru przydzielić po jednej osobie w roli sędziego, p. Jersilda i przedstawiciela rządu Danii;
- Przygotuj stanowiska grup tak, aby każdy (trzyosobowy) „sąd” obradował z dala od innych.

Instrukcje

1. Powiedz uczestnikom, że spotkanie jest poświęcone sprawie przeciwko rządowi Danii, którą skierowano do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Zadaniem uczestników będzie wcielenie się w role osób zaangażowanych w sprawę: sędziów, przedstawicieli rządu Danii i dziennikarza, który został skazany za przygotowanie programu zawierającego rasistowskie wypowiedzi - pana Jersilda. Przypomnij uczestnikom, jeśli

zajdzie taka potrzeba, jakie są funkcje Trybunału i EKPCz. Powiedz im, że sprawa dotyczy wolności wyrażania opinii.

2. Zapytaj uczestników, jak rozumieją pojęcie wolności wyrażania opinii i uzupełnij ich wypowiedzi na podstawie poniższych informacji (lub tych zawartych w rozdziale 5).

Wolność wyrażania opinii, czyli wolność słowa, to podstawowe prawo człowieka. Ludzie powinni móc swobodnie wypowiadać swoje opinie i myśli, ponieważ myśli, opinie i przekonania, to ważny element naszej tożsamości.

Wolność wyrażania opinii należy chronić również dlatego, że odgrywa kluczową rolę w demokratycznym społeczeństwie. Jednakże czasami prawo do wolności wyrażania opinii można ograniczać, jeżeli może ono krzywdzić innych lub zagrażać społeczeństwu.

3. Odczytaj informacje na temat „Sprawy” (strony 68–69) i upewnij się, czy wszyscy je rozumieją.

4. Podziel uczestników na trzy grupy o podobnej liczbie osób.

Grupa A to osoby w roli p. Jersilda;

Grupa B to przedstawiciele rządu Danii;

Grupa C to sędziowie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

5. Rozdaj grupom karty z opisem odpowiedniej roli oraz karty z opisem sprawy. Wyjaśnij, że grupy mają 30 minut na omówienie i sformułowanie swojego stanowiska przed spotkaniem z przedstawicielami pozostałych grup i rozpoczęciem rozprawy. Czas przed rozpoczęciem rozprawy uczestnicy ćwiczenia powinni wykorzystać na przygotowanie swoich argumentów lub – w przypadku sędziów – na sformułowanie pytań do obu stron.

6. Po upływie 30 minut poproś uczestników, by odnaleźli członków innych grup z tym samym numerem i utworzyli nową podgrupę – osoba z numerem 1 z grupy A musi znaleźć osobę z numerem 1 z grupy B i osobę z numerem 1 z grupy C.

7. Wyjaśnij, że każda z podgrup odgrywać będzie rozprawę przed sądem. Sędziowie mają teraz 20 minut na wysłuchanie argumentów stron i zadanie pytań.

8. Po upływie 20 minut każdy sędzia wydaje wyrok, w którym stwierdza, czy naruszono postanowienia art. 10. Po wydaniu orzeczenia uczestnicy rozpraw wracają do swoich grup. Osoby odgrywające role sędziów przedstawiają po kolei wyroki wraz z uzasadnieniem.

9. Zachęć uczestników pozostałych dwóch podgrup, by odnieśli się do przedstawionych orzeczeń. Następnie przedstaw im faktyczne orzeczenie Trybunału w tej sprawie (strona 67). Zapytaj uczestników, co sądzą o tym rozstrzygnięciu.

10. Przejdź do podsumowania i oceny. Upewnij się, że przed omówieniem poniższych pytań uczestnicy „wyszli” z odgrywanych ról.

Podsumowanie

- Jakie były najtrudniejsze aspekty omawianej sprawy?
  - Czy trudno ci było odegrać swoją rolę?
  - Czy uważasz, że w twojej sprawie „sędzia” wydał prawidłowe orzeczenie? Jakie czynniki wpłynęły na ostateczną decyzję?
- Przedstaw uczestnikom następujące informacje:
Chociaż zadaniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka nie było wydanie postanowienia o pociągnięciu do odpowiedzialności karnej Zielonych Kurtek za ich komentarze, to Trybunał odniósł się do tej kwestii w końcowym orzeczeniu. Sędziowie uznali, że zasada wolności słowa nie obejmuje komentarzy wyrażanych przez Zielone Kurtki – innymi słowy: nie przysługiwała im „wolność” wyrażania takich opinii.
- Czy zgadzasz się z tym? Jakie argumenty przemawiają za ograniczeniem ich praw, a jakie przeciwko takiemu ograniczeniu?
  - Czy spotkałeś/spotkałaś się z podobnymi przykładami rasizmu w sieci? Jak byś zareagował/zareagowała, gdybyś się z nimi spotkał/spotkała?
  - Czy uważasz, że ludzie powinni mieć prawo zamieszczania rasistowskich komentarzy albo mowy nienawiści w sieci?
  - Co możesz zrobić, żeby ograniczać rozpowszechnianie takich wypowiedzi?

Rady dla prowadzących

- Niektóre komentarze Zielonych Kurtek przedstawiono na oddzielnych kartach. Zdecyduj czy można je rozdać uczestnikom.
- W punkcie 5 uczestnicy spotkają się z innymi osobami odgrywającymi tę samą rolę. Upředź ich, że przed faktyczną rozprawą podzielą się na podgrupy, więc każdy musi robić notatki. Nie będą mogli polegać na innych członkach grupy!
- Zachęć uczestników, by część czasu poświęcili na omówienie sprawy z innymi, a część na przygotowanie wstępnych oświadczeń. Sędziowie powinni dokładnie zbadać wszelkie okoliczności sprawy i zastanowić się, jakie dodatkowe informacje, od obu stron, będą im potrzebne, by wydać orzeczenie.
- Wyjaśnij obu stronom biorącym udział w rozprawie, że nawet jeśli nie zgadzają się ze stanowiskiem, które mają reprezentować, muszą postarać się o przedstawienie sędziom jak najlepszych argumentów.

- Sądy powinny obradować w oddzielnych salach (punkt 7), a jeśli to niemożliwe, to w takim oddaleniu, żeby sobie wzajemnie nie przeszkadzały.
- Poinstruuuj sędziów o konieczności pilnowania czasu podczas rozprawy. Mogą z góry zaplanować, ile czasu przeznaczą na pytania i jak podzielią go pomiędzy strony. Wyjaśnij, że powinni dać każdej ze stron mniej więcej tyle samo minut, ale muszą również zadbać o to, by mieć czas na wyjaśnienie ewentualnych kwestii spornych.
- Warto powiedzieć uczestnikom, że Europejski Trybunał Praw Człowieka nie rozstrzygał w sprawie zachowania samego p. Jersilda, tylko oceniał „zachowanie” państwa duńskiego wobec p. Jersilda. Kraje członkowskie Rady Europy zobowiązane są zadbać o to, by prawo krajowe chroniło przysługujące obywatelom prawa człowieka. Kiedy Trybunał ma wydać orzeczenie bada, czy prawo lub jego interpretacja rzeczywiście zapewniają ochronę takich praw.

Warianty

Proces można zainscenizować tak, że jedna grupa odgrywa scenę, a pozostali uczestnicy ją obserwują. Przed spotkaniem „aktorzy” dostają scenariusz (karty z rozpisany- mi rolami) i przygotowują argumenty. Po odegraniu scenki obserwatorzy wyrażają swoje opinie.

Pomysły na działanie

Uczestnicy mogą sprawdzić, czy najczęściej przez nich odwiedzane strony internetowe stosują własną politykę dotyczącą wpisów rasistowskich lub innych form mowy nienawiści.

- Mogą zebrać przykładowe regulaminy serwisów internetowych, porównać je ze sobą i zastanowić się, czy dana polityka odpowiednio chroni użytkowników, a jeśli nie, to jak uczestnicy chcieliby ją zmienić. Swoje propozycje mogą zamieścić na stronie internetowej kampanii „Bez nienawiści”. Mogą też zachęcić innych aktywistów internetowych do zgłaszania naruszeń administratorom stron.
- Uczestnicy mogą też wybrać jedną czy dwie strony internetowe, które deklarują własną politykę w sprawie mowy nienawiści i monitorować zakres jej stosowania. Znalezione w sieci przykłady mowy nienawiści można zgłaszać do Obserwatorium Mowy Nienawiści oraz administratorom stron, na których się pojawiły, powołując się na przyjętą przez nich politykę.

Opracuj wspólnie z uczestnikami kontrargumenty do rasistowskich opinii z omawianej sprawy, którymi mogliby posłużyć się w przypadku zetknięcia się z takim rodzajem dyskryminujących przekonań.

Przygotuj wspólnie z uczestnikami film o wartości różnorodności i akceptacji w demokratycznym społeczeństwie.

Inne materiały

Orzeczenie Trybunału

Europejski Trybunał badał sprawę w 1994 roku. Nie zgodził się z orzeczeniem sądu duńskiego i orzekł, że p. Jersild nie powinien być skazany za zrealizowanie i pokazanie filmu. Uznał, że w filmie wyraźnie wskazano, iż rasistowskie komentarze są nie do zaakceptowania, sam autor ich nie podziela oraz nie ma zagrożenia, że przesłanie zostanie błędnie odczytane przez odbiorców.

Trybunał stwierdził, że:

„[film] w oczywisty sposób - za pomocą wywiadu - ukazywał i wyjaśniał problem społeczny: grupy młodzieży, ograniczonej i sfrustrowanej swoją sytuacją społeczną, która miała na koncie agresywne zachowania i kryminalną przeszłość. Film przedstawiał szczególne aspekty tego problemu, który już wówczas był w dużym stopniu przedmiotem publicznego zainteresowania”.

Trybunał wskazał również, że dziennikarstwo informacyjne jest niezbędne w demokratycznym społeczeństwie i umożliwia prasie odgrywanie roli „publicznego strażnika”. Musiałyby istnieć bardzo poważne powody dla ukarania dziennikarza za rozpowszechnianie wypowiedzi innej osoby. Jedną z istotnych funkcji wolnej prasy jest umożliwianie i zachęcanie do publicznej dyskusji o sprawach ważnych dla społeczeństwa.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW**Sprawa**

Skarżącym w sprawie jest p. Jens Olaf Jersild, obywatel duński, pracownik Radia Duńskiego (które nadaje również programy telewizyjne). Ta stacja uważana jest za wiarygodne źródło informacji, a jej odbiorcy uważani są za dobrze poinformowanych.

Pan Jersild chciał wyemitować film dokumentalny o skrajnie rasistowskiej grupie pod nazwą Zielone Kurtki. Skontaktował się z członkami grupy i przeprowadził z nimi długi wywiad. Następnie zmontował kilkuminutowy film opatrzone własnym komentarzem. Film wyemitowano w programie informacyjnym ogólnokrajowej telewizji.

W programie członkowie Zielonych Kurtek wypowiadali obraźliwe i pogardliwe uwagi na temat imigrantów oraz grup etnicznych w Danii. Porównywali czarnoskórych mężczyzn do goryli i twierdzili, że „nie są ludźmi”. Duński sąd uznał, że członkowie Zielonych Kurtek są winni szerzenia rasistowskich komentarzy, a także uznał winę p. Jersilda, który „zachęcił” rozmówców do wyrażenia tych opinii i zaprezentował je na antenie szerszej grupie odbiorców.

Pan Jersild odwołał się od wyroku do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka uznając, że skazanie przez duński sąd stanowi naruszenie jego prawa do wolności wyrażania opinii (art. 10 EKPCz).

Trybunał musiał zdecydować, czy ograniczenie prawa pana Jersilda do przedstawienia na antenie rasistowskich uwag jego rozmówców jest „uzasadnione”. Musiał więc zbadać, czy odpowiednio wyważono ochronę praw osób będących obiektami rasistowskich uwag oraz prawa opinii publicznej do wiedzy o istnieniu przedstawionych w filmie grup.

Poniższy materiał jest fakultatywny:

Część komentarzy padających w programie:

„[...] w północnych stanach [USA] chcieli, żeby czarnuchy były wolnymi ludźmi, ale przecież to nie ludzie, tylko zwierzęta”.

„Zrób zdjęcie gorylowi i popatrz sobie na czarnucha, ta sama budowa ciała i wszystko, płaskie czoło i tak dalej”.

„Czarnuch to nie człowiek, tylko zwierzę, tak samo jak wszyscy inni robotnicy z zagranicy, Turcy, Jugole i kto tam jeszcze”.

„[...] nie podoba nam się ich mentalność. [...] nie podoba nam się, że łążą w tych ciuchach z Zimbabwe i gadają w tym swoim języku hula-hula po ulicach [...]”.

„Sprzedają narkotyki, połowa osadzonych w «Vestre» trafiła za kratki za narkotyki [...] tacy ludzie siedzą za narkotyki [...]”.

Karta z rolą pana Jersilda

Jesteś poważnym dziennikarzem i chciałeś nakręcić film o rasizmie oraz ksenofobii, kierując się dwoma celami:

1. Pokazać skalę problemu – w tym skrajny charakter poglądów Zielonych Kurtek;
2. Pokazać, że Zielone Kurtki stanowią grupę przestępczą, której wielu członków to osoby niedojrzałe emocjonalnie i znajdujące się w szczególnie trudnej sytuacji społecznej.

Uważasz, że społeczeństwo powinno poznać obie te kwestie. Twoim zdaniem w programie udało się podkreślić obie sprawy – po części poprzez bezpośrednią prezentację niektórych najgorszych poglądów, a po części dzięki opisaniu słabego poziomu wykształcenia, środowiska i warunków społecznych młodych ludzi, z którymi przeprowadziłeś wywiad. W twojej ocenie widzowie oglądający program nie będą myśleć, że popierasz wyrażone w nim rasistowskie opinie.

Jako dziennikarz wysoko sobie cenisz wolność wyrażania opinii – zbyt ostre ograniczenia uniemożliwiłyby dziennikarzom informowanie opinii publicznej o realnych (i nieprzyjemnych) problemach. Twoim zdaniem dziennikarz ma obowiązek informowania opinii publicznej o takich sprawach, by można je było poznać i zmierzyć się z nimi.

Artykuł 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (w uproszczonej wersji)

1. Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji.
2. Korzystanie z wolności wyrażania opinii może podlegać ograniczeniom, jeśli takie ograniczenie jest „niezbędne w społeczeństwie demokratycznym” – w szczególności z uwagi na ochronę praw innych osób.

Karta z rolą dla rządu Danii

Uważasz, że p. Jersild słusznie został skazany przez duński sąd. W jego programie znalazły się skrajnie rasistowskie poglądy, których szeroka grupa odbiorców nie powinna słyszeć. Film miał charakter sensacyjny i nie zawierał wystarczającego komentarza, że wyrażane w nim poglądy są niebezpieczne i nie do przyjęcia. Twoim zdaniem dziennikarze mają obowiązek zadbać o to, by nie przekazywać odbiorcom niepokojących lub mylnych informacji. Uważasz, że widzowie oglądający program mogli nie zrozumieć, że dziennikarz był zszokowany rasistowskimi wypowiedziami i ich nie popiera. Mogli nie zrozumieć też, że takie wypowiedzi są niemądre, krzywdzące i niezgodne z prawem.

Pan Jersild tak zmontował film, żeby pokazać najgorsze komentarze Zielonych Kurtek. Twoim zdaniem nie powinien przeprowadzać z nimi wywiadu i zachęcać ich do wyrażania takich poglądów, a już na pewno nie powinien propagować takich poglądów poprzez pokazanie ich w programie. Uważasz, że program nie powinien być powstać, a p. Jersild musi odpowiedzieć za przekazanie takich niebezpiecznych opinii szerokiej grupie odbiorców.

Artykuł 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (w uproszczonej wersji)

1. Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji.
2. Korzystanie z wolności wyrażania opinii może podlegać ograniczeniom, jeśli takie ograniczenie jest „niezbędne w społeczeństwie demokratycznym” – w szczególności z uwagi na ochronę praw innych osób.

Karta z rolą sędziego

Twoim zadaniem jest przeprowadzenie rozprawy i zdecydowanie, czy w twojej ocenie p. Jersild faktycznie jest winny.

Proces:

Na początku przypomnij p. Jersildowi i przedstawicielowi rządu Danii, że każda ze stron ma kilka minut na przedstawienie swojej argumentacji. Następnie ty zadajesz im pytania, a oni na nie odpowiadają, po czym każdy z nich może się odnieść do wypowiedzi drugiej strony. Uprzedź ich, że powinni zachowywać się spokojnie i wykonywać twoje polecenia!

Twoja decyzja:

Musisz zdecydować, czy p. Jersild powinien być pozwolić na pokazanie swojego filmu opinii publicznej. Prawo do wolności wyrażania opinii pozwalało mu na to, ale wolność wyrażania opinii nie jest prawem bezwzględnym - należy je wyważyć, biorąc pod uwagę interes społeczny i ochronę innych praw człowieka. Twoim zadaniem jest zdecydowanie, czy w tej sprawie prawa te odpowiednio określono.

Oto podstawowe pytania, które musisz rozważyć i rozstrzygnąć po wysłuchaniu argumentacji obu stron:

1. Czy twoim zdaniem odbiorcy mogli zrozumieć, że w filmie popiera się rasistowskie opinie?
2. Czy opinia publiczna powinna dowiedzieć się o tym, kim są Zielone Kurtki i jakie mają przekonania, czy też ważniejsze jest, by takie opinie nie trafiały do szerszej grupy odbiorców?

Artykuł 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (w uproszczonej wersji)

1. Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji.
2. Korzystanie z wolności wyrażania opinii może podlegać ograniczeniom, jeśli takie ograniczenie jest „niezbędne w społeczeństwie demokratycznym” - w szczególności z uwagi na ochronę praw innych osób.

GRUPA X

Opis: Uczestnicy porównują prawa zawarte w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z atakami, których ofiarą często padają młodzi Romowie.

Tematyka: Rasizm i dyskryminacja, prawa człowieka, życie prywatne i bezpieczeństwo

Stopień trudności: Poziom 4

Liczebność grupy: 12-24 osób

Czas: 60 minut

Cele:

- Omówienie, w jaki sposób ofiary mowy nienawiści często pozbawiane są wielu praw człowieka;
- Podnoszenie świadomości na temat praw Romów oraz naruszeń praw człowieka, których ofiarą najczęściej padają;
- Powiązanie praw z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (EKPCZ) z prawdziwymi przypadkami naruszeń.

Materiały:

- Kopie informacji o grupie X (po jednej na podgrupę);
- Kilka egzemplarzy EKPCZ (w uproszczonej wersji) - co najmniej po dwa egzemplarze na grupę;
- Papier formatu A3 lub papier flipchartowy i pisaki;
- Nożyczki i klej (fakultatywnie).

Przygotowanie:

- Każda grupa dostaje arkusz papieru formatu A3 lub papieru flipchartowego. Informacje o grupie X należy nakleić na środku arkusza (planszy).

Instrukcje

1. Odczytaj historię o grupie X (strona 77). Wyjaśnij, że wszystkie przykłady w tej opowieści to typowe doświadczenia członków konkretnej mniejszości, która nie ma własnego kraju, ale mieszka w wielu państwach świata. Daj uczestnikom szansę, by zgadli, jaka to mniejszość, a następnie potwierdź, że przykłady to typowe doświadczenia Romów w krajach całej Europy.

2. Poproś o krótkie komentarze do tekstu. Wyjaśnij, że większość przykładów jest niezgodna z ustawodawstwem dotyczącym praw człowieka obowiązującym w każdym

kraju Europy. W razie potrzeby przypomnij uczestnikom ogólnie informacje o prawach człowieka, a w szczególności o Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (EKPCz). Wykorzystaj materiały dodatkowe ze strony 239.

3. Uprzedź uczestników, że będą pracować w małych grupach (po 4-5 osób) ze skróconą wersją EKPCz, żeby dopasować przykłady z tekstu do praw objętych konwencją.
4. Rozdaj wszystkim egzemplarze EKPCz. Przeczytajcie ją razem, jeśli uczestnicy nie pamiętają treści. Odpowiedz na ewentualne pytania dotyczące zakresu praw.
5. Podziel uczestników na mniejsze grupy po około 5 osób. Każdy zespół dostaje arkusz z tekstem o grupie X. Na planszy obok tekstu uczestnicy będą zaznaczać powiązania między historią dziecka a poszczególnymi prawami człowieka.
6. Wyznacz grupom około 20 minut na wykonanie zadania. Zawieś arkusze na ścianie i daj wszystkim uczestnikom możliwość zapoznania się z pracą innych grup oraz rozpoznania podobieństw i różnic.
7. Przejdź do podsumowania.

Podsumowanie

W całej grupie podsumuj z uczestnikami ćwiczenie, wykorzystując poniższe pytania:

- Czy zaskoczyło cię, jak wielu różnych naruszeń na co dzień doświadczają członkowie społeczności romskiej? Czy myślisz, że takie sytuacje zdarzają się w naszym kraju?
- Czy zdarzało ci się słyszeć obraźliwe wypowiedzi pod adresem społeczności romskiej? Czy natykasz się na nie w Internecie?
- Wyobraź sobie, że widzisz nieprzyjemny komentarz o Romach na czyimś profilu w sieci społecznościowej. Co zrobisz? Czy twoim zdaniem ważne jest, by wyrażać sprzeciw wobec takich uwag albo zamieszczać pozytywne historie o Romach?

Wykorzystaj poniższe pytania, by omówić ewentualne uprzedzenia uczestników wobec Romów:

- Autorzy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (i EKPCz) uważali, że nie powinniśmy wydawać sądów o innych na podstawie tego, do jakiej grupy należą. Zgadzasz się?
- Co sądzisz o słowach dziecka, że w każdej społeczności są przestępcy, a jednak nie mówimy, że każdy z takiej społeczności musi być przestępcą? Dlaczego tak myślimy o „wszystkich Romach”, skoro nie znamy „wszystkich Romów”?
- Autorzy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka uważali również, że pewnych rzeczy nie wolno robić w stosunku do nikogo, niezależnie od wcześniejszego zachowania tej osoby. Zgadzasz się?
- Jak byś się czuł/czuła, gdyby reszta społeczeństwa stale cię obrażała? Jak byś się zachował/zachowała?
- Co wiesz o życiu członków społeczności romskiej? Z jakimi borykają się problemami?

Rady dla prowadzących

- Może się okazać, że wielu uczestników ma silne uprzedzenia wobec Romów. Spróbuj uniknąć dyskusji na ten temat, zanim grupy nie wykonają zadania z planszą. W trakcie podsumowania po ćwiczeniu możesz to omówić opierając się na powyższych pytaniach.
- Podczas pracy w małych grupach z planszą powiedz uczestnikom, że powiązania z prawami człowieka mogą zaznaczyć w dowolny sposób – mogą pociąć arkusz z informacjami lub karty i nakleić je na planszę albo też dopisać pisakiem numery artykułów, narysować strzałki itp. Jeśli zabraknie im kart do oznaczenia poszczególnych praw, dalsze powiązania mogą zaznaczyć wedle własnych pomysłów.
- Opowieść nie jest tak naprawdę wypowiedzią romskiego dziecka, ale wszystkie opisane przykłady są jak najbardziej prawdopodobne w każdym europejskim kraju. Wykorzystaj podane pod koniec powiązania, żeby dokładniej omówić opisane naruszenia praw.
- Możesz wyjaśnić uczestnikom, że nie wszystkie przysługujące nam prawa człowieka znalazły się na kartach. EKPCz obejmuje tylko część naszych praw, a na kartach uwzględniono jedynie niektóre prawa z konwencji.
- Omawiając gotowe plansze, skorzystaj z arkusza informacyjnego „Powiązane prawa” na stronie 78. Zwróć uwagę, że wiele opisanych w historii naruszeń odnosi się do więcej niż jednego prawa, a niemal wszystkie dotyczą prawa do wolności od dyskryminacji.
- Przypomnij uczestnikom, że naruszenia praw człowieka różnią się nieco od „zwykłych” przestępstw – dotyczą działań władz i osób na urzędniczych stanowiskach, jak nauczyciele, policjanci czy strażnicy więzienni. Urzędnicy państwowi mają obowiązek, by nie naruszać cudzych praw, ale też obowiązek zapewnienia, by prawa konkretnych osób nie były naruszane przez innych. Jeżeli policja nie potraktuje poważnie doniesienia o naruszeniu praw, tym samym nie dopełni swoich obowiązków w zakresie ochrony praw człowieka.

Warianty

W ćwiczeniu zamiast Europejskiej Konwencji Praw Człowieka można wykorzystać Powszechną Deklarację Praw Człowieka.

Pomysły na działanie

- Poproś uczestników o zebranie informacji na temat sytuacji Romów w ich kraju. Poszczególne grupy mogą pracować nad różnymi tematami.
- Uczestnicy mogą ewentualnie monitorować często przez siebie odwiedzane strony internetowe, wyłapując negatywne komentarze o Romach. Przykłady można zgłosić

do Obserwatorium Mowy Nienawiści na stronie internetowej kampanii: www.no-hate-speechmovement.org/hate-speech-watch.

- W celu zapoznania uczestników z historyczną i obecną sytuacją Romów w Europie możesz skorzystać z arkusza informacyjnego o historii tej grupy przygotowanego przez Radę Europy. Więcej informacji na stronie: www.coe.int/t/dg4/education/roma/histoCulture_en.asp.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW

Grupa X

Jestem dzieckiem z grupy X. W szkole przydzielono mnie do specjalnej klasy dla uczniów z trudnościami w nauce. Nie wolno nam uczyć się w „normalnych” klasach. Inne dzieci często mnie prześladują, bo jestem z grupy X – tak jak i moi przyjaciele. Nauczyciele nic z tym nie robią. Niektórzy nauczyciele wręcz nas nękają. Ich nikt nigdy nie karze. Wiem, że w innym kraju wszystkie dzieci z grupy X zostały posłane do szkoły dla uczniów z trudnościami w nauce.

Inne dzieci nie chcą nas znać. Nic o nas nie wiedzą, a obrzucają nas wyzwiskami i biją nas za to, kim jesteśmy – albo za to, jak nas sobie wyobrażają. A przecież jesteśmy dziećmi takimi jak one. Co mamy robić, kiedy nas wyzywają albo biją? Mamy je za to lubić?

Kiedy idziemy na policję, nie chcą nas słuchać. Mówią, że to wszystko nasza wina, bo sprawiamy problemy. Skąd to wiedzą? O tym chyba powinien zdecydować sąd. Policjanci ciągle zatrzymują nas na ulicy bez żadnego powodu. Mówią, że pewnie coś ukradliśmy i muszą nas przeszukać. Czasami zatrzymują mnie sześć razy w tygodniu, a nigdy niczego nie ukradłam.

Słyszałam o ludziach z mojej społeczności, którzy trafili do więzienia i byli bici przez strażników. Dlaczego nie karze się ludzi, którzy biją innych? Nawet strażnicy w więzieniu powinni przestrzegać prawa.

Latem zeszłego roku grupa ludzi w takich samych strojach przemaszerowała przez naszą wioskę, śpiewając piosenki przeciwko nam. Wszyscy baliśmy się i zamknęliśmy się w domach. Obrzucili nasze domy kamieniami i pobili kilku młodych ludzi, którzy usiłovali ich zawrócić. Policja przyglądała się beczynnie...

Członkowie rządu często nas obrażają, tak jakby każdy w grupie X był taki sam, jakby każdy z nas był przestępcą. Wcale tak nie jest. W każdej społeczności są ludzie popełniający przestępstwa. Rząd nie obraża wszystkich członków innej społeczności tylko dlatego, że kilku z nich popełnia przestępstwa. Dlaczego nie mówią o pozytywnych przykładach ludzi z grupy X, którzy są tacy sami, jak wszyscy pozostali?

W telewizji i w Internecie ludzie mówią o nas wszystko, co tylko im przyjdzie do głowy. Mam już dość, kiedy w sieci różne grupy piszą, że jesteśmy głupi, brudni albo i coś gorszego. Piszą, żebyśmy wynosili się z kraju, wracali do domu, znaleźli sobie pracę jak każdy porządny człowiek. Mój tata bardzo chciałby mieć pracę. Ale nikt nie chce go zatrudnić, bo jest z grupy X.

Jak mamy żyć? Jak mamy się czuć, kiedy ktoś opowiada o nas tyle złego, chociaż wcale nas nie zna? Jest mi ciężko – czasami nie chcę nawet wychodzić z domu, bo boję się, że ktoś mnie obrzuci obelgami albo nawet pobije.

Powiązane prawa

Wszystkie przykłady mogą dotyczyć prawa do wolności od dyskryminacji (art. 13 lub protokół 12 EKPCz). Inne powiązane prawa to:

Specjalne klasy lub szkoły dla dzieci romskich.	Protokół 1, art. 2.
Nękanie dzieci przez nauczycieli.	Np. art. 8 (życie prywatne). W przypadku poważnego naruszenia - choćby art. 3. Jeśli ma to wpływ na edukację dzieci - również protokół 1, art. 2.
Brak kar dla nauczycieli.	Jeśli nikt nie traktuje skarg poważnie - np. art. 8 (lub art. 3 w przypadku poważnego naruszenia). Ewentualnie protokół 1, art. 2.
Wyzywanie Romów, marsze w wioskach romskich.	Np. art. 8 w przypadku poważnego i regularnego naruszenia, jeśli policja pozostaje bezczynna.
Pobicia Romów.	Np. art. 8, jeśli policja nie reaguje na skargi. W przypadku ciężkich i regularnych pobic - chociażby art. 3.
Odmowa przyjęcia skarg przez policję.	Art. 8 lub 3, w zależności od wagi skargi. W przypadku zagrożenia dla życia - np. art. 2.nich 8. tys. X.
Zatrzymania i przeszukiwania Romów przez policję.	Np. art. 5 (wolność), jeżeli zatrzymuje się ludzi regularnie i bez powodu. Zob. również art. 8 (życie prywatne).
Pobicia Romów przez strażników więziennych.	Art. 3 w przypadku ciężkich pobic. Również art. 8.
Brak kar dla strażników więziennych.	Art. 3 w przypadku ciężkich pobic. Również art. 8.
Obrażanie Romów przez przedstawicieli władz.	Np. art. 8, jeżeli naruszenie jest poważne i ma wpływ na traktowanie Romów przez innych.
Ataki w Internecie/ w mediach.	Może to nie stanowić, ściśle rzecz biorąc, naruszenia praw człowieka, ponieważ winny nie jest urzędnikiem państwowym. Naruszenie musiałoby być bardzo poważne, a urzędnicy państwowi musieliby być winni ignorowania oficjalnych skarg.
Brak pracy, „bo jesteś Romem”.	Np. art. 8, zwłaszcza jeśli organizacje państwowe odmawiają zatrudnienia Romom.
Strach przed wyjściem na ulicę.	Jeśli dzieciom romskim faktycznie coś zagraża na ulicach, a policja pozostaje bezczynna, może to dotyczyć art. 8 lub 3 (tudzież 2).

KONFLIKT WOLNOŚCI

Opis: Ćwiczenie jest symulacją z udziałem dwóch społeczności o odmiennych poglądach w kwestii wolności wyrażania opinii, które jednak muszą żyć na tej samej wyspie.

Tematyka: Demokracja i uczestnictwo, wolność wyrażania opinii, rasizm i dyskryminacja

Stopień trudności: Poziom 4

Liczebność grupy: 10-20 osób

Czas: 120 minut

Cele:

- Badanie zagadnień dotyczących różnorodności, pluralizmu i mowy nienawiści;
- Zastanowienie się, w jaki sposób wolność wyrażania opinii przyczynia się do funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa;
- Omówienie zalet i wad całkowitej wolności wyrażania opinii;
- Rozwijanie umiejętności negocjacyjnych.

Materiały:

- Papier i długopisy;
- Miejsce na pracę w dwóch podgrupach (oddzielnie);
- Dwoje prowadzących (w miarę możliwości).

Przygotowanie:

- Skopiuj informacje o dwóch wyspach (strony 83-84);
- Skopiuj „Problemy do rozwiązania” (strona 85).

Instrukcje

1. Wyjaśnij, że ćwiczenie jest symulacją. Podziel grupę na dwie różne społeczności. Społeczność Ixpratów powinna być większa - około dwóch trzecich uczestników. Pozostała jedna trzecia grupy to Pastikowie. Wyjaśnij, że pierwsza część ćwiczenia to praca w ramach oddzielnych społeczności. Po około 20 minutach grupy się spotkają.
2. Jedna z grup idzie do oddzielnej sali. Prowadzący w każdej podgrupie odczytują informacje o odpowiedniej społeczności, mogą też rozdać uczestnikom kopie informacji.
3. W każdej grupie otwórz dyskusję, pytając uczestników o ich opinie na temat życia na wyspie. Zapytaj, czy chcieliby na niej mieszkać. Po dyskusji należy zadać grupom następujące pytania:

Grupa Pastików:

Co was martwi w związku z przeprowadzką na nową wyspę?

Grupa Ixpratów:

Co was martwi w związku z napływem dużej liczby imigrantów nieznaną waszej kulturze i tradycji?

4. Po około 20 minutach grupy się spotykają. Poproś wyspiarzy o przedstawienie się i zachęć ich do wygłoszenia ewentualnych krótkich oświadczeń. Nie powinno to zająć więcej niż 10 minut.

5. Po około 10 minutach przekaz uczestnikom następujące informacje:

Minął rok i pojawiło się sporo problemów. Pomiędzy społecznościami narosły wyraźne napięcia, wielu mieszkańców obawia się poważnych niepokojów społecznych. Prezydent zaapelował o utworzenie grupy roboczej, która znalazłaby rozwiązanie problemów.

6. Podziel grupę na mniejsze podgrupy robocze po około dwóch Pastików i czterech Ixpratów. Rozdaj podgrupom problemy ze strony 85.

7. Powiedz podgrupom, że mają 20 minut na rozwiązanie problemu. Wyjaśnij, że każda propozycja, aby była ważna, musi zostać przegłosowana i zatwierdzona przez większość uczestników (w grupie roboczej). Przypomnij, że jeżeli nie podejmą żadnej decyzji, na wyspie nic się nie zmieni!

8. Po 20 minutach podgrupy ogłaszają swoje decyzje. Każda grupa robocza ma 2-3 minuty na przedstawienie swojego rozwiązania. Poproś pozostałych o krótki komentarz. Następnie przejdź do podsumowania.

Podsumowanie

Na początek uczestnicy powinni wyjść z roli, żeby omówić ćwiczenie w całości. Nie powinni wracać do wcześniejszych dyskusji.

- Co myślisz o ćwiczeniu? Co ci się w nim podobało, a co nie?
- Czy łatwo było ci odegrać rolę, i w niej pozostać, w czasie spotkania wyspiarzy?
- Co myślisz o procesie negocjacji i końcowym procesie decyzyjnym? Co było dla ciebie najważniejsze w poszukiwaniu rozwiązania?
- Czy to sprawiedliwe, że społeczność Ixpratów mogła w praktyce zawetować każdą propozycję, bo miała większość? Jak zapewnić sprawiedliwe reprezentowanie opinii i praw mniejszości poza Internetem?
- Czy ćwiczenie zmieniło twoje opinie? Jeśli tak, to jakie i dlaczego?
- Czy w twojej ocenie ćwiczenie było bliskie rzeczywistości - czy przypominało problemy współczesnego społeczeństwa?
- Jak twoim zdaniem powinniśmy podejść do problemu krzywdzących, nietolerancyjnych, a czasami niebezpiecznych opinii wypowiedzianych przez innych?

Rady dla prowadzących

- Opis życia na dwóch wyspach jest dość długi, co ma przybliżyć uczestnikom życie ich społeczności. Opis należy odczytać w taki sposób, jakby to nie były suche informacje, a raczej opowieść.
- Grupa robocza zajmująca się kampanią w sieci może skupić się na internetowym aspekcie problemu, lub przynajmniej powinna uwzględnić ten aspekt obok propozycji dotyczących „realu”.
- Symulacja powinna odbywać się przy minimalnym udziale prowadzących. Upewnij się, że uczestnicy znają limit czasu i charakter zadania, ale pozwól im podejść do pracy w sposób, który uznają za właściwy. Interweniuj tylko wtedy, gdy czegoś nie zrozumieli lub jeśli pojawią się napięcia czy konflikty.
- Uczestnikom warto przekazać informacje o wolności wyrażania opinii. Jeśli pozwoli na to czas, wykorzystaj takie wiadomości.

Warianty

Jeżeli czasu jest mało, opis można skrócić, a w końcowych negocjacjach wszystkie grupy robocze mogą przedyskutować pierwszy problem. Przyspieszy to negocjacje.

O ile czas na to pozwoli, podczas pierwszego (oddzielnego) spotkania w grupach, można spytać uczestników, czy na wspólnym spotkaniu chcieliby coś przekazać pozostałym. Taki komunikat może stanowić krótkie „wprowadzenie” w trakcie pierwszych 10 minut spotkania.

Jeśli grupa jest większa, można podzielić „nową” społeczność na mniejsze podgrupy, żeby wszyscy mogli się wypowiedzieć. Każda z takich podgrup powinna składać się w około jednej trzeciej z Pastików i w dwóch trzecich z Ixpratów. Podgrupy mogą też wyznaczyć od jednego do dwóch przedstawicieli wypowiadających się w imieniu społeczności.

Pomysły na działanie

Uczestnicy mogą przygotować propozycję rozwiązania problemu w ramach swojej grupy, podobną do tej, która powstała w ramach negocjacji. Warto ją przegłosować i wykorzystać, jako wytyczne postępowania w sieci lub poza nią.

W ramach ćwiczenia można zebrać informacje o głównych grupach imigrantów w danym kraju. Uczestnicy mogą dowiedzieć się, dlaczego te osoby zdecydowały się na migrację i czy według nich reszta społeczeństwa szanuje ich prawa i opinie, a także jak są pokazywani w mediach internetowych i tradycyjnych. Możesz też zaprosić na spotkanie przedstawicieli różnych społeczności.

Jeżeli nie mieszkasz w kraju imigracyjnym, możesz sprawdzić, jak postrzega się emigrantów z twojego kraju za granicą.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW

Wyspa Pastików

Mieszkacie na małej wysepce, której granice są zamknięte i odkąd sięga ludzka pamięć, przyjeżdża tu niewielu turystów, a już na pewno nie pojawiają się żadni imigranci. Społeczeństwo jest spokojne i pokojowo nastawione. Istnieje tu długa tradycja pokoju i braku konfliktów, co uważa się za „narodowy priorytet”. Jeden z artykułów konstytucji przewiduje nawet, że:

„Nikom nie wolno mówić ani czynić niczego, co może krzywdzić lub niepokoić innych”.

Artykuł ten jest ściśle egzekwowany, a wszelkie odstępstwa surowo karane. Rzadko kiedy bywa naruszany – dużo łatwiej jest się z każdym zgadzać. Niezgodą stanowi dla Pastików bolesne zmartwienie.

Wasz kraj uważa się za demokrację. Co roku odbywają się wybory, w których prawie wszyscy głosują. Jednak zwykle wybiera się tych samych kandydatów, ponieważ o alternatywnej polityce właściwie się nie dyskutuje.

Ogólnie w rozmowach, dyskursie publicznym, a nawet w mediach, padają wyłącznie opinie powszechnie akceptowane. To właściwie nikomu nie przeszkadza, bo wszyscy zapomnieli o alternatywnych postawach albo nie mogą już sobie wyobrazić innego podejścia do pewnych kwestii. O innych częściach świata niewiele się tu słyszy, mieszkańcy nie czytają literatury innych kultur, niewiele też się zmienia, bo zmianę uważa się za niepokojącą.

W ostatnich latach zauważono, że przekształca się linia wybrzeża – podnosi się poziom morza, a wiele regionów kraju, które dawniej zamieszkiwano, znalazło się pod wodą. Na początku nie było w tym nic strasznego – ziemi starczało dla wszystkich, a ludzie mieszkający na wybrzeżu przenieśli się po prostu w głąb lądu. Jednak w ostatnich latach problem narastał. Niektórzy zaczęli o tym dyskutować w wąskim gronie, ale okazało się to na tyle niepokojące, że rząd zakazał takich rozmów.

Życie toczyło się dalej, spokojnie, przewidywalnie i bez konfliktów czy niezgody, aż pewnego bardzo wietrznego dnia wyspę nawiedził huragan. Zniszczył budynki, zabił wiele osób, zalał dużą część wyspy. Kiedy fala się cofnęła, okazało się, że plony i prawie cała infrastruktura zostały zniszczone. Zaczęto brakować jedzenia, szerzyły się choroby, nie było też sprzętu medycznego. Wyspa pogryzła się w chaosie. Mieszkańcy zaczęli się kłócić o to, co teraz należy zrobić!

Kiedy już wydawało się, że nie ma żadnej nadziei, z sąsiedniej wyspy Ixpratów przyszła wiadomość. Ixpratowie złożyli Pastikom kondolencje i zaproponowali przeprowadzkę na ich wyspę. Jesteście jednymi z tych, którzy chcą się przeprowadzić.

Wyspa Ixpratów

Mieszkacie na wyspie Ixpratów położonej na jednym z najstarszych szlaków żeglarskich na Oceanie Spokojnym. Wasza wyspa od dawna żyje z handlu, komunikuje się z innymi krajami, a od setek lat jej granice są otwarte. Oznacza to, że podróżni i imigranci z wielu różnych kultur są obecni w życiu wyspy. Dzięki temu społeczeństwo jest zróżnicowane, panuje w nim wielość wyrażania opinii, przekonań oraz praktyk kulturowych.

W waszej kulturze narodowej ceni się taką różnorodność – ludzie interesują się innymi wierzeniami, przekonaniem i ideologiami. Oczywiście w obliczu takiej różnorodności nie każdy może zaakceptować inny światopogląd. Niezgoda i konflikt to na wyspie codzienność. Właściwie każde spotkanie dwóch umysłów staje się starciem przekonań i idei. Co więcej, prawie każde spotkanie zaczyna się od niezgody lub na niezgodzie się kończy. Niezgoda to wręcz narodowe hobby.

Dlatego też żadne prawo nie ogranicza tego, co dana osoba czy grupa może powiedzieć innym albo o innych. Niektórzy mówią okropne rzeczy. Czasami prowadzi to do straszliwych czynów. Takie czyny są prawnie karalne, ale same wypowiedzi nie.

Życie na wyspie Ixpratów jest ciekawe, pełne wyzwań i ciągłych zmian. Cenicie sobie bogactwo kultury i fakt, że możecie powiedzieć wszystko, co wam tylko przyjdzie do głowy. Wiecie, że nieustające spory i niezgoda nie zawsze prowadzą do szczęścia. Tak naprawdę niezgoda często bywa męcząca i bolesna – nie zawsze można spokojnie słuchać, jak ktoś wygłasza opinie, które wydają wam się nieprawdziwe, nie mówiąc już o wypowiedziach pełnych nienawiści. Wiadomo też, że niektóre grupy społeczne częściej padają ofiarą okrutnych i nietolerancyjnych wypowiedzi. Niemniej jednak uważacie, że nikomu nie należy zakazywać wyrażania własnych przekonań.

Pewnego wietrznego dnia otrzymujecie wiadomość, że jedną z innych wysp na Pacyfiku nawiedził bardzo silny huragan. O tamtej wyspie niewiele wiadomo, bo jej mieszkańcy od dawna trzymają się na uboczu. Krążą opowieści, że są oni głupi i zacofani, ale nigdy nie spotkaliście żadnego z nich. Wiadomo, że bardzo trudno jest odwiedzić wyspę.

Rząd ogłosił, że wyspa Pastików tak bardzo ucierpiała wskutek huraganu, że większość mieszkańców, którzy ocaleli, przeniesie się na wyspę Ixpratów. Zapewne znajdzie się dla nich miejsce, ale tym samym obecni mieszkańcy wyspy będą musieli się dostosować. Zostanie mniej wolnych miejsc pracy, nie dla wszystkich może też wystarczyć mieszkań.

Problemy do rozwiązania**Problem nr 1:**

Ktoś rozpoczął kampanię pod hasłem „Znajdź język Pastika”, która zyskała ogromną popularność w Internecie. Na stronie kampanii znalazły się takie oto slogany:

- Uszczypnij głupka Pastika, a może piśnie!
- Bez języka i bez mózgu!
- Znajdź język i wygraj smartfona!

Uczestnicy mogą zamieszczać zdjęcia języków Pastików. Jest tu „Galeria języków” z fotografiami i filmami, na których ludzie siłą otwierają Pastikom usta, świecą im do gardła latarką, pozują z teleskopem albo wytykają palcem język. Kampania nabiera tempa. Kilku Pastików zostało zaatakowanych na ulicy. W reakcji członkowie pokrzywdzonej społeczności ogłosili, że nie dadzą się wciągnąć w obraźliwą rozmowę z ludźmi, których nie poważają.

Problem nr 2:

Grupa chłopaków ixprackich obrzuciła młodą pasticką dziewczynę obelgami. Nazwali ją „tłustym leniem” oraz „brudną świnią” i krzyczeli, że nie ma języka ani głowy. Dziewczyna załamała się i nie wychodzi z domu ani nie rozmawia z nikim od dwóch tygodni. Od trzech dni nic nie jadła. Jej rodzice bardzo się martwią.

Problem nr 3:

Zgodnie z najnowszym raportem poziom bezrobocia wśród Pastików jest dużo wyższy niż w całym społeczeństwie. Społeczność pasticka nie ma swoich przedstawicieli w parlamencie i tylko niewielu decydentów w różnych organizacjach. W raporcie omówiono również inne wskaźniki społeczne, np. poziom stresu i występowanie chorób psychicznych, poziom wykształcenia i przestępczości. Biorąc pod uwagę wszystkie wskaźniki, Pastikowie wypadają gorzej niż inne grupy społeczne. Poza tym nastawienie reszty społeczeństwa do Pastików jest w przeważającej części negatywne.

KORZENIE I GAŁĘZIE

Opis: Uczestnicy analizują przyczyny i skutki mowy nienawiści w sieci w ramach podejścia typu „drzewko problemowe”. Ćwiczenie może posłużyć do pogłębienia zadania „Grupa X” lub zostać wykonane samodzielnie.

Tematyka: Rasizm i dyskryminacja, prawa człowieka, strategie kampanii

Stopień trudności: Poziom 2

Liczebność grupy: 12-20 osób

Czas: 45 minut

Cele:

- Zrozumienie przyczyn i skutków mowy nienawiści w sieci;
- Omówienie powiązań między mową nienawiści w Internecie a zachowaniem poza siecią;
- Analiza sposobów reakcji na mowę nienawiści w sieci poprzez zbadanie korzeni problemu.

Materiały:

- Papier formatu A3 lub papier flipchartowy i pisaki.

Przygotowanie:

- Zrób dla uczestników kopie „drzewka mowy nienawiści” (strona 90) lub narysuj je na papierze flipchartowym lub tablicy.

Instrukcje

1. Przedstaw krótkie wprowadzenie do tematyki mowy nienawiści w sieci i kampanii Rady Europy, jeśli to ćwiczenie wykonujecie jako pierwsze. Wykorzystaj punkty 1 i 2 z zadania „Najgorsze słowo”, aby wprowadzić grupę w tematykę mowy nienawiści, oraz informacje z rozdziału 2 w celu przedstawienia kampanii.

2. Wyjaśnij, że aby zrozumieć mowę nienawiści w Internecie i umieć na nią reagować, musimy postrzegać ją jako problem powiązany z wieloma innymi zjawiskami oraz występujący także poza Internetem. Gdy chce się walczyć z mową nienawiści, warto zbadać jej przyczyny. Przeciwdziałanie im może być dużo skuteczniejsze niż reagowanie na poszczególne przypadki mowy nienawiści.

3. Pokaż uczestnikom „drzewko mowy nienawiści” i wyjaśnij, że w grupach mają zastanowić się nad niektórymi przyczynami mowy nienawiści w sieci („korzenie” drzewka) oraz skutkami tego zjawiska („gałęzie”).

4. Wyjaśnij, na czym polega „drzewko”. Każdy element w ramce, który wskazuje na kolejną ramkę wyżej na drzewie, stanowi odpowiedź na pytanie „dlaczego?”. Dotyczy to zarówno gałęzi, jak i korzeni. Możesz omówić to bardziej szczegółowo na konkretnym przykładzie mowy nienawiści (patrz: „Rady dla prowadzących”).

5. Korzenie: idąc w dół, poczynawszy od samej mowy nienawiści, uczestnicy analizują odpowiedzi na pytanie: „dlaczego tak się stało?”. Powinni wypełnić korzenie jak największą liczbą przyczyn. Podaj przykład, w którym jedna przyczyna ma inne przyczyny. Na przykład spytaj, dlaczego „wszyscy źle mówią” o pewnych grupach. Pomóż uczestnikom pytaniami o to, skąd dowiadujemy się złych rzeczy na temat poszczególnych grup (m.in. z mediów, od autorytetów, poprzez zakorzenione uprzedzenia lub skutek niewiedzy ogółu społeczeństwa).

6. Gałęzie: tu uczestnicy analizują możliwe konsekwencje elementów u dołu gałęzi. Spytaj, co może przydarzyć się osobie lub grupie będącej obiektem mowy nienawiści. Niech odpowiedzą na pytanie, do czego z kolei to może prowadzić.

7. Podziel uczestników na grupy i rozdaj im plansze, na których narysują drzewko. Na „pniu” powinni wpisać poniższy tekst albo własny przykład, a następnie niech wypełnią jak największą liczbą gałęzi i korzeni. Uczestnicy powinni wyobrazić sobie, że poniższy tekst znalazł się w Internecie: „[Grupa X] to brudasy i przestępcy. Kradną i są tu obcy. Precz z nimi!”

8. Daj podgrupom około 15 minut na uzupełnienie drzewek. Następnie poproś zespoły o przedstawienie wyników lub o rozmieszczenie drzewek w sali, by można je było obejrzeć.

Podsumowanie

- Czy między drzewkami poszczególnych podgrup widać interesujące różnice? Czy masz pytania do innych zespołów?
- Czy łatwo było znaleźć korzenie mowy nienawiści? Wyjaśnij trudności lub różnice zdań między grupami.
- Czy jakieś korzenie lub gałęzie dotyczą sytuacji, które wydarzyły się poza Internetem? Co nam to mówi o mowie nienawiści w sieci?
- Czy ćwiczenie pogłębiło twoje rozumienie problemu? Czy twoim zdaniem ważne jest, by dążyć do powstrzymania mowy nienawiści w Internecie?
- Czy ćwiczenie w tym pomaga? Jak można wykorzystać drzewko problemowe, by przeciwdziałać mowie nienawiści skierowanej przeciwko grupie dyskryminowanej? Aby wzmocnić praktyczny wymiar ćwiczenia, można wybrać kilka korzeni i przeprowadzić burzę mózgów na temat możliwości reagowania na takie zjawiska. Na przykład, jeżeli uczestnicy za główną przyczynę uznali „uprzedzenia” lub „nieznajomość grupy X”, spytaj o możliwe rozwiązania problemu. Wyjaśnij, że w planowaniu kampanii często

stosuje się podejście drzewka problemowego, by przeprowadzić analizę problemu i określić sposoby rozwiązania go.

Rady dla prowadzących

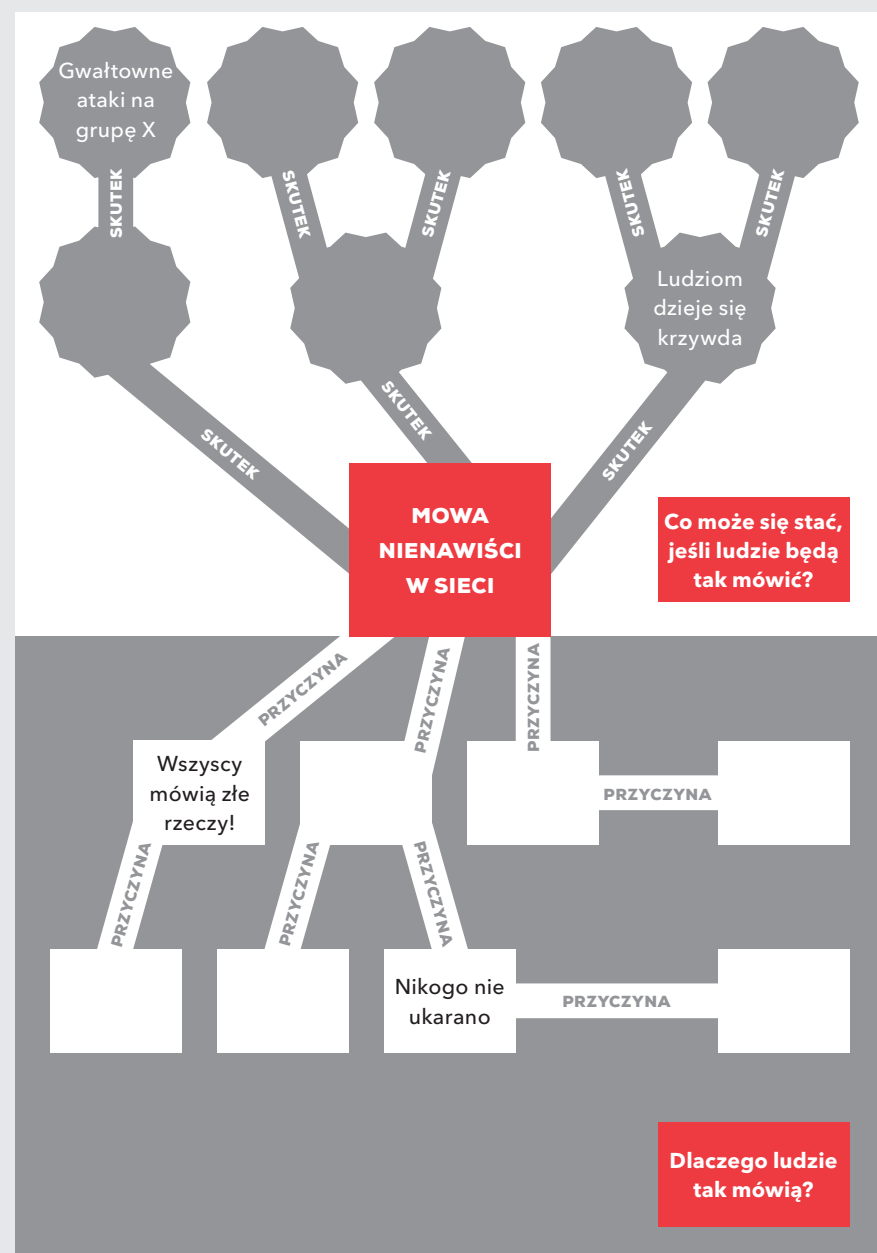
- Drzewko problemowe to bardzo często stosowana metoda na pogłębienie zrozumienia danego problemu. Łatwiej to wyjaśnić na przykładzie, a więc w celu omówienia drzewka można posłużyć się innym stwierdzeniem, takim jak: „Młodzi ludzie często są leniwi i samolubni. Powinno się ich trzymać z dala od społeczeństwa, aż coś z nich wyrośnie”.
- Zanim uczestnicy popracują nad drzewkami, możesz im rozdać kopie materiałów dla uczestników w formacie A3 lub poprosić o narysowanie własnego drzewka na planszy. Ta druga opcja da im możliwość przedłużenia korzeni i gałęzi, ale może być trudniejsza od pierwszej, w której jest określona liczba ramek. Zadbaj o to, by podgrupy uwzględniły oddziaływanie zarówno na jednostki, jak i na społeczeństwo.
- W stwierdzeniu omawianym przez uczestników należy zastąpić „grupę X” nazwą grupy często będącej obiektem ataków. Można również zastosować przykład nękania w sieci, którego obiektem pada wymyślona osoba.
- Jeżeli uczestnicy pominęli ważne przyczyny lub skutki, warto im podpowiedzieć, aby je uwzględnili. Podczas rysowania drzewek można im również podsunąć pozycje z poniższej listy. Uczestnicy powinni zastanowić się, czy czynniki i osoby z listy mają związek z problemem oraz gdzie jest dla nich miejsce na drzewku.
  - Media;
  - Politycy/osoby publiczne;
  - Mowa nienawiści poza siecią;
  - Mało kontaktów między grupą X a resztą społeczeństwa;
  - Presja otoczenia;
  - Dyskryminacja w miejscu pracy;
  - Czynniki ekonomiczne;
  - Szkoła/edukacja.

Pomysły na działanie

Uczestnicy mogą wybrać jedną z określonych przez siebie przyczyn i opracować strategię walki z problemem. Mogą wybrać jedno działanie w Internecie i jedno poza siecią do przeprowadzenia przez całą grupę.

Więcej informacji o prowadzeniu działań na rzecz praw człowieka w sieci znajduje się na stronie internetowej kampanii „Bez nienawiści”, warto też skontaktować się z krajowym komitetem kampanii.

Dodatkowe informacje o możliwościach prowadzenia działań na rzecz praw człowieka zostały zamieszczone w podręczniku *Kompas. Edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą*, www.coe.int/compass, w którym cały rozdział poświęcono krokom służącym podejmowaniu działań. Polska wersja językowa *Kompasu* jest dostępna w Bibliotece Cyfrowej Ośrodka Rozwoju Edukacji - www.bc.ore.edu.pl

Drzewko problemów**MÓJ NOWY PROFIL W SIECI**

Opis: Ćwiczenie odbywa się na fikcyjnym forum internetowym. Uczestnicy mają się zwracać do siebie zgodnie z powszechnymi stereotypami dotyczącymi poszczególnych grup. W trakcie zadania przygotowują wytyczne w zakresie interakcji w sieci.

Tematyka: Rasizm i dyskryminacja, umiejętność korzystania z Internetu, demokracja i uczestnictwo

Stopień trudności: Poziom 1

Liczebność grupy: 10-20 osób

Czas: Część I: 35 minut, Część II: 25 minut

Cele:

- Omówienie uprzedzeń i mowy nienawiści wobec pewnych grup;
- Rozważenie różnic między interakcją w sieci i poza nią;
- Określenie wytycznych interakcji w sieci.

Materiały:

- Taśma klejąca;
- Papier i pisaki (oraz tablica lub miejsce do umocowania papieru);
- Papier formatu A3 lub papier flipchartowy i pisaki;
- Miejsce do swobodnego przemieszczania się.

Przygotowanie:

- Przygotuj profile dla wszystkich członków grupy (wykorzystaj profile ze strony 95 lub przygotuj własne).
- Zapisz profile na kartkach (wielkości A5) i przygotuj taśmę klejącą, by nakleić je na plecach uczestników;
- Przygotuj dla każdego kopię definicji mowy nienawiści według Rady Europy. Uczestnikom potrzebne będzie miejsce do swobodnego przemieszczania się.

Instrukcje**Część 1. Na forum (15 minut)**

1. Poproś uczestników, żeby wyobrazili siebie, że są na internetowym forum o piłce nożnej (lub hokeju albo innym sporcie). Wyjaśnij, że każdy dostanie nowy „profil” i ma reprezentować daną osobę, przy czym nikt nie zna swojego profilu!

2. Powiedz wszystkim, że w ćwiczeniu będą się przedstawiać i zwracać do siebie nawzajem. Rozmowy mają być krótkie – uczestnicy powinni zwrócić się do jak największej liczby osób odwiedzających forum w przeznaczonym na to czasie.

3. Wyjaśnij, że celem ćwiczenia jest zbadanie powszechnego postrzegania różnych grup społecznych i uprzedzeń wobec nich. Spotykając się z innymi, uczestnicy powinni zastanowić się nad tym, co dana osoba mogłaby powiedzieć (w Internecie) człowiekowi o określonej tożsamości, np. osobie z niepełnosprawnością z grupy sportowej, czarnoskóremu Afrykaninowi, starszej kobiecie itp. Uczestnicy nie muszą wchodzić z innymi w takie same interakcje, jak w rzeczywistości, ale powinni przypomnieć sobie opinie wyrażane w sieci i je odegrać. Nieprzyjemne uwagi są dozwolone – po ćwiczeniu nikt nie będzie odpowiedzialny za komentarze, jakie wygłosi w trakcie pracy.

4. Poproś uczestników, by podczas ćwiczenia zanotowali słowa, jakimi inni zwracają się do nich.

5. Każdemu członkowi grupy naklej na plecach „profil”, tak żeby go nie widział. Rozdaj wszystkim kartki i długopisy do zapisywania słów, jakimi inni określają ich tożsamość.

6. Zachęć uczestników do przemieszczania się po sali. Daj im około 10 minut na rozmowy. Po upływie tego czasu przerwij, poproś wszystkich o zdjęcie profili przydzielonych tożsamości i zaproś na podsumowanie.

Podsumowanie (20 minut)

Przed podsumowaniem ćwiczenia upewnij się, że uczestnicy wyszli z roli. Na początku poproś ich o podanie ich prawdziwych imion i powiedzenie kilku słów o sobie. Następnie wykorzystaj poniższe pytania.

- Czy ktoś zgadł jakieś elementy lub cechy swojego profilu? Spytaj o przyczyny oraz poproś o przytoczenie słów, jakimi się do niego zwracano.
- Czy komuś podobało się to ćwiczenie? A nie podobało? Dlaczego?
- Poproś uczestników o przeczytanie ich profili.
- Czy kogoś zdziwiły słowa, jakimi się do niego zwracano?
- Czy waszym zdaniem profile są realistyczne? Czy ktoś zamieszcza takie informacje na publicznym profilu?
- Jak łatwo przyszło wam zwracać się do innych w niemiły sposób? Czy łatwiej było powiedzieć coś przykrego o niektórych postaciach?
- Czy waszym zdaniem łatwiej byłoby powiedzieć coś przykrego w sieci – innymi słowy: gdyby dana osoba nie stała przed tobą? Dlaczego może mieć to znaczenie?

Część 2. Określanie wytycznych (25 minut)

1. Powiedz uczestnikom o kampanii Rady Europy przeciwko mowie nienawiści w sieci i podaj poniższą definicję mowy nienawiści.

Mowa nienawiści obejmuje wszelkie formy wypowiedzi, które podżegają, szerszą, promują lub usprawiedliwiają nienawiść rasową, ksenofobię, antysemityzm oraz inne formy nienawiści opartej na nietolerancji, w tym nietolerancję wyrażoną przez agresywny nacjonalizm, etnocentryzm, dyskryminację oraz wrogość wobec mniejszości, imigrantów i osób o pochodzeniu imigranckim.

Komitet Ministrów Rady Europy

2. Poproś o opinie na temat poniższych pytań i wyjaśnij, że zostaną one szczegółowo omówione w podgrupach:

- Czy twoim zdaniem mowa nienawiści powinna być w sieci dozwolona?
- Dlaczego ludzie zamieszczają na temat innych osób nienawistne komentarze?
- Co Ty możesz zaproponować w celu monitorowania własnych postów, by nie były obraźliwe dla innych?

3. Wyjaśnij, że uczestnicy będą pracować w podgrupach (po 4–5 osób) nad przygotowaniem wytycznych dotyczących aktywności w sieci. Daj im około 10 minut na to zadanie, a następnie podsumuj je w pełnej grupie, omawiając poszczególne pomysły.

Podsumowanie

- Czy masz uwagi na temat poszczególnych propozycji? Czy inni pamiętali o czymś, o czym zapomniałeś/zapomniałaś?
- Czy możliwe będzie stosowanie się do waszych wytycznych?

Rady dla prowadzących

- W tym ćwiczeniu ważny jest dobór tożsamości – można zmienić imiona lub niektóre profile tak, by dopasować je do potrzeb grupy. Przydzielając uczestnikom profile, pamiętaj, by nie wyznaczyć nikomu profilu zbliżonego do jego/jej faktycznej tożsamości.
- Przydzielając profile, możesz wyjawiać uczestnikom ich nowe imiona. Nie podawaj jednak żadnych innych informacji i zadбай o to, by nie prosili innych o odczytanie ich profili.
- Przygotowując członków grupy do ćwiczenia na forum, zachęć ich do uwzględnienia nie tylko negatywnych, ale również pozytywnych lub neutralnych zwrotów. Powiedz, że komentarze mogą dotyczyć tylko tego, co napisano na danym profilu, a nie tego, co wiedzą o konkretnej osobie. Przed rozpoczęciem ćwiczenia warto podać kilka przykładów, takich jak:

- „Cześć, sportowcu!”
- „Jesteś połamańcem, jak możesz grać w piłkę?!”
- „Jesteś obcy, co ty tu w ogóle robisz?”.
- Po ćwiczeniu upewnij się, że nikt w swojej prawdziwej tożsamości nie czuje się urażony tym, co usłyszał podczas pracy. Ważne jest, by bezpośrednio zareagować na niektóre negatywne komentarze – na przykład pytając kogoś, kto użył obraźliwego zwrotu, czy naprawdę tak myśli o danej osobie.
- Warto rozmieścić w sali kilka stołów na wypadek, gdyby uczestnikom trudno było robić notatki na stojąco. Ewentualnie, można wyznaczyć kilku obserwatorów, którzy nie uczestniczą w ćwiczeniu, ale notują to, co mówią inni (i jak reagują).
- Po przygotowaniu wytycznych w podgrupach, można je rozwiesić w sali tak, by wszyscy mogli się z nimi zapoznać.

Warianty

Ćwiczenie można przeprowadzić w formie pisemnej. Trzeba przygotować 3-4 kopie profili ze strony 95 i pociąć je na pojedyncze karty. Po przydzieleniu tożsamości uczestnikom (naklejeniu ich na plecach), rozdaj wszystkim po 3-4 kartki, na których mogą zapisać swoje komentarze, a następnie przekazać je osobie o danym profilu.

Ten sposób bardziej przypomina względną anonimowość w Internecie, ale wymaga nieco więcej czasu.

Pomysły na działanie

Uczestnicy mogą dopracować wytyczne i przygotować ich zestaw dla całej grupy. Do zasad tych można wrócić później, pytając uczestników, jak im szło ich przestrzeganie. Zachęcamy do zamieszczenia wytycznych na stronie internetowej kampanii „Bez nienawiści”. Warto również omówić je w sieci z innymi młodymi ludźmi w zakładce „Włącz się do dyskusji” na stronie kampanii: www.nohatespeechmovement.org.

Jeśli zauważysz silne uprzedzenia w stosunku do konkretnych grup, możesz zareagować posiłkując się konkretnymi ćwiczeniami. Zadania służące walce z uprzedzeniami i dyskryminacją znajdziesz w materiałach *Każdy inny, wszyscy równi* i *Kompas*. Więcej informacji na stronie: www.coe.int/compass.

Polska wersja językowa *Kompasu* jest dostępna w Bibliotece Cyfrowej Ośrodka Rozwoju Edukacji – www.bc.ore.edu.pl. Polska wersja podręcznika *Każdy inny, wszyscy równi* jest dostępna na stronie ZHP: <http://www.wola.zhp.pl/www/bank/programy-zhp/>.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW**Przykładowe profile**

Alla (K) Wiek: 19 Lesbijka	Pierre (M) Wiek: 9 Lubi gry w Internecie	Miguel (M) Wiek: 16 Zwycięzca olimpiady matematycznej
Stephen (M) Wiek: 33 Trener piłki nożnej	Hugo (M) Wiek: 21 Pochodzi z Wenezueli	Chris (M) Wiek: 43 Strażnik miejski
Dafne (K) Wiek: 65 Ma własną firmę	Amlin (M) Wiek: 27 Pochodzi z Somalii	Sonia (K) Wiek: 33 Bezrobotna
Hanzi (M) Wiek: 23 Rom	Slava (M) Wiek: 26 Fryzjer	Lisa (K) Wiek: 30 Kucharka
Rebecca (K) Wiek: 28 Ma trudności w nauce	Johann (M) Wiek: 31 Świadek Jehowy	Steffi (K) Wiek: 12 Niesłysząca
Liana (K) Wiek: 13 Gra w szkolnej drużynie piłki nożnej	Ricardo (M) Wiek: 72 Gej	Sam (M) Wiek: 21 Profesjonalny tenisista
David (M) Wiek: 26 Weteran wojenny (z niepełnosprawnością)	Leon (M) Wiek: 29 Imam (duchowny islamski)	Joe (M) Wiek: 37 Pracuje charytatywnie

NAJGORSZE SŁOWO

Opis: Jest to ćwiczenie wprowadzające w tematykę mowy nienawiści w sieci. Uczestnicy klasyfikują różne przykłady homofobicznej mowy nienawiści od najmniej do najbardziej nienawistnej.

Tematyka: Rasizm i dyskryminacja, demokracja i uczestnictwo

Stopień trudności: Poziom 1

Liczebność grupy: 10-25 osób

Czas: 45 minut

Cele:

- Omówienie różnych form mowy nienawiści w sieci i ocena ich oddziaływania;
- Zwrócenie uwagi na homofobiczne stereotypy i uprzedzenia;
- Rozważenie odpowiedniej reakcji na różne przykłady mowy nienawiści w sieci.

Materiały:

- Karty ze strony 100;
- Stół lub miejsce na podłodze do rozłożenia kart podczas ćwiczeń w małych grupach.

Przygotowanie:

- Skopiuj po jednym egzemplarzu kart na grupę (4-5 osób);
- Wytnij karty i wybierz 9 z nich lub wykorzystaj wszystkie 12.

Instrukcje

1. Zadaj uczestnikom pytanie, jak rozumieją termin „mowa nienawiści w sieci”. Spytaj, czy ktoś zetknął się z mową nienawiści w Internecie, czy to wobec konkretnej osoby, czy też przedstawicieli danej grupy (na przykład gejów, czarnoskórych, muzułmanów, Żydów, kobiet itp.). Co czujesz w takiej sytuacji? Jak myślisz, a co czuje ofiara?

2. Wyjaśnij, że termin „mowa nienawiści” dotyczy wielu różnych zjawisk:

- Po pierwsze, wykracza poza zwykłe znaczenie terminu „mowa” i może dotyczyć innych form komunikacji, jak filmy, obrazy, muzyka itp.
- Po drugie, termin ten może opisywać bardzo agresywne zachowanie, a także „tylko” obraźliwe komentarze. Co prawda nie ma powszechnej zgody, co stanowi mowę nienawiści, ale nie ulega wątpliwości, że mowa nienawiści jest naruszeniem i pogwałceniem praw człowieka.

3. Przedstaw kampanię Rady Europy „Bez nienawiści” i wyjaśnij, że dotyczy ona wszystkich form mowy nienawiści - od łagodnych do bardzo agresywnych. Wytłumacz,

że odpowiednia reakcja na mowę nienawiści często zależy od umiejętności oceny tego, na ile jest ona „zła” - chociaż każda mowa nienawiści jest zła, to niektóre przykłady są gorsze od innych.

4. Jeżeli uczestnicy nie znają systemu oceny metodą „diamentu”, wytłumacz jak ona działa (patrz: rysunek i wyjaśnienie w „Radach dla prowadzących”). Poinformuj, że uczestnicy dostaną przykłady zamieszczanych w sieci postów o gejach i będą je oceniać na skali od „najmniej złego” do „najgorszego”. „Najgorsze” przykłady to te, które w ocenie uczestników powinny w ogóle zniknąć z Internetu w przyszłości.

5. Podziel uczestników na podgrupy i rozdaj kopie kart po jednej na podgrupę.

6. Powiedz, że uczestnicy mają 20 minut na omówienie kart i uzgodnienie w grupach, jak je ocenić. Po 20 minutach poproś ich o obejrzenie diamentów przygotowanych przez inne zespoły. Następnie zaprosz całą grupę do podsumowania.

Podsumowanie**Pytania na temat ćwiczenia:**

- Co myślisz o ćwiczeniu? Czy łatwo było ocenić różne przykłady?
- Czy w waszej podgrupie wystąpiły jakieś spory? Czy widzisz istotne różnice między waszym diamentem a diamentami innych grup?
- Czy oceniając, jak „złe” są poszczególne przykłady, stosowaliście jakieś kryteria?
- Czy na przykład wzięliście pod uwagę, kto był autorem komentarza i ile osób może go zobaczyć?

Pytania dotyczące reakcji na mowę nienawiści w sieci:

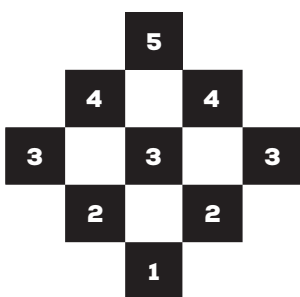
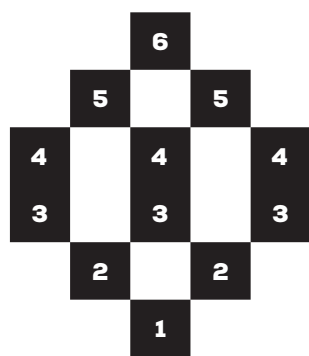
- Czy twoim zdaniem takie komentarze powinny być w Internecie dozwolone? Jakie są argumenty za, a jakie przeciw?
- Czy twoim zdaniem „gorszych” przypadków mowy nienawiści powinny dotyczyć inne zasady? Czy niektórych z nich należy w ogóle zakazać?
- Jeśli uważasz, że niektórych należy zakazać, to gdzie leży granica?
- Jak jeszcze można reagować na mowę nienawiści w sieci?
- Jak byś zareagował/zareagowała, widząc tego rodzaju przykłady mowy nienawiści w sieci?

Pytania na temat homofobii:

- Dlaczego osoby homoseksualne są często narażone na mowę nienawiści? Jak można reagować na takie uprzedzenia?
- Czy myślisz, że takie traktowanie kogokolwiek jest fair, niezależnie od własnych poglądów?

Rady dla prowadzących

- Należy zorientować się, czy w grupie występują silnie homofobiczne nastroje i czy poszczególni uczestnicy mogą poczuć się dotknięci ćwiczeniem (lub zachowaniem innych osób). Jeśli jest takie ryzyko, spróbuj przeprowadzić najpierw zadanie „Sprawdzamy fakty” z niniejszego podręcznika lub przejrzyj ćwiczenia w podręcznikach *Płeć ma znaczenie* (www.eycb.coe.int/gendermatters) albo *Każdy inny - wszyscy równi* (<http://eycb.coe.int/edupack>).
- Więcej informacji o kampanii przeciwko mowie nienawiści w sieci znajdziesz w rozdziale 2 lub na stronie internetowej kampanii (www.nohatespeechmovement.org). Dodatkowe wiadomości o mowie nienawiści w sieci można znaleźć w rozdziale 5.
- System oceny z wykorzystaniem „diamentu” to metoda porównywania różnych przykładów „najlepszych” i „najgorszych” (lub mniej złych i najgorszych). Karty można rozłożyć tak jak na poniższym rysunku, według następującego schematu:
  - Na dole diagramu (pozycja 1) należy umieścić najmniej zły przykład, a na górze (pozycja 5 na pierwszym rysunku, pozycja 6 na drugim) najgorszy. Resztę kart trzeba rozłożyć w pozostałych rzędach, przy czym karty w wyższym rzędzie są gorsze od tych w niższym (karty w czwartym rzędzie są gorsze niż te w trzecim).

Zwykły diament (9 kart)**Poszerzony diament (12 kart)**

- Informacje o mowie nienawiści w sieci w rozdziale 5 obejmują kryteria oceny przykładów mowy nienawiści, w tym m.in.:
  - Treść i ton wypowiedzi - rodzaj stosowanego języka;
  - Intencje osoby wypowiadającej komentarz, czyli czy chce ona kogoś skrzywdzić;
  - Obiekt wypowiedzi - jest to mniej istotne w tym ćwiczeniu, gdyż grupa, której dotyczy wypowiedź, jest ta sama (geje);

- Kontekst wypowiedzi - w tym przypadku może to dotyczyć proponowanych przepisów antygejowskich (karta 6) lub panujących w kraju silnie homofobicznych nastrojów; Oddziaływanie, czyli jakie skutki dana wypowiedź może mieć dla jednostek lub całego społeczeństwa.
- Podczas dyskusji o możliwych reakcjach na podane przykłady można również przekazać uczestnikom informacje o wolności wyrażania opinii. Więcej informacji zamieszczono w rozdziale 5.

Warianty

Ocenę można przeprowadzić nie tylko w formie diamentu, ale też na linii prostej, czyli układając tylko jedną kartę w każdym rzędzie. Jest to wariant nieco trudniejszy i może zająć więcej czasu.

Można wykorzystać wszystkie 12 kart, ale potrzeba na to więcej czasu, a diament będzie nieco zniekształcony. Ewentualnie można wybrać 9 kart, usuwając te najmniej przydatne czy odpowiednie dla grupy. Na powyższych rysunkach pokazano, jak działa system oceny w postaci diamentu w obu przypadkach.

Pomysły na działanie

Omawiając sposoby reagowania na mowę nienawiści w sieci, można pokazać uczestnikom stronę internetową na rzecz usunięcia homofobii z Facebooka (<https://en-gb.facebook.com/WOH247>), na której z humorem reaguje się na mowę nienawiści. Strona doprowadziła do zbudowania całego ruchu solidarności z gejami w sieci.

Można też przyłączyć się do kampanii „Bez nienawiści”, zgłaszając przykłady mowy nienawiści w sieci. Warto również to zrobić za pomocą Obserwatorium Mowy Nienawiści na stronie: www.nohatespeechmovement.org.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW

1. „Dowcip” w prywatnym mailu do znajomego. Gejów trzeba tępić!	2. Petycja na stronie Facebooka z ponad tysiącem „polubień”. Zakazać gejom pełnienia funkcji publicznych. Podpisz petycję do polityków.
3. Komentarz na stronie neofaszystowskiej poparty przez 576 internautów. Hitler dobrze zrobił, że wysłał gejów do gazu.	4. Refren antygejowskiej piosenki. Film w sieci miał 25 tys. obejrzeń. Tępić gejów!
5. Artykuł redakcyjny w internetowej gazecie narzekający na orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Chore jest społeczeństwo, które uważa homoseksualizm za „naturalny”.	6. Wywiad z ministrem spraw wewnętrznych o propozycji nowej ustawy. Powinniśmy się skupić na leczeniu gejów, nie na tolerowaniu ich.
7. Komentarz pod artykułem dziennikarza znanego geja. Pieprz się, pieprzyć swoją matkę, ty chory bydlaku.	8. Podpis pod karykaturą celebryty geja na prywatnym blogu z niewielką liczbą czytelników. Gej czy niedorozwój? Większość gejów to niedorozwinięci.
9. Zdjęcie z nazwą szkoły na popularnej stronie internetowej „ujawniającej” gejów. On jest GEJEM. Uczy nasze dzieci. Złóż skargę.	10. Antygejowski film o tym, że bycie gejem jest bardziej niebezpieczne od palenia (ze względu na AIDS). Szybciej umrzesz!
11. Tweet polityka, którego konto ma 350 tys. obserwatorów. Żaden z gejów z mojej szkoły nie odniósł w życiu sukcesu.	12. Karykatura stereotypowego „geja” z rogami i ogonem. Homoseksualiści są opętani przez diabła!

NOWY MECZET W LENIUCHOWIE

Opis: Jest to symulacja konsultacji/debaty w Internecie.

Przedmiot dyskusji stanowi budowa nowego meczetu w tradycyjnie chrześcijańskiej dzielnicy.

Tematyka: Demokracja i uczestnictwo, rasizm i dyskryminacja, umiejętność korzystania z Internetu.

Stopień trudności: Poziom 4

Liczebność grupy: 15–30 osób

Czas: Jedna sesja trwająca 2,5–3 godziny lub trzy sesje po 50 minut każda

Cele:

- Analiza związku pomiędzy prawami mniejszości religijnych a mową nienawiści w sieci;
- Nabycie umiejętności prowadzenia debat w Internecie oraz analiz;
- Omówienie zastosowania demokratycznej dyskusji/uczestnictwa w celu zwiększania tolerancji dla innych ludzi lub odmiennych poglądów.

Materiały:

- Dostęp do Internetu – minimum 5 komputerów;
- Miejsce na pracę w podgrupach;
- Dwoje prowadzących;
- Karty do głosowania dla radnych (fakultatywnie).

Przygotowanie:

- Przygotuj kopie materiałów dla wszystkich uczestników;
- Utwórz zamkniętą przestrzeń w Internecie. Podpowiedzi – patrz „Rady dla prowadzących”;
- Utwórz login dla każdego uczestnika lub upewnij się, że każdy może się zalogować poprzez istniejące konto (patrz „Rady dla prowadzących”).

Instrukcje

1. Odczytaj opis problemu na stronie 105. Wyjaśnij, że uczestnicy są mieszkańcami Leniuchowa. Nurtuje ich problem czy na pustej działce należącej do miasta powinien powstać meczet.
2. Rozdaj uczestnikom kopie materiałów i poproś o wybór roli. Omów procedurę konsultacji i upewnij się, że wszyscy ją rozumieją.

3. Wskaż uczestnikom miejsca, w których mogą pracować indywidualnie lub w grupach, oraz komputery dostępne w trakcie ćwiczenia. Sprawdź, czy wszyscy mają login i hasło.

4. Przypomnij osobom, które mogą wygłosić oświadczenia wstępne, że powinno to nastąpić przed rozpoczęciem publicznych konsultacji. Zachęć uczestników do wykorzystania 30 minut przed konsultacjami w celu:

- uzgodnienia stanowiska w podgrupie i podziału ról lub argumentów (jeśli zachodzi taka potrzeba);
- spotkania z przedstawicielami pozostałych podgrup;
- sprawdzenia, czy mogą zalogować się na stronie internetowej.

W przypadku, gdy dostęp do komputerów bądź czas jest ograniczony, przypomnij uczestnikom, że muszą argumentować w sposób zwięzły, gdyż mogą mieć tylko jedną szansę, by zabrać głos.

5. Ogłoś rozpoczęcie etapu poprzedzającego konsultacje i wyjaśnij, że konsultacje publiczne rozpoczynają się za 30 minut.

6. Po 30 minutach ogłoś rozpoczęcie konsultacji publicznych i poproś przedstawicieli opinii publicznej o odczytanie wstępnych oświadczeń grup oraz zaprezentowanie swoich uwag.

7. Na koniec konsultacji burmistrz ogłasza ich zakończenie. Następnie radni odbywają posiedzenie i głosują. W przypadku równej liczby głosów decydujący głos należy do burmistrza.

8. Burmistrz ogłasza decyzję. Poproś uczestników o ustawienie krzeseł w kręgu na czas podsumowania.

Podsumowanie

Na początku podsumowania ponownie przywitaj uczestników, zwracając się do nich po imieniu. Jest to istotne, by przestali odgrywać role, w jakie weszli w trakcie symulacji. Zapytaj uczestników, co myślą o procesie konsultacji, w którym właśnie brali udział:

- Czy zaskoczył cię wynik głosowania? Czy podobałby się osobie, której rolę odgrywałeś/odgrywałaś?
- Czy twoim zdaniem konsultacje w Internecie to dobra metoda podejmowania decyzji w tego typu sprawach? Jakie są ich zalety i wady?

Pytania o kwestie poruszone w debacie:

- Czy interakcja z innymi osobami i grupami zmieniła twoje podejście lub twoją postawę wobec poruszanych kwestii?
- Czy łatwo było ci wejść w rolę?

- Czy twoim zdaniem taka sytuacja mogłaby zdarzyć się naprawdę? Czy znasz podobne przypadki?
- Jak byś zareagował/zareagowała, gdyby taka sytuacja zaistniała w twoim mieście/miejscu zamieszkania? Czy ćwiczenie zmieniło jakoś twoją postawę?

Powiązania z mową nienawiści w sieci:

- Co sądzisz o zasadzie usuwania rasistowskich lub obraźliwych komentarzy?
- Czy zastosowanie tej zasady zmieniło twoje podejście do zamieszczanych przez ciebie komentarzy?
- Czy decyzja o usunięciu komentarza była łatwa? (pytanie do administratorów strony)
- Czy zgadzasz się z decyzjami moderatorów? (pytanie do wszystkich uczestników)

Wskazówki dla prowadzących

- Przed rozpoczęciem ćwiczenia musisz utworzyć bezpieczną stronę internetową. Może to być strona na Facebooku lub konto w innej sieci społecznościowej. Więcej propozycji znajdziesz pod adresem: <http://cooltoolsforschools.wikispaces.com/Collaborative+Tools>. Upewnij się, że każdy ma konto, z którego może uzyskać dostęp do strony.
- W prowadzeniu ćwiczenia musi pomóc drugi prowadzący. Chociaż podgrupy powinny pracować samodzielnie, mogą potrzebować wsparcia lub wskazówek w czasie przygotowań czy konsultacji. Na przykład w trakcie przygotowań warto sprawdzić, czy uczestnicy spotykają się z innymi i planują to, co powiedzą na spotkaniu.
- W przypadku ograniczonego dostępu do komputerów można wprowadzić limit czasowy (lub limit liczby słów), by każdy miał możliwość zamieszczenia swoich postów.
- Podczas podsumowania nie należy powtarzać symulacji. Uczestnicy muszą wyjść z roli, którą odgrywali w trakcie ćwiczenia, by właściwie je ocenić. Pomóż im ocenić symulację z ich własnego punktu widzenia, a nie z perspektywy przydzielonej roli.

Ćwiczenie opracowano na podstawie zadania „Meczeta w Leniuchowie” w podręczniku *Kompas. Edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą*, www.coe.int/compass.

Warianty

Można ograniczyć liczbę słów w zamieszczanych postach włączając w to początkowe stanowiska oraz komentarze. Komentarze mogą mieć długość „tweeta”, czyli 140 znaków.

Ćwiczenie można również przeprowadzić w kilka dni, ograniczając czas zorganizowanej sesji i dając uczestnikom możliwość zamieszczania komentarzy z domu.

W przypadku braku dostępu do narzędzi internetowych ćwiczenie można w całości przeprowadzić poza siecią. W obecnej wersji zadanie to opracowano na podstawie ćwiczenia z podręcznika *Kompas*. Więcej informacji na stronie www.coe.int/compass.

Pomysły na działanie

Jakie mniejszości religijne i etniczne żyją w twoim kraju i jak piszą o nich media? Poszukajcie na krajowych i lokalnych stronach internetowych artykułów o grupach, które tradycyjnie przedstawia się w złym świetle. Napiszcie do odpowiedzialnych dziennikarzy lub – jeśli to możliwe – zamieśćcie komentarz na takiej stronie internetowej.

Czy twój samorząd lokalny organizuje konsultacje w Internecie? Czy młodzi ludzie mogą posłużyć się narzędziami internetowymi, by komunikować się z lokalnie wybranymi przedstawicielami? Wraz z uczestnikami poszukajcie ich w Internecie i zacznijcie stosować takie narzędzia w przypadku kwestii istotnych dla młodych ludzi.

Skontaktujcie się z lokalną organizacją danej mniejszości i spotkajcie się z jej przedstawicielami, żeby dowiedzieć się więcej o tym, jak społeczeństwo podchodzi do różnorodności.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW

Dla wszystkich uczestników – te materiały można również zamieścić na stronie internetowej konsultacji.

Meczet w Leniuchowie

Mieszkaś w Leniuchowie, malowniczym miasteczku liczącym 80 tys. mieszkańców. W ciągu ostatnich 60 lat populacja miasta bardzo się zmieniła – po części dlatego, że młodzi ludzie najczęściej przenoszą się do większych miast w poszukiwaniu pracy, ale również dlatego, że w okolicy pojawia się sporo rodzin imigrantów, w tym wielu z krajów muzułmańskich. Niektóre z takich rodzin mieszkają tu od pokoleń, ale nadal przez wiele osób traktowane są podejrzliwie jako „przyjeźdźni”. Obecnie stanowią niemal 15% łącznej liczby mieszkańców.

Obecnie miasto podzielone jest w kwestii planów zbudowania przez muzułmanów meczetu na pustej, należącej do miasta działce w Leniuchowie. Działka od lat jest opuszczona, a do rady miasta wpływają liczne skargi – znajduje się ona nieopodal głównej ulicy handlowej, na jej terenie stałymi problemami są wandalizm i narkomania.

Kiedy więc, dzięki propozycji zamożnego biznesmena, okazało się, że problem mógłby zostać rozwiązany, burmistrz nie posiadał się ze szczęścia. Rada miasta chętnie zgodziła się oddać działkę i pokryć 20% kosztów budowy nowego meczetu na jej terenie. Pozostałe 10% kosztów, których biznesmen nie był w stanie ponieść, miała sfinansować zbiórka wśród muzułmanów.

Budowa miała się rozpocząć w tym tygodniu... ale spokojne dotąd Leniuchowo od momentu podjęcia decyzji, spokoju już nie zaznało. Tydzień temu konto rady miasta na Twitterze zostało zhakowane przez antymuzułmańskie ugrupowanie, które zamieściło obraźliwe i rasistowskie tweety, namawiając mieszkańców do wyjścia na ulice i „przegnania obcych”. Wzrosła liczba rasistowskich napaści na muzułmanów, również z użyciem przemocy. W jednym przypadku pewna osoba odniosła poważne obrażenia. Ugrupowania muzułmańskie nie pozostały bezczynne, doszło do eskalacji przemocy pomiędzy gangami.

Burmistrz Leniuchowa wezwał do spokoju i ogłosił, że decyzja o budowie meczetu zostanie zweryfikowana po przeprowadzeniu publicznych konsultacji. W celu zapewnienia jak najszerszego uczestnictwa, postanowiono utworzyć forum dla konsultacji w Internecie.

Dla wszystkich uczestników

Procedura konsultacyjna

W konsultacjach mogą wziąć udział mieszkańcy Leniuchowa, którzy ukończyli 18 lat.

Następujące zarejestrowane grupy/osoby zostały poproszone o przedstawienie wstępnych oświadczeń określających ich stanowisko w sprawie proponowanej budowy meczetu (wstępne oświadczenia powinny zostać złożone przed rozpoczęciem konsultacji publicznych):

- Burmistrz i zastępca burmistrza Leniuchowa (wspólne oświadczenie).
- Radni miejscy reprezentujący Partię Tradycjonalistów, Partię Populistyczną i Partię Różnorodności (po jednym oświadczeniu każdej partii).
- Organizacje pozarządowe: Młodzieżowa Grupa Działania „Młodzi Leniuchowianie na rzecz Praw Człowieka!”, Stowarzyszenie „Przeszłość i Teraźniejszość”, Stowarzyszenie Muzułmanów Leniuchowa (po jednym oświadczeniu każdej organizacji).

Oświadczenia wstępne zostaną zamieszczone na stronie internetowej rady miasta, a wszyscy mieszkańcy w wieku powyżej 18 lat mogą zamieszczać swoje komentarze. Komentarze uznane za zawierające pogrożki, rasistowskie lub obraźliwe zostaną usunięte ze strony internetowej rady miasta.

Konsultacje potrwać 30 minut. Następnie radni miejscy przeprowadzą głosowanie w sprawie propozycji, zaś w przypadku równej liczby głosów burmistrzowi będzie przysługiwał głos decydujący.

Decyzja rady miasta będzie ostateczna.

Karty z rolami

Burmistrz Leniuchowa

Jesteś w mieście głównym decydem. Zdajesz sobie sprawę z konieczności przywrócenia spokoju i dobrosąsiedzkich stosunków wśród mieszkańców. Uważasz, że w całej procedurze powinieneś/powinnaś być postrzegany/a jako osoba bezstronna. Cenisz sobie własną reputację jako sprawiedliwego mediatora pomiędzy różnymi grupami społecznymi. Chciałbyś/Chciałabyś znaleźć rozwiązanie, które zaakceptuje jak największa liczba mieszkańców.

Przed rozpoczęciem konsultacji publicznych musisz przygotować projekt wstępnego oświadczenia określającego twoje stanowisko. Powinieneś/powinnaś przedyskutować je ze swoim zastępcą. Jeśli wystarczy ci czasu, możesz również spotkać się z grupami lub mieszkańcami, by poznać ich opinie i ewentualnie zapobiec dalszej przemocy.

Wstrzymasz się od głosowania, chyba że liczba głosów „za” i „przeciw” będzie równa. W takim przypadku twój głos zadecyduje o rezultacie.

Zastępca burmistrza

Współpracujesz z burmistrzem i pomagasz mu/jej w przygotowaniu projektu wstępnego oświadczenia. Możesz też spotkać się na jego/jej prośbę ze skrajnymi ugrupowaniami przed rozpoczęciem konsultacji, by przekonać ich członków o konieczności znalezienia rozwiązania akceptowanego przez wszystkich mieszkańców.

Po rozpoczęciu konsultacji twoim zadaniem będzie pomoc burmistrzowi w spotkaniach z grupami i mieszkańcami, by wysłuchać ich opinie i ewentualnie zapobiec dalszej przemocy.

Nie głosujesz w ramach debaty.

Administratorzy strony internetowej (2 osoby)

Wasza rola polega na śledzeniu dyskusji i dbaniu o to, by komentarze nie były rasistowskie ani krzywdzące. Takie wypowiedzi należy natychmiast usunąć ze strony internetowej rady miasta. Przed rozpoczęciem konsultacji zastanówcie się jak zdecydować, czy dany komentarz jest nie do przyjęcia. Możecie przygotować krótki zbiór zasad.

Możecie również zamieszczać komentarze ostrzegające o tym, że używany przez uczestników język jest nie do przyjęcia lub zachęcające do traktowania innych uczestników debaty w sposób uprzejmy i wyrozumiały.

Nie głosujecie w ramach debaty.

Radni miejscy: Partia Tradycjonalistów (2 lub 3 osoby)

Reprezentujecie Partię Tradycjonalistów w radzie miasta. Jesteście zdecydowanie przeciwni meczetowi. Waszym zdaniem należące do miasta działki i zasoby nie powinny być przeznaczane na miejsce kultu obcego i sprzecznego z tradycjami kraju i miasta. Uważacie, że rodziny imigrantów korzystają z przywileju zamieszkania w Leniuchowie i nie powinny narzucać innego stylu życia w kraju, w którym są gośćmi.

Niektórzy członkowie waszej partii mają nastawienie antymuzułmańskie i uważają, że obecna przemoc jest oczywista ze strony społeczności wyznającej tak brutalną religię. Dążycie do ograniczenia liczby muzułmanów w mieście, ponieważ uważacie, że niszczą oni tradycyjne wartości Leniuchowa. Jesteście również przekonani, że meczet stanie się miejscem rekrutacji terrorystów.

Musicie przygotować wstępne oświadczenie określające stanowisko partii, które zostanie zamieszczone na stronie internetowej przed rozpoczęciem konsultacji publicznych. Piszcie zwięźle!

Każdy z radnych należących do partii, głosuje przy podejmowaniu ostatecznej decyzji.

Radny miejski: Partia Populistyczna (1 lub 2 osoby)

Reprezentujesz Partię Populistyczną w radzie miasta. Początkowo popierałeś/ popierałaś decyzję o budowie meczetu na działce, po części dlatego, że wiesz, iż społeczność muzułmańska bardzo pomaga lokalnej gospodarce i nie chcesz jej wykluczać. Jednocześnie bardzo martwią cię skargi mieszkańców oraz niedawna przemoc. Obawiasz się również o swój mandat w kolejnych wyborach do rady miasta, więc pewnie poprzesz najmniej kontrowersyjne rozwiązanie.

Musisz przygotować wstępne oświadczenie określające stanowisko partii, które zostanie zamieszczone na stronie internetowej przed rozpoczęciem konsultacji publicznych. Pisz zwięźle!

Każdy z radnych należących do partii, głosuje przy podejmowaniu ostatecznej decyzji.

Radny miejski: Partia Różnorodności (1 lub 2 osoby)

Reprezentujesz Partię Różnorodności w radzie miasta. Twoim zdaniem względnie duży odsetek mieszkańców pochodzących z różnych części świata przyczynia się do rozwoju kultury i atrakcyjności Leniuchowa. Uważasz, że miasto postępuje niesprawiedliwie, ponieważ od dawna pozbawia wielu takich mieszkańców możliwości praktykowania własnej religii. Zależy ci na poszerzeniu dialogu różnych społeczności Leniuchowa. Angażujesz się w zapobieganie przemocy i próby negocjacji pomiędzy stronami. Wiesz, że opuszczona działka przyczynia się do problemów społecznych twojej miejscowości, a w tej chwili rada miasta nie ma wystarczających funduszy, by ją zagospodarować.

Musisz przygotować wstępne oświadczenie określające stanowisko partii, które zostanie zamieszczone na stronie internetowej przed rozpoczęciem konsultacji publicznych. Pisz zwięźle!

Każdy z radnych należących do partii, głosuje przy podejmowaniu ostatecznej decyzji.

Członkowie Stowarzyszenia „Przeszłość i Terazniejszość” w Leniuchowie (2–4 osoby)

Wasze stowarzyszenie to jedna z grup najbardziej sprzeciwiających się meczetowi. Należą do niego mieszkańcy Leniuchowa pochodzący z konserwatywnych (niemużulmańskich) rodzin. Za istotne uważacie zachowanie dawnego charakteru miasta, w którym większość z was żyje od urodzenia. Działka, na której ma stanąć meczet, znajduje się w centrum miasta, więc budowla będzie widoczna z większości miejsc w centrum. W szczególności meczet może zasłaniać widok z rynku na główny kościół. Waszym zdaniem społeczność, która przybyła tu stosunkowo niedawno, kompletnie zmienia charakter waszego miasta. Nie rozumiecie, dlaczego ludzie, którzy przyjechali do waszego kraju z dalekich stron, nie mieliby przestrzegać tych samych zasad, co wszyscy.

Członkowie waszego stowarzyszenia radykalizowali się w ostatnich latach, a samą organizację oskarża się o otwarty rasizm i wini o przemoc na ulicach. Utrzymujecie bliskie związki z Partią Tradycjonalistów, która ma swoich przedstawicieli w radzie miasta.

Musicie przygotować wstępne oświadczenie określające stanowisko stowarzyszenia, które zostanie zamieszczone na stronie internetowej przed rozpoczęciem konsultacji publicznych. Piszcie zwięźle!

Członkowie Młodzieżowej Grupy Działania „Młodzi Leniuchowianie na rzecz Praw Człowieka!” (2–4 osoby)

Wasza grupa została stworzona w celu rozwiązywania najpoważniejszych problemów nurtujących obecnie młodych ludzi w Leniuchowie. Waszym zdaniem budowa meczetu stanowi rozwiązanie zarówno kwestii braku miejsca kultu dla społeczności mużulmańskiej, jak i wielu problemów społecznych wynikających ze zbyt długiego okresu, kiedy działka stoi pusta. Popieracie budowę meczetu, ale jednocześnie obawiacie się, że rada miasta może zaniedbać inne problemy społeczne, jeśli będzie współfinansować budowę. W szczególności budżet przeznaczony dla młodzieży od pięciu lat jest obniżony do poziomu, który nie odpowiada potrzebom miasta.

Musicie przygotować wstępne oświadczenie określające stanowisko grupy (nie więcej niż 250 słów), które zostanie zamieszczone na stronie internetowej przed rozpoczęciem konsultacji publicznych.

Członkowie Stowarzyszenia Muzułmanów Leniuchowa (2–4 osoby)

Od wielu lat występujecie do rady miasta o zapewnienie społeczności mużulmańskiej miejsca kultu, ale zawsze, z powodów finansowych, spotykacie się z odmową. Waszym zdaniem to niesprawiedliwe, że społeczność mużulmańska musi pokryć 10% kosztów budowy w czasach, kiedy większość ludzi boryka się z trudnościami finansowymi, zaś społeczność chrześcijańska ma 11 różnych miejsc kultu, z których korzysta dużo mniej osób niż z planowanego meczetu. Uważacie, że działania lokalnych mużulmanów na rzecz miasta są niedoceniane, oni sami padają ofiarą niesprawiedliwej dyskryminacji w różnych obszarach życia, a uniemożliwiając budowę meczetu, rada miasta odbiera członkom waszej wspólnoty podstawowe prawo do kultu religijnego.

Wiecie, że niektórzy członkowie stowarzyszenia mają poglądy bardziej skrajne niż oficjalne stanowisko organizacji. Martwi was to, że niektórzy mużulmanie zareagowali przemocą po atakach na waszą społeczność. Obawiacie się, że odwołanie decyzji o budowie spowoduje dalsze wykluczenie mieszkańców-mużulmanów i może prowadzić do wzrostu przemocy między społecznościami.

Musicie przygotować wstępne oświadczenie określające stanowisko stowarzyszenia, które zostanie zamieszczone na stronie internetowej przed rozpoczęciem konsultacji publicznych. Piszcie zwięźle!

Mieszkańcy Leniuchowa

Martwicie się konfliktem, który ogarnął Leniuchowo. Nie wiecie jeszcze, które stanowisko poprzeć - zanim się zdecydujecie, chcecie lepiej zrozumieć stanowiska organizacji pozarządowych i partii mających swoją reprezentację w radzie miasta.

Dopóki nie zaczną się konsultacje publiczne (30 minut od rozpoczęcia ćwiczenia), nie wolno wam zamieszczać komentarzy, ale możecie przeczytać wstępne oświadczenia zamieszczone na stronie internetowej oraz spotkać się z innymi mieszkańcami, przedstawicielami stowarzyszeń i radnymi miejskimi, żeby wysłuchać ich argumentów.

Zastanówcie się, co powiedziec, kiedy rozpoczną się konsultacje publiczne - pamiętajcie, że każdy komentarz może mieć nie więcej niż 150 słów. Kiedy wszyscy zdążą zamieścić swoje wypowiedzi i zostanie trochę czasu, będzie szansa na wstawienie drugiego komentarza.

OBGADAJMY TO

Opis: W tym ćwiczeniu dyskusja przy użyciu metody „akwarium” służy omówieniu częstych uprzedzeń wobec konkretnych grup społecznych. Celem jest też zaangażowanie uczestników w krytyczne myślenie na temat obiegowych opinii i wypracowanie argumentów przeciwko mowie nienawiści.

Tematyka: Strategie kampanii, rasizm i dyskryminacja, umiejętność korzystania z Internetu

Stopień trudności: Poziom 1

Liczebność grupy: Od 12 osób

Czas: 45 minut

Cele:

- Zastanowienie się nad osobistymi uprzedzeniami i negatywnymi stereotypami dotyczącymi pewnych grup;
- Wypracowanie argumentów i analiza reakcji na przypadki mowy nienawiści w sieci;
- Pogłębienie zrozumienia i empatii wobec grup często niezrozumianych przez społeczeństwo.

Materiały:

- 3 krzesła;
- Miejsce dla uczestników, by mogli usiąść w kręgu i swobodnie się przemieszczać;
- Kartki i długopisy;
- Kapelusz (lub niewielki pojemnik).

Przygotowanie:

- Przygotuj niewielkie kartki papieru po dwie dla każdego w grupie (i kilka na zapas);
- Zorientuj się, czy wśród was są przedstawiciele grup narażonych na częste ataki. Jeśli spodziewasz się trudności, weź takie osoby wcześniej na bok i wyjaśnij im ćwiczenie. Powiedz, że mogą być dla grupy źródłem cennej wiedzy i upewnij się, że zadanie ich nie deprymuje;
- Warto przygotować kilka odpowiedzi będących reakcją na najpowszechniejsze obawy czy błędne przekonania, które mogą wystąpić w grupie.

Instrukcje**Fakultatywne wprowadzenie**

1. Zamieść poniższe zmyślane sformułowania z nagłówkiem „Fakty” na planszy/wyświetl na rzutniku tak, aby mogli je przeczytać wszyscy uczestnicy. Możesz też wymyślić i dopisać kolejne.

Fakty

- Gdyby imigranci wrócili do swoich krajów, dla wszystkich pozostałych obywateli wystarczyłoby miejsc pracy.
- Dziewczynki gorzej sobie radzą w grach internetowych od chłopców.
- Z badań naukowych wynika, że Europejczycy mają mniejsze mózgi od Azjatów.
- Homoseksualizm to choroba, z której można się wyleczyć.

2. Spytaj uczestników o ich reakcje. Po kilku wypowiedziach poinformuj ich, że te stwierdzenia są kompletnie zmyślane! Każde z nich jest nieprawdziwe. Spytaj znów o reakcje. Omówcie pokrótce, dlaczego niektórzy w nie uwierzyli (jeśli tak było).

3. Zapytaj uczestników, czy czytali w Internecie coś, co wedle ich wiedzy jest nieprawdą, lub nasunęły im się takie wątpliwości. Czy podjęli jakieś działania?

Główne ćwiczenie

4. Wyjaśnij, że mowa nienawiści i postawy rasistowskie często wynikają z niewiedzy. Ludzie wierzą w opinie o grupach, których członków nigdy nawet nie spotkali. Albo wyrażają poglądy o całych społecznościach na podstawie informacji dotyczącej tylko jednej osoby! Kiedy takie opinie się upowszechniają i nikt ich nie kwestionuje, zaczynają funkcjonować jako „fakty”. Możemy zapomnieć, gdzie coś usłyszeliśmy, oraz że to nieprawda albo po prostu czyjaś opinia - i tak z czasem sami zaczynamy w to wierzyć.

5. Powiedz uczestnikom, że w Internecie każdy może odegrać ważną rolę, kwestionując „fakty” i opinie. Pytając „dlaczego” - albo wyjaśniając, że jest dokładnie odwrotnie - wszyscy możemy znacznie przyczynić się do zapobiegania upowszechnianiu nieprawdziwych i złośliwych poglądów. Jest to też najlepszy sposób na wyrobienie sobie własnej wiarygodnej opinii!

6. Wyjaśnij, że w tym ćwiczeniu omówicie negatywne „fakty” i opinie na temat pewnych grup, które są obecnie dość powszechne. Uczestnicy spróbują wypracować argumenty i podważyć często spotykane mity na podstawie wiedzy całej grupy. Powinni to

potraktować jako możliwość lepszego zrozumienia oraz podzielenia się własną wiedzą i doświadczeniami.

7. Rozdaj kartki (po dwie na uczestnika), a pozostałe odłóż na bok z informacją, że w razie potrzeby można będzie z nich skorzystać. Poproś wszystkich o zapisanie negatywnych opinii lub „faktów”, z którymi zetknęli się na temat poszczególnych grup i które chcieliby omówić. Podaj kilka przykładów:

- Ludzie powinni mieszkać we własnym kraju, a nie przemieszczać się po świecie!
- Miejsce kobiety jest w domu – kobiety nie mogą odbierać pracy mężczyznom.
- Romowie muszą żyć zgodnie ze zwyczajami kraju, w którym są gośćmi.

8. Powiedz uczestnikom, że nie muszą sami dzielić danej opinii – mogą po prostu omówić reakcje na obiegowe przekonania. Kartek nie podpisujemy. Należy je wrzucić do kapelusza czy pojemnika.

9. Trzy krzesła ustaw w półokręgu naprzeciwko grupy. W dyskusji biorą udział tylko osoby siedzące na krzesłach – pozostali uczestnicy są obserwatorami.

10. Wyjaśnij, że na początku poprosisz trzech ochotników o rozpoczęcie rozmowy. Jeżeli ktoś zechce się do niej włączyć, musi zająć miejsce któregoś z trzech dotychczasowych uczestników dyskusji. Chcąc zabrać głos, należy podejść do jednego z nich i klepnąć go lekko w ramię. Wówczas następuje zamiana miejsc, a dotychczasowy dyskutant staje się obserwatorem.

11. Zachęć uczestników do wyrażania własnych opinii, ale również do wypowiedziania innych poglądów, których sami nie podzielają. W ten sposób można będzie omówić kontrowersyjne przekonania, które nie są „politycznie poprawne” czy wręcz byłyby nie do pomyślenia – umożliwi to przedyskutowanie problemu z różnych perspektyw. Obrażliwe lub krzywdzące komentarze pod adresem osób z danej grupy są niedopuszczalne.

12. Poproś uczestnika o wyciągnięcie kartki z kapelusza i rozpoczęcie dyskusji. Rozmowa powinna się toczyć aż do wyczerpania tematu, kiedy wypowiedzi zaczną się powtarzać. Wtedy zaprosz kolejnych trzech ochotników do dyskusji na inny temat i rozpocznij kolejną rundę rozmów na tych samych zasadach.

13. Omówcie tyle kwestii, na ile pozwala czas. Na koniec zostaw kilka minut na refleksję po dyskusji i podsumowanie całego ćwiczenia.

Podsumowanie

Wykorzystaj poniższe pytania, by uczestnicy mogli zastanowić się, czy ćwiczenie pomogło im zmienić zdanie lub dostarczyło argumentów przeciwko uprzedzeniom:

- Czy ktoś dowiedział się czegoś nowego?
- Czy ktoś zmienił zdanie na temat konkretnej grupy lub problemu?

- Czy czujesz się teraz przygotowany/przygotowana do dyskusji na temat poglądów wynikających z uprzedzeń? Czy jesteś do niej skłonny/sklonna – w sieci lub poza nią? Dlaczego? Dlaczego nie?
- Jak możesz włączyć się do takiej dyskusji w sieci? Jakie będą podobieństwa, a jakie różnice?
- Co można zrobić w przypadku wątpliwości co do prawdziwości danej opinii?

Rady dla prowadzących

- Zorientuj się, jakie tematy mogą być drażliwe lub odebrane osobiście przez uczestników – poproś grupę o uwzględnienie tego w dyskusji.
- Zarówno uczestnicy, jak i prowadzący mogą nie być w stanie rozstrzygnąć pewnych kwestii czy opinii od razu. Zapiszcie je na tablicy. Przeanalizuj je samodzielnie, a później przekazaj informacje uczestnikom bądź też poproś ich o zebranie informacji na temat tych kwestii i przekazanie ich całej grupie.
- Jeżeli trzech rozmówców nie może znaleźć argumentów przeciwko opiniom opartym na uprzedzeniach, włącz się do dyskusji. Nie interweniuj jednak zbyt często – czasami warto przerwać rozmowę i spytać pozostałe osoby, czy mogą zaproponować inną opinię.
- Ważne, by dyskusja miała charakter otwarty, a uczestnicy mogli swobodnie wyrażać własne zdanie lub kontrowersyjne opinie, które często pojawiają się w mediach czy ogólnie w społeczeństwie. Jednocześnie rozmowa nie powinna przerodzić się w serię nieprzyjemnych i nieuzasadnionych negatywnych stereotypów. Zachęć uczestników do wypowiedzi w formie pytającej i do delikatnego formułowania komentarzy, nawet kiedy wyrażają negatywną opinię o danej grupie. W razie potrzeby zaproponuj kilka sformułowań, na przykład:
  - „Słyszałam, że...”
  - „Niektórzy uważają, że...”
  - „Czy pomożecie mi zrozumieć...?”
  - „Dlaczego taka opinia miałaby być błędna?”
 Zachęcaj wszystkich do włączenia się do dyskusji!

Warianty

Po zebraniu kartek od uczestników i przed rozpoczęciem dyskusji możesz dać im trochę czasu na wyszukanie informacji o komentarzach. Opinie/komentarze można rozdać członkom grupy z prośbą o przygotowanie krótkich argumentów na dany temat. Wówczas dyskusja przebiegać będzie na wyższym poziomie.

Ćwiczenie można również przeprowadzić jako serię zadań, z których każde dotyczyłoby na przykład uprzedzeń wobec konkretnej grupy społecznej. Za każdym razem możesz poprosić zespół ochotników (lub zrobić to sam/a) o przygotowanie informacji o sytuacji danej grupy w waszym kraju.

Uczestnicy mogą przygotować filmiki przedstawiające merytoryczne informacje jako alternatywę wobec obiegowych opinii. Na stronie internetowej kampanii „Bez nienawiści” mogą podzielić się takimi filmami i poinformować innych o tym, jak wygląda rzeczywistość.

Pomysły na działanie

Ochotników można zachęcić do zebrania informacji o kwestiach, które nie zostały wyczerpująco omówione w dyskusji, by następnie przekazać te wiadomości całej grupie. Warto, by uczestnicy przygotowali listę „mitów”. Mogą się na niej znaleźć powszechne uprzedzenia dotyczące konkretnych grup będących obiektem nienawiści wraz z argumentami, informacjami i danymi statystycznymi podważającymi takie stereotypy. Listę można również zamieścić na stronie internetowej kampanii „Bez nienawiści” jako pomoc dla innych aktywistów internetowych.

Można również sporządzić wraz z grupą listę kontrargumentów, które mogą zostać wykorzystane przez uczestników, gdy natkną się w sieci na uprzedzenia czy rasistowskie wypowiedzi. Należy także omówić, w jaki sposób mogą oni prezentować takie argumenty w sieci - w sposób humorystyczny, dzieląc się informacjami czy linkami itp.

SPRAWDZAMY FAKTY

Opis: Uczestnicy pracują jako „asystenci” polityków, badając zjawisko homofobicznych ataków. Oceniają wiarygodność informacji zamieszczanych w Internecie i opracowują strategię do realizacji.

Tematyka: Umiejętność korzystania z Internetu, rasizm i dyskryminacja, strategię kampanii.

Stopień trudności: Poziom 4

Liczebność grupy: 10-20 osób

Czas: 60 minut

Cele:

- Ocena wiarygodności informacji znalezionych w Internecie;
- Poznanie trudności, z jakimi borykają się młode osoby homoseksualne w obliczu mowy nienawiści w sieci;
- Ocena własnych zachowań w odniesieniu do treści w Internecie.

Materiały:

- Dostęp do Internetu;
- Papier i długopisy;
- Papier formatu A3 lub papier flipchartowy i pisaki.

Przygotowanie:

- Zadbaj o dostęp do Internetu dla uczestników;
- Skopiuj arkusz z zadaniami dla asystentów i obserwatorów (strona 123);
- Fakultatywnie: Poproś wcześniej chętnych o przeprowadzenie obserwacji.

Zadanie powinna wykonać mniej więcej połowa grupy. Pokaż chętnym arkusz dla obserwatorów i upewnij się, że wiedzą jakich informacji mają szukać i jak wypełnić tabelkę.

Instrukcje

1. Wyjaśnij, że w trakcie ćwiczenia zapoznacie się z możliwościami korzystania z Internetu jako źródła informacji. Zapytaj, ilu uczestników używa sieci w takim celu i czy mają swoje ulubione strony.
2. Zaprezentuj poniższy scenariusz i upewnij się, że wszyscy rozumieją zadanie.

Po licznych homofobicznych atakach na młode osoby homoseksualne, w szczególności na stronach internetowych i w filmikach oraz po lobbingu prowadzonym przez organizacje pozarządowe, w parlamencie ma odbyć się debata poświęcona tej tematyce. Rząd zaproponował projekt ustawy, przyznającej środki budżetowe na działania edukacyjne przeciwko homofobicznym postawom i na rzecz wsparcia dla młodych gejów i lesbijek. Wszystkie główne partie opozycyjne sprzeciwiają się nowej ustawie.

Wyobraź sobie, że pracujesz jako asystent/asystentka polityka, który chce zabrać głos w debacie. Masz za zadanie przygotować projekt wystąpienia obejmujący główne kwestie do poruszenia w debacie. Masz 20 minut na zebranie podstawowych informacji.

3. Wyjaśnij, że uczestnicy będą pracować w czteroosobowych grupach, w których dwie osoby będą zbierać informacje, a dwie pozostałe obserwować metodologię przez nie stosowaną. Powiedz, że zbieranie wiadomości wymaga odpowiedniej metodologii! Zapytaj, czy mogą sformułować podstawowe zasady zbierania informacji i spisać ich listę na tablicy.

4. Jeżeli nie nastąpiło to wcześniej, poproś o zgłoszenie się ochotników na obserwatorów. Rozdaj im kopie arkuszy dla obserwatorów i upewnij się, że rozumieją zadanie. Podziel resztę grupy tak, by zbliżona liczba uczestników pracowała dla rządu i różnych partii opozycyjnych. Rozdaj grupom karty z zadaniami.

5. Oznajmij uczestnikom, że mają 30 minut na zebranie informacji. Podpowiedz im, żeby przez pierwsze 20 minut wyszukali odpowiednie wiadomości, a na koniec w 10 minut uzgodnili główne kwestie, jakie przedstawia politykowi.

6. Po wykonaniu zadania w grupach poproś o odejście od komputerów. Daj uczestnikom 5-10 minut na to, by obserwatorzy mogli przekazać swoim grupom najważniejsze uwagi.

7. Poproś osoby zbierające informacje o przedstawienie podstawowych kwestii, jakie wybrały do przemowy swojego polityka. Można je przedstawić w punktach - uczestnicy powinni wyobrazić sobie, że przekazują informacje politykowi, a nie wygłaszają przemówienie!

8. Po każdej prezentacji daj obserwatorom trochę czasu na przedstawienie uwag, a pozostałym podgrupom - na zadanie pytań dotyczących przedstawionych informacji lub zastosowanej strategii. Na koniec poproś wszystkich o podsumowanie ćwiczenia.

Podsumowanie

Pytania na temat zbierania informacji i prezentowania ich politykowi:

- Czy zadanie było trudne? Co wydawało się w nim najtrudniejsze?
- W jaki sposób wybraliście strony internetowe w celu zebrania informacji? Czy zastanawialiście się nad wiarygodnością strony i prawdziwością wybranych wiadomości?
- Czy skupialiście się na wyszukaniu informacji, które potwierdzają stanowisko polityka, czy też na obiektywnym opisie problemu? Jak waszym zdaniem w rzeczywistości powinien postąpić asystent zbierający informacje?
- Czy szukaliście przykładów mowy nienawiści skierowanej do gejów i lesbijek? Jeśli nie, to czy waszym zdaniem takie przykłady byłyby istotne?
- Czy w waszej ocenie polityk byłby zadowolony z zebranych informacji? Czy według was byłoby z nich zadowolony jego wyborcy?

Pytania dotyczące wykorzystania Internetu do zbierania informacji:

- Czy dowiedziałeś/dowiedziałaś się czegoś na temat korzystania z Internetu w celu zbierania informacji? Czy chcesz uzupełnić listę zasad przygotowaną na początku?
- Czy zaskoczyło cię to, że uczestnicy znaleźli różne informacje? Jak to można wyjaśnić?
- W jaki sposób sprawdzić, czy strona internetowa jest wiarygodna, a znajdujące się na niej informacje są prawdziwe? Czy zwykle to sprawdzasz?

Pytania na temat homofobii/mowy nienawiści w sieci:

- Czy znaleźliście przykłady dyskryminacji lub ataków?
- Czy znaleźliście informacje w waszej ocenie nieprawdziwe lub nieuczciwe?
- Jakie ryzyko wiąże się z tym, że każdy może zamieścić w sieci swoje opinie? Co można zrobić, żeby ludzie nie przyjmowali takich opinii bezkrytycznie i nie uznawali ich za fakty?

Wskazówki dla prowadzących

- Ćwiczenie będzie skuteczniejsze, jeżeli wcześniej poinstruujesz obserwatorów. Jeśli to możliwe, w każdej podgrupie może być tylko jeden obserwator i więcej uczestników zbierających informacje.
- Uczestnicy zbierający informacje nie powinni mieć wrażenia, że obserwatorzy ich egzaminują. Możesz im wyjaśnić, że zadaniem obserwatorów jest analiza różnych metod zbierania informacji i że do tego zadania można podejść na wiele różnych sposobów!
- Możesz nie pokazywać uczestnikom zbierającym informacje arkusza dla obserwatorów - w efekcie nie będą pamiętać o niektórych podstawowych zasadach, ale rezultaty

mogą być ciekawsze. Może to być jednak bardziej stresujące dla osób zbierających informacje. Pokazując im arkusz, zapewnisz lepszą współpracę między osobami zbierającymi informacje a obserwatorami.

- Podczas podsumowania możecie się zastanowić, czy na proces zbierania informacji może mieć wpływ to, jakie rezultaty chcemy uzyskać. Przy tej okazji możesz spytać uczestników o to, jak zwykle podchodzą do informacji, które poznali, ale w które nie chcą wierzyć.
- Niebezpieczeństwo związane z powszechną obecnością nieprawdziwych i stronniczych informacji w Internecie polega na tym, że łatwo mogą być potraktowane jako fakty. Możecie się zastanowić, czy zdaniem uczestników przekazali oni znalezione w Internecie fakty, a także, czy takie informacje mogą przyczynić się do szerzenia uprzedzeń wobec konkretnych grup lub osób.
- Możesz wykorzystać listę znajdującą się w informacjach ogólnych dotyczących umiejętności korzystania z Internetu, w celu uzupełnienia pomysłów uczestników na sprawdzanie wiarygodności wiadomości zamieszczanych w sieci. Zaznacz, że większość publikacji zawiera również opinie. Informacje można przedstawić tak, by uwypuklić konkretny punkt widzenia. Na przykład *pominięcie* przykładów homofobicznej mowy nienawiści tworzy wrażenie, że nie stanowi ona problemu!
- Możesz poszukać informacji o obalonych internetowych mitach i zastanowić się wraz z uczestnikami nad tym, jak nieprawdziwe wiadomości nakręcają spiralę mowy nienawiści.

Warianty

Możesz wybrać dla uczestników inną „grupę dyskryminowaną”, o której będą zbierać informacje - na przykład kobiety, Romów lub inną mniejszość etniczną, uchodźców itp. Da się również przeprowadzić ćwiczenie bez obserwatorów - wówczas wszyscy mogą jednocześnie sami siebie obserwować. W takim wypadku omów wcześniej arkusz dla obserwatorów z całą grupą i poproś uczestników o sprawdzenie metod zbierania informacji.

Pomysły na działanie

Uczestnicy mogą poszerzyć listę zasad zbierania informacji w Internecie i przygotować własne wytyczne. Mogą również przygotować listę służącą wymianie informacji i podzielić się nią z aktywistami na stronie internetowej kampanii „Bez nienawiści”. Mowę nienawiści często szerzą osoby, które bezrefleksyjnie dzielą się stroniczymi i krzywdzącymi opiniami.

Uczestnicy mogą wykorzystać listę ze strony 123 albo przygotować własny spis popularnych informacyjnych stron internetowych. Często to dziennikarze są odpowiedzialni za szerzenie uprzedzeń wobec różnych grup społecznych. W efekcie czytelnicy nabierają przekonania, że obrażanie takich grup jest akceptowalne.

Inne ćwiczenia dotyczące strategii dezinformacji, jakie można przeprowadzić z grupą, znajdują się na stronie: <http://mediasmarts.ca/sites/default/files/tutorials/facing-online-hate/index.html>.

Zachęć uczestników do wskazania stron internetowych, na których najczęściej szukają informacji. Sprawdźcie wspólnie, czy są to strony wiarygodne i obiektywne.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW**Polityk nr 1:**

Twój polityk jest członkiem rządu. Musi zdecydowanie poprzeć nową ustawę. Poszukaj w Internecie informacji, które byłyby przydatne w takim przemówieniu. Przygotuj listę około pięciu kwestii, które powinien poruszyć.

Polityk nr 2:

Twój polityk jest członkiem opozycji. Sprzeciwia się przyznaniu środków budżetowych na rozwiązanie problemu. Poszukaj w Internecie informacji, które byłyby przydatne w takim przemówieniu. Przygotuj listę około pięciu kwestii, które powinien poruszyć.

Polityk nr 3:

Twój polityk jest członkiem partii mniejszościowej. Partia nie zdecydowała jeszcze, czy zagłosuje za ustawą, czy przeciwko niej. Poszukaj w Internecie informacji, które byłyby przydatne w podjęciu takiej decyzji. Przygotuj listę około pięciu kwestii, które polityk powinien poruszyć.

Obserwator:

Twoim zadaniem jest analiza podejścia stosowanego przez osoby zbierające informacje. Postaraj się zgromadzić jak najwięcej danych związanych z pytaniami w arkuszu dla obserwatora. Możesz poprosić osoby zbierające informacje o wyjaśnienie tego, co robią albo zapytać, dlaczego stosują konkretne podejście, ale nie przeszkadzaj im za bardzo!

Arkusz dla obserwatorów

Słowa-klucze służące wyszukiwaniu informacji	
Dla wszystkich odwiedzanych stron:	
Nazwa strony	
Przybliżony czas (w minutach) wizyty na stronie	
„Orientacja polityczna” (progejowska, antygejowska, neutralna)	
Dlaczego wybrano tę stronę?	
„Autorytet” strony: - Dlaczego można jej zaufać? - Czy grupa to sprawdziła?	
Czy podano odniesienie do źródła, z którego zaczerpnięto informacje? Czy grupa to sprawdziła?	
Inne uwagi dotyczące podejścia osób zbierających informacje do zadania	

UDOSTĘPNIJ TO!

Opis: Uczestnicy wypełniają wykres obrazujący ich preferencje, dotyczące dzielenia się poszczególnymi rodzajami informacji w sieci oraz dyskutują, jak zachować ostrożność, zamieszczając osobiste dane w Internecie.

Tematyka: Prywatność i bezpieczeństwo, umiejętność korzystania z Internetu, nękanie w sieci

Stopień trudności: Poziom 1

Liczebność grupy: Dowolna

Czas: 40 minut

Cele:

- Rozważenie różnych relacji w sieci;
- Określenie własnych wzorców dzielenia się informacjami i komunikacji w sieci;
- Podnoszenie świadomości o zagrożeniach dla prywatności w sieci i zapoznanie się ze środkami ostrożności, które mogą chronić naszą prywatność i prawa człowieka w Internecie.

Materiały:

- Kopie schematu ze strony 127;
- Papier formatu A3 lub papier flipchartowy i pisaki.

Przygotowanie:

- Przygotuj po jednej kopii schematu na uczestnika.

Instrukcje

1. Spytaj uczestników, jakie stosują środki ostrożności, by chronić swoją prywatność w kontaktach z nieznanymi, np. w galerii handlowej. W razie potrzeby pomóż pytaniami:

- Czy nosisz to samo ubranie, co na plaży?
- Czy masz napisany swój numer komórki na czole?
- Czy podajesz innym swoje hasła potrzebne do logowania online?

2. Wyjaśnij, że może się to wydawać oczywiste w „realu”, ale w sieci nie zawsze stosujemy podobne środki ostrożności. Spytaj uczestników, czy we własnej ocenie są tak samo ostrożni w sieci, jak poza nią, jeśli chodzi o ochronę osobistych danych. Wyjaśnij, że ćwiczenie polega na omówieniu informacji, jakimi gotowi jesteśmy dzielić się z innymi w Internecie.

3. Pokaż kopię schematu ze strony 127 (lub narysuj go na tablicy) i omów z uczestnikami kilka przykładów, by zorientowali się, jak podejść do zadania. Wyjaśnij, że odpowiedzi powinny być indywidualne, ponieważ różni ludzie gotowi są dzielić się odmiennymi rodzajami informacji na swój temat.

4. Daj członkom grupy około 15 minut na ukończenie zadania, a następnie poproś ich o podzielenie się wykresem z 2-3 osobami. Uczestnicy mogą się przemieszczać, pokazując swój wykres innym, można też podzielić ich na podgrupy w zależności od dostępnego czasu i miejsca oraz wielkości grupy.

5. Po porównaniu wykresów uczestników z kilkoma innymi osobami zaproś całą grupę do wspólnej dyskusji.

Podsumowanie

Na początku zadaj kilka pytań ogólnych:

- Jakimi informacjami nie chcesz się z nikim dzielić? Dlaczego?
- Jakimi informacjami możesz się podzielić z każdym? Wyjaśnij różnice zdań w grupie.
- Czy widzisz różnice, porównując swój wykres z wykresami innych - i czy potrafisz te różnice wyjaśnić?
- Dlaczego twoim zdaniem warto zachować ostrożność, dzieląc się informacjami na swój temat z nieznanymi? Jakie mogą być tego konsekwencje?
- Dlaczego według ciebie warto zachować ostrożność, dzieląc się wiadomościami o innych?
- Czy ktoś kiedyś udzielił informacji na twój temat w sposób, którego sobie nie życzyłeś/życzyłaś? Czy stanowiło to naruszenie twoich praw człowieka? Czy może to posłużyć mowie nienawiści w sieci?

Na zakończenie ćwiczenia spytaj uczestników, czy dzięki niemu uświadomili sobie to, jak wchodzi w interakcje w sieci. Czy zamierzają coś zmienić? O czym, zdaniem grupy, należy zawsze pamiętać, zanim podzielimy się osobistymi informacjami w sieci?

Rady dla prowadzących

- W przypadku wielu powiązań na wykresie może nie być jednej prawidłowej odpowiedzi, częściowo zależy to od indywidualnych preferencji. Jednakże należy uświadomić uczestnikom niektóre niebezpieczeństwa związane z zaniedbaniem środków ostrożności chroniących prywatność w sieci. Jeśli sami nie poruszają takich kwestii, należy ich ostrzec przed nękaniem w sieci oraz oszustwami finansowymi. Takie zagrożenia stają się dużo poważniejsze w przypadku zaniedbania ochrony prywatności i osobistego bezpieczeństwa. Więcej informacji o nękaniu w sieci oraz prywatności i bezpieczeństwie - zobacz rozdział 5.

• Podczas podsumowania warto podkreślić, że ochrona naszej prywatności w sieci jest ważna z powodu bezpieczeństwa i dbania o własną integralność i godność. Jeśli chodzimy w negliżu lub czynimy niemądre i niemiłe uwagi o innych, możemy, wprawdzie, sobie nie zaszkodzić (o ile dopisze nam szczęście), ale jednak możemy tego później żałować. Treści zamieszczane w Internecie są o wiele bardziej trwałe niż to, co robimy w świecie rzeczywistym, i często nie daje się ich usunąć.

Warianty

Chociaż w ćwiczeniu położono nacisk na ochronę własnej prywatności, można je również wykorzystać do omówienia tematów związanych z poszanowaniem prywatności innych. Na przykład warto rozważyć z grupą kwestię, czy uczestnicy pytają o zgodę przed podzieleniem się informacjami na temat innych, a także dlaczego może to być ważne. Aby omówić to zjawisko z perspektywy praw człowieka, wykorzystaj wiadomości na temat prywatności i bezpieczeństwa z rozdziału 5.

Pomysły na działanie

Uczestnicy mogą prowadzić dzienniczek z informacjami, jakimi dzielą się w ciągu tygodnia - jakie dane udostępniają i do jak dużej grupy odbiorców one trafiają? Nie muszą przedstawiać szczegółowych treści, ale mogą kontrolować, jaki rodzaj informacji udostępniają grupom wskazanym na wykresie (rodzice, znajomi, nauczyciele itp.). Uczestnicy mogą zapisywać wiadomości, jakie zamieszczają na swój temat, oraz informacje, jakie udostępniają o innych osobach.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW

Twoje relacje – dzielenie się informacjami: Komu to powiesz?

Za pomocą strzałek, połącz pola tekstowe znajdujące się w okręgu z polami po prawej stronie.

WALCZYMY Z NĘKANIEM W SIECI

Opis: W tym ćwiczeniu uczestnicy określają swoją prawdopodobną reakcję na różne scenariusze nękania i omawiają możliwe sposoby postępowania.

Tematyka: Nękanie w sieci, demokracja i uczestnictwo, umiejętność korzystania z Internetu

Stopień trudności: Poziom 1

Liczebność grupy: 10–20 osób

Czas: 45 minut

Cele:

- Poznanie różnych form nękania i związków między nękaniem w sieci i poza nią;
- Określenie sposobów reagowania na nękanie i mowę nienawiści w sieci i poza nią;
- Podnoszenie świadomości na temat konieczności reagowania.

Przygotowanie:

Przygotuj cztery napisy na kartkach A4 i umieść po jednym w każdym kącie sali.

Napisy brzmią następująco:

- Nic;
- Odpowiedzieć sprawcy;
- Zgłosić zachowanie;
- Inne.

Zadbaj o to, by w sali było dość wolnego miejsca na swobodne przemieszczanie się uczestników.

Instrukcje

1. Na początku spytaj uczestników, jak rozumieją nękanie. Zachęć ich do zastanowienia się nad różnymi sposobami nękania innych.

2. Wskaż napisy w kątach sali i wyjaśnij, że odczytasz kilka różnych scenariuszy. Uczestnicy powinni zdecydować, która z następujących opcji najlepiej pasuje do tego, jak sami by postąpili:

- Nic nie robić;
- Odpowiedzieć sprawcy/sprawcom (na przykład podjąć dyskusję, odpowiedzieć takim samym zachowaniem itp., jeżeli sprawca jest nieznan, może być to niemożliwe);
- Zgłosić takie zachowanie (np. nauczycielowi, rodzicowi, administratorowi strony lub innej władzy);

• Inne (choćby włączenie innych do dyskusji, stworzenie „grupy solidarności” itp., poprosz uczestników o zgłaszanie innych pomysłów).

3. Wyjaśnij, że po odczytaniu każdego scenariusza uczestnicy powinni przejść do kąta z napisem, który najbardziej odpowiada ich prawdopodobnej reakcji. Poprosz wszystkich o szczerą reakcję!

4. Odczytaj pierwszy scenariusz i daj uczestnikom czas na decyzję. Kiedy zajmą miejsca, poprosz kilka osób z każdej grupy o wyjaśnienie, dlaczego wybrały taką reakcję. Następnie odczytaj drugi scenariusz i kontynuuj aż uznasz, że omówiliście wystarczającą liczbę przypadków.

Podsumowanie

W celu podsumowania ćwiczenia skorzystaj z następujących pytań:

- Co myślisz o ćwiczeniu? Na które scenariusze najtrudniej ci było zareagować? Dlaczego?
- Czy twoim zdaniem wszystkie przykłady dotyczyły nękania?
- Czy spotkałeś/spotkałaś się kiedyś z nękaniami w Internecie – jako ofiara albo świadek? Co możesz powiedzieć o związkach między nękaniami w sieci i poza nią? Czy są między nimi istotne różnice?
- Czy ćwiczenie sprawiło, że patrzysz na nękanie/nękanie w sieci w inny sposób? Czy dzięki temu zadaniu, będziesz umiał/umiała w przyszłości inaczej zareagować?
- Co możesz zrobić przeciwko nękaniam w Internecie?
- Kto powinien przeciwdziałać mowie nienawiści w sieci? Jaką rolę mają do odegrania media, usługodawcy, policja, rodzice, władze szkolne itp.?

Rady dla prowadzących

- W przypadku dużej grupy lub uczestników nieprzyzwyczajonych do udziału w dyskusji warto użyć „czarodziejskiej pałeczki” lub wyobrażonego mikrofonu, dzięki temu chętni do zabrania głosu będą musieli poczekać na swoją kolej.
- Uczestnicy mogą wybrać więcej niż jedną opcję – np. odpowiedzieć sprawcy i zgłosić atak. W takim przypadku poprosz, by wybrali napis, który wydaje im się najważniejszy, a potem daj im możliwość wyjaśnienia swojego stanowiska.
- Pamiętaj, że niektórzy uczestnicy mogli doświadczyć nękania, nawet ze strony innych osób w grupie. Okaż wrażliwość na różne osobiste potrzeby czy ewentualne konflikty – nie zmuszaj do wypowiedzi nikogo, kto nie chce zabierać głosu.
- Jeżeli niektórzy uczestnicy doświadczyli nękania, ćwiczenie może ujawnić ich obawy i skłonić do szukania wsparcia. Powinieneś jasno zaznaczyć, że możesz – na zasadach

poufności – udzielić takiego wsparcia albo wskazać, gdzie taką pomoc mogą znaleźć. Przed zajęciami sprawdź, jakie instytucje publiczne i organizacje pozarządowe, działające na szczeblu lokalnym i krajowym, oferują wsparcie takie jak np. gorąca linia czy telefony zaufania dla ofiar nękania w sieci.

- Jeżeli uczestnicy nie znają zjawiska nękania w sieci albo nie rozumieją, jakie powoduje szkody, wprowadź ich do tej problematyki, prezentując różne stanowiska na ten temat. Wskaż, tam gdzie jest to merytorycznie uzasadnione, związek między mową nienawiści i nękaniami (zwłaszcza wówczas, gdy nękanie ściśle łączy się z mową nienawiści).

Warianty

Ćwiczenie można uprościć, dając uczestnikom do wyboru tylko dwie możliwości: „Nic nie robić” i „Coś zrobić”. Oba napisy można umieścić na przeciwległych ścianach sali, a uczestnicy mogą zajmować miejsce pomiędzy nimi w zależności od tego, jak prawdopodobna wydaje im się każda z tych możliwości.

Pomysły na działanie

Dalsze działania będą skuteczniejsze, jeżeli uczestnicy razem zdecydują o grupowej współpracy. Możesz omówić różne sposoby rozwinięcia ćwiczenia, np. podnoszenie świadomości na temat problemu (w sieci lub poza nią), stworzenie grupy wsparcia, realizowanie polityki „zero tolerancji” dla nękania w grupie/klasie/szkole, prowadzenie kampanii „Powiedz «nie» nękaniam w sieci” itp.

Możecie również przyłączyć się do kampanii „Bez nienawiści” i wykorzystać jej stronę internetową, by podzielić się z ofiarami nękania w sieci filmikami, w których wyrażacie swoją solidarność. Możecie też na stronie udzielić internautom rad, co robić w przypadku nękania w sieci.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW

Scenariusze

Dostajesz dużo obraźliwych maili i sms-ów z nieznanych adresów i numerów. Niektóre zawierają pogroźki. Wygląda na to, że sprawcy cię znają. Co robisz?

Znajomi ze szkoły przerobili twoje zdjęcia i zamieścili je w Internecie ze złośliwym komentarzem. Domyślasz się, kto jest sprawcą. Co robisz?

Do twojej klasy dołączył nowy uczeń, pochodzi z innego kraju. Koledzy śmieją się z niego, a nawet zaczęli zamieszczać o nim rasistowskie żarty na serwisach społecznościowych. Namawiają cię do umieszczania tych żartów na twoim profilu. Co robisz?

Grupa uczniów z twojej klasy powtarza przykre plotki na twój temat w mediach społecznościowych. Wiele dzieci nie chce się już z tobą bawić, a nawet przestaje się do Ciebie odzywać. Twoi przyjaciele również zaczynają uważać, że plotki są prawdziwe. Co robisz?

Nauczycielka powiedziała twojej klasie, że niektórzy uczniowie są nękani, a jeden został zaatakowany w drodze ze szkoły. Poprosiła też, żeby każdy, kto wie coś na ten temat, porozmawiał z nią na osobności po lekcjach. Domyślasz się, kto jest sprawcą, ale boisz się, bo dostajesz dużo sms-ów z ostrzeżeniem, żeby nic nie mówić. Co robisz?

Na placu zabaw zauważasz dziewczynkę, która stoi z boku i płacze. Wiesz, że inne dzieci śmieją się z niej, bo ma kłopoty z nauką – wołają na nią „tępak” i „świnia”. Twoi przyjaciele zachowują się najgorzej – często we własnym gronie wyśmiewają się z niej. Co robisz?

Ćwiczenie jest adaptacją ćwiczenia „Sceny nękania” z *Kompasika – podręcznika do edukacji o prawach człowieka dla dzieci* – www.coe.int/compass.

Polska wersja językowa *Kompasika* jest dostępna w Bibliotece Cyfrowej Ośrodka Rozwoju Edukacji: www.bc.ore.edu.pl

WIRTUALNA AKCJA

Opis: W tym ćwiczeniu uczestnicy czerpią inspirację z antyrasistowskich działań i wspólnie zastanawiają się, jak mogą przygotować podobne akcje w sieci.

Tematyka: Strategie kampanii, rasizm i dyskryminacja, prawa człowieka

Stopień trudności: Poziom 3

Liczebność grupy: Od 12 osób

Czas: 60 minut

Cele:

- Poznanie roli Internetu jako przestrzeni, w której młodzi ludzie mogą działać na rzecz wzajemnego szacunku i wolności;
- Poznanie ograniczeń Internetu i jego powiązań z rzeczywistością poza siecią w mobilizowaniu młodych ludzi do działania na rzecz wartości i zasad praw człowieka.

Materiały:

- Papier i długopisy;
- Dostęp do Internetu (fakultatywnie).

Przygotowanie

- Odwiedź strony internetowe organizacji prowadzących działania, które uczestnicy będą analizować w trakcie ćwiczenia, by zapoznać się z pracą młodzieży przeciwko rasizmowi;
- Skopiuj materiały dla uczestników.

Instrukcje

1. Spytaj uczestników, czy znają inicjatywy lub działania podejmowane przeciwko rasizmowi oraz innym formom dyskryminacji. Omów krótko podane przez nich przykłady.
2. Powiedz im, że będą analizować przykłady działań przeciwko rasizmowi i zastanawiać się, jak można by je przenieść do Internetu.
3. Podziel wszystkich na mniejsze grupy (do 5 osób) i rozdaj po jednym przykładzie z materiałów na podgrupę. Poproś o zapoznanie się z opisem przypadku i omówienie następujących zagadnień:
  - O jaki problem chodzi w danym projekcie?
  - Jaki jest cel działania?
  - Jakie metody zastosowano w projekcie, by osiągnąć cel?

4. Daj grupom około 10 minut na omówienie pytań. Po 10 minutach wyznacz im nowe zadanie - poproś o zastanowienie się, jak można poruszyć podobny temat w Internecie. Uczestnicy powinni zastanowić się nad działaniami, jakie można podjąć w sieci, które odzwierciedlałyby akcje poza Internetem opisane w poszczególnych przypadkach. Należy odpowiedzieć na następujące pytania:

- Jakie metody można wykorzystać w Internecie, by osiągnąć cel?
- Jakie są ograniczenia w takim korzystaniu z sieci, by osiągnąć zamierzony efekt?

5. Daj uczestnikom 20 minut na wykonanie tego zadania, a następnie poproś ich o podzielenie się pomysłami z innymi grupami.

Podsumowanie

Podczas podsumowania omów wraz uczestnikami wyniki pracy w grupach. Zastanówcie się wspólnie nad zaletami i wadami korzystania z Internetu w walce z rasizmem oraz dyskryminacją. Posłuż się następującymi pytaniami:

- Czy twoim zdaniem propozycje poszczególnych grup można skutecznie zrealizować?
- Czy sądzisz, że przyczynią się one do osiągnięcia celu?
- Jakie są zalety korzystania z Internetu jako narzędzia kampanii?
- Jakie są wady lub ograniczenia prowadzenia kampanii w sieci?
- Czy znasz inne narzędzia lub inicjatywy w sieci, które mogłyby pomóc w kampaniach opisanych w poszczególnych przykładach?
- Czy znasz internetowe kampanie przeciwko rasizmowi i dyskryminacji?

Jak możesz skorzystać z Internetu, by prowadzić kampanie przeciwko rasizmowi i dyskryminacji?

Rady dla prowadzących

- Jeżeli grupa ma bardzo niewielką wiedzę o mowie nienawiści oraz rasizmie i dyskryminacji, można na początku ćwiczenia przeprowadzić burzę mózgów na ten temat.
- Jeżeli uczestnikom trudno jest wyobrazić sobie takie inicjatywy w sieci, podaj im kilka przykładów wykorzystania Internetu do podejmowania działań.

Warianty

Możesz dostosować przykłady w celu odzwierciedlenia lokalnej lub krajowej specyfiki bądź wybrać inne metody działania, które byłyby bardziej odpowiednie dla grupy. Pamiętaj, żeby wybrać różne inicjatywy, aby uświadomić uczestnikom, że istnieje wiele sposobów podejmowania działań.

Możesz również przeprowadzić ćwiczenie w odwrotnej kolejności, wybierając do omówienia działania w sieci. Wówczas zadaniem poszczególnych grup będzie przełożenie ich na akcje poza Internetem.

Pomysły na działanie

Skontaktuj się z lokalnymi organizacjami prowadzącymi prace przeciwko rasizmowi i zaproś ich przedstawicieli na spotkanie z twoją grupą na temat celów oraz sposobów ich działania.

Omów z uczestnikami, czy zgłoszone przez nich pomysły da się zrealizować w praktyce i zachęć ich do tego! Możesz też założyć dla was blog i zaproponować uczestnikom, by zamieszczali na nim informacje o grupach narażonych na rasistowskie ataki. Być może pozwoli to pozbyć się powszechnych uprzedzeń oraz podnieść świadomość o ich niebezpiecznych konsekwencjach.

Zachęć grupę, by przyłączyła się do kampanii „Bez nienawiści” i okazała solidarność z ofiarami mowy nienawiści w sieci! Do kampanii można dołączyć na jej stronie internetowej: www.nohatespeechmovement.org oraz na stronie polskiego koordynatora: <http://beznienawisci.pl/>. Uczestnicy mogą zgłaszać przypadki mowy nienawiści i dzielić się przykładami dobrej praktyki z innymi aktywistami z różnych krajów.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW**Przykład nr 1. Rasizm w sporcie**

To było koszmarne. Wcześniej nawet nie przypuszczałem, że tak mnie to poruszy.
22-letni kibic piłki nożnej

Niemieccy kibice często wznoszą na meczach antysemickie hasła i śpiewają takie piosenki. Inicjatywa pod hasłem „Dem Ball ist egal wer ihn tritt” („Piłce jest wszystko jedno, kto ją kopie”) ma na celu walkę z tym problemem – a kibice różnych klubów piłkarskich wspólnie jeżdżą do dawnego obozu koncentracyjnego w Auschwitz.

Dlaczego do Auschwitz? Inicjatywa powstała w reakcji na śpiewaną przez kibiców piosenkę „Zbudujemy metro z Mönchengladbach do Auschwitz”. „Piosenka o Auschwitz” zyskała ogólnokrajową popularność i słyhać ją na wszystkich stadionach piłkarskich oraz w klubach w całym kraju.

Organizacja zrealizowała projekt pilotażowy, w ramach którego kibice różnych klubów mający od 18 do 28 lat wzięli udział w trzydniowych wycieczkach do obozów śmierci, co miało sprowokować ich do pogłębionej dyskusji na temat antysemityzmu i rasizmu obecnych na stadionach. Doświadczenie to okazało się bardzo poruszające dla kibiców, którzy dzielili się swoimi wrażeniami z większą grupą. Na stronach internetowych klubów pojawiły się informacje o możliwościach wyjazdu, a inicjatywie towarzyszyła szeroka kampania w mediach. Zainspirowane inicjatywą organizacji im. Amadeu Antonio, www.amadeu-antonio-stiftung.de/eng/we-are-active/topics/against-anti-semitism/football.

Przykład nr 2. Zamalować rasistowskie graffiti

Antyrasistowskie Stowarzyszenie „Nigdy Więcej” z Warszawy zorganizowało lokalne działania przeciwko motywowanym nienawiścią graffiti pod hasłem „Zamalować Kraków”. W ciągu całego roku stowarzyszenie „Nigdy Więcej” pracowało z lokalnymi organizacjami partnerskimi w celu zaangażowania jak największej liczby aktywistów i obywateli:

- Młodzi ludzie wspólnie usuwali i zamalowywali rasistowskie wlepki i graffiti.
- Właściciele domów zachęcano do włączenia się w czyszczenie ścian.
- W szkołach z pomocą nauczycieli i uczniów malowano antyrasistowskie graffiti.
- Dziennikarzy proszono o informowanie o kampanii i publikowanie artykułów w lokalnych gazetach i pismach.

Dzięki temu wiele pojedynczych działań złożyło się na wielką akcję pod ważnym hasłem: „Oczyśćmy Kraków z graffiti nienawiści”.

http://www.unitedagainstracism.org/pdfs/GraffitiLeaflet_PL.pdf,
www.nigdywiecej.org

Przykład nr 3. Żywa biblioteka

Żywa biblioteka to pomysł wykorzystany przez Radę Europy w celu walki z uprzedzeniami i dyskryminacją. Funkcjonuje ona podobnie jak zwykła biblioteka – odwiedzający mogą zapoznać się z katalogiem z dostępnymi tytułami, wybrać książkę do lektury i wypożyczyć ją na określony czas. Po lekturze zwracają książkę do biblioteki, żeby mogli ją przeczytać inni. Jeśli zechcą, mogą wypożyczyć kolejną.

Jedyna różnica polega na tym, że w żywej bibliotece „książkami” są ludzie, a czytanie to rozmowa z taką „książką”.

Celem żywej biblioteki jest walka z uprzedzeniami poprzez umożliwienie rozmowy pomiędzy dwiema osobami – książką i czytelnikiem. Książki to ochotnicy, którzy albo sami doznali dyskryminacji, albo reprezentują grupy społeczne czy osoby narażone na ataki, stygmatyzowanie, uprzedzenia i dyskryminację. Książki mają często osobiste doświadczenia dyskryminacji lub wykluczenia społecznego, którymi chcą się podzielić z czytelnikami. Co najważniejsze, książki dają czytelnikom możliwość nawiązania dialogu w nadziei, że ich perspektywy i doświadczenia spowodują zakwestionowanie powszechnych opinii oraz stereotypów, a tym samym wpłyną na postawy i zachowania większej grupy osób. „Nie sądz książkę po okładce” na stronie <http://eycb.coe.int>.

Przykład nr 4. Love Music Hate Racism

Nasza muzyka to żywy dowód na to, że kultury naprawdę się mieszają

Love Music Hate Racism (LMHR) ma na celu stworzenie ogólnokrajowego ruchu walki z rasizmem i faszyzmem poprzez muzykę. Inicjatywa powstała w 2002 roku w reakcji na wzrost poziomu rasizmu oraz sukcesy wyborcze skrajnie prawicowej partii BNP (Brytyjska Partia Narodowa). LMHR wykorzystuje energię sceny muzycznej, by cieszyć się różnorodnością oraz angażować innych w antyrasistowskie i antyfaszystowskie działania, jak również namawiać do głosowania przeciwko kandydatom faszystów w wyborach.

Odbyło się już kilkaset wydarzeń z cyklu LMHR - od wielkich festiwali na otwartym powietrzu, do lokalnych występów w nocnych klubach. Na imprezach LMHR występują najlepsi artyści, w tym Ms Dynamite, Hard-Fi, Babyshambles, Akala, Get Cape Wear Cape Fly, Estelle, The View, Lethal Bizzle, Roll Deep i Basement Jaxx. Wiele nowych zespołów, didżejów i prowadzących również występuje lub organizuje własne lokalne wydarzenia pod hasłem LMHR.

<http://lovemusichateracism.com/about>

WOLNOŚĆ BEZ OGRANICZEŃ?

Opis: Uczestnicy zastanawiają się nad koncepcją wolności wyrażania opinii na podstawie szeregu przypadków. Muszą zdecydować, co zrobić z kontrowersyjnymi, obraźliwymi, a nawet potencjalnie niebezpiecznymi komentarzami i informacjami.

Tematyka: Wolność wyrażania opinii, demokracja i uczestnictwo, prawa człowieka

Stopień trudności: Poziom 2

Liczebność grupy: 12-20 osób

Czas: 45 minut

Cele:

- Zapoznanie się z koncepcją wolności wyrażania opinii;
- Zrozumienie, dlaczego wolność wyrażania opinii jest ważna - dla jednostek i dla społeczeństwa;
- Omówienie powodów, dla których ograniczenie wolności wyrażania opinii może być konieczne w celu ochrony praw człowieka, zwłaszcza w przypadku mowy nienawiści.

Materiały:

- Papier formatu A3 lub papier flipchartowy i pisaki;
- Kopie kart ze stron 143-144.

Przygotowanie:

- Skopiuj karty ze stron 143-144 (po jednej dla każdej podgrupy).

Instrukcje

1. Zapytaj uczestników, jak rozumieją „wolność wyrażania opinii”. Zapisz pomysły na tablicy, zachęcając do dyskusji na temat poniższych kwestii, jeśli nie padną one ze strony uczestników, zadaj dodatkowe pytania:

- Czy wolność wyrażania opinii oznacza, że możemy powiedzieć wszystko, co tylko nam przyjdzie do głowy?
- Jeśli uważasz, że wyrażanie pewnych opinii nie powinno być dozwolone, to jak zdecydować, których opinii zakazać? Kto ma o tym decydować?
- Poza mową i pismem, w jaki jeszcze sposób możemy się „wyrażać” (poprzez muzykę, teatr, obrazy, mowę ciała itp.)?

2. Nie próbuj na razie rozstrzygać tych zagadnień - zbierz opinie i wyjaśnij, że kwestie te bywają kontrowersyjne i zostaną szerzej omówione w trakcie ćwiczenia.
3. Zapytaj, czy uczestnikom kiedyś nie pozwolono na powiedzenie czegoś - w domu, w szkole, w przestrzeni publicznej. Jak się wtedy czuli? Dlaczego ważne jest, by móc wyrazić swój punkt widzenia?
4. Przekaż krótkie informacje o wolności wyrażania opinii. Wykorzystaj poniższe materiały lub uzupełnij je o dodatkowe informacje (strona 190):

Wolność wyrażania opinii

Wolność wyrażania naszych myśli i opinii jest ważnym prawem człowieka oraz elementem międzynarodowego ustawodawstwa dotyczącego praw człowieka. Jest to cenne prawo, gdyż myśli, opinie i możliwość ich wyrażania są podstawowymi składnikami ludzkiej tożsamości, a komunikacja i dyskusja mają zasadnicze znaczenie dla budowy demokratycznego społeczeństwa. Zrozumienie innych oraz współzycie z nimi zależy od otwartej i wolnej komunikacji - nawet jeśli czasami słyszymy opinie, z którymi się nie zgadzamy.

Niemniej jednak wolność wyrażania opinii nie jest „bezwzględnym” prawem mającym zastosowanie zawsze i bez żadnych ograniczeń. Prawo to należy zrównoważyć z prawami innych oraz z dobrem całego społeczeństwa. Kiedy wyrażane opinie są skrajnie krzywdzące dla niektórych osób lub grożą przyniesieniem szkód społeczeństwu, mogą podlegać ograniczeniom.

5. Uprzedź uczestników, że będą pracować w podgrupach (po 4-5 osób), dyskutując na temat przypadków, w których ktoś zamieszcza w Internecie opinie krzywdzące innych i naruszające prawa człowieka. W podgrupach trzeba zdecydować, czy w takim przypadku z Internetu należy usunąć dany materiał - innymi słowy: czy wolność wyrażania opinii można ograniczyć.
  - Jeśli tak, to co usunąć z Internetu i dlaczego?
  - Jeśli nie, to dlaczego? Co jeszcze można zrobić? Kto może tego dokonać?
6. Podziel uczestników na małe grupy po 4-5 osób i rozdaj zespołom kopie z historiami konkretnych osób ze stron 143-144. Daj im około 20 minut na omówienie każdego przypadku. Uczestnicy powinni uzasadnić swoje decyzje.

Podsumowanie

Omów każdy przypadek, pytając o reakcje w grupach. Omówcie pokrótce powody ich decyzji. Wykorzystaj poniższe pytania, by podkreślić kluczowe kwestie:

- Czy były przypadki, w których nie mogliście dojść w grupie do porozumienia? Na czym polegały główne różnice zdań?
- Czy ważne jest, kto odpowiada za zamieszczone posty? Czy wydaje się wam istotne, ile osób odpowiedziało albo w jaki sposób?
- Czy określiliście ogólne zasady podejmowania decyzji, kiedy wolność wyrażania opinii można (albo trzeba) ograniczać? Jakie ryzyko kryje zbyt restrykcyjne nastawienie? A jakie zagrożenie wiąże się z nastawieniem zbyt permissywnym?
- Czy waszym zdaniem zamknięcie strony internetowej albo usunięcie krzywdzących postów jest skuteczną metodą walki z mową nienawiści w sieci?
- Czy w waszym kraju obowiązują ograniczenia co do opinii, jakie można wyrażać - w sieci lub poza nią? Czy te zasady są inne w przypadku wyrażania opinii w sieci?

Rady dla prowadzących

- Kiedy uczestnicy będą omawiać poszczególne przypadki, powinni zastanowić się, jaką część materiałów usunęliby z sieci - jeśli podejmą taką decyzję. Na przykład, mogą zdecydować o usunięciu całej strony (lub profilu) albo też o usunięciu jednego posta/filmu, zablokowaniu autora posta itp.
- Warto przypomnieć uczestnikom, że Europejski Trybunał Praw Człowieka uważa ograniczenia wolności wyrażania opinii za bardzo poważne działania! Można je podjąć tylko w uzasadnionych przypadkach.
- Warto omówić z uczestnikami, w jakim stopniu sama dyskusja pomogła im wyrobić sobie zdanie i co to nam mówi o wolności wyrażania opinii.
- W razie potrzeby lub jeśli czas pozwoli, możesz wyjaśnić, że ustawodawstwo dotyczące praw człowieka oraz wolność wyrażania opinii dotyczą zasadniczo działań władz. Ograniczenie wolności wyrażania opinii w Internecie jest często bardziej skomplikowane, ponieważ duża część sieci należy do prywatnych firm (np. prywatni dostawcy usług hostingowych, strony informacyjne finansowane przez prywatne podmioty itp.). Pojawia się pytanie, czy i w jakim stopniu władze powinny lub mogą regulować wolność słowa w Internecie. Zapoznaj się z rozdziałem 5 w materiałach dodatkowych, gdzie mowa o wolności wyrażania opinii.
- Przed rozpoczęciem ćwiczenia spróbuj się dowiedzieć, czy któryś z opisanych przypadków byłby niezgodny z przepisami prawa twojego kraju.
- Na zakończenie ćwiczenia warto omówić inne sposoby reagowania na takie przypadki.

Podpowiedzi znajdziesz w materiałach kampanii „Bez nienawiści” w rozdziale 2. Przypomnij uczestnikom, że usunięcie obraźliwych materiałów albo strony nie jest jedynym rozwiązaniem! W praktyce może to być bardzo trudne ze względu na ilość materiałów zamieszczanych w sieci.

Warianty

Przypadki da się omówić w formie odgrywanych scenek – każda kilkusobowa grupa może przygotować jeden scenariusz i odegrać go dla innych. Następnie w całej grupie warto omówić najlepszą możliwą reakcję.

Pomysły na działanie

Co osoby biorące udział w ćwiczeniu wiedzą o swoich deputowanych do parlamentu? Uczestnicy mogą wyszukać oświadczenia publiczne składane przez parlamentarzystów na temat mniejszości i innych narażonych grup, a następnie napisać do nich z wyrazami poparcia albo sprzeciwu. List od członka grupy może nawet spotkać się z odpowiedzią!

Omówcie wraz z grupą możliwe działania w przypadku, gdyby ktoś z uczestników spotkał się z rasistowskimi postami w sieci. Wspólnie opracujcie argumenty albo krótkie odpowiedzi do wykorzystania przez ludzi natykających się na przykłady mowy nienawiści w Internecie.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW

Przypadki do omówienia

1. Grupa pod nazwą „Odzyskać naród” założyła stronę internetową propagującą „tradycyjne wartości”. Na stronie pojawia się wiele rasistowskich postów. Zamieszczono na niej dużo komentarzy układających się w gorącą dyskusję. Padają w niej bardzo obraźliwe słowa, ale wielu komentatorów wyraża sprzeciw wobec rasistowskiej ideologii obecnej na stronie.

- Czy jakieś materiały należy usunąć ze strony? Jeśli tak, to które i dlaczego?
- Jeśli nie, to co jeszcze można zrobić?

2. Nikolay jest politykiem. Na swojej stronie internetowej nawołuje do wyrzucenia Romów z jego okręgu wyborczego i oskarża ich o najpoważniejsze przestępstwa. W efekcie jego apeli Romowie w całym kraju padają ofiarą ataków. W wielu mediach pojawiają się artykuły o przestępstwach popełnianych przez Romów – ale już nie o tych popełnianych wobec nich.

- Czy jakieś materiały należy usunąć ze strony? Jeśli tak, to które i dlaczego?
- Jeśli nie, to dlaczego? Co jeszcze można zrobić?

3. Na swoim blogu Robert zamieszcza rysunek przedstawiający znanego polityka. Ręce ma unurzane we krwi, a wokół niego leżą same trupy. Wiele osób zostawia komentarz, najczęściej popierający treść przedstawioną na rysunku. Czy jakieś materiały należy usunąć ze strony? Jeśli tak, to które i dlaczego? Jeśli nie, to dlaczego? Co jeszcze można zrobić?

4. Ela zamieszcza na swoim profilu film, w którym wyśmiewa się z osób z niepełnosprawnością i opisuje je jako nierozgarniętych „obcych”. Według statystyki strony prawie nikt filmu nie ogląda, nikt z odwiedzających nie zostawia też komentarza.

- Czy jakieś materiały należy usunąć ze strony? Jeśli tak, to które i dlaczego?
- Jeśli nie, to dlaczego? Co jeszcze można zrobić?

5. Pewien dziennikarz ogląda film (z przykładu nr 4) i rozpoczyna kampanię na rzecz usunięcia profilu Eli ze strony sieci społecznościowej. W efekcie tysiące osób oglądają film. Odwiedzający zaczynają zamieszczać komentarze, na przykład: „najlepszy film świata”, „nadeszła pora, aby realistycznie spojrzeć na niepełnosprawnych” itp.

- Czy jakieś materiały należy usunąć ze strony? Jeśli tak, to które i dlaczego?
- Jeśli nie, to dlaczego? Co jeszcze można zrobić?

6. Ditta, znana celebrytka, zamieszcza na stronie informacyjnej artykuł, w którym pisze, że kobiety transpłciowe to „obraza dla ludzkości”. Powstaje strona internetowa, na której zostają zamieszczone informacje o prywatnym życiu Ditty, żeby ją skompromitować. Ditta dostaje setki obraźliwych maili i tweetów, niektóre z nich zawierają pogrożki.

- Czy jakieś materiały należy usunąć ze strony? Jeśli tak, to które i dlaczego?
- Jeśli nie, to dlaczego? Co jeszcze można zrobić?

WYŚCIG NA RZECZ PRAW

Opis: Ćwiczenie jest krótkim wprowadzeniem w tematykę praw człowieka i ma formę gry zespołowej. Uczestnicy muszą przedstawić członkom swojego zespołu znaczenie różnych praw, nie posługując się jednak słowami.

Tematyka: Prawa człowieka, rasizm i dyskryminacja, życie prywatne i bezpieczeństwo

Stopień trudności: Poziom 1

Liczebność grupy: 10-16 osób

Czas: 60 minut

Cele:

- Zrozumienie znaczenia praw objętych Powszechną Deklaracją Praw Człowieka (PDPCZ);
- Refleksja na temat ochrony praw człowieka w Internecie;
- Omówienie związków między prawami człowieka a mową nienawiści w sieci.

Materiały:

- Kopie kart z prawami - po jednej na zespół;
- Kopie kart odpowiedzi - 5 kopii ze strony 151;
- Kopie PDPCZ (skrót) - po jednej na uczestnika;
- Papier formatu A3 lub papier flipchartowy i pisaki (fakultatywnie);
- Oddzielne miejsce pracy dla dwóch lub więcej zespołów, najlepiej w różnych salach;
- Dwoje prowadzących (jeśli to możliwe).

Przygotowanie:

- Wytnij karty z prawami i karty odpowiedzi;
- Możesz skopiować „Informację dla zbierających”, wyświetlić tekst z rzutnika lub zamieścić go na tablicy.

Instrukcje

Fakultatywne wprowadzenie (dla grup nieznających praw człowieka)

1. Spytaj uczestników, jak rozumieją prawa człowieka. Pomysły zapisz na tablicy, a w razie potrzeby pomóż dodatkowymi pytaniami, na przykład:

- Komu przysługują prawa człowieka?
- Czy potrafisz wymienić niektóre prawa człowieka?

- Kto jest zobowiązany dbać o przestrzeganie praw człowieka?
- Skąd się biorą prawa człowieka?

2. Podaj krótkie podsumowanie informacji o prawach człowieka, np.:

Prawa człowieka przysługują każdemu. Są to prawa obowiązujące rządy. Prawa człowieka oznaczają, że władze muszą zapewnić ochronę jednostek m.in. przed niesprawiedliwym traktowaniem, poważnymi atakami i przemocą. Prawa człowieka są ważne, ponieważ nas chronią, co oznacza też, że nie powinniśmy zachowywać się wobec innych w sposób, który naruszałby przysługujące im prawa.

Główne ćwiczenie

3. Wyjaśnij, że ćwiczenie to gra zespołowa, która przypomni uczestnikom o prawach zawartych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Przedstaw cel oraz zasady gry (strony 149-150) i podziel grupę na zespoły po 6-8 osób. Rozdaj zespołom:

- Kopie skrótu PDPCZ;
- 2 karty odpowiedzi;
- „Informację dla zbierających” (możesz zamieścić ją na tablicy);
- Plansze i pisaki dla każdego zespołu (fakultatywnie).

4. W przypadku, gdy uczestnicy nie znają PDPCZ, daj im trochę czasu na przeczytanie artykułów i zadanie pytań, jeśli nie rozumieją poszczególnych praw.

5. Omów zasady gry (strony 149-150) i upewnij się, że wszyscy je rozumieją. Gra może się już zacząć!

6. Gra zakończy się w momencie, gdy jeden z zespołów odgadnie wszystkie prawa lub skończą mu się karty odpowiedzi. Spytaj uczestników o reakcje i pozwól im ochłonąć po gorącym współzawodnictwie! W celu podsumowania ćwiczenia skorzystaj z poniższych pytań.

Podsumowanie

Przemyślenia na temat gry:

- Które prawa najtrudniej było przekazać? Dlaczego?
- Jakie płyną stąd wnioski o komunikacji - dlaczego często trudno się porozumieć? Czy jest to wina nadawcy, odbiorcy czy obu stron?
- Co teraz czujesz do swojego zespołu? A jakie masz odczucia w stosunku do innych zespołów?
- Zastanów się nad grami opartymi na konkurencji - dlaczego często przywiązujemy się do jednego zespołu, a nie do innych? Czy takie przywiązanie jest racjonalne? Co ci to przypomina w codziennym życiu?

Przemyślenia na temat praw człowieka:

- Czy jakieś prawa szczególnie trudno było zrozumieć?
- Czy myślisz, że można by się obyć bez niektórych praw? Jeśli tak, to których?
- Czy twoim zdaniem te same prawa powinny obowiązywać w sieci i poza nią? Czy znasz przykłady praw człowieka, które ważne są w Internecie?
- Czy twoim zdaniem w Internecie przestrzega się praw człowieka?

Przemyślenia na temat mowy nienawiści:

- Wyjaśnij pokrótce, że mowa nienawiści, to wyrażanie nienawiści wobec grupy lub członka danej grupy. Jest obraźliwa, krzywdząca i może prowadzić do przemocy wobec członków takiej grupy. W celu sprecyzowania spytaj o przykłady.
- Które z praw poruszonych podczas gry mogą być ważne w przypadku mowy nienawiści? Dlaczego?
- Gdybyś był/była obiektem mowy nienawiści w sieci, jakich praw najbardziej byś potrzebował/potrzebowała?
- Co można zrobić w obliczu upowszechniania mowy nienawiści w sieci?

Rady dla prowadzących

- Gra będzie przebiegać sprawniej z pomocą dwojga prowadzących. Prowadzący powinni zadbać o to, by osoby zbierające karty nie reagowały na nieoficjalne odpowiedzi (na przykład potrząsając głową lub czyniąc zachęcające gesty).
- Uczestnicy mogą pokazywać prawa w parach. Może to pomóc w przedyskutowaniu znaczenia praw, ale jednocześnie przedłużyć ćwiczenie.
- Odbierając nowe karty z prawami, zbierający muszą oddać wszystkie wykorzystane karty odpowiedzi. Sprawdź, co na nich zapisano, a w razie potrzeby, wydaj nowe karty odpowiedzi.
- Możesz skupić się na jednym, dwóch tematach przemyśleń, żeby dokładniej je przeanalizować. Nie staraj się uwzględnić wszystkich pytań!
- Pytania dotyczące związków z grupą można wykorzystać do refleksji na temat innych związków, np. z krajem lub grupą etniczną. Możecie też omówić związki emocjonalne, jakie ludzie odczuwają wobec własnej grupy, i na tej podstawie zastanowić się nad kwestiami dotyczącymi rasizmu oraz dyskryminacji.

Warianty

Ćwiczenie można przeprowadzić wyłącznie poprzez rysowanie lub odgrywanie scenek, bądź też łącząc te możliwości - jak w powyższych instrukcjach.

Pomysły na działanie

Poproś uczestników o znalezienie w Internecie artykułu informacyjnego dotyczącego naruszeń praw człowieka. Przypomnij, że naruszenia praw człowieka, to niekoniecznie „zwykłe” przestępstwa – muszą, bowiem wiązać się z niedopełnieniem obowiązku ochrony jednostek ze strony władz.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW**Gra zespołowa: Zasady gry**

Cel gry: Celem jest jak najszybsze odgadnięcie wszystkich kart z prawami człowieka lub zebranie jak największej liczby pozostałych kart odpowiedzi.

Zasady gry:

- Jedna osoba z każdego zespołu („zbierający”) odbiera kartę z prawami człowieka od prowadzącego. Ma za zadanie przedstawić prawa zapisane na kartach pozostałym członkom zespołu bez używania słów. Może rysować, gestykulować, odgrywać scenki bez słów, ale nie może korzystać z żadnych rekwizytów, by zilustrować prawo zapisane na karcie.
- Pozostali członkowie zespołu mają listę praw z PDPCZ i muszą zgadnąć, jakie prawo zapisano na karcie. Przed podaniem oficjalnej odpowiedzi cały zespół musi przedyskutować i uzgodnić swoją odpowiedź. Po uzgodnieniu odpowiedzi przez zespół należy ją zapisać na karcie odpowiedzi i przekazać zbierającemu. Następnie zbierający przekazuje odpowiedź.
- W przypadku każdego prawa można wykorzystać nie więcej niż dwie karty odpowiedzi. Jeśli zostaną wykorzystane, dane prawo nie będzie odgadnięte. Kolejny zbierający odbiera nową kartę od prowadzącego. Jednocześnie należy oddać wszystkie wykorzystane karty odpowiedzi.
Jeśli pierwsza odpowiedź była prawidłowa, zespół dostaje dwie nowe karty odpowiedzi. Jeśli druga odpowiedź była prawidłowa, zespół dostaje jedną nową kartę odpowiedzi. Jeśli prawa nie odgadnięto (po dwóch próbach odpowiedzi), zespół nie dostaje kolejnych kart odpowiedzi.
- Każdą kartę odbiera inny zbierający. Gdy wszyscy członkowie zespołu już odegrali rolę zbierającego, rozpoczyna się druga runda.
- Gra zakończy się w momencie, gdy jeden z zespołów prawidłowo odgadnie wszystkie prawa lub skończą mu się karty odpowiedzi.

Pamiętaj!

- Gra nie obejmuje wszystkich praw. PDPCZ uwzględnia 30 różnych praw, a kart w grze jest tylko 12.
- Każdy zespół ma tylko 20 kart odpowiedzi. Trzeba zgadywać rozważnie, by nie stracić wszystkich możliwości! Zespół, który jako pierwszy wykorzysta wszystkie karty odpowiedzi, przegrywa.

Informacja dla zbierających

Kiedy jesteś zbierającym, nie możesz używać słów! Możesz rysować, gestykulować, odgrywać scenki bez słów, by pomóc zespołowi w odgadnięciu prawa zapisanego na karcie. Nie korzystaj z dodatkowych rekwizytów.

Jeśli zespół udzieli nieoficjalnej odpowiedzi - czyli nie zapisze jej na karcie - nie reaguj! Możesz im pomagać, kiwając albo potrząsając głową w odpowiedzi na inne pytania, na przykład: „Czy zamiatasz podłogę?”, „Czy jesteś w więzieniu?”, „Czy to lody?”, ale **NIE UŻYWAJ SŁÓW!**

Karty odpowiedzi

Karta odpowiedzi	Karta odpowiedzi
Zapisać swoją odpowiedź	Zapisać swoją odpowiedź
Karta odpowiedzi	Karta odpowiedzi
Zapisać swoją odpowiedź	Zapisać swoją odpowiedź
Karta odpowiedzi	Karta odpowiedzi
Zapisać swoją odpowiedź	Zapisać swoją odpowiedź
Karta odpowiedzi	Karta odpowiedzi
Zapisać swoją odpowiedź	Zapisać swoją odpowiedź
Karta odpowiedzi	Karta odpowiedzi
Zapisać swoją odpowiedź	Zapisać swoją odpowiedź
Karta odpowiedzi	Karta odpowiedzi
Zapisać swoją odpowiedź	Zapisać swoją odpowiedź

Karty z prawami

Artykuł 1	Artykuł 14
Każdemu człowiekowi przysługują te same prawa człowieka.	Każdy człowiek ma prawo ubiegać się o azyl w innym kraju w razie prześladowania.
Artykuł 2	Artykuł 18
Nikt nie może być dyskryminowany.	Każdy człowiek ma prawo do wolności wyznania.
Artykuł 3	Artykuł 19
Każdy człowiek ma prawo do życia.	Każdy człowiek ma prawo do wolności wyrażania opinii.
Artykuł 5	Artykuł 20
Nikogo nie wolno torturować.	Każdy człowiek ma prawo do zgromadzania się i stowarzyszania się.
Artykuł 11	Artykuł 21
Każdy człowiek ma prawo do tego, aby uznawano go za niewinnego dopóty, dopóki nie udowodni mu się winy.	Każdy człowiek ma prawo uczestniczenia w wyborach i w rządzeniu swoim krajem.
Artykuł 12	Artykuł 27
Każdy człowiek ma prawo do prywatności.	Każdy człowiek ma prawo do swobodnego uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa.

ZAGRAJ TO JESZCZE RAZ

Opis: Ćwiczenie polega na odegraniu scenki – ktoś zostaje wciągnięty w nękanie innych wskutek presji otoczenia. Uczestnicy ponownie odgrywają scenariusz, aby zmienić zakończenie.

Tematyka: Nękanie w sieci, demokracja i uczestnictwo, rasizm i dyskryminacja

Stopień trudności: Poziom 2

Liczebność grupy: 10-20 osób

Czas: 60 minut

Cele:

- Zrozumienie mechanizmu nękania;
- Budowanie solidarności i empatii wobec ofiar nękania;
- Zachęcanie uczestników do podejmowania działań przeciwko nękanemu i mowie nienawiści w sieci.

Przygotowanie

- Przed rozpoczęciem ćwiczenia poproś czterech ochotników, którzy odegrają krótką scenkę dla reszty grupy (nie dłuższą niż 5 minut). Rozdaj im kopie scenariusza ze strony 157, żeby mogli się przygotować. W razie potrzeby pomóż im zacząć;
- Upewnij się, że jest dość miejsca na odegranie scenki.

Instrukcje

1. Uprzedź grupę, że ćwiczenie zacznie się od krótkiej scenki. Odczytaj poniższe wprowadzenie, a następnie przedstaw ochotników i poproś ich o odegranie scenki.

Scenariusz

Albert jest spokojnym chłopcem, który wydaje się jakby „inny”. Nie ma zbyt wielu przyjaciół i martwi się często, że koledzy z klasy go nie lubią. Czasami wygłupia się, żeby rozśmieszyć inne dzieci, i bardzo dobrze mu to wychodzi (choć nie zawsze podoba się to nauczycielom!).

Raz po lekcji, kiedy to bardzo rozśmieszył klasę, podeszli do niego po szkole Darek i Jarek – najpopularniejsi chłopcy w klasie. Wszyscy trzej żartowali na temat jego zachowania i poszli razem do domu. Albert był bardzo dumny i wreszcie poczuł się zaakceptowany.

2. Ochotnicy odgrywają scenkę.

3. Po odegraniu scenki zapytaj uczestników o ich reakcje. W razie potrzeby pomóż im pytaniami, na przykład:

- Czy scenariusz wydaje ci się realistyczny?
- Co myślisz o zachowaniu Alberta?
- Jak musiał się poczuć Ahmed?

4. Poproś uczestników, żeby zastanowili się, jak sami zachowaliby się na miejscu Alberta. Następnie powiedz, że scenkę odegracie jeszcze raz, ale tym razem mogą wziąć w niej udział pozostali, żeby doprowadzić do lepszego zakończenia z punktu widzenia Ahmeda (i Alberta).

5. Ci sami ochotnicy ponownie zaczynają odgrywać scenkę, ale co pewien czas przerywaj im i zapraszaj nowych ochotników, żeby zamienili się miejscami z jednym z bohaterów. Możesz poprosić o zamianę kilka razy, żeby więcej osób mogło wziąć udział w ćwiczeniu.

6. Po odegraniu scenki poproś uczestników o pomysły, co innego pod koniec pierwszej opowieści Albert mógłby zamieścić w Internecie, co pomogłoby mu naprawić szkodę. Może to być tweet, osobisty post, komentarz albo inna wiadomość. Następnie przejdź do podsumowania.

Podsumowanie

Upewnij się, że uczestnicy, którzy wzięli udział w scenie, wyszli z roli. Podkreśl, że na poniższe pytania powinni odpowiedzieć z własnej perspektywy, a nie z punktu widzenia bohaterów scenki.

- Co myślisz o tym ćwiczeniu?
- Co skłoniło Alberta, żeby włączyć się w nękanie?
- Jak trudno jest ci oprzeć się takiej presji w codziennym życiu?
- A co, gdyby zdarzyło się to w Internecie? Jakie byłyby podobieństwa, a jakie różnice?
- Czy zdarzało ci się czytać na czyimś profilu albo ogólnie w Internecie posty, które atakowały kogoś tak, jak Albert w naszej historyjce?
- Co możesz zrobić, żeby przeciwdziałać zamieszczaniu takich postów albo zmniejszyć ich oddziaływanie?
- Czego nauczyło cię to ćwiczenie? Czy myślisz teraz o nękanii w inny sposób?

Porady dla prowadzących

- Upewnij się, by przed rozpoczęciem ćwiczenia wiedzieć o potencjalnych napięciach w grupie. Możesz zmienić scenariusz tak, żeby nie odzwierciedlał on silnie

negatywnego nastawienia wobec uczestników. W szczególności możesz zmienić narodowość Ahmeda albo komentarze Alberta bądź też wprowadzić do opowieści jakiegoś bohatera.

- Uważnie dobierz ochotników - najlepiej niech będą to osoby, których nie dotyczą problemy poruszone w opowieści. Poinstruuuj pierwszych ochotników, że scenka nie musi być długa.
- Po odegraniu scenki warto dać trochę czasu na zgłaszanie pomysłów tym osobom, które nie miały okazji wziąć udziału w grze. Powtórzenie scenki więcej niż trzy razy będzie nużące, ale uczestników można poprosić o opisanie innych możliwości zmiany zakończenia.
- W przypadku gdy scenka wzbudzi silne emocje, warto przed podsumowaniem przeprowadzić dodatkowo krótkie ćwiczenie, żeby uczestnicy mogli wyjść z roli. Zwykle wystarczy, by przedstawili się głośno swoim imieniem albo wykonali szybkie ćwiczenie fizyczne.
- Postaraj się nie sugerować własnej opinii o zachowaniu opisanym w scenie - zamiast tego posłuż się pytaniami, żeby ułatwić uczestnikom zrozumienie innej perspektywy. Ważne jest, żeby wszyscy mogli swobodnie i szczerze wypowiedzieć się o własnej postawie i zachowaniu, w tym również o ewentualnych trudnościach spowodowanych presją otoczenia.

Warianty

Zamiast scenki, można posłużyć się opisanym przykładem jako analizą przypadku i omówić różne scenariusze w podgrupach, lub w całej grupie.

Pomysły na działanie

Zachęć uczestników do przygotowania wypowiedzi wyrażających solidarność z ofiarami nękania w sieci bądź listy z podpowiedziami dla osób, które czują ze strony innych presję, żeby włączyć się w nękanie. Takie wiadomości można zamieścić na stronie internetowej kampanii „Bez nienawiści”: www.nohatespeechmovement.org.

Przygotujcie plan działania na wypadek, gdyby uczestnicy spotkali się z nękaniiem w sieci, czy to jako ofiary, czy też świadkowie. Członkowie grupy mogą zawrzeć umowę, że w przypadku spotkania się z nękaniiem w Internecie, zawsze podejmą jakieś działania przewidziane w planie.

Istnieje wiele organizacji i stron internetowych walczących ze zjawiskiem nękania w sieci. Upewnij się, że uczestnicy wiedzą o systemach wsparcia, do których mogą się zwrócić po ćwiczeniu, jeśli pojawi się taka konieczność. Znajdź w Internecie lokalne

inicjatywy, np. Fundacji Dzieci Niczyje: <http://dzieckowsieci.fdn.pl/> oraz Fundacji Feminoteka: <http://feminoteka.pl/tag/cyberprzemoc/> lub sprawdź ogólne informacje na następujących stronach: www.stopcyberbullying.org i <http://yp.direct.gov.uk/cyberbullying>.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW (OCHOTNIKÓW)

Instrukcje:

Przygotujcie krótką scenkę zgodnie z poniższym scenariuszem. Akcja zaczyna się w momencie, kiedy Jarek i Darek podchodzą do Alberta po szkole. Zdecydujcie, kto będzie grał którego bohatera (Darek, Jarek, Albert i Ahmed).

- Darek, Jarek - chłopcy popularni wśród kolegów. To oni są inicjatorami nękania.
- Albert - trudno mu znaleźć przyjaciół. Przyłącza się do Darka i Jarka.
- Ahmed - nowy uczeń, pochodzi z Etiopii.

POCZĄTEK SCENKI:

Darek, Jarek i Albert idą do domu. Przed nimi samotnie idzie Ahmed. Niedawno dołączył do klasy, pochodzi z innego kraju. Niektóre dzieci śmieją się z niego, bo słabo mówi w ich języku, jest mniejszy od wielu dzieci w klasie i nosi tanie ubrania.

Darek i Jarek przyspieszają kroku, żeby złapać Ahmeda. Zaczynają go wyzywać, ciągną za tornister i pytają, czy wszyscy w Etiopii noszą takie ciuchy oraz czy nie powinien wrócić do przedszkola, skoro nie mówi w ich języku.

Albert czuje się niepewnie. Darek i Jarek ciągle zerkają na niego - chcą, żeby się przyłączył. W końcu Albert rzuca, jak mu się wydaje, dowcipny komentarz, że ludzie w Etiopii mieszkają na drzewach i mówią w małym języku. Darek i Jarek głośno się śmieją, ale Albert widzi, że Ahmed jest zdenerwowany i boi się trzech chłopaków.

Albert wraca do domu w kiepskim nastroju. Wie, jak to jest, kiedy inne dzieci się z kogoś śmieją. Wie też, że powiedział Ahmedowi coś o wiele gorszego, niż ktokolwiek powiedział jemu. Ale dobrze było śmiać się z Darkiem i Jarkiem, a ich przyjaźń wiele dla niego znaczy. Albert wchodzi na swój profil w serwisie społecznościowym i „zaprzyjaźnia się” z Darkiem i Jarkiem. A potem zamieszcza komentarz o Etiopczykach na swoim profilu.

ZMIENIAMY ZASADY GRY

Opis: Uczestnicy zapoznają się z kampanią i planują „minikampanię” przeciwko seksizmowi w grach internetowych.

Tematyka: Rasizm i dyskryminacja, umiejętność korzystania z Internetu, strategię kampanii, demokracja i uczestnictwo

Stopień trudności: Poziom 3

Liczebność grupy: Od 15 osób

Czas: 60 minut

Cele:

- Zapoznanie się z problemem seksistowskich ataków w sieci, zwłaszcza w środowisku graczy;
- Nabycie umiejętności prowadzenia kampanii w sieci;
- Zaangażowanie uczestników w kampanię „Bez nienawiści”.

Materiały:

- Papier formatu A3 lub papier flipchartowy i pisaki.

Przygotowanie:

- Skopiuj karty z instrukcjami (strony 163-164) i przykłady mowy nienawiści ze strony 165 (albo skorzystaj ze slajdów i rzutnika);
- Zapoznaj się z kampanią „Bez nienawiści” (rozdział 2 niniejszego podręcznika, strona kampanii: www.nohatespeechmovement.org lub strona polskiego koordynatora: <http://beznienawisci.pl/>).

Instrukcje

1. Pokaż uczestnikom materiały ze strony 165 i spytaj o ich opinie. W razie potrzeby pomóż im kilkoma pytaniami, na przykład:

- Jak twoim zdaniem poczuje się kobieta, kiedy zobaczy coś takiego?
- Czy myślisz, że takie ataki są częste?
- Jak według ciebie poczuje się kobieta, jeśli zechce włączyć się do gry, ale zobaczy wiele takich komentarzy skierowanych do innych uczestniczek?

2. Powiedz uczestnikom, że ataki wobec kobiet są niezwykle częste, nie tylko w społeczności graczy internetowych, ale również wśród innych użytkowników Internetu. Możesz spytać, czy ktoś spotkał się z takimi sytuacjami w sieci i czy uczestniczkom ćwiczenia zdarzyło się być obiektem takich ataków.

3. Wyjaśnij, że są to przykłady mowy nienawiści w sieci, a mowa nienawiści jest naruszeniem praw człowieka. Takie ataki kierowane wobec kobiet czy dziewcząt w „realu” są często niezgodne z prawem.

4. Powiedz uczestnikom, że Rada Europy rozpoczęła ogólnoeuropejską kampanię w celu mobilizowania młodych ludzi do działania przeciwko mowie nienawiści w sieci. Podaj informacje o kampanii, korzystając z poniższego opisu lub z rozdziału 2 niniejszego podręcznika. Możesz również posłużyć się stroną internetową kampanii: www.nohatespeechmovement.org oraz stroną polskiego koordynatora: <http://beznienawisci.pl/>.

Kampania Rady Europy przeciwko mowie nienawiści w sieci powstała w celu walki z problemem mowy nienawiści w Internecie. Problem ten jest w sieci coraz powszechniejszy i może prowadzić do krzywdy osób będących obiektem takich ataków, jak również szkodzić całemu społeczeństwu. Celem kampanii jest podjęcie szeregu różnych działań, na przykład podnoszenie świadomości tego problemu, praca nad postawami i walka z uprzedzeniami prowadzącymi do nienawiści w Internecie, mobilizowanie młodych ludzi do oporu wobec nienawiści oraz budowanie solidarności z ofiarami nienawiści w sieci itp. Do kampanii mogą włączyć się wszyscy młodzi ludzie.

5. Wyjaśnij, że podczas ćwiczenia zastanowicie się nad tym, jak grupa może zaangażować się w kampanię, w czym pomocna będzie analiza konkretnego przypadku seksistowskich ataków wobec graczek. Uczestnicy zaplanują własną „minikampanię” poświęconą tej problematyce. W podgrupach zastanowią się nad tym, jak dotrzeć do różnych grup docelowych związanych z tym problemem.

6. Pokaż uczestnikom listę „docelowych grup odbiorców” i poproś o wybór jednej grupy na potrzeby ćwiczenia. Upewnij się, by w każdej podgrupie była podobna liczba uczestników.

- Grupa 1: graczy;
- Grupa 2: osoby stosujące mowę nienawiści wobec graczek;
- Grupa 3: inni gracze (którzy sami nie uczestniczą w atakach, ale na nie przyzwalają);
- Grupa 4: decydenci polityczni, radni, posłowie, przedstawiciele parlamentu i ministerstw itp.;
- Grupa 5: firmy dostarczające usługi i treści internetowe, na przykład właściciele i administratorzy stron internetowych, administratorzy serwisów społecznościowych;
- Grupa 6: opinia publiczna, która powinna zrozumieć powagę problemu i wspierać kampanię.

7. Każda podgrupa dostaje planszę oraz kartę z instrukcjami. Ma około 20 minut, by zastanowić się nad konkretnymi sposobami zaangażowania swoich odbiorców. Przypomnij uczestnikom, że pozostałe podgrupy zajmują się innymi adresatami kampanii – każda podgrupa powinna skupić się na metodach i komunikatach, które mogą najskuteczniej zwrócić uwagę docelowych odbiorców i zaangażować ich w kampanię. Skuteczna kampania angażuje jak najwięcej osób!

8. Po około 20 minutach poproś grupy o przedstawienie własnych pomysłów. Zostaw trochę czasu na pytania, wyjaśnienia i komentarze.

9. Wyjaśnij uczestnikom, że przygotowanie strategii prawdziwej kampanii zajmuje więcej niż kwadrans! Często wstępne propozycje zmienia się lub odrzuca na rzecz odmiennych pomysłów. Nad dobrą strategią pracuje wiele osób przez kilka miesięcy. Przed realizacją warto ją również przetestować. Podczas podsumowania omówcie opinie uczestników na temat „wstępnego projektu” strategii.

Podsumowanie

Pytania na temat strategii i kampanii w sieci:

- Czy pomysły na działania w sieci przychodzą ci łatwo? Jakie są zalety i wady prowadzenia kampanii w Internecie?
- Czy podoba ci się zaproponowana strategia? Czy spodziewasz się problemów z jej realizacją?
- Czy twoim zdaniem kampanię wzmocniłyby działania poza siecią? Masz pomysł jakiego?
- Czy twoim zdaniem uda wam się skutecznie dotrzeć do docelowej grupy odbiorców? Co wam w tym pomoże?

Pytania dotyczące seksizmu i ataków w sieci:

- Czy należy przeciwstawiać się seksizmowi w grach internetowych? Dlaczego tak? Dlaczego nie?
- Czy ważne jest, aby przeciwstawiać się mowie nienawiści w sieci? Dlaczego tak? Dlaczego nie?
- Czy myślisz, że Ty też możesz pomóc w walce z tymi zjawiskami? Co cię do tego motywuje?
- Czego nauczyłeś/nauczyłaś się z tego ćwiczenia? Czy zmieniły się twoje opinie, a może lepiej coś zrozumiałeś/zrozumiałaś?

Wskazówki dla prowadzących

- Jeśli uważasz, że podane przykłady ataków nie są odpowiednie dla grupy, możesz je zmienić lub usunąć najbardziej obraźliwe albo dodać własne. Możliwe, że niektóre uczestniczki ćwiczenia doświadczyły seksistowskich ataków w sieci – możesz spytać je o przykłady.
- Warto przedłużyć czas ćwiczenia – jeśli to możliwe, daj podgrupom 30 minut na przedyskutowanie strategii i zapoznanie się ze stroną internetową naszej kampanii lub innych kampanii internetowych.
- W przypadku mniejszej grupy nie trzeba omawiać wszystkich docelowych grup odbiorców – wystarczy wybrać najważniejszych adresatów zdaniem uczestników.
- Wiele metod i komunikatów będzie podobnych dla różnych grup odbiorców – skupienie się na jednej grupie ma na celu zwrócenie uwagi uczestników na konkretne komunikaty, które najlepiej dotrą do danych adresatów.
- Zwróć uwagę na proporcje kobiet i mężczyzn w podgrupach. Najlepiej, jeśli będą one zbliżone.
- Kiedy wszyscy przedstawiają swoje strategie, zachęć pozostałe podgrupy do poddania ich „konstruktywnej krytyce”. Możesz zasugerować, by uczestnicy starali się powiedzieć coś pozytywnego o każdej strategii, a następnie zastanowili się, jak można by ją usprawnić.

Warianty

Pracę w podgrupach można przydzielić uczestnikom w formie projektu, nad którym pracują przez cały tydzień. Można ich zachęcić do zapoznania się z innymi stronami internetowymi, zbadania skali problemu i poznania przepisów prawa dotyczącego seksistowskich ataków w sieci.

Uczestnicy mogą w planowaniu kampanii zająć się inną problematyką, np. rasizmem w sieci, nękaniami w sieci czy seksizmem w Internecie. Podgrupy mogą również wybrać dowolny temat, ale w tym przypadku warto, by określiły konkretną grupę odbiorców.

Pomysły na działanie

Uczestnicy mogą kontynuować działania przeciwko seksizmowi w grach, na przykład prowadząc własne badania nad skalą problemu. W podgrupach mogą monitorować poszczególne gry i wyłapywać przykłady mowy nienawiści. Warto je zgłaszać do Obserwatorium Mowy Nienawiści i ewentualnie do administratorów stron.

Uczestnicy mogą dalej rozwijać najbardziej obiecujące strategie, a następnie je realizować. Mogą wykorzystać swoje profile w mediach społecznościowych, na forach internetowych i stronach z komentarzami, żeby upowszechniać informacje oraz podnosić świadomość tego problemu.

Jeżeli wśród uczestników są gracze internetowi, mogą oni omówić problem z innymi graczami. Uczestnicy mogą również opracować sposoby reakcji w przypadku spotkania się z takimi atakami podczas gry.

Zachęć uczestników, aby opowiedzieli o znanych im grach i porozmawiali o przykładach mowy nienawiści, które się w nich pojawiają.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW

Grupa 1: Wspieramy kobiety uczestniczące w grach

Wasza grupa skupia się na graczkach – zarówno tych, które były obiektami ataków, jak i tych, które się ich obawiają.

- Jakie będą najważniejsze komunikaty?
- Jak można wspierać graczki?
- Co twoim zdaniem graczki mogą zrobić?

Zastanówcie się, jakie narzędzia internetowe mogą posłużyć budowaniu solidarności między graczkami.

Grupa 2: Docieramy do „sprawców”

Wasza grupa spróbuje dotrzeć do osób często atakujących graczki lub mogących odczuwać taką pokusę.

- Jakie będą najważniejsze komunikaty?
- Jak zachęcić takie osoby do zmiany zachowania?
- Jakie informacje będą wam niezbędne?

Zastanówcie się, jakie narzędzia internetowe mogą posłużyć dotarciu do jak największej liczby docelowych adresatów.

Grupa 3: Zachęcamy graczy internetowych do działania

Wasza grupa skupia się na członkach społeczności graczy internetowych, którzy bywają świadkami mowy nienawiści wobec innych graczy, jednak sami nie są jej sprawcami.

- Co powinni wiedzieć?
- Co powinni zrobić?
- Jak ich do tego przekonać?

Zastanówcie się, jakie narzędzia internetowe mogą posłużyć zachęceniu jak największej liczby graczy do działania.

Grupa 4: Docieramy do decydentów politycznych

Wasza grupa skupia się na osobach, które mogą rozwiązać ten problem jako decydenci polityczni lub członkowie władz.

- Jakie będą najważniejsze komunikaty?
- Jak przekonać docelową grupę odbiorców do zaangażowania się w problem?
- Jakie działania można by im zalecić?

Zastanówcie się, jakie narzędzia mogą posłużyć dotarciu do jak największej liczby docelowych adresatów.

Grupa 5: Docieramy do firm dostarczających usługi i treści internetowe

Wasza grupa skupia się na osobach, które mogą bezpośrednio rozwiązać problem jako właściciele stron internetowych, firmy świadczące usługi dostępu do Internetu oraz administratorzy serwisów społecznościowych.

- Jakie będą najważniejsze komunikaty?
- Jak przekonać docelową grupę odbiorców do zaangażowania się w walkę z tym zjawiskiem?
- Jakie działania można by im zalecić?

Zastanówcie się, jakie narzędzia mogą posłużyć dotarciu do jak największej liczby docelowych adresatów.

Grupa 6: Podnosimy świadomość opinii publicznej

Wasza grupa skupia się na zaangażowaniu opinii publicznej w walkę z problemem.

- Jakie będą najważniejsze komunikaty?
- Co opinia publiczna powinna zrobić?
- Jakie informacje będą wam niezbędne?

Zastanówcie się, jakie narzędzia internetowe mogą posłużyć zmobilizowaniu jak największej liczby osób do włączenia się w waszą kampanię.

Źródło: <http://fatuglyorslutty.com/> (dostęp z dn. 9 października 2013 roku) →

„ty lesbijska kurwo”

„lol nie wiem co mówisz, bo masz tłuścio za uszami... spróbuj mnie tylko zablokować gruba świni... zapomniałem że jesteś gruba możesz to zrobić to swoim brzuchem bo jesteś tłuścio”

„tak tylko pisze czy to już twój mąż nie to będę na niego mówił twój chłopak. weź się za siebie bo pracujesz w jakichś gwiazdnych wojnach nie chce znać tłuścioch i brzydkich dziewczyn z tej gry”

„Wracaj do kuchni”

„poderżnę ci gardło pieprzona kurwo co masz całą listę przyjaciół ty pierdolona cipo nienawidze cię zdychaj ty krowo!”

ZROZUMIEĆ MOWĘ NIENAWIŚCI

Opis: Uczestnicy analizują przykłady mowy nienawiści oraz omawiają jej ewentualne konsekwencje dla jednostki i społeczeństwa.

Tematyka: Prawa człowieka, rasizm i dyskryminacja

Stopień trudności: Poziom 2

Liczebność grupy: 10-25 osób

Czas: 60 minut

Cele:

- Zrozumienie różnych form mowy nienawiści w sieci i ich konsekwencji dla ofiar oraz społeczeństwa;
- Analiza możliwości reakcji na mowę nienawiści w sieci.

Materiały:

- Kopie przykładów mowy nienawiści;
- Papier i długopisy;
- Papier formatu A3 lub papier flipchartowy.

Przygotowanie:

- Skopiuj przykłady mowy nienawiści;
- Przygotuj dwie duże kartki z nagłówkiem „Konsekwencje dla ofiar” i „Konsekwencje dla społeczeństwa”.

Instrukcje

1. Spytaj uczestników, jak rozumieją termin „mowa nienawiści w sieci”. Spytaj, czy ktoś zetknął się z mową nienawiści w Internecie, czy to wobec konkretnej osoby, czy też przedstawicieli danej grupy (na przykład gejów, czarnoskórych, muzułmanów, Żydów, kobiet itp.). Co czujesz w takiej sytuacji? Jak myślisz, a co czuje ofiara?

Wyjaśnij, że termin „mowa nienawiści” dotyczy wielu różnych zjawisk:

- Po pierwsze, wykracza poza zwykłe znaczenie terminu „mowa” i może dotyczyć innych form komunikacji, jak filmy, obrazy, muzyka itp.;
- Po drugie, termin ten może opisywać bardzo agresywne zachowanie, a także „tylko” obraźliwe komentarze.

2. Wyjaśnij uczestnikom, że będą analizować autentyczne przykłady mowy nienawiści w sieci, w szczególności pod względem oddziaływania na same ofiary i na społeczeństwo.

3. Podziel uczestników na podgrupy i rozdaj im po jednym przykładzie mowy nienawiści w sieci z analiz przypadków (strony 169–173).

4. Poproś o przedyskutowanie danego przypadku i odpowiedz na pytania. Przeznacz na to zadanie 15 minut.

Podsumowanie

Omów każdy przykład, pytając o reakcje w grupach. Zanotuj na flipcharcie odpowiedzi na pytania. Jeżeli grupy odpowiedziały podobnie, zaznacz to, podkreślając pierwszą odpowiedź lub dopisując liczbę wskazującą, że tej samej odpowiedzi udzieliło więcej zespołów. Po przedstawieniu rezultatów przez wszystkie podgrupy przejrzyjcie raz jeszcze w całej grupie obie listy i skorzystajcie z poniższych pytań, by podsumować ćwiczenie:

- Co myślisz o ćwiczeniu? Jak odbierasz omawiany przykład?
- Jakie są najczęstsze konsekwencje mowy nienawiści wskazane w grupach?
- Co łączy grupy będące obiektem mowy nienawiści w poszczególnych przykładach?
- Czy konsekwencje są podobne niezależnie od tego, jaka grupa jest obiektem mowy nienawiści?
- Jakie mogą być konsekwencje, jeżeli takie zachowania upowszechnią się w sieci i nikt nic nie zrobi, by rozwiązać problem?
- Jakie narzędzia lub metody mogą służyć walce z mową nienawiści w sieci?
- Co można zrobić w przypadku natknięcia się na takie przykłady w sieci?

Rady dla prowadzących

- Więcej informacji o kampanii przeciwko mowie nienawiści w sieci znajdziesz w rozdziale 2 lub na stronie internetowej kampanii (www.nohatespeechmovement.org) oraz na stronie polskiego koordynatora (<http://beznienawisci.pl/>). Dodatkowe wiadomości na ten temat zamieszczono w rozdziale 5.

Warianty

Jeśli czas pozwoli, uczestnicy mogą przygotować przesłanie, w którym solidaryzują się z ofiarami mowy nienawiści z każdego przykładu.

Analizy przypadków można również wykorzystać do omówienia powiązań między mową nienawiści i wolnością wyrażania opinii. Możesz przedyskutować z uczestnikami ograniczenia (lub ich brak), jakie powinny obowiązywać w każdym przypadku.

Pomysły na działanie

Zachęć uczestników, aby zapoznali się z kampanią „Bez nienawiści” i włączyli się do niej w celu wyrażenia sprzeciwu wobec mowy nienawiści w sieci. Na stronie internetowej kampanii mogą dzielić się informacjami o konsekwencjach mowy nienawiści i znaczeniu sprzeciwu wobec niej oraz wyrażać solidarność z ofiarami.

Jeżeli uczestnicy natknęli się na przykłady mowy nienawiści w Internecie, zgłóście je do Obserwatorium Mowy Nienawiści na stronie internetowej kampanii i omówcie je z innymi użytkownikami. Możesz również wraz ze swoją grupą przejrzeć Obserwatorium Mowy Nienawiści i omówić przykłady zamieszczane przez innych internautów. Uczestnicy mogą przygotować kartę sprzeciwu wobec mowy nienawiści w sieci dla swojej szkoły czy ośrodka dla młodzieży. Dobrze byłoby również zorganizować w szkole dzień przeciwko mowie nienawiści i wykorzystać inne obchody dni praw człowieka w celu podnoszenia świadomości na temat tego problemu. Na przykład 21 marca, czyli w Międzynarodowym Dniu Walki z Rasizmem i Dyskryminacją, można zorganizować wydarzenie przeciwko mowie nienawiści w sieci.

MATERIAŁY DLA UCZESTNIKÓW**Przykład nr 1:**

Młody mężczyzna zamieszcza na swoim profilu w mediach społecznościowych nacjonalistyczny symbol – flagę oraz takie komentarze: „Precz z islamem w naszym kraju – brońmy się!”. Publikuje też zdjęcia z przekreślonymi symbolami półksiężycy i gwiazdy jak na znaku zakazu. Upowszechnia takie informacje poprzez media społecznościowe i na własnej stronie internetowej.

- Kim są w tym przykładzie ofiary mowy nienawiści? Jakie konsekwencje niesie dla nich mowa nienawiści?
- Jakie konsekwencje może mieć w tym przykładzie mowa nienawiści dla ludzi identyfikujących się z daną społecznością i ogólnie dla całego społeczeństwa?

Przykład nr 2:

A. jest autorem publikacji, w której nie tylko dowodzi, że Holokaust „nigdy nie miał miejsca”, ale również zamieszcza obraźliwe i rasistowskie uwagi o Żydach. A. publikuje tekst na swoim blogu i na kilku antysemitycznych stronach internetowych. Zamieszcza takie wiadomości również w Wikipedii, prezentując je jako „naukowe informacje” o Holokauście.

- Kim są w tym przykładzie ofiary mowy nienawiści? Jakie konsekwencje niesie dla nich mowa nienawiści?
- Jakie konsekwencje może mieć w tym przykładzie mowa nienawiści dla ludzi identyfikujących się z daną społecznością i ogólnie dla całego społeczeństwa?

Przykład nr 3:

W artykule autorstwa głównego dziennikarza w gazecie sprzyjającej rządzącej partii politycznej, Romów określa się mianem „zwierząt” i wzywa do ich eliminacji wszelkimi dostępnymi środkami. Na forum internetowego wydania gazety wielu komentujących zgadza się z uwagami dziennikarza.

Gazeta nie tłumaczy się ani nie przeprasza za te komentarze. W sieci pojawiają się inne artykuły utrzymane w tym samym tonie, prezentujące identyczne stanowisko, równocześnie coraz więcej osób zamieszcza komentarze na forum.

- Kim są w tym przykładzie ofiary mowy nienawiści? Jakie konsekwencje niesie dla nich mowa nienawiści?
- Jakie konsekwencje może mieć w tym przykładzie mowa nienawiści dla ludzi identyfikujących się z daną społecznością i ogólnie dla całego społeczeństwa?

Przykład nr 4:

Powstaje kampania internetowa, której autorzy twierdzą, że kryzys ekonomiczny w kraju jest winą imigrantów i uchodźców. Na platformach społecznościowych pojawiają się zdjęcia przedstawiające uchodźców w poniżający sposób, jako osoby agresywne, a także komentarze o tym, że zabierają oni miejsca pracy mieszkańcom. Na stronach mediów społecznościowych pojawia się dużo nieprawdziwych informacji, w tym fałszywe dane statystyczne wykazujące, że imigranci są agresywni i powodują problemy.

- Kim są w tym przykładzie ofiary mowy nienawiści? Jakie konsekwencje niesie dla nich mowa nienawiści?
- Jakie konsekwencje może mieć w tym przykładzie mowa nienawiści dla ludzi identyfikujących się z daną społecznością i ogólnie dla całego społeczeństwa?

Przykład nr 5:

Na różnych stronach informacyjnych w Internecie pojawiają się obraźliwe opinie, że cudzoziemcy nie mają prawa żyć w naszym kraju. W niektórych komentarzach wzywa się do przemocy wobec cudzoziemców o innym kolorze skóry niż białe.

- Kim są w tym przykładzie ofiary mowy nienawiści? Jakie konsekwencje niesie dla nich mowa nienawiści?
- Jakie konsekwencje może mieć w tym przykładzie mowa nienawiści dla ludzi identyfikujących się z daną społecznością i ogólnie dla całego społeczeństwa?

Przykład nr 6:

W sieci pojawiają się filmiki, w których osoby LGBT opisuje się jako „zбочeńców” i „chorych”, których należy izolować od społeczeństwa, ponieważ niszczą tradycję i zagrażają dalszemu istnieniu narodu. W nagraniach padają odwołania do „badań naukowych”, ale często są one wybiórcze lub błędne. W niektórych filmikach pojawiają się obrazy rodzin LGBT z dziećmi.

- Kim są w tym przykładzie ofiary mowy nienawiści? Jakie konsekwencje niesie dla nich mowa nienawiści?
- Jakie konsekwencje może mieć w tym przykładzie mowa nienawiści dla ludzi identyfikujących się z daną grupą i ogólnie dla całego społeczeństwa?

Przykład nr 7:

Mecz piłki nożnej zostaje przerwany z powodu wznoszenia okrzyków i odśpiewania piosenek obraźliwych wobec jednego z czarnoskórych piłkarzy. W sieci pojawia się filmik z piosenkami i przerwany mecz, który zdobywa wielką popularność. Na kilku stronach internetowych powtarzają się rasistowskie uwagi. W odpowiedzi na skargi osoby zamieszczające komentarze twierdzą, że padły ofiarą cenzury.

- Kim są w tym przykładzie ofiary mowy nienawiści? Jakie konsekwencje niesie dla nich mowa nienawiści?
- Jakie konsekwencje może mieć w tym przykładzie mowa nienawiści dla ludzi identyfikujących się z daną społecznością i ogólnie dla całego społeczeństwa?

Przykład nr 8:

Od pewnego czasu w Internecie krąży reklama dżinsów. Jest w niej scena, w której kobietę otacza kilku mężczyzn. W scenie są erotyczne aluzje, ale ogólne wrażenie to seksualna przemoc i gwałt. W jednym z krajów skargę składa kilka organizacji. Informacje na ten temat w Internecie prowokują lawinę komentarzy, których autorzy często popierają opinię, że mężczyzna może bawić się kobietą jak rzeczą, a nawet stosować wobec niej przemoc.

- Kim są w tym przykładzie ofiary mowy nienawiści? Jakie konsekwencje niesie dla nich mowa nienawiści?
- Jakie konsekwencje może mieć w tym przykładzie mowa nienawiści dla ludzi identyfikujących się z daną grupą i ogólnie dla całego społeczeństwa?

Przykład nr 9:

Pewien polityk kieruje pod adresem muzułmanów oskarżenie, że są oni głównymi sprawcami przestępstw wobec dziewczynek. Odwołuje się do „powszechnej wiedzy” i podaje kilka „wiele mówiących przykładów”. Filmik, odsyłając linkiem do artykułu, prowokuje sporo komentarzy, w tym również rasistowskich i agresywnych. Wypowiedź zauważają inni dzieląc ten punkt widzenia i prezentują ją jako wiarygodną opinię opartą na faktach.

- Kim są w tym przykładzie ofiary mowy nienawiści? Jakie konsekwencje niesie dla nich mowa nienawiści?
- Jakie konsekwencje może mieć w tym przykładzie mowa nienawiści dla ludzi identyfikujących się z daną społecznością i ogólnie dla całego społeczeństwa?

Przykład nr 10:

Na kanale internetowym można obejrzeć filmy dotyczące konfliktów zbrojnych z przeszłości pomiędzy dwoma krajami. Pojawia się pod nimi dużo komentarzy, w których padają rasistowskie uwagi o obywatelach jednego z państw. Przez długi czas trwa eskalacja rasizmu i obelg pomiędzy członkami obu społeczności.

- Kim są w tym przykładzie ofiary mowy nienawiści? Jakie konsekwencje niesie dla nich mowa nienawiści?
- Jakie konsekwencje może mieć w tym przykładzie mowa nienawiści dla ludzi identyfikujących się z daną społecznością i ogólnie dla całego społeczeństwa?

Przykład nr 11:

Na kanale muzycznym w Internecie pojawiają się piosenki o nacjonalistycznej wymowie. Niektóre utwory zamieszczają członkowie dwóch grup etnicznych, które w przeszłości zostały podzielone przez krwawe konflikty. Piosenki często wzywają do przemocy wobec przedstawicieli jednej z grup.

- Kim są w tym przykładzie ofiary mowy nienawiści? Jakie konsekwencje niesie dla nich mowa nienawiści?
- Jakie konsekwencje może mieć w tym przykładzie mowa nienawiści dla ludzi identyfikujących się z daną społecznością i ogólnie dla całego społeczeństwa?

5

ROZDZIAŁ 5: DODATKOWE INFORMACJE

5.1 Mowa nienawiści w sieci	176
5.2 Prawa człowieka	184
5.3 Wolność wyrażania opinii	190
5.4 Rasizm i dyskryminacja	197
5.5 Życie prywatne i bezpieczeństwo	203
5.6 Demokracja i uczestnictwo	207
5.7 Strategie kampanii	212
5.8 Umiejętność korzystania z Internetu	216
5.9 Nękanie w sieci	228
5.10 Rada Europy a mowa nienawiści w sieci	232

5.1 MOWA NIENAWIŚCI W SIECI

„(...) termin «mowa nienawiści» obejmuje każdą formę wypowiedzi, która rozpowszechnia, podżega, propaguje lub usprawiedliwia nienawiść rasową, ksenofobię, antysemityzm lub inne formy nienawiści oparte na nietolerancji, w tym nietolerancję wyrażoną w formie agresywnego nacjonalizmu, etnocentryzmu, dyskryminacji lub wrogości wobec mniejszości, imigrantów lub osób wywodzących się ze społeczności imigranckich”.

Rekomendacja nr (97) 20 Komitetu Ministrów Rady Europy

Definicja mowy nienawiści

Mowa nienawiści wymyka się oczywistym schematom. Nie ma zgodności opinii co do tego jak ją klasyfikować i jak na nią reagować. Powodem różnicy zdań jest to, że według większości ludzi kwestie te są ze sobą powiązane: skoro jakąś wypowiedź uznajemy za przejaw mowy nienawiści, to powinniśmy na nią zareagować. Jeśli jej tak nie klasyfikujemy, to uznajemy, że jest dopuszczalna, a przynajmniej – że należy ją tolerować. Oznacza to, że przyjęta przez nas definicja mowy nienawiści wskazuje również, kiedy powinniśmy reagować.

Niektórzy są niechętni podejmowaniu działań przeciwko mowie nienawiści, ponieważ uważają to za nieuzasadnione ograniczenie wolności słowa. Z tego powodu termin „mowa nienawiści” stosują wyłącznie w odniesieniu do najgorszych przypadków, na przykład wtedy, kiedy padają groźby stanowiące bezpośrednie zagrożenie czyjeś bezpieczeństwo lub życia.

Niniejszy przewodnik opiera się na definicji sformułowanej przez Radę Europy, w której przyjęto dużo szerszy zakres znaczeniowy mowy nienawiści. Podejście to jest również spójne z założeniem, że każdy przypadek mieszczący się w zakresie tej definicji wymaga jakiejś reakcji. Jednocześnie należy pamiętać, że reakcja ta nie musi oznaczać ograniczania czy zakazywania wypowiedzi – możemy reagować na wiele innych sposobów! Dodatkowe informacje o strategiach kampanii, zawarte w tym rozdziale, szczegółowo omawiają tę kwestię.

W ostatniej części niniejszego rozdziału przedstawiamy sposoby klasyfikowania i oceny przykładów mowy nienawiści. Wcześniej jednak stawiamy pytanie o to, czy i dlaczego należy na nią reagować. Niektórzy twierdzą, że „Internet sam się

uporządkuje” i że powinniśmy pozwolić na nieskrępowane wypowiadanie opinii, przynajmniej w tej przestrzeni!

Definicja mowy nienawiści przyjęta przez Radę Europy obejmuje „każdą formę wypowiedzi”, a więc nie tylko teksty, ale też obrazy, filmy czy wszelkie inne formy aktywności w sieci. Dlatego też każda forma wyrażenia nienawiści w sieci jest mową nienawiści.

Dlaczego mowa nienawiści w sieci wymaga reakcji?

Mowa nienawiści krzywdzi

Słowa mogą ranić, rani też nienawiść! Mowa nienawiści to poważny problem – może stanowić naruszenie praw człowieka. Mowa nienawiści w Internecie jest takim samym nadużyciem jak ta, z którą stykamy się w świecie realnym, jednak w sieci trudniej jest ją rozpoznać i się jej przeciwstawić.

Postawy prowadzą do czynów

Mowa nienawiści jest niebezpieczna nie tylko dlatego, że kiedy się nią posługujemy, to krzywdzimy innych, ale również dlatego, że może doprowadzić do poważnych naruszeń praw człowieka, w tym do przemocy fizycznej. Niepowstrzymana w Internecie mowa nienawiści przenosi się do świata rzeczywistego, prowadząc do eskalacji napięć na tle rasowym, aktów dyskryminacji czy innych form nadużyć. Łatwość szybkiego rozprzestrzeniania się mowy nienawiści w świecie wirtualnym zwiększa potencjał jej szkodliwego oddziaływania.

Mowa nienawiści w sieci to więcej niż „tylko słowa”

Internet umożliwia nam szybką komunikację na wiele różnych sposobów, na przykład poprzez gry czy media społecznościowe, często pozwalając zachować anonimowość. W sieci możemy „wypowiadać się” używając filmów, zdjęć lub bardziej tradycyjnie, na przykład pisząc komentarze. Formy wizualne czy multimedialne często mogą silniej oddziaływać na świadome i podświadome postawy odbiorcy.

Na ile sposobów można nienawidzić w Internecie?
Piosenka, film, tweet, rysunek, przerobione zdjęcie...

Czy w Internecie zdarza ci się powiedzieć coś, czego nie powiedział(a)byś nikomu prosto w oczy? Czy odważył(a)byś się na to, wiedząc, że nie pozostaniesz anonimowy/ anonimowa?

Obiektem nienawiści są jednostki i grupy

Nienawiść w sieci może być skierowana przeciwko grupom, przy czym jej obiektem zwykle są grupy szczególnie narażone na dyskryminację, takie jak osoby ubiegające się o azyl, mniejszości religijne czy osoby z niepełnosprawnościami. Coraz częściej nienawiść skupia się na jednostkach. Czasami ma to tragiczne skutki, jak w przypadku cyberprzemocy, która doprowadziła do samobójstwa wiele ofiar nienawistnych ataków. Mowa nienawiści zagraża również

bezpieczeństwu i pewności siebie każdego, kto identyfikuje się z osobami doświadczającymi mowy nienawiści.

Internet nie daje się łatwo kontrolować

Mowa nienawiści w sieci jest bardziej tolerowana niż poza nią i w mniejszym stopniu podlega kontroli. Osobom szerzącym nienawiść łatwiej jest obrażać innych w Internecie niż w świecie rzeczywistym, i to nie tylko dlatego, że mniej ryzykują kryjąc się pod maską anonimowości.

Korzenie mowy nienawiści w sieci sięgają głęboko

Postawy i napięcia społeczne, które dają impuls do szerzenia mowy nienawiści w sieci, tkwią głęboko w społeczeństwie i generalnie nie różnią się od tych, które są źródłem mowy nienawiści w świecie rzeczywistym. Reagując na nienawistne ataki w Internecie, ograniczamy również przejawy nienawiści poza siecią.

Internet nie jest wyspą

Aktywność w sieci to ogromny i wciąż poszerzający się obszar funkcjonowania wspólnego społeczeństwa, dlatego też nie powinna być traktowana jako sfera, w której nie obowiązują ogólnie przyjęte normy zachowania. Nasze funkcjonowanie w świecie wirtualnym jest silnie związane z naszą egzystencją w świecie rzeczywistym. Te dwa obszary życia nie są niezależne od siebie – świat wirtualny stał się po prostu ważną częścią świata realnego. Mowa nienawiści w Internecie ma często konsekwencje w codziennym życiu – ludzie, ich uczucia i doświadczenia oraz dynamika kontaktów międzyludzkich są takie same w sieci, jak i poza nią.

Internet wciąż jest młody!

Nasze rozumienie świata wirtualnego – w tym praw czy reguł dotyczących tego, co powszechnie uważamy za akceptowalne lub nieakceptowalne – jest często dużo mniej

zaawansowane niż rozumienie świata rzeczywistego. Tymczasem aktywność w sieci należy oceniać przez pryzmat tych samych wartości, którymi kierujemy się w świecie rzeczywistym. Powinna też podlegać tym samym przepisom ustawodawczym, a w szczególności istniejącym regulacjom dotyczącym ochrony praw człowieka.

Internet może być lepszy!

Internet jest dokładnie taki, jakim tworzą go ludzie. W sieci, podobnie jak w społeczeństwie, pewne zachowania, które są akceptowane, z czasem stają się normą; możliwe nawet, że zaczną dominować. Powinniśmy mieć wspólną wizję tego, jakie zachowania w sieci są dopuszczalne. Co więcej, musimy znaleźć sposób, by właśnie te, a nie inne zachowania były powszechnie akceptowane. Oznacza to, że my – jako obywatele, ludzie młodzi i osoby w różnym wieku – również powinniśmy interesować się tym, jak działa Internet i dlaczego pewne zachowania są dozwolone, a inne nie.

Niektóre fora czy strony tworzą własną „kulturę” wypowiedzi. Jak młodzi ludzie mogą tworzyć własną „kulturę Internetu”?

Mit anonimowości i bezkarności

Mowa nienawiści w sieci jest upowszechniana i wzmacniana nie tylko z powodu braku świadomości krzywd, jakie można wyrządzić innym ludziom, ale także przez dwa mity o interakcjach społecznych w Internecie: anonimowości i bezkarności. Autora czy sprawcę każdego działania w sieci można w końcu wyśledzić – zależy to tylko od determinacji organów ścigania. Jednakże przekonanie, że zamieszczając czy powielając w Internecie treści o charakterze mowy nienawiści, nie pozostawiamy śladów, sprawia, że łatwiej nam przychodzi używać mowy nienawiści niż wówczas, gdy wiemy, że każdy może poznać nasze imię.

Anonimowości towarzyszy poczucie bezkarności – osoba posługująca się mową nienawiści może być świadoma, że takie działanie jest niezgodne z prawem, niesprawiedliwe i niemoralne, ale wierzy, że nie zostanie pociągnięta do odpowiedzialności za swoje słowa. Bezkarność to również mit, ponieważ w wielu państwach członkowskich Rady Europy mowa nienawiści może być ścigana.

Oba te mity – anonimowości i bezkarności – trzeba obalić.

Klasyfikacja mowy nienawiści

Zła nienawiść i gorsza nienawiść

Gdy reagujemy na mowę nienawiści, powinniśmy wiedzieć, że termin ten obejmuje wypowiedzi o różnym stopniu szkodliwości. Chociaż wszystkie formy mowy nienawiści

są złe, to jednak pewne przypadki mogą być gorsze od innych, np. bardziej obraźliwe lub krzywdzące, mogą silniej podżegać innych do nienawiści czy oddziaływać na większą grupę osób.

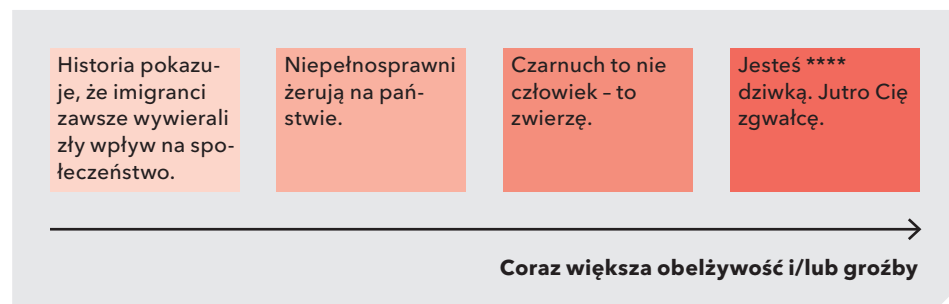
Należy o tym pamiętać, ponieważ od różnic w stopniu szkodliwości zależeć będzie nasza reakcja. Odpowiednia reakcja na mowę nienawiści nie powinna stanowić zbyt restrykcyjnego ograniczenia wolności słowa, ale musi być adekwatna do szkód, jakie powoduje (lub może spowodować) dana wypowiedź. Poniższa lista może być pomocna przy ocenie szkodliwości poszczególnych wypowiedzi.

Więcej informacji o wolności słowa oraz jej uzasadnionych ograniczeniach znajdziesz na stronie 190.

Treść i ton wypowiedzi

Niektóre wypowiedzi o charakterze nienawistnym są bardziej szkodliwe, zawierają obraźliwsze sformułowania czy wręcz wzywają do przemocy. Na drugim końcu skali plasują się mniej obraźliwe wypowiedzi i szersze uogólnienia, które stawiają konkretne grupy lub osoby w złym świetle (i mogą być nieprawdziwe).

Wstępna klasyfikacja bazująca wyłącznie na analizie treści i tonu wypowiedzi pozwala uszeregować poniższe wypowiedzi na skali od złych do gorszych.

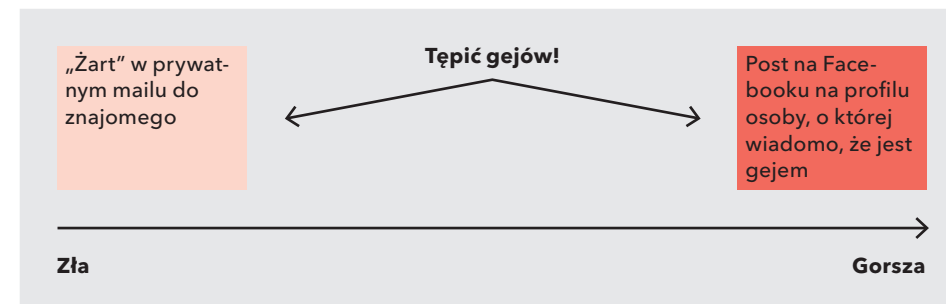

W praktyce bardzo trudno jest wyjąć treść czy ton wypowiedzi z jej ogólnego kontekstu. Uwzględnienie innych czynników (patrz poniżej) może zmienić uszeregowanie na skali przytoczonych wyżej wypowiedzi, np. uwaga o imigrantach może być dużo bardziej szkodliwa, mimo że została wyrażona w dość stonowanym języku.

Intencje osoby odpowiedzialnej za wypowiedź

Ludzie wypowiadają się - szczególnie w Internecie - bez większego zastanowienia. Często niechcący kogoś obrażamy, potem tego żałujemy, a nawet cofamy swoje słowa.

W poniższych przykładach mamy do czynienia z dwiema wypowiedziami, które są nietolerancyjne i nieprzyjemne, ale jedna z nich pada bez intencji wyrządzenia krzywdy. Te dwa przykłady wymagałyby co najmniej różnej reakcji.

Osoby narażone na mowę nienawiści

Niektóre grupy lub osoby są bardziej niż inne narażone na pewnego typu krytykę. Może to wynikać z dominującej opinii na ich temat w społeczeństwie, ze sposobu ich pokazywania w mediach albo też stąd, że warunki życia ograniczają ich zdolność do obrony. Na przykład obraźliwa uwaga pod adresem muzułmanów będzie prawdopodobnie dużo bardziej szkodliwa w kraju, w którym przeważającą większość stanowią wyznawcy innej religii. Z kolei chrześcijanie mogą czuć się bardziej zagrożeni, kiedy sami stanowią mniejszość. Niemal w każdym społeczeństwie szczególnej uwagi i ochrony wymagają dzieci.

Grupy, które są najbardziej narażone na mowę nienawiści wskazano w definicji określonej na początku niniejszego rozdziału, ale każdy może stać się obiektem nienawistnych wypowiedzi, nawet jeśli nie należy do żadnej z wymienionych grup.

Jak pokazuje poniższy przykład, ta sama wypowiedź skierowana pod adresem różnych grup może być zupełnie inaczej odbierana. W drugim przypadku może być dużo bardziej szkodliwa.

Kontekst wypowiedzi

Każda wypowiedź stanowiąca przejaw mowy nienawiści ma swój kontekst – historyczny i kulturowy. Kontekst mogą tworzyć także inne czynniki, takie jak: środek przekazu czy grupa docelowa, przeciwko której wypowiedź jest skierowana, istniejące w społeczeństwie napięcia lub uprzedzenia, autorytet, jakim obdarzona jest osoba odpowiedzialna za daną wypowiedź, itp.

Oddziaływanie faktyczne lub potencjalne

Faktyczne lub potencjalne oddziaływanie wypowiedzi, która jest wyrazem mowy nienawiści na poszczególne osoby, grupy i całe społeczeństwo jest jednym z najważniejszych kryteriów oceny jej szkodliwości, a także determinuje naszą reakcję. To, jak daną wypowiedź odbiera osoba lub grupa, przeciwko której jest ona skierowana, bywa często dużo ważniejsze od tego, jak – zdaniem osób z zewnątrz – powinna ją odebrać. Na przykład jeżeli dziecko czuje się skrzywdzone uwagami czynionymi pod jego adresem, nawet jeśli te uwagi wydają się przyjazne, to jego poczucie krzywdy będzie ważniejsze od swobody wyrażenia opinii przez innych.

Więcej informacji o prawach człowieka i dotyczącym ich ustawodawstwie znajdziesz w rozdziale 5.2

Nienawiść, nękanie w sieci i prawo międzynarodowe

Chociaż w niniejszym podręczniku niewielki nacisk położono na stosowanie w walce z mową nienawiści środków prawnych, to warto przytoczyć niektóre przepisy prawa międzynarodowego odnoszące się do zakazu mowy nienawiści.

- Artykuł 20 **Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych** stanowi, że „popieranie w jakikolwiek sposób nienawiści narodowej, rasowej lub religijnej, stanowiące podżeganie do dyskryminacji, wrogości lub gwałtu, powinno być ustawowo zakazane”.
- Artykuł 4 **Międzynarodowej konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej** stanowi, że niezgodna z prawem jest wszelka propaganda popierająca dyskryminację rasową i podlegająca do niej.
- Artykuł 10 **Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności** chroni wolność wyrażania opinii, ale umożliwia jej ograniczenie „ze względu na ochronę dobrego imienia i praw innych osób” oraz z kilku innych powodów. Artykuł ten pozwala państwom członkowskim na zakazanie pewnych przejawów mowy nienawiści w ich krajach.
- Artykuł 17 tej samej konwencji zakazuje działań „zmierających do zniweczenia praw i wolności [wymienionych w konwencji]”. Artykuł ten służy jako uzasadnienie ograniczeń nakładanych przez rządy na pewne formy mowy nienawiści.

Czy wiesz, jakie formy mowy nienawiści są zakazane w twoim kraju?

Kolejnym istotnym instrumentem prawa międzynarodowego Rady Europy jest **Konwencja o cyberprzestępczości** (zwana również konwencją budapeszteńską) z 2001 roku. Stanowi ona jedyny wiążący dokument międzynarodowy w tej dziedzinie. Służy jako zbiór wytycznych dla krajów, które chcą stworzyć kompleksowy system przepisów prawa krajowego do walki z cyberprzestępczością, oraz wyznacza ramy współpracy międzynarodowej pomiędzy państwami sygnatariuszami tej konwencji.

Protokół dodatkowy do konwencji o cyberprzestępczości, dotyczący penalizacji czynów o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym popełnionych przy użyciu systemów komputerowych (z 2003 roku), to dokument fakultatywny podpisywany przez państwa będące sygnatariuszami konwencji. Zgodnie z treścią protokołu za rasistowski i ksenofobiczny należy uznać: „każdy materiał pisemny, każdy wizerunek lub każde inne wyrażenie myśli lub teorii, które nawołują, popierają lub podlegają do nienawiści, dyskryminacji lub przemocy przeciw jakiegokolwiek osobie lub grupie osób, ze względu na rasę, kolor skóry, pochodzenie narodowe lub etniczne, jak również religię, jeżeli wykorzystywana jest ona jako pretekst dla któregośkolwiek z tych czynników”. Protokół zobowiązuje państwa członkowskie do podejmowania pewnych działań w celu zakazania oraz penalizacji czynów o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym. W skład Komitetu ds. Cyberprzestępczości wchodzi przedstawiciele stron konwencji, a jego zadaniem jest prowadzenie konsultacji w sprawie wdrażania konwencji w państwach członkowskich i podejmowanych działań wspierających jej wdrażanie.

5.2 PRAWA CZŁOWIEKA

„Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw”.

Artykuł 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka

Prawa człowieka i mowa nienawiści są ze sobą ściśle związane. Jeśli spojrzymy na to z punktu widzenia ustawodawstwa, zobaczymy że mowa nienawiści może godzić w poszczególne prawa człowieka, ale też niektóre z tych praw są skutecznymi narzędziami walki z pewnymi formami agresji słownej. Kiedy oceniamy czyny w świetle określonych wartości, możemy stwierdzić, że niemal wszystkie rodzaje mowy nienawiści wywodzą się z postaw rasistowskich lub dyskryminacyjnych, te zaś często skutkują naruszeniami praw człowieka. W procesie edukacji prawa człowieka stanowią kompas dla podjęcia i zrozumienia problemu mowy nienawiści w sieci.

Niniejszy podrozdział zawiera podstawowe informacje o prawach człowieka, regulującym je ustawodawstwie, a także o tym, jak odnoszą się one do mowy nienawiści w Internecie. W innych podrozdziałach zostały omówione konkretne prawa, które w sposób najbardziej bezpośredni związane są z mową nienawiści w sieci.

Czym są prawa człowieka?

Kluczowe fakty

- Prawa człowieka są ustalonymi przez społeczność międzynarodową standardami, opartymi na zestawie powszechnych wartości, które zostały uzgodnione przez wszystkie rządy na świecie.
- Prawa człowieka opierają się na przekonaniu, że każda istota ludzka zasługuje na szacunek i powinna być wolna od cierpień godzących w jej człowieczeństwo. W tym zakresie wszyscy ludzie są równi; ich godność powinna być traktowana jako podstawowa wartość.
- Prawa człowieka zawarto w prawie międzynarodowym, tworząc zobowiązania dla rządów na całym świecie. Rządy mają obowiązek zaspokojenia podstawowych potrzeb każdej jednostki, włączając w to potrzebę godności osobistej.
- Prawa człowieka nie zapewniają życia w luksusie, wolnego od wszelkich krzywd i cierpienia. Dają podstawę - zestaw fundamentalnych zasad określających tzw. godne życie.

- Większość praw człowieka może w pewnych warunkach zostać ograniczona, jeśli jest to konieczne, aby chronić prawa innych, lub jeśli okazuje się to niezbędne dla społeczeństwa jako całości. Niektóre prawa człowieka, na przykład prawo do życia oraz prawo do wolności od nieludzkiego i poniżającego traktowania, nigdy nie mogą zostać ograniczone.

Prawa człowieka a przepisy prawa

Prawa człowieka zostały włączone do różnorodnych systemów prawnych, które nakładają na rządy określone zobowiązania.

Kluczowe instrumenty praw człowieka zostały wskazane na diagramie na stronie 186.

Prawa człowieka na poziomie międzynarodowym

Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) opracowała wiele traktatów dotyczących praw człowieka, które definiują zobowiązania rządów wobec jednostek. Najważniejsze z nich to:

- **Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (PDPCz)**. PDPCz sformułowano w 1948 roku, tuż po zakończeniu drugiej wojny światowej. Została ona przyjęta przez wszystkie rządy na świecie i określa podstawowe prawa oraz fundamentalne zasady, które można znaleźć w każdym późniejszym traktacie o prawach człowieka.
- **Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOiP)** został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1966 roku. Rozwija wiele praw ujętych w PDPCz, co przedstawiono na diagramie na stronie 186.
- **Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (MPPGSiK)** został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w tym samym czasie co MPPOiP. Obejmuje pozostałe prawa zawarte w PDPCz, co pokazuje diagram.
- Wszystkie europejskie rządy zgodziły się respektować, chronić i wypełniać prawa zawarte w Międzynarodowej Karcie Praw. Podpisały także wiele międzynarodowych traktatów dotyczących praw człowieka, włączając w to **Konwencję o prawach dziecka ONZ**.

Na poziomie regionalnym

Europejskie podstawy praw człowieka zostały stworzone przez Radę Europy oraz, w mniejszym stopniu, przez Unię Europejską, które monitorują również ich przestrzeganie.

Dwa kluczowe traktaty europejskie dzielą prawa zawarte w PDPCz w podobny sposób, w jaki czynią to dwa wspomniane wyżej międzynarodowe pakiety, przy czym traktaty europejskie zostały przyjęte wcześniej.

- **Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności** została ratyfikowana w 1953 roku i zawiera niemal te same prawa, co MPPOiP. **Europejski Trybunał**

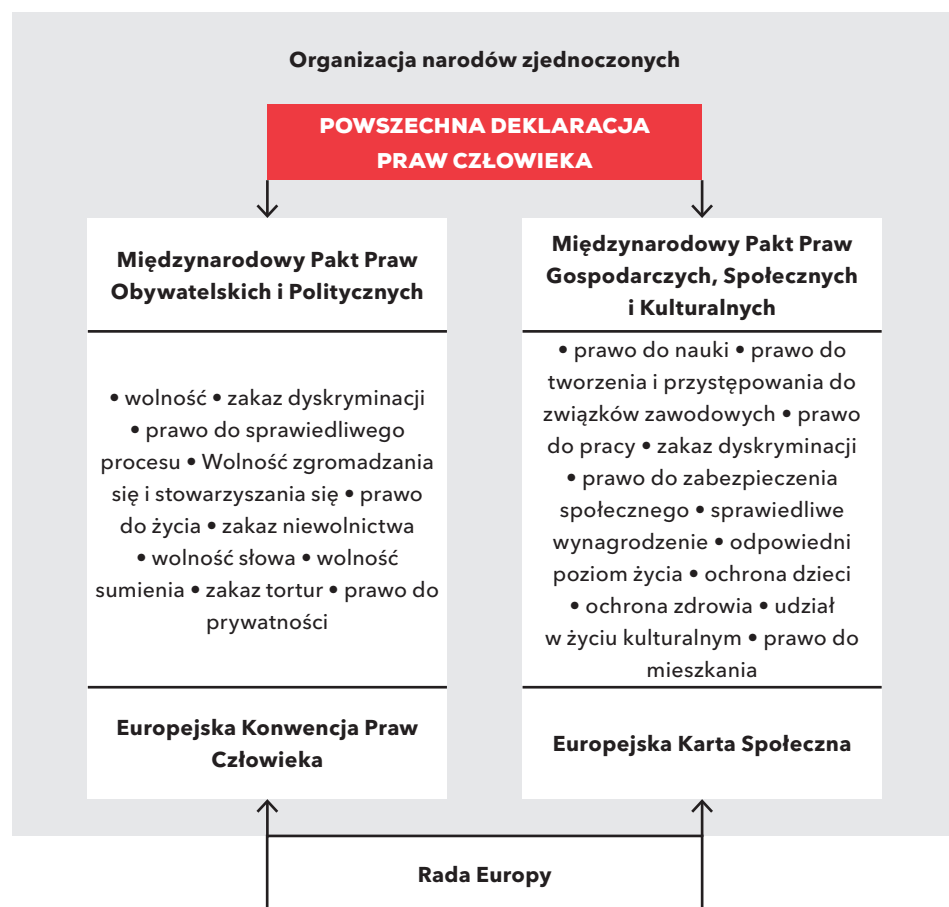
Praw Człowieka powstał w 1959 roku w celu nadzorowania przestrzegania konwencji przez państwa członkowskie Rady Europy.

• **Europejska Karta Społeczna** została przyjęta w 1961 roku i obejmuje niemalże te same prawa, co MPPGSIK. Przestrzeganie tych praw jest objęte kontrolą **Europejskiego Komitetu Praw Społecznych**, który rozpatruje raporty przedkładane przez rządy (a czasem także przez inne podmioty, takie jak związki zawodowe i inne organizacje pozarządowe).

Na poziomie krajowym

W wielu państwach ochrona praw człowieka została włączona w ustawodawstwo krajowe. W takich przypadkach rozprawy dotyczące potencjalnego pogwałcenia praw człowieka mogą odbywać się przed sądami krajowymi.

Jakie mamy prawa?

Prawa człowieka a mowa nienawiści

Prawa człowieka i mowa nienawiści są ze sobą silnie związane.

Główne przyczyny

Mowę nienawiści napędzają negatywne stereotypy, zgodnie z którymi niektóre grupy lub osoby postrzega się jako gorsze, inne, zasługujące na mniejszy szacunek. Z kolei prawa człowieka wskazują, że istoty ludzkie są równe i zasługują na takie samo traktowanie. Jedną z fundamentalnych zasad praw człowieka jest zasada niedyskryminacji.

Poprzez wspieranie praw człowieka możemy przyczynić się do ograniczenia postaw, które prowadzą do mowy nienawiści.

Bezpośrednie oddziaływanie

Najgorsze formy mowy nienawiści są przejawem dyskryminacji oraz naruszeniem praw człowieka. Mowa nienawiści wyobcowuje, marginalizuje i narusza godność osobistą ludzi, którzy często i tak są szczególnie narażeni na ataki. Kiedy obiekt agresji słownej zostaje zindywidualizowany, chociażby w przypadku nękania w sieci, mowa nienawiści może naruszać prawo do życia prywatnego, a także być formą nieludzkiego i poniżającego traktowania. Ponadto mowa nienawiści niszczy pewność siebie, godność i poczucie bezpieczeństwa każdego, kto jest utożsamiany z atakowanymi grupami.

Konsekwencje mowy nienawiści

Kiedy nikt nie sprzeciwia się mowie nienawiści, prowadzi ona do dalszych naruszeń praw człowieka: negatywne stereotypy rozprzestrzeniają się w społeczeństwie, poszczególne grupy są coraz bardziej marginalizowane oraz izolowane, rosną konflikty i podziały, a wraz z próbami przesuwania granic dopuszczalnych zachowań wzrastają ataki i groźby. W najgorszych przypadkach „opinia” zamienia się w atak fizyczny. Mowa nienawiści może prowadzić do przestępstw motywowanych nienawiścią, które naruszają prawo człowieka do osobistego poczucia bezpieczeństwa. Przestępstwom takim, w tym ludobójstwu, zawsze towarzyszy agresja słowna. Wprawdzie nie każda jej forma skutkuje przestępstwami motywowanymi nienawiścią, jednak mowa nienawiści jest nieodłącznym elementem tego typu przestępstw.

Wolność wyrażania opinii?

Działania podejmowane w celu zwalczania mowy nienawiści mogą dotyczyć także innych praw człowieka, ponieważ wolność wyrażania opinii stanowi podstawowe prawo każdej osoby, podobnie jak wolność myśli, sumienia i wyznania. Oskarżani o promowanie nienawiści często powołują się na takie prawa.

Właściwe zrozumienie praw człowieka może pomóc w rozwiązaniu tego pozornego konfliktu. Jednym z głównych wyzwań w pracy nad zwalczaniem mowy nienawiści jest umiejętność wyważenia prawa do wolności wyrażania opinii i ochrony innych praw, które mogą zostać naruszone przez agresywne formy wypowiedzi.

Prawa człowieka w walce z mową nienawiści

Edukacja w zakresie praw człowieka dostarcza potężnego narzędzia walki z mową nienawiści w sieci, ponieważ uwrażliwia młodzież na ten problem, a także pomaga kształtować odpowiednie umiejętności i postawy. Takie podejście pomaga nie tylko rozwijać empatię i szacunek dla innych; zachęca także do angażowania się i wzmacnia poczucie sprawczości.

Więcej informacji na temat praw człowieka znajdziesz w rozdziale 4 *Kompasu*: www.coe.int/compass.

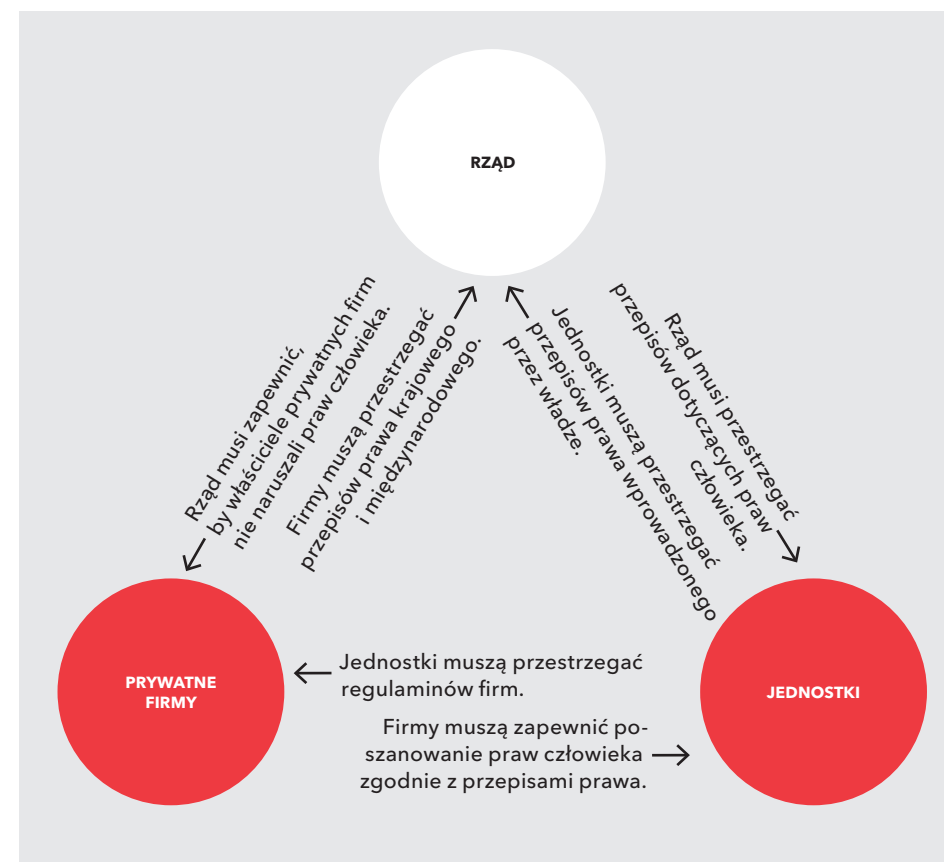
Polska wersja językowa *Kompasu* jest dostępna w Bibliotece Cyfrowej Ośrodka Rozwoju Edukacji - www.bc.ore.edu.pl

Prawa człowieka a Internet

Internet w dużej mierze kontrolują prywatne firmy. W efekcie ochrona praw człowieka w sieci okazuje się bardziej skomplikowana, ponieważ do przestrzegania tych praw zobowiązały się rządy państw, a nie prywatne przedsiębiorstwa. Jeśli centrum handlowe lub klub nocny zabroni klientom noszenia dżinsów, protestowania lub rozpowszechniania na swoim terenie informacji o innej firmie - a wszystkie te działania stanowią formy wyrażania opinii - to nie można powołać się na wolność słowa i dochodzić tego prawa przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka! W ten sam sposób prywatne firmy kontrolujące Internet mogą ustanawiać zasady, do których użytkownicy sieci muszą się stosować. Jeśli reguły te nie podobają się komuś, może złożyć skargę, ale ostateczną sankcją jest po prostu rezygnacja z usług internetowych świadczonych przez daną firmę.

Nie oznacza to jednak, że prawa człowieka nie mają zastosowania na obszarach należących do prywatnych przedsiębiorstw (dotyczy to także Internetu). Prawa człowieka nakładają na rządy co najmniej dwa rodzaje zobowiązań:

1. Określają, które działania rządów są dopuszczalne, a które niedozwolone - na przykład rządy nie mogą zakazywać działalności dysydentów politycznych, torturować kogoś lub pozbawiać go wolności bez istotnego powodu.
2. Zobowiązują rządy do zapewnienia ludziom należytej ochrony ich praw. Może to oznaczać uchwalenie prawa, które zakazuje dyskryminacji, skuteczne ściganie i karanie sprawców aktów agresji, a także dbanie o bezpieczeństwo ofiar.

Innymi słowy: rządy muszą zadbać o to, by w miejscach należących do prywatnych firm nie dochodziło do naruszeń praw człowieka. W teorii, za bezpieczeństwo jednostek w Internecie rządy odpowiadają tak samo jak poza nim. W praktyce rządy ingerują w świat wirtualny w znacznie mniejszym stopniu niż w świat rzeczywisty.

Co więcej, różnica między przestrzenią prywatną a publiczną jest rozmyta i może być przedmiotem dyskusji. Nie wszystkie strony internetowe należą do prywatnych firm, a nawet jeśli, to nadal obowiązuje zasada odpowiedzialności publicznej. Czy serwis społecznościowy skupiający 500 mln ludzi jest czysto prywatnym przedsiębiorstwem?

Reprezentacja młodzieży w Radzie Europy apelowała o to, by w ramach kampanii „Bez nienawiści” domagać się uznania Internetu za przestrzeń publiczną, w której na równi respektowane będą potrzeby wszystkich, wykraczające daleko poza interesy firm internetowych.

Pamiętaj: chociaż istnieje niewiele przepisów prawa regulujących wyrażanie opinii w Internecie, nie oznacza to, że ludzie mogą mówić i robić wszystko, na co tylko mają ochotę! Internet będzie taki, jakim zechcą go uczynić użytkownicy, a młodzież ma takie same możliwości i wpływ na to, jak wszyscy inni!

5.3 WOLNOŚĆ WYRAŻANIA OPINII

„Každy człowiek ma prawo do wolności opinii i wyrażania jej; prawo to obejmuje swobodę posiadania niezależnej opinii, poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i poglądów wszelkimi środkami, bez względu na granice”.

Artykuł 19 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka

Wolność wyrażania opinii a mowa nienawiści

Wolność wyrażania opinii ma fundamentalne znaczenie w pracy nad ochroną praw człowieka i w walce z problemem mowy nienawiści. Mimo że wszystkie formy ataków czy nienawiści są przykre, a liczne z nich mogą być rasistowskie, każda próba ograniczenia lub wyeliminowania nienawistnych opinii musi uwzględniać prawa obu stron, włączając w to prawa tych, którzy wyrażają nienawiść.

Może to wydawać się dziwne, ale respektowanie praw człowieka to prawie zawsze kwestia oceny różnych żądań dotyczących praw. Chociaż możemy nie lubić sprawców ataków, przestępców czy tych, którzy ranią innych swoimi słowami, to prawa człowieka również ich dotyczą.

Wolność słowa czy też wolność wyrażania opinii uważa się za podstawowe prawo człowieka z dwóch kluczowych powodów: po pierwsze dlatego, że jest ważna dla jednostek, a po drugie – ponieważ jest istotna dla społeczeństwa. Wolność wyrażania opinii to jedna z podstawowych potrzeb właściwych ludzkiej godności. Odgrywa również kluczową rolę w demokratycznym społeczeństwie.

Demokracja nie może funkcjonować bez wolności wyrażania opinii, a bez demokracji prawa człowieka nie będą chronione.

Wolność wypowiedzi „jest jednym z filarów [społeczeństwa demokratycznego], warunkiem jego rozwoju i możliwości samorealizacji jednostki”.

Europejski Trybunał Praw Człowieka:
sprawa Handyside przeciwko Zjednoczonemu Królestwu

Mowa nienawiści w sieci

W języku codziennym zazwyczaj mówi się o prawie do wolności słowa. W rzeczywistości w zakresie wolności wyrażania opinii znajdują się wszystkie formy ludzkiej ekspresji, włączając w to słowo pisane, obrazy, utwory teatralne, filmy, muzykę itd. Szczególnie więc dotyczy ona działań w sieci: wszystko w Internecie stanowi wyrażenie opinii i potencjalnie jest chronione przez to prawo.

Dlaczego wolność wyrażania opinii jest ważna?

To część naszego człowieczeństwa!

Myśli, opinie i przekonania każdego człowieka stanowią ważną część jego tożsamości. Uniemożliwienie komuś wyrażania siebie eliminuje część jego osobowości i uderza w jego tożsamość. Prawa człowieka w dużym stopniu dotyczą zachowania osobistej autonomii – kontroli nad naszym życiem.

Ograniczanie ludziom wolności wyrażania opinii zmniejsza także ich szansę na uczestnictwo w społeczeństwie. Tymczasem uczestnictwo stanowi samo w sobie kluczowe prawo człowieka, zarówno jako forma społecznego współdziałania, jak też jako sposób wpływania na decyzje, które mogą być podejmowane w naszym imieniu. Uczestnictwo jest kluczowe dla demokracji i obywatelstwa.

Jest ważna dla demokracji

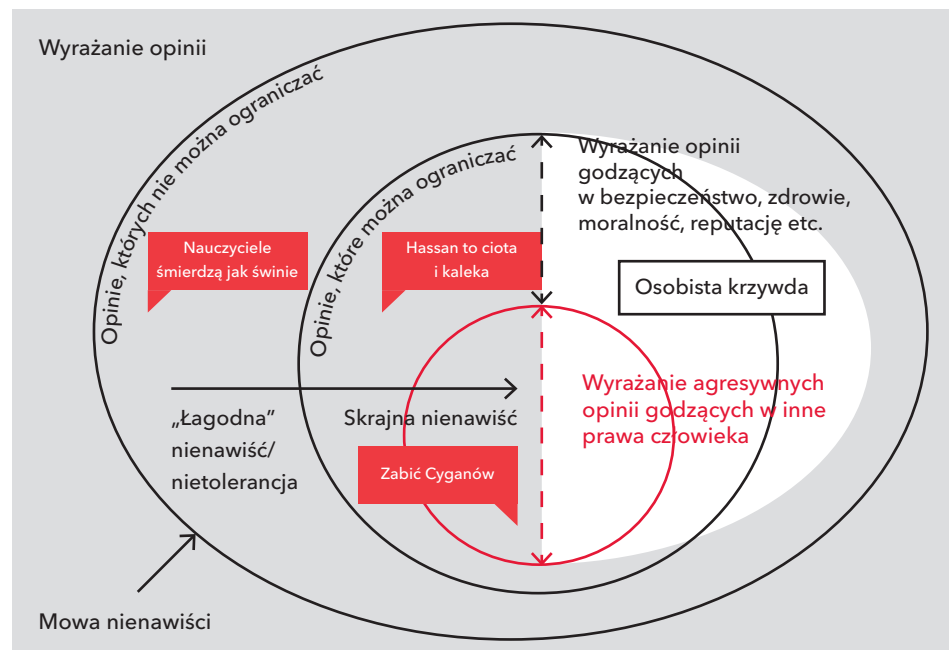
Debata i dyskusja stanowią istotną część demokratycznego społeczeństwa. Idee rodzą się poprzez dzielenie się nimi, doskonalenie ich, łączenie, porównywanie ich z innymi interpretacjami. Kreatywność i „prawda” zależą od wymiany idei, zaś wolna wymiana idei stanowi wartość dodaną dla bogactwa społeczeństwa.

Debata i dyskusja pomagają ludziom lepiej współdziałać. Możemy zrozumieć innych, kiedy słuchamy ich opinii, być może nie zgadzamy się z nimi, ale staramy się wspólnie odnaleźć sposób, który pozwoliłby obu stronom na współistnienie. To także ważne dla spójności społeczeństwa.

Tak więc wolność wyrażania opinii jest ważna dlatego, że pozwala na rozwój i rozkwit zarówno społeczeństwa, jak i jednostek. Aby zakazać komuś wyrażania opinii, musimy mieć bardzo ważny powód.

Co mówi prawo

Granice wolności wyrażania opinii

Powyższy diagram obrazuje szerokie spektrum form wyrażania opinii, które mogą lub muszą być ograniczone zgodnie z międzynarodowymi przepisami dotyczącymi praw człowieka. Czy zgadzasz się z tymi ograniczeniami i obostrzeniami? Czy uważasz, że wolność wyrażania opinii powinna być bardziej (lub mniej) ograniczona?

Mimo dbałości o ochronę wolności słowa traktaty o prawach człowieka uznają, że słowo samo w sobie stanowi akt, który potencjalnie może być szkodliwy dla innych, a nawet może stanowić zagrożenie dla społeczeństwa jako całości. Z tego powodu wolność wyrażania opinii jest jednym z praw, które w pewnych okolicznościach może być ograniczone, a czasami wręcz powinno zostać ograniczone. Musi istnieć równowaga między możliwością wyrażania myśli a zapewnieniem, by nie godziło to w prawa innych ani nie wyrządzało poważnej szkody społeczeństwu.

Zarówno artykuł 19 PDPCz, jak i artykuł 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (EKPCz) chronią wolność wyrażania opinii. Artykuł 10 określa warunki, o które należy zadbać, jeśli rząd chce nałożyć ograniczenia na wolność słowa lub karać nieakceptowane opinie. Warunki te muszą zostać spełnione, w innym wypadku jakiegokolwiek restrykcje będą uznane za naruszenie wolności słowa. Pewna elastyczność w szerokiej interpretacji tych warunków pozwala na to, aby różne kraje mogły reagować na określone problemy w najbardziej odpowiedni sposób.

Co mówi Europejska Konwencja Praw Człowieka?

„Každy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe”.

EKPCz, artykuł 10, ustęp 1

Konwencja mówi, po pierwsze, że wolność wyrażania opinii jest ważna i musi być chroniona. Po drugie, do wolności wyrażania opinii EKPCz zalicza:

- Wolność posiadania poglądów;
- Wolność otrzymywania informacji „bez ingerencji władz publicznych”;
- Wolność przekazywania informacji „bez ingerencji władz publicznych”.

Po trzecie, w pewnych okolicznościach, w przypadku zaistnienia „nadrzędnej potrzeby społecznej”, artykuł 10 zezwala na nakładanie pewnych ograniczeń wolności wyrażania opinii. Jednakże każde ograniczenie musi być niezbędne dla spełnienia konkretnej potrzeby społecznej i musi być do niej proporcjonalne - innymi słowy: nie może być nadmierne.

ARTYKUŁ 10

Féret przeciwko Belgii

Podczas kampanii wyborczej rozdawano kilka rodzajów ulotek ze sloganami, takimi jak: „Sprzeciw się islamizacji Belgii”, „Stop fałszywej polityce integracji” czy „Nieeuropejskich bezrobotnych wysłać do domu”. Z tego powodu członek belgijskiego parlamentu i przewodniczący partii politycznej Front Narodowy (Front National/Nationaal Front) w Belgii został uznany winnym namawiania do dyskryminacji rasowej.

Poskarżył się przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, argumentując, że nastąpiło naruszenie jego prawa do wolności wyrażania opinii. Trybunał nie stwierdził naruszenia tego prawa. Wskazał także, że komunikaty przekazane w kontekście wyborczym jawnie podlegały do nienawiści rasowej.

Ów wymóg proporcjonalności oznacza, że cenzura jako ogólne ograniczenie jest niezgodna z prawem do wolności wyrażania opinii. Poszczególne przypadki trzeba ocenić pod kątem konkretnych okoliczności i tam, gdzie to tylko możliwe, należy zezwolić na wyrażanie opinii. Trzeba znaleźć alternatywne sposoby ochrony tych, którzy w poszczególnych przypadkach mogą stać się obiektami ataków.

Artykuł 17 EKPCz

Poza prawem do wolności wyrażania opinii EKPCz zawiera także artykuł, który zakazuje jakiegokolwiek działania „zmiernego do zniweczenia praw i wolności wymienionych w niniejszej konwencji”. Może to obejmować skrajne przypadki mowy nienawiści (i mowy nienawiści w sieci).

Artykuł 17 oznacza, że ten, kto nawołuje do aktów przemocy przeciwko określonym grupom, nie może powoływać się na prawo do wolności wyrażania opinii. Nie istnieje prawo zezwalające na nawoływanie do ataków na ludzi lub do ich zabijania.

ARTYKUŁ 17

Norwood przeciwko Wielkiej Brytanii

Obywatel brytyjski został skazany w Wielkiej Brytanii za wrogość wobec grupy religijnej. Wywiesił w swoim oknie duży plakat BNP (Brytyjskiej Partii Narodowej/British National Party) pokazujący zdjęcie nowojorskich wież World Trade Center w ogniu wraz ze słowami „Islam precz z Brytanii - Chronić Brytyjczyków” oraz z symbolem półksiężyca i gwiazdy wpisanych w znak zakazu. Poskarżył się przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, argumentując, że pogwałcono jego prawo do wolności wyrażania opinii. Trybunał uznał jego wniosek za bezzasadny i wskazał, że tak ogólny, gwałtowny atak przeciwko grupie religijnej, łączący ją z poważnym aktem terrorystycznym, jest niezgodny z wartościami głoszonymi i gwarantowanymi przez konwencję, w szczególności z tolerancją, pokojem społecznym oraz niedyskryminacją. Trybunał stwierdził także, że wnioskujący nie może się powoływać na ochronę w ramach artykułu 10 (wolność do wyrażania opinii).

Garaudy przeciwko Francji

Autor książki zatytułowanej „Mity założycielskie współczesnego Izraela” został skazany we Francji za przestępstwo polegające na kwestionowaniu istnienia zbrodni przeciwko ludzkości, publiczne zniesławienie grupy ludzi - w tym przypadku społeczności żydowskiej - oraz nawoływanie do nienawiści rasowej. Argumentował on, iż jego prawo do wolności wyrażania opinii zostało naruszone. Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał jego wniosek za bezzasadny oraz stwierdził, że treść uwag wnioskującego stanowiła negowanie Holokaustu. Trybunał wskazał również, że kwestionowanie udowodnionego wydarzenia historycznego nie jest naukową czy historyczną argumentacją, a faktycznymi celami autora były rehabilitacja reżimu narodowosocjalistycznego oraz oskarżenie samych ofiar o fałszowanie historii. Ponieważ takie działania są jawnie sprzeczne z podstawowymi wartościami, które ma promować Europejska Konwencja Praw Człowieka, Trybunał zastosował artykuł 17 (zakaz nadużycia prawa) i uznał, że wnioskującemu nie przysługuje możliwość powołania się na artykuł 10 (wolność wyrażania opinii).

Kto stosuje artykuł 10?

Chociaż rządy mogą być zobowiązane do ograniczenia wolności wyrażania opinii, których propagowanie może być szkodliwe, to przedkładane przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka sprawy z artykułu 10 z reguły nie dotyczą zaniechania działania przez rządy. Przeciwnie, odnoszą się one do zarzutów wobec podejmowania przez rządy działań ograniczających wolność wyrażania opinii, np. w celu ochrony określonych grup lub osób, kiedy takie ograniczenia są odbierane jako zbyt daleko idące. Wolność wyrażania opinii jest ważna w kontekście mowy nienawiści, ponieważ pomaga zrozumieć, dlaczego niektóre (łagodne) formy nietolerancji w demokratycznym społeczeństwie mogą być „tolerowane”, a także wytycza granice tego, co ludziom wolno mówić.

Ofiary mowy nienawiści muszą zazwyczaj dochodzić swoich praw z innego artykułu, na przykład o prawie do wolności od dyskryminacji lub o prawie do życia prywatnego.

Wolność wyrażania opinii a Internet

Zapewnianie przestrzegania praw człowieka w świecie wirtualnym to obszar działań, który się rozwija, zaś problem mowy nienawiści w sieci nadaje debacie szczególną aktualność. Dalsze informacje o tym, w jaki sposób prawa człowieka stosują się do świata wirtualnego, znajdziesz w podrozdziałach poświęconych prawom człowieka

i Internetowi (strona 188). Poniżej wskazaliśmy kluczowe zagadnienia dotyczące wolności wyrażania opinii:

„Niegeograficzna” natura Internetu

Wielu dostawców usług oraz spora liczba najbardziej popularnych serwisów społecznościowych i wyszukiwarek znajduje się w Stanach Zjednoczonych lub w innych państwach, gdzie możliwości ścigania mowy nienawiści są ograniczone. Poglądy Stanów Zjednoczonych na wolność wyrażania opinii różnią się od tych zawartych w europejskich przepisach dotyczących praw człowieka oraz od interpretacji nadanej im przez Europejski Trybunał Praw Człowieka. Zgodnie z prawem amerykańskim o wiele trudniej jest ograniczyć wolność wyrażania opinii, nawet w przypadku, kiedy dane wypowiedzi są otwarcie rasistowskie lub stanowią nawoływanie do przemocy. Oznacza to, że szerzących nienawiść stron internetowych znajdujących się na serwerach w Stanach Zjednoczonych nie można łatwo usunąć, zaś szerzący nienawiść nie zawsze mogą być ścigani.

Trudności z kontrolowaniem cyberprzestrzeni

Internet to ogromna przestrzeń tworzona przez użytkowników, niepodlegająca zewnętrznemu monitorowaniu czy zarządzaniu. Nawet jeśli istnieje dobry powód do usunięcia strony internetowej, na przykład dlatego, że popiera ona przemoc wobec określonej społeczności, to właścicielom lub osobom zarządzającym stroną względnie łatwo jest założyć ją raz jeszcze w nowej lokalizacji i ponownie zamieścić oryginalną treść.

Potrzeba zachowania korzyści płynących z Internetu

Wielu ludzi uważa, że ten aspekt Internetu – łatwość, z jaką ludzie mogą go używać do swobodnego przekazywania informacji – stanowi jeden z jego głównych atutów. Ścisła kontrola i cenzura mogą okazać się skuteczne w eliminowaniu mowy nienawiści w wirtualnym świecie, lecz utworzenie takiego systemu miałyby znaczące reperkusje dla sposobu, w jaki ludzie zwykle używają Internetu. Ograniczyłyby to jego ważną rolę jako forum wolnej dyskusji i debaty.

Własność: rola prywatnych przedsiębiorstw

Fakt, że większość stron internetowych stanowi własność prywatnych osób lub firm, oznacza, że bez zapisów prawa określających, w jaki sposób powinno się reagować na nienawiść lub nawoływanie do przemocy, podmioty te mogą stosunkowo swobodnie zezwalać na zamieszczanie dowolnych treści. Prawa człowieka to prawa, które muszą wypełniać rządy – prywatne przedsiębiorstwa zaś muszą stosować się jedynie do przepisów, które rządy uznały za konieczne!

Oczywiście prywatne firmy stosują się również do praw rynku i to właśnie presja ze strony tych, którzy korzystają z ich usług, może najłatwiej prowadzić do zmian w polityce firm. W efekcie szczególnie ważne jest, aby młodzież przekazywała swoje opinie o mowie nienawiści w sieci osobom odpowiedzialnym za dane strony internetowe. Zakończone sukcesem kampanie w sieci, jak ta przeprowadzona w 2013 roku przez wiele organizacji pozarządowych w celu usunięcia z Facebooka treści uzasadniających przemoc wobec kobiet, wskazują, że granice między przestrzenią prywatną i publiczną w sieci są coraz mniej wyraźne. Ponadto takie kampanie uzmysławiają, że państwa nie mogą polegać wyłącznie na samoregulacji. Przestrzeń w sieci to także przestrzeń publiczna.

5.4 RASIZM I DYSKRYMINACJA

„Wyrażenie «dyskryminacja rasowa» oznacza wszelkie zróżnicowanie, wykluczenie, ograniczenie lub uprzywilejowanie z powodu rasy, koloru skóry, urodzenia, pochodzenia narodowego lub etnicznego, które ma na celu lub pociąga za sobą przekreślenie bądź uszczuplenie uznania, wykonywania lub korzystania na zasadzie równości z praw człowieka i podstawowych wolności w dziedzinie politycznej, gospodarczej, społecznej i kulturalnej lub w jakiegokolwiek innej dziedzinie życia publicznego”.

Artykuł 1 Międzynarodowej konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej

Związki z mową nienawiści

Mowa nienawiści jest niemal zawsze rezultatem postaw rasistowskich lub dyskryminacyjnych. Prawie zawsze jest też sama w sobie dyskryminacją.

Dyskryminację najlepiej postrzegać jako przeciwieństwo równości. Zgodnie z prawami człowieka ludzie są w swych prawach równi. Kiedy czyjeś prawa doznają uszczerbku tylko ze względu na sposób, w jaki osoby te są postrzegane przez innych ludzi lub w jaki same siebie widzą, to właśnie jest dyskryminacja. Atakowanie kogoś w sieci lub poza nią dlatego, że postrzega się go jako obcego, niepełnosprawnego, geja, kobietę lub z jakiegokolwiek innego, podobnego względu stanowi dyskryminację.

Dyskryminacja często ma charakter rasistowski. Kiedy mowa nienawiści jest w kogoś wymierzona z powodu jego „rasy” czy pochodzenia narodowego lub etnicznego, to mamy do czynienia zarówno z dyskryminacją, jak i rasizmem.

Postawy i działania

Problemem mowy nienawiści należy się zająć nie tylko wtedy, kiedy staje się on niebezpiecznie realny, lecz także u korzeni zjawiska - innymi słowy: na poziomie postaw. Mowa nienawiści opiera się na postawach rasistowskich i negatywnych stereotypach, a zarazem je wzmacnia. Jeśli się jej nie sprzeciwimy, wróci do społeczeństwa, gdzie będzie umacniać stereotypy i zwiększać prawdopodobieństwo kolejnych ataków, włączając w to, w niektórych przypadkach przemoc fizyczną. Jak wskazują obserwacje, mowa nienawiści zawsze poprzedza lub towarzyszy masowym naruszeniom praw człowieka, takim jak ludobójstwo i czystki etniczne.

Definicje

Stereotypy

Stereotypy to współdzielone przekonania lub opinie na temat określonych grup. Stereotypy mogą być pozytywne albo negatywne (tudzież neutralne). Chociaż bywają użyteczne, stereotypy szkodzą, kiedy stosuje się je sztywno do jednostek i przywołuje jako powód różnego traktowania lub zachowania. Stereotypy to uogólnienia i nie zawsze będą prawdziwe w odniesieniu do konkretnych przypadków!

Przykłady stereotypów: „mężczyźni są silniejsi niż kobiety”, „piłkarze biegają szybciej niż inni ludzie” czy „wszystkie łabędzie są białe”.

Uprzedzenia

Uprzedzenia to określona klasa stereotypów zawierających ocenę lub osąd. Wiele stereotypów, które wydają się neutralne, w rzeczywistości zawiera element osądu. Na przykład „kobiety nie są dobre w grach komputerowych” wydaje się stwierdzeniem faktu, ale faktycznie stanowi osąd dotyczący technicznych umiejętności kobiet.

Nawet kiedy stereotypy lub uprzedzenia wydają się pozytywne, niemal zawsze mają aspekt negatywny. Stwierdzenie „Australijczycy są najhojniejszymi ludźmi na świecie” jest pozytywne o Australijczykach, ale zawiera osąd stwierdzający, że obywatele innych krajów są mniej hojni! Wypowiedź „Afrykanie są dobrzy w sporcie” może zostać zinterpretowana jako „Afrykanie są dobrzy tylko w sporcie”. Nacjonalizm i patriotyzm wydają się mieć wydźwięk pozytywny, ale łatwo mogą zamienić się w rasizm.

Uprzedzenia i stereotypy

„Geje są wrażliwi”.

POZYTYWNE

„Afrykanie są dobrzy w sporcie”.
„Kobiety są uprzejme”.

„Muzułmanie są agresywni”.

NEGATYWNE

„Europejczycy są leniwi”.
„Niepełnosprawni są głupi”.

Stereotypy rasistowskie (rasizm)

„Geje są wrażliwi”.

UPRZEDZENIA NIERASISTOWSKIE

„Afrykanie są dobrzy w sporcie”.
„Kobiety są uprzejme”.

„Muzułmanie są agresywni”.

UPRZEDZENIA RASISTOWSKIE

„Europejczycy są leniwi”.
„Niepełnosprawni są głupi”.

Dyskryminacja

„Europejczycy są leniwi: nie zatrudnię żadnego Turka”.

„Afrykanie są dobrzy w sporcie. Priorytet w naszej drużynie dostaną Afrykanie”.

„Niepełnosprawni są głupi; powinni wszyscy być w szkole specjalnej”.

„Kobiety są uprzejme. Ona nie byłaby dobrym przywódcą”.

„Muzułmanie są agresywni więc będziemy kontrolować ich działania”.

Rasizm

Kiedy stereotypy lub uprzedzenia odnoszą się do czyjegoś koloru skóry lub pochodzenia narodowego albo etnicznego, prawdopodobnie mają charakter rasistowski, niezależnie od tego, czy są pozytywne, czy negatywne. Rasizm jest ideologią, która pociąga za sobą dyskryminacyjne lub obraźliwe zachowanie wobec ludzi z powodu ich wyobrażonej niższości. Należy odnotować, że „rasa” stanowi obecnie klasyfikację społeczną, a nie biologiczną. Nie znaleziono żadnych fizycznych ani genotypowych cech, które byłyby wspólne dla jednej rasy i niewspółdzielone z inną.

Dyskryminacja

Kiedy negatywne postawy wobec określonej grupy powodują, że nie może ona lub może tylko w ograniczonym stopniu korzystać z praw człowieka, jest to dyskryminacja. Dyskryminacja sama w sobie jest naruszeniem praw człowieka i może stanowić rezultat postaw rasistowskich albo innych uprzedzeń nierasistowskich w swym charakterze, ale o tak samo negatywnych konsekwencjach dla bezpośrednich ofiar i dla społeczeństwa jako całości.

Powiązanie koncepcji

Przestępstwo motywowane nienawiścią to bezprawny akt przeciwko grupie lub osobie opierający się na uprzedzeniu wynikającym z wyobrażeń na temat jej tożsamości.

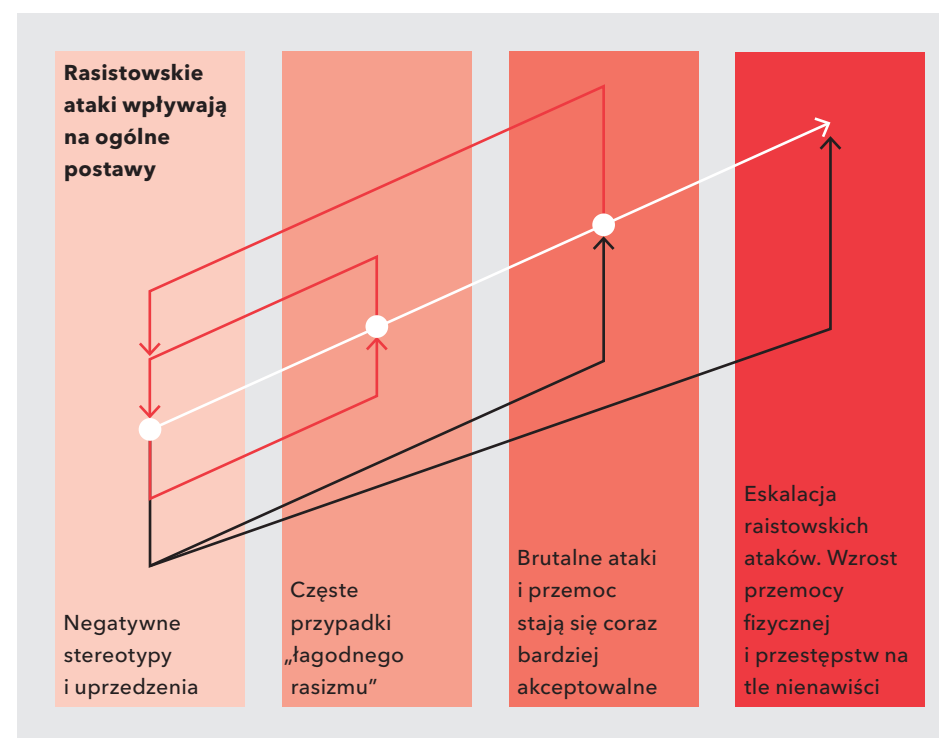
Mowa nienawiści to negatywna wypowiedź - o osobie lub grupie - często opierająca się na uprzedzeniach, rozpowszechniająca, podżegająca oraz promująca lub usprawiedliwiająca nienawiść rasową i nietolerancję. W określonych przypadkach może być lub nie być przestępstwem w zależności od prawodawstwa kraju oraz kontekstu wypowiedzi.

Dyskryminacja to nieuczciwe traktowanie wynikające z jakiegokolwiek uprzedzenia, włączając w to uprzedzenia nierasistowskie.

Rasizm to uprzedzenie opierające się na idei „rasy”, etniczności lub jakiegokolwiek cechy z nimi związanej, często prowadzące do nieuczciwego traktowania jakiejś osoby.

Uprzedzenie to uogólnienie zawierające z reguły negatywny osąd na temat innych ludzi lub grup społecznych.

Stereotypy to uogólnienia na temat innych grup ludzi, które mogą zawierać osądy, ale nie muszą.

Prawa człowieka i dyskryminacja

„Uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju świata”.

Preambuła Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka

„Każdy człowiek posiada wszystkie prawa i wolności zawarte w niniejszej Deklaracji bez względu na jakiegokolwiek różnice rasy, koloru skóry, płci, języka, wyznania, poglądów politycznych i innych, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek innego stanu”.

Artykuł 2 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka

Jak wygląda prawo antydyskryminacyjne w twoim kraju? Czy twoje państwo podpisało protokół 12 do EKPCz?

Dyskryminacja stanowi naruszenie praw człowieka i zakazuje jej, podobnie jak rasizmu, niemal wszystkie główne instrumenty praw człowieka. Konkretnie grupy mogą także być chronione przed dyskryminacją przez określone przepisy prawa krajowego lub międzynarodowego.

- Artykuł 14 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka zabrania dyskryminacji w odniesieniu do każdego

innego prawa – wszystkie państwa będące członkami Rady Europy są tym zakazem związane.

- Wiele państw członkowskich uznało także szerszy zakaz dyskryminacji zawarty w (możliwym) protokole 12 do EKPCz. Zabrania on dyskryminacji w odniesieniu do wszystkich przepisów prawa, nie tylko do tych, które odnoszą się do praw zawartych w konwencji.
- Istnieją inne traktaty o prawach człowieka, zarówno na poziomie europejskim, jak i Narodów Zjednoczonych, które dotyczą problemu dyskryminacji określonych grup ze względu na ich wrażliwość, na przykład kobiet, dzieci, osób z niepełnosprawnościami oraz przedstawicieli różnych grup narodowych i etnicznych.
- Wiele państw posiada także określone przepisy prawa krajowego chroniące konkretne lub wszystkie grupy przed dyskryminacją.

5.5 ŻYCIE PRYWATNE I BEZPIECZEŃSTWO**Związki z mową nienawiści**

Mowa nienawiści ma miejsce jedynie wtedy, kiedy ludzie myślą, że wiedzą coś o grupie lub osobie, której dotyczy atak. Całkowicie anonimowe osoby nie stają się celami mowy nienawiści, z wyjątkiem może przypadku, kiedy bycie anonimowym jest utożsamiane z określonymi cechami osobistymi. Wiele grup po wyjawieniu podstawowych aspektów swojej tożsamości może stać się ofiarami mowy nienawiści. To częsta sytuacja w przypadku kobiet, osób z niepełnosprawnościami, mniejszości etnicznych itp. Kiedy jakaś osoba należy do takiej grupy, wyjawienie informacji o sobie w sieci i powiązanie jej z własną tożsamością poza Internetem może nawet zagrozić jej osobistemu bezpieczeństwu.

Prywatne lub osobiste informacje stwarzają szczególne ryzyko w przypadku nękania i mowy nienawiści w sieci. Wiele osób umieszcza w Internecie osobiste informacje na swój temat, włączając w to prywatne zdjęcia, wiadomości o związkach lub szczegóły dotyczące miejsca zamieszkania czy nauki. Gdyby osoby te stały się ofiarami nękania w sieci, takie informacje mogłyby zostać użyte przeciwko nim.

Prywatność w świecie wirtualnym

Internet stanowi przestrzeń publiczną. Jest publiczny podobnie jak ulica lub centrum handlowe: inni ludzie znajdują się wokoło i mogą zobaczyć, co robimy. Szczególne cechy życia w świecie wirtualnym sprawiają jednak, że prywatność stanowi tam zagrożenie poważniejsze niż na ulicy.

Na ulicy zazwyczaj wiemy, że inni ludzie nas obserwują lub możemy zauważyć, że chcą na nas patrzeć. W Internecie użytkownicy mają niską świadomość zagrożeń związanych z tym, że ktoś na nich patrzy, a jeszcze mniejszą wiedzę na temat tego, jak chronić się przed cudzym spojrzeniem. Brak świadomości może sprawić, że ludzie staną się podatni na groźby lub wykorzystanie, zarówno fizyczne, jak i psychiczne. Tym, którzy chcą nękać, dręczyć, grozić lub wykorzystywać, będzie o wiele łatwiej to robić, jeśli uzyskają informacje o swoich ofiarach. Zagadnienia prywatności są więc szczególnie istotne w odniesieniu do nękania w sieci.

Kluczowe informacje

- Młodzież musi pamiętać, że Internet to przestrzeń publiczna, gdzie wszyscy mogą zobaczyć, co robisz i jaki jesteś, nawet kiedy myślisz, że tak nie jest.
- Internet kryje własne zagrożenia: istnieją ludzie, którzy mogą zrobić użytek z osobistych faktów czy informacji po to, aby obrazić lub skrzywdzić. Młodzież powinna

próbować ograniczyć tę możliwość poprzez przedsięwzięcie określonych środków ostrożności.

- Cokolwiek zamieścimy w Internecie, zostanie tam na zawsze! Młodzi ludzie muszą być tego świadomi i powinni zastanowić się, czy szczegóły dotyczące życia osobistego ujawnione dzisiaj nie będą czymś, czego jutro mogą pożałować.
- Młodzi ludzie powinni pamiętać o poszanowaniu życia prywatnego i bezpieczeństwa innych osób. Oznacza to nie tylko, że sami nie powinni krzywdzić lub obrażać, ale że muszą być także ostrożni dzieląc się informacjami o innych ludziach, bo mogłyby one zostać użyte przeciwko nim.
- Istnieją przepisy chroniące prawa człowieka, które mają zastosowanie w przypadkach, kiedy inni uzyskują dostęp do informacji o nas, do czego nie daliśmy im prawa, a także wtedy, kiedy w sieci pojawiają się dotyczące nas treści, które naruszają naszą integralność osobistą.
- Istnieje wiele organizacji i instytucji publicznych, które mogą pomóc w takich przypadkach, w szczególności kiedy dotyczą one młodzieży. Młodzi ludzie powinni czuć się uprawnieni do zgłaszania przypadków, kiedy są atakowani lub wykorzystywani w sieci.
- Anonimowość nie istnieje. Wszystko, co dzieje się w sieci, może zostać komuś przypisane, np. można odnaleźć autora danego posta. Nie istnieje także bezkarność - wiele form mowy nienawiści oraz nękania w sieci jest karalnych.

Życie prywatne a prawa człowieka

„Každy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji”.

Artykuł 8, ustęp 1 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka

„1. Żadne dziecko nie będzie podlegało arbitralnej lub bezprawnej ingerencji w sferę jego życia prywatnego, rodzinnego lub domowego czy w korespondencję ani bezprawnym zamachom na jego honor i reputację.

2. Dziecko ma prawo do ochrony prawnej przeciwko tego rodzaju ingerencji lub zamachom.”

Artykuł 16 Konwencji o Prawach Dziecka

Prawo do życia prywatnego

Prawo do życia prywatnego jest chronione przez różne traktaty o prawach człowieka. „Życie prywatne” według zapisów dotyczących praw człowieka to o wiele więcej niż tylko prywatność, zawiera ono bowiem te aspekty życia osobistego, które są najważniejsze dla tożsamości człowieka oraz jego poczucia godności. Te sfery naszego życia powinny być wolne od ingerencji władz państwowych, co więcej, państwo ma chronić nas przed ingerencją innych ludzi. Europejski Trybunał Praw Człowieka posługuje się koncepcją „nietykalności fizycznej i psychicznej” przy rozpatrywaniu wielu skarg z artykułu 8.

Rządy powinny zapewnić ludziom możliwość prowadzenia normalnego życia zgodnie z ich osobistymi preferencjami, bez konieczności wpasowywania się w szablon i życia „tak, jak wszyscy”, i bez ścigania ich za to, że mają inne potrzeby niż pozostali. Liczy się to, w jaki sposób coś, co państwo uczyniło lub czego nie uczyniło, ma wpływ na daną osobę: nasze życie prywatne jest sprawą osobistą!

Jednakże prawo do życia prywatnego nie ma charakteru absolutnego - innymi słowy: władze państwowe powinny zrównoważyć życie prywatne danej osoby z potrzebami społeczeństwa lub innych jednostek. W wyjątkowych przypadkach państwo może być usprawiedliwione, kiedy posiada dostęp do czyichś danych osobistych, na przykład w celu chronienia innych; czasami zaś może zdecydować się nie chronić czyjejś prywatności dlatego, że ryzyko dla określonej jednostki nie jest wystarczająco poważne albo też koszt tej ochrony dla innych osób wydaje się zbyt wysoki.

Osiągnięcie właściwej równowagi nie zawsze jest łatwe. W sprawie Coplanda przeciwko Wielkiej Brytanii Europejski Trybunał Praw Człowieka rozważał, czy kontrolowanie wszystkich maili i rozmów telefonicznych pracowników przez szkołę wyższą stanowiło naruszenie artykułu 8. Trybunał zdecydował, że było to pogwałcenie prawa do prywatności.

W sprawie K.U. przeciwko Finlandii Trybunał zdecydował, że ochrona życia prywatnego i bezpieczeństwa niepełnoletniego jest ważniejsza niż ochrona życia prywatnego kogoś, kto umieścił w jego imieniu fałszywe ogłoszenie.

Ogólnie, tak jak w przypadku wszystkich praw człowieka, to na władzach państwowych spoczywa ciężar zapewnienia, by w życie prywatne ludzi oraz w ich godność osobistą nie ingerowały ani państwo, ani inne osoby. Ma to zastosowanie tak w sieci, jak i w rzeczywistości poza nią.

Prywatność a prawa człowieka

Prywatność stanowi szczególny aspekt życia prywatnego i również chroni ją artykuł 8 EKPCz. Dotyczy ona tych sfer naszego życia fizycznego, społecznego czy emocjonalnego, którymi nie chcemy dzielić się publicznie. O ile nie mamy na to naszej wyraźnej zgody lub nie istnieją bardzo ważne powody dotyczące ochrony praw innych osób, to to co chcemy zachować jako prywatne, powinno takie pozostać! Nikt, żadna organizacja nie ma prawa wiedzieć o naszym życiu prywatnym tego, czego nie chcemy ujawnić.

Jednakże na wielu forach czy stronach internetowych „ustawienia domyślne” nie zawsze są zaprojektowane tak, żeby chronić prywatność użytkowników i niełatwo je zrozumieć. Zadbanie o to, by prywatne szczegóły faktycznie pozostały prywatne, wymaga ostrożności i uwagi, jak również ogólnej świadomości potencjalnych zagrożeń.

Zagadnienia dotyczące prywatności odnoszą się także do kwestii dzielenia się treściami w sieci. Młodzi ludzie powinni być świadomi, że tak jak ważna jest ich własna prywatność, tak też należy uszanować prywatność innych. Łatwość dzielenia się zdjęciami, filmami, wiadomościami lub innymi informacjami może być lekomyślna i skutkować krzywdą innych. Kluczowe przesłanie dla młodzieży jest takie, że materiałem, który odnosi się bezpośrednio do kogoś innego, powinno się dzielić tylko wtedy, kiedy już znajduje się on w domenie publicznej (i nie jest krzywdzący lub obraźliwy) albo jeśli dana osoba wyraziła zgodę na udostępnianie go.

Warto również zaznaczyć, że w większości przypadków porozumiewania się w sieci, materiał nigdy nie jest naprawdę prywatny. Inni mogą niemal zawsze uzyskać dostęp do maili i innych treści umieszczonych w sieci. Informacji tych nie można nigdy w pełni usunąć z przestrzeni wirtualnej.

Z powodu słabych haseł lub nieodpowiednich środków ostrożności inne osoby mogą uzyskać dostęp do informacji przechowywanych w prywatnych sekcjach profili użytkowników lub w skrzynkach pocztowych. Nawet silne hasło nie może w pełni zabezpieczyć przed włamaniami hakerów lub ingerencją państwowych agencji bezpieczeństwa!

Młodzi ludzie muszą być świadomi tych zagrożeń, a także powinni zachować ostrożność i odpowiedzialność w celu ochrony szczegółów własnego życia, których nie chcieliby ujawnić innym. Warto też wiedzieć, że jeśli zastosujemy odpowiednie środki ostrożności, a ktoś uzyska dostęp do naszych prywatnych informacji, to prawdopodobnie będzie to niezgodne z prawem i zostanie zakwalifikowane jako naruszenie prawa do prywatności.

Podrozdział poświęcony nękanii w sieci dotyczy pewnych środków ostrożności, które młodzież może zastosować w celu zapewnienia, by szczegóły dotyczące ich życia prywatnego nie wypłynęły do domeny publicznej.

5.6 DEMOKRACJA I UCZESTNICTWO**Związki z mową nienawiści****Wolność wyrażania opinii i dialog demokratyczny**

Związek między demokracją a mową nienawiści można postrzegać z dwóch różnych perspektyw. Z jednego punktu widzenia demokracja może wręcz sprzyjać mowie nienawiści lub przynajmniej utrudniać walkę z nią. Aby to zrozumieć, wyobraźmy sobie społeczeństwo niedemokratyczne z ostrą cenzurą: w teorii, w takim społeczeństwie cenzura powinna wyeliminować mowę nienawiści, również w sieci. Można by zakazać wszystkiego, co zostałoby uznane za obraźliwe dla innych, zaś jakiegokolwiek naruszenia byłoby surowo karane. Takie społeczeństwo, ze względu na brak wolności wyrażania opinii, miałyby jednak wiele wad.

Prawdopodobnie w demokracji, w której ludziom wolno wyrażać własne opinie, będziemy musieli słuchać poglądów, z którymi się nie zgadzamy. Niektóre z nich będą irytujące, inne mogą być przykre lub zasmucające, zaś jeszcze inne, np. te obraźliwe czy wręcz niebezpieczne, przekraczają ustalone granice. Nieuniknioną konsekwencją możliwości swobodnego wyrażania opinii bywa właśnie niewielka liczba tych wypowiedzi. Żadna demokracja nie jest idealna!

Zaangażowanie i uczestnictwo

Jednocześnie jednak wielką zaletą demokracji i wolności słowa jest zapewnienie nam narzędzi służących walce z mową nienawiści w efektywniejszy sposób, a z pewnością tak, by lepiej chronić inne wolności. Zatem z drugiej strony demokracja sama w sobie oferuje najbardziej obiecujący sposób zwalczania mowy nienawiści, jednocześnie chroniąc prawa człowieka.

We właściwie działającej demokracji, gdzie ludzie odgrywają aktywną rolę w ochronie cenionych przez wszystkich praw i wolności, obrona społeczeństwa przed mową nienawiści może zostać znacznie udoskonalona, a nawet – potencjalnie – może być o wiele bardziej kompleksowa niż w przypadku surowej cenzury. Jeśli „monitorowanie” mowy nienawiści oraz radzenie sobie z jej najgorszymi przykładami nie jest rozumiane jedynie jako zadanie dla rządu albo „policji internetowej”, a „monitorowanie” dotyczyłoby także własnego zachowania i zachowań innych, to możliwe byłoby zachowanie prawa do wyrażania opinii z jednoczesnym zapewnieniem jednostkom ochrony przed atakami.

Efektywna odpowiedź na mowę nienawiści zależy od pełnego zrozumienia korzyści, wyzwań oraz oczekiwań wobec społeczeństwa demokratycznego, a także od aktywnego uczestnictwa jednostek tworzących to społeczeństwo. Liczne umiejętności, które są niezbędne do funkcjonowania demokracji, okazują się być kluczowe także

w walce z mową nienawiści. Uświadomienie sobie wartości różnorodności i demokratycznej dyskusji może pomóc w przygotowaniu uczestników do reagowania na konkretne przejawy nietolerancji lub nienawiści.

Demokracja, uczestnictwo i prawa człowieka

„(1) Każdy człowiek ma prawo do uczestniczenia w rządzeniu swym krajem bezpośrednio lub poprzez swobodnie wybranych przedstawicieli.

(3) Wola ludu jest podstawą władzy rządu [...]”.

Artykuł 21 PDPCZ

„Wysokie Układające się Strony zobowiązują się organizować w rozsądnych odstępach czasu wolne wybory, oparte na tajnym głosowaniu, w warunkach zapewniających swobodę wyrażania opinii ludności w wyborze ciała ustawodawczego”.

Artykuł 3, protokół 1 EKPCZ

Chociaż prawa człowieka nakładają podobne zobowiązania na wszystkie rządy świata, to nie oznacza, że przepisy prawa i forma rządów w każdym państwie muszą być takie same. Prawa człowieka dopuszczają różnorodność systemów i różne sposoby zapewniania, by podstawowe prawa człowieka były respektowane. Jednakże artykuł 21 PDPCZ (oraz fakultatywny protokół 1 do EKPCZ) wskazuje, że nie każda forma rządów jest akceptowalna. Państwa zobowiązane są do zapewnienia, by ci, którzy tworzą prawo, reprezentowali „wolę ludu”. Innymi słowy: jedynie system demokratyczny jest spójny z prawami człowieka.

Jest to związane z tym, że autonomia i uczestnictwo są niezwykle istotnymi podstawowymi wartościami praw człowieka.

Odpowiedzialność demokracji

Demokratyczna forma rządów pozwala ludziom niesprawującym władzy na zachowanie pewnej kontroli nad prawem, które ich dotyczy. Łatwo jest dostrzec związek demokracji z prawami człowieka, ponieważ w dużej mierze dotyczą one osobistej autonomii w naszych działaniach – innymi słowy: dzięki prawom człowieka nie zostaniemy

poddani samowolnej ingerencji ani nie będziemy zmuszeni żyć w systemie, który nie spełnia naszych podstawowych potrzeb.

Jednakże pomimo wielu zalet, demokracja jest bardziej wymagającą formą rządu niż inne systemy. Narzuca wymagania w zakresie tego, co powinniśmy robić, co należy tolerować, czy też jak mamy się zachowywać, kiedy nie zgadzamy się z cudzymi decyzjami lub poglądami. Dotyczy to zarówno decyzji czy działań osób sprawujących władzę, jak i zachowań innych jednostek. W demokracji wszyscy jesteśmy do pewnego stopnia odpowiedzialni za to, w jaki sposób działa system.

Poniższa lista zawiera główne umiejętności i „obszary zrozumienia” potrzebne, aby demokracja działała efektywnie. Każdy punkt listy jest również istotny ważny w przeciwdziałaniu mowie nienawiści.

Aktywne uczestnictwo

Rząd nie może reprezentować woli ludu, jeśli lud nie wyraża swojej woli! Rządy przedstawicielskie są możliwe tylko wtedy, kiedy każdy wyrazi swoje życzenia. Oczywiście nie oznacza to jedynie głosowania, kiedy przychodzą wybory – chodzi także o reagowanie na nowe inicjatywy, kontaktowanie się z członkami parlamentu lub innymi władzami, kiedy nie jesteśmy usatysfakcjonowani stanem rzeczy, proponowanie zmian, lobbowanie za lepszą ochroną, domaganie się większej otwartości itp.

Jeśli uczestnictwo ze strony obywateli ma zasadnicze znaczenie dla demokracji, to rządy są również zobligowane do zapewnienia, by poglądy ludzi mogły zostać wysłuchane. Należy więc zagwarantować wolność wyrażania opinii, przynajmniej tak długo, jak nie zagrażają one innym podstawowym wartościom ani grupom lub jednostkom.

Prawo do informacji

Aby móc reagować i odpowiadać na podejmowane w ich imieniu decyzje, ludzie muszą być o nich informowani. Należy ich również powiadomić o dostępnych możliwościach, dzięki którym ich głos może być wysłuchany. Narzuca to pewne wymagania zarówno dla jednostek jak i dla rządów. Rządy powinny zapewnić, by informacja była dostępna – z tego powodu prawo do informacji stanowi istotny element wolności wyrażania opinii. Ludzie z kolei powinni też sami szukać informacji i jednocześnie wywierać nacisk na władze, by wszelkie dotąd nieupublicznione szczegóły były publikowane.

Jedną z ważnych sfer, gdzie prawo do informacji ma zasadnicze znaczenie, jest świadomość praw człowieka. Ochrony przestrzegania tych praw nie można pozostawić zawodowym aktywistom praw człowieka. Nie zawsze można także ufać rządowi, że będą je respektować. Każda osoba powinna być świadoma podstawowych praw człowieka i wpływać na to, by zawsze były one przestrzegane.

Tolerancja

Jest mało prawdopodobne, by rząd przedstawicielski zadbał o zaspokojenie wszystkich pragnień i żądań każdej osoby! Prawa człowieka mają gwarantować, by spełnione zostały podstawowe potrzeby każdej jednostki; z pewnością jednak pojawią się różne opinie nie tylko na temat innych potrzeb, ale także co do tego, w jaki sposób najlepiej zaspokoić te najbardziej podstawowe. W społeczeństwie demokratycznym różnice zdań są nieuniknione.

Nie jest łatwo określić zakres, w jakim powinniśmy tolerować decyzje, z którymi się nie zgadzamy. Kiedy stawką są prawa człowieka, „tolerancja dla ich naruszeń” staje się niepożądana i konieczne jest, aby sprawcy zostali pociągnięci do odpowiedzialności. W wielu sytuacjach będziemy niezadowoleni, z wieloma publicznie wyrażanymi opiniami nie będziemy się zgadzać, ale koniec końców musimy z nimi żyć i je tolerować. Równowagę tę szczegółowo omówiono w podrozdziale na temat wolności wyrażania opinii.

Zarządzanie Internetem

Naszym funkcjonowaniem „poza siecią” rządzą ustanowione na różnych poziomach zasady i przepisy prawa. W miejscach pracy lub na terenach należących do prywatnych przedsiębiorstw obowiązuje jeden zestaw reguł. Rządy krajowe i samorządy lokalne nakładają inne przepisy prawa i regulacje. Organizacje międzynarodowe i regionalne, jak ONZ lub Rada Europy, ustanowiły kolejny zestaw praw, do których muszą się stosować same rządy.

W miarę jak coraz więcej różnych form ludzkiej aktywności odbywa się w sieci, zacinając nasuwać się pytania o zasady, które rządzą taką aktywnością. Każda strona internetowa, podobnie jak firmy hostingowe, ma własny regulamin lub kodeks postępowania – można je porównać do zapisów prawa regulujących przestrzeń prywatną poza siecią. Niektóre rządy ustanowiły prawo, które ma zastosowanie do działań w Internecie, a pewne przepisy prawa międzynarodowego, w szczególności odnoszące się do ochrony praw człowieka, obowiązują także w sieci. Jednakże w dzisiejszych czasach coraz częściej mówi się o konieczności przyjęcia ogólnych zasad i regulacji zapewniających odpowiednią ochronę użytkownikom Internetu. To, jakie powinny być te zasady i w jaki sposób należy je stosować, określa się mianem „zarządzania Internetem”.

Zarządzanie Internetem jest szczególnie istotne dla zagadnienia mowy nienawiści w sieci, ponieważ w niektórych krajach, głównie w Stanach Zjednoczonych, istnieje silna ochrona wolności wyrażania opinii. W związku z tym, że wiele stron internetowych jest hostowanych w Stanach Zjednoczonych, zaskarżenie nawet najbardziej agresywnych i obraźliwych przypadków mowy nienawiści może być bardzo trudne.

Prace Rady Europy nad zarządzaniem Internetem

„Ochrona i zachowanie Internetu poprzez zasadę «nieszkodzenia» jego funkcjonowaniu jest [...] kluczowe dla zabezpieczenia stosowania w sieci artykułów 10 i 11 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Jednocześnie wraz z wolnością pojawia się potrzeba odpowiedniego poinformowania obywateli, co umożliwi im odpowiedzialne korzystanie z usług oferowanych przez Internet. Aby ludzie mieli do Internetu zaufanie, konieczna jest ochrona danych osobowych oraz poszanowanie prywatności w Internecie [...]”.

Ze *Strategii zarządzania Internetem* Rady Europy

Rada Europy podjęła zagadnienie zarządzania Internetem. W 2007 roku Komitet Ministrów wydał rekomendację, która odnosi się do „ludzi mających słuszne oczekiwania, że usługi internetowe będą dostępne, w przystępnej cenie, bezpieczne, niezawodne i trwałe” (Rekomendacja Komitetu Ministrów, nr (2007)161n). W 2012 roku 47 państw członkowskich Rady Europy przyjęło *Strategię zarządzania Internetem* w celu ochrony i promocji praw człowieka, praworządności i demokracji w sieci. W *Strategii* zaproponowano ramy współdziałania państw członkowskich dla zachowania globalnego, stabilnego i otwartego Internetu jako środka gwarantującego wolność wyrażania opinii oraz dostęp do informacji.

Specjalny rozdział *Strategii* poświęcony jest ochronie oraz upodmiotowieniu dzieci i młodzieży. Bezpieczeństwo, godność oraz prywatność dzieci i młodych ludzi w Internecie określona jest jako kwestia „o najwyższym znaczeniu”.

Rada Europy (w chwili powstawania niniejszego tekstu) przygotowuje *Kompendium o prawach użytkowników Internetu*, w którym m.in. podejmie temat oczekiwań dotyczących dostępności, przystępnej ceny, bezpieczeństwa, niezawodności i ciągłości usług internetowych. Powinno ono obejmować także lepsze zrozumienie przez użytkowników oraz efektywne stosowanie praw człowieka w sieci, włączając w to dostęp do efektywnych środków odwoławczych.

Rola użytkowników

Dla określenia tego, w jaki sposób działa Internet, niezwykle istotna jest także rola samych użytkowników. Demokratyczny Internet potrzebuje społeczności użytkowników, którzy okażą się „obywatelami sieci” – będą uczestniczyć w ustanawianiu norm i zasad

komunikacji, a także wpływać na to, jak Internet powinien funkcjonować. Przykład tego, w jaki sposób mogłoby to działać, dały nam niedawno organizacje pozarządowe i ruchy obywatelskie, które powstrzymały Parlament Europejski przed przyjęciem ACTA – międzynarodowej umowy mającej wzmacniać prawa własności intelektualnej. Umowie sprzeciwiano się, gdyż zagrażała wielu swobodom obywatelskim i prawom człowieka.

Przesłanie do młodzieży

Aby zachęcić młodzież, by zaczęła odgrywać aktywną rolę i wpływać na sposób funkcjonowania Internetu, ważne są następujące zasady:

- Użytkownicy sieci to nie tylko konsumenci! Dysponują wpływem i mogą go wywierać poprzez aktywne kształtowanie tego, w jaki sposób Internet gwarantuje prawa człowieka. Może się to dokonać dzięki prowadzeniu kampanii, ale istotne jest też to, jak młodzi użytkownicy zachowują się w stosunku do siebie w Internecie.
- Użytkownicy Internetu potrzebują ochrony swoich praw człowieka w sieci. Aby było to możliwe, trzeba znać własne prawa i sprzeciwiać się nękaniam.
- Internet stanowi przestrzeń, której dynamiczna architektura jest wciąż nieuregulowanym obszarem. Bywa zatem, że dochodzi tam do naruszeń praw człowieka, ale może ona również stanowić narzędzie mobilizowania społeczności w celu zapewnienia użytkownikom lepszej ochrony.
- Dzieci i młodzież, jak również inni użytkownicy potrzebują wsparcia w postaci programów edukacyjnych, które pomogą zbudować zrozumienie i umiejętności niezbędne dla efektywnego użytkowania Internetu.
- Pomimo istnienia potężnych sił ekonomicznych i politycznych odgrywających znaczącą rolę w kształtowaniu Internetu, jego użytkownicy powinni dochodzić swojego prawa do działania, by świat w sieci stał się przestrzenią publiczną, w której mają zastosowanie zasady, wartości i praktyki gwarantowane przez prawa człowieka.
- Dzieci i młodzi ludzie, w ramach edukacji obywatelskiej, powinni dowiadywać się, jak i kto zarządza Internetem. Ważna jest więc przejrzystość sieci i odpowiedzialność, w tym również sposoby efektywnego wpływania przez młodzież na zarządzanie Internetem, przynajmniej w przestrzeni publicznej, która także jest jego częścią.

5.7 STRATEGIE KAMPANII

Kampania Rady Europy przeciwko mowie nienawiści w sieci zależy od aktywnego zaangażowania jak największej liczby młodych ludzi. Ty i twoja grupa przyjaciół możecie na różne sposoby walczyć z mową nienawiści oraz uczestniczyć w kampanii. Niektóre ze sposobów zostały podane w tym podrozdziale.

Listę podzielono na następujące kategorie:

1. Edukacja i podnoszenie świadomości;
2. Przeciwdziałanie mowie nienawiści obecnej w sieci;
3. Mobilizowanie innych;
4. Wyrażanie solidarności z ofiarami lub grupami będącymi częstym obiektem ataków;
5. Strategie długoterminowe.

Powyższe kategorie często się ze sobą łączą, w innym przypadku istnieje możliwość wzmocnienia działań poprzez dodanie elementów z innych rozdziałów.

Na przykład:

- Bezpośrednia walka z mową nienawiści poprzez przedstawienie alternatywnej opowieści będzie miała również efekt edukacyjny. Jeśli alternatywna opowieść lub dialog zostaną opublikowane w mediach społecznościowych, mogą także posłużyć do mobilizowania innych.
- Akcja podnosząca świadomość, zaplanowana w celu informowania ludzi o problemie mowy nienawiści w sieci, stanowi także mocny wyraz solidarności z ofiarami ataków. Może posłużyć do zbierania podpisów pod petycją do polityków o zaangażowanie się w walkę z mową nienawiści.
- Zgłoszenie przykładu mowy nienawiści i komentowanie odpowiedzi osób zarządzających daną stroną internetową może motywować innych do czujności wobec podobnych przypadków i do składania skarg.

Poniższa lista nie jest kompletna i powinna być traktowana jedynie jako źródło możliwych pomysłów. Twoja grupa na pewno będzie w stanie wymyślić kolejne działania!

Niektóre sugestie mogą nie być właściwe we wszystkich przypadkach. Na przykład zgłoszenie komentarza lub wpisu może okazać się zbyt ostrą reakcją – lepiej będzie wysłać zapytanie do autora oryginalnego wpisu, aby sprawdzić, czy zmieni swój język lub wycofa komentarz. W innych przypadkach bezpośrednio zaangażowanie się w kontakt z kimś, kto zamieścił obraźliwy komentarz, może nie być właściwe. Zawsze należy ocenić sytuację, aby wybrać najbardziej odpowiednie lub efektywne działanie.

Możesz użyć poniższych propozycji, aby uzupełnić działania z podręcznika i zachęcić swoich przyjaciół lub grupę do zaangażowania się w kampanię „Bez nienawiści”.

- Upewnij się, że włączyłeś swoją grupę lub przyjaciół w wybór i planowanie działań. Chętniej zaangażują się w działania, jeśli sami wybiorą cel i metody!
- Przypomnij im, że kreatywne działania skuteczniej przyciągną obserwatorów – zwrócenie na siebie czyjejś uwagi w sieci przypomina próbę wyróżnienia się w tłumie!
- Poinformuj wszystkich, że informacje można rozpowszechniać za pomocą obrazów, filmów i muzyki, jak również przy użyciu samych słów. Medium może być tak samo ważne, jak przekaz.

- Zajrzyj na stronę internetową kampanii „Bez nienawiści” (www.nohatespeechmovement.org), gdzie znajdziesz inne sposoby zaangażowania się w działania!

Lista możliwych działań

Edukacja i podnoszenie świadomości

- Skorzystaj z blogów i stron internetowych mediów społecznościowych, by podnosić świadomość o tym, co można zrobić, gdy pada się ofiarą mowy nienawiści lub spotyka się z jej przykładami.
- Używaj języka praw człowieka – podnoś świadomość o przepisach chroniących nas w Internecie oraz o tym, jak prawa człowieka wiążą się z mową nienawiści w sieci.
- Dla grup, które często stają się obiektem mowy nienawiści, stwórz arkusz „pogromcy mitów”. Zamieść go w mediach społecznościowych lub przygotuj ulotki do dystrybucji poza siecią.
- Dziel się adresami stron internetowych lub wpisami podkreślającymi pozytywne cechy grup często padających ofiarą ataków.
- Opowiadaj historie o osobach, które dotknęła mowa nienawiści w sieci. Korzystaj z nich, aby rozpowszechniać informacje o problemie i budować empatię wobec tych, którzy stali się obiektem ataków.
- Stwórz własną stronę internetową lub profil w mediach społecznościowych. Użyj ich do przekazywania alternatywnych informacji z odpowiednich źródeł o grupach będących częstym obiektem ataków.
- Zorganizuj działania poza siecią, sesje treningowe lub wydarzenia podnoszące świadomość. Mogą one dotyczyć:
  - ogólnego problemu mowy nienawiści w sieci;
  - uprzedzeń dotyczących konkretnej grupy będącej obiektem ataków;
  - metody walki z mową nienawiści;
  - oddziaływania mowy nienawiści;
  - konieczności brania odpowiedzialności za własne działania, jak również za działania innych;
  - inicjatyw podejmowanych przez inne grupy młodych ludzi – włączając w to kampanię „Bez nienawiści”;
  - czegoś innego!

Walka z mową nienawiści obecną w sieci

- Edytuj wpisy w Wikipedii lub na innych stronach internetowych z darmową treścią, które podają nieodpowiednie czy fałszywe informacje o grupach będących częstym obiektem mowy nienawiści.

- Zamieszczaj komentarze na stronach internetowych z niepoprawną, stronniczą lub rasistowską treścią. Wysyłaj pytania albo skargi do autorów wszelkich wpisów przejawiających nietolerancję lub rasizm.
- Nawiąż dialog z osobami używającymi obraźliwego języka – spróbuj wskazać im oddziaływanie ich zachowania na innych.
- Zachęcaj innych do ignorowania „trolli”, jeśli angażują się w obraźliwe zachowania.
- Używaj mechanizmów zgłaszania lub procedur skarg, aby powiadamiać właścicieli stron internetowych o przykładach mowy nienawiści.
- Zgłaszaj przypadki mowy nienawiści do organizacji zajmujących się problemem – lub do Obserwatorium Mowy Nienawiści.
- Bojkotuj strony internetowe zawierające mowę nienawiści – i wzywaj innych do podobnego działania. Zgłaszaj takie strony przy użyciu mechanizmów prawnych istniejących w twoim kraju lub organizacjom takim jak INACH (International Network Against Cyberhate).
- Zbieraj informacje na temat zarejestrowanych w twoim kraju stron internetowych zawierających mowę nienawiści. Wyślij je do swojego przedstawiciela w parlamencie (posła/posłanki).

Mobilizowanie innych

- Wzywaj innych do potępienia lub zgłaszania mowy nienawiści, wyrażania solidarności z ofiarami bądź zaangażowania się w inne działania.
- Używaj mediów społecznościowych, aby przyciągnąć osoby śledzące profile na pozytywne strony internetowe lub do ciekawych inicjatyw kampanijnych.
- Publikuj informacje o zakończonych sukcesem przypadkach usunięcia mowy nienawiści z konkretnych stron internetowych.
- Zwiększaj świadomość o kampanii „Bez nienawiści”. Zamieść odnośnik na swoim profilu w mediach społecznościowych lub dodaj logo do swojego podpisu.
- Organizuj szkolenia lub warsztaty podnoszące świadomość z przedstawicielami grup będących częstym obiektem ataków. Pokaż im, w jaki sposób mogą chronić siebie – i innych – poprzez zaangażowanie w kampanię.
- Korzystaj z działań w sieci i poza nią do nagłaśniania inicjatyw, które możesz podjąć w ramach innych sekcji!

Wyrażanie solidarności z ofiarami bądź grupami będącymi częstym obiektem ataków

- Wysyłaj prywatne wiadomości do osób będących obiektem publicznych ataków o charakterze mowy nienawiści – wyraż swoją solidarność i poradź im, co mogą zrobić.
- Pomagaj rozpraszać uprzedzenia i fałszywe wyobrażenia na temat grup będących częstym obiektem ataków. Twórz alternatywne opowieści i nagłaśniaj je, gdziekolwiek możesz.

- Informuj młodych ludzi o ich prawach oraz o metodach, dzięki którym mogą się bronić.
- Zorganizuj publiczne działania w imię solidarności z grupami będącymi obiektem mowy nienawiści.
- Nagłaśniaj wszelkie przykłady rasistowskich lub dyskryminujących opinii wygłaszanych przez polityków, media czy osoby publiczne. Wezwij ich do brania odpowiedzialności za swoje słowa!
- Pracuj z grupami będącymi częstymi ofiarami mowy nienawiści: zachęcaj je do zaangażowania się w kampanię.

Strategie długoterminowe

- Zorganizuj własne kampanie na szczeblu lokalnym lub w Internecie – stwórz film kampanii, piosenkę albo zabawną akcję i umieść je w sieci.
- Stwórz w Internecie petycję przeciwko mowie nienawiści w sieci lub przeciwko polityce określonej strony internetowej w odniesieniu do nienawistnych ataków.
- Skontaktuj się z działającymi w sieci organizacjami, które zajmują się tym problemem – powiedz im, co robisz, i dowiedz się, w jaki sposób możesz zaangażować się w ich pracę.
- Nawiąż stosunki z lokalnymi organizacjami zajmującymi się problemami rasizmu i dyskryminacji lub podobnymi zagadnieniami. Powiadom je o problemie mowy nienawiści w sieci i zachęć, by dołączyły do kampanii.
- Monitoruj problem pojawiający się na konkretnej stronie internetowej albo dotyczący danej grupy. Rezultaty swojej pracy wyślij do Obserwatorium Mowy Nienawiści, do organizacji pozarządowych zajmujących się tą kwestią, do polityków lub innych wpływowych osób.
- Zaapeluj do przedstawicieli rządu, aby zajęli się problemem – skontaktuj się ze swoim przedstawicielem w parlamencie (posłem/posłanką).

5.8 UMIEJĘTNOŚĆ KORZYSTANIA Z INTERNETU

„Korzystanie z Internetu [to] umiejętność uzyskania dostępu, zrozumienia, krytykowania oraz tworzenia informacji i treści komunikacyjnych w sieci”.

Sonia Livingstone, *Internet Literacy: Young People's Negotiation of New Online Opportunities*, w: *Digital Youth, Innovation, and the Unexpected*, red. Tara McPherson, MIT Press 2008.

Potrzeba umiejętności korzystania z Internetu

Dla wielu młodych ludzi w Europie Internet stanowi prawdopodobnie główne źródło wiadomości. Czasami używa się go bezpośrednio jako źródła informacji. W innych sytuacjach informacje zbiera się w trakcie czynności towarzyskich lub udziału w innych działaniach. W obu przypadkach ważne jest, aby użytkownicy byli w stanie zrozumieć, przeanalizować, ocenić oraz zweryfikować zarówno bezpośrednią treść, jak i domyślne przesłanie. Ta kwestia jest jeszcze istotniejsza w przypadku natrafienia na mowę nienawiści.

Zestaw umiejętności oraz zakres wiedzy potrzebnej młodym ludziom do znajdowania i przetwarzania informacji to jeden aspekt znajomości mediów, w tym Internetu. Jednak umiejętność korzystania z Internetu rozciąga się poza sferę gromadzenia i przetwarzania wiadomości. Istnieje wiele innych umiejętności i narzędzi, które są szczególnie istotne w przygotowywaniu młodzieży do walki z problemem mowy nienawiści w sieci. Między nimi można wyróżnić te odnoszące się do bardziej technicznych aspektów Internetu oraz takie, które są konieczne przy zamieszczaniu treści i dzieleniu się nią.

Uczenie się poprzez działanie

Ogólnie rzecz biorąc, każdy, kto używa Internetu, w trakcie surfowania przyswaja sobie metody i zasady potrzebne do działania w sieci – poznaje Internet na tyle, aby móc się w nim odnaleźć i zaspokoić większość swoich potrzeb. Jeżeli młodzi ludzie nie mają jedynie powtarzać pewnych złych nawyków, których rezultatem jest mowa nienawiści, oraz jeżeli mają się w szczególności uczyć, jak przeciwstawiać się jej konkretnym przypadkom, lepsza znajomość Internetu staje się kluczowa. Listy zamieszczone w tym rozdziale zawierają niektóre istotne umiejętności oraz wiedzę, potrzebne do realizacji tego zadania.

Różne narzędzia dla różnych ról

Warto odnotować, że w odniesieniu do mowy nienawiści młodzi ludzie mogą w różnym czasie przyjmować różne role. Każda rola wymaga innego zestawu umiejętności, o czym powinno się pamiętać w procesie edukacji.

Widzowie/obserwatorzy

Kiedy napotykamy treść, która jest w jakiś sposób krzywdząca dla innych, stajemy się uczestnikami dialogu. Możemy taką treść zignorować, rozpowszechnić, podzielić się nią albo też się jej przeciwstawić. Wiele działań w tym podręczniku zaplanowano tak,

aby zaktywizować młodych ludzi i zachęcić do wyjścia z biernej pozycji typu „patrzeć, ale nie działać” na pozycję, z której zaangażują się w problem w najwłaściwszy sposób. Wymaga to umiejętności osądu i krytycznej analizy oraz świadomości możliwych form działania.

Ofiary

Ludzie będący bezpośrednimi ofiarami mowy nienawiści w sieci lub należący do grupy, która stanowi częsty obiekt krzywdzących, rasistowskich opinii albo nękania w sieci, muszą poznać strategie chronienia siebie i radzenia sobie z mową nienawiści. Potrzebują także umiejętności i wiedzy, które pomogą im zmierzyć się z problemem. Na przykład poprzez pociągnięcie do odpowiedzialności osoby odpowiedzialnej, zgłoszenie naruszenia, zachęcanie innych do zajęcia stanowiska itp.

Hejterzy – realni i potencjalni

Grupa ta obejmuje osoby rozpowszechniające mowę nienawiści w sieci oraz ulegające takiej pokusie poprzez tworzenie własnej treści lub dzielenie się treścią pochodzącą od innych. Należy pamiętać, że podobnie jak istnieją formy mowy nienawiści gorsze od innych, tak również rola ludzi jako hejterów może być bardziej lub mniej szkodliwa. Ci, którzy dzielą się zawartością umiarkowanie rasistowską, także przyczyniają się do narastania problemu, nawet jeśli ich działania nie są nielegalne i bezpośrednio nie podlegają innym do przemocy. I tak stanowi to pierwsze ogniwo w łańcuchu krzywdzących zdarzeń.

Wiele osób przyczynia się do rozprzestrzeniania mowy nienawiści w sieci poprzez zwykłe dzielenie się treścią, której nie postrzegają jako krzywdzącej, obraźliwej czy fałszywej. By tego unikać, warto nauczyć się dostrzegać uprzedzenia lub stronniczość treści w sieci, a także zwiększyć własną odpowiedzialność za jej tworzenie i dzielenie się nią z innymi.

Aktywiści i uczestnicy kampanii

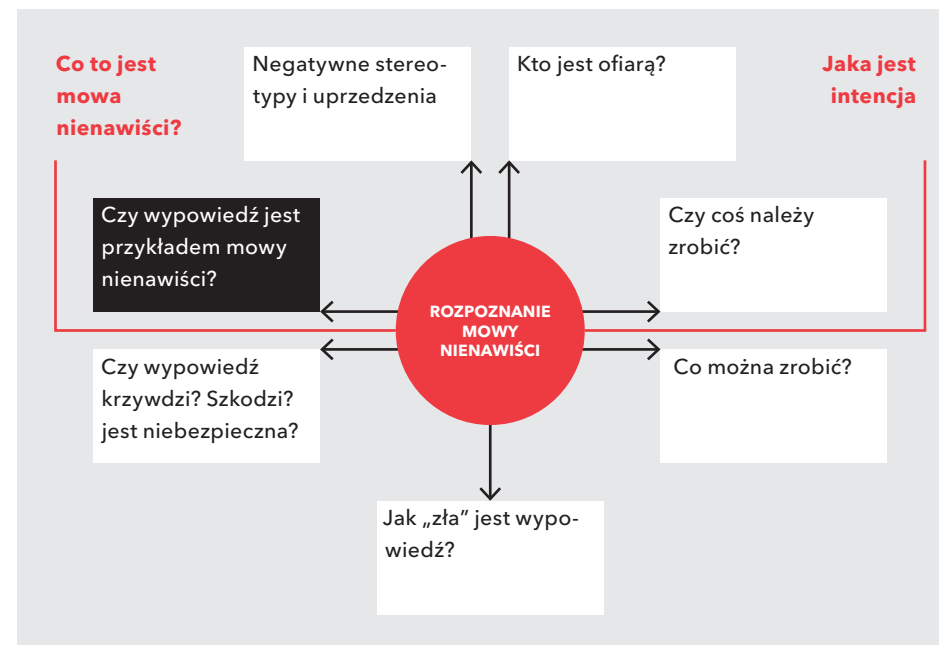
W kampanii przeciwko mowie nienawiści w sieci wszystkich młodych ludzi oraz użytkowników Internetu traktuje się jako potencjalnych uczestników działań. Ideą jest zachęcenie świadków mowy nienawiści do reakcji i dołączenia do ruchu ludzi sprzeciwiających się mowie nienawiści na całym świecie. Udział w kampaniach w Internecie wymaga konkretnego zestawu umiejętności, w tym umiejętności rozpowszechniania, promowania, budowania wsparcia oraz konstruowania różnych przekazów i opowieści.

Używanie Internetu w walce z mową nienawiści w sieci

Poniższa lista przedstawia niektóre ważniejsze obszary znajomości Internetu, odnoszące się do działań z niniejszego podręcznika oraz bardziej ogólnie do kampanii. Głębsze zrozumienie tych sfer pomoże młodym ludziom odegrać efektywniejszą rolę w kampanii. Ułatwi im także zmianę własnego zachowania w sieci.

Rozpoznawanie mowy nienawiści w sieci

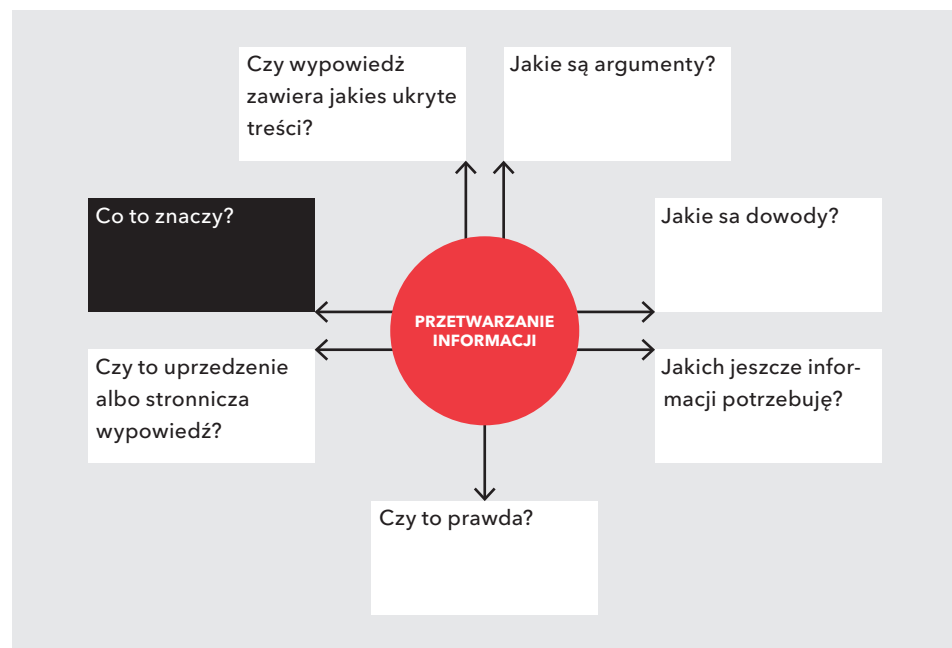
Pierwszym zadaniem w walce przeciwko mowie nienawiści w sieci jest umiejętność jej zidentyfikowania. Wymaga to wiedzy o tym, co składa się na mowę nienawiści i w jaki sposób oceniać jej potencjalne oddziaływanie. Potrzebne mogą być także głębsza świadomość ukrytych przekazów oraz umiejętność dostrzegania tendencji i uprzedzeń tam, gdzie są one niedopowiedziane.

Krytyczne myślenie i przetwarzanie informacji

W sieci można znaleźć ogromną ilość informacji, zaś młodzież musi nauczyć się, jak nie brać wszystkiego za dobrą monetę. Dotyczy to w szczególności informacji fałszywych lub pochodzących z niewłaściwego źródła, które stanowią pożywkę dla uprzedzeń

wobec konkretnych grup. Użytkownicy muszą być w stanie zidentyfikować ewentualne błędy w argumentacji oraz powinni być świadomi wagi sprawdzania faktów i wysłuchania drugiej strony, przynajmniej w przypadkach, kiedy ktoś może zostać skrzywdzony.

Użyteczne porady: sprawdzanie argumentacji

- Czy dla postawionych twierdzeń podano źródła, czy też argumenty zostały oparte na „zdrowym rozsądku”?
- Czy źródła są uważane za autorytety w danej dziedzinie?
- Czy argumentacja była rozstrzygająca, czy też możliwe są inne rozwiązania?
- Czy argumentacja opierała się na faktach, czy raczej odwoływała się do emocji, tradycyjnych wierzeń lub tylko prawdopodobnych rezultatów?
- Czy zaprezentowane fakty bądź argumenty mogły zostać sprawdzone?
- Czy poczyniono uogólnienia na temat osób lub grup?
- Czy jakieś uogólnienia były rasistowskie albo dyskryminujące?
- Czy możliwe są inne punkty widzenia i czy mogą one podważyć przytoczoną argumentację?
- Czy twierdzenia używają argumentacji *ad hominem*, innymi słowy: argumentów atakujących drugą stronę z uwagi na to, kim jest, a nie co mówi?

- Czy argument jest bardziej przekonujący dzięki stylowi prezentacji, na przykład wskutek użycia szokujących obrazów lub multimediów?

Znajdowanie informacji

Szukanie innych źródeł i wiedza o tym, w jaki sposób szukać ich efektywnie, to element sprawdzania faktów i wysłuchania drugiej strony. Większość ludzi wie, jak korzystać z wyszukiwarek internetowych, natomiast ogólnie niższa jest świadomość tego, w jaki sposób działają wyszukiwarki oraz jakich narzędzi można używać, aby udoskonalić rezultaty wyszukiwania i otrzymywać inne wyniki.

Porady przy wyszukiwaniu

- Spróbuj używać różnych wyszukiwarek internetowych, zamiast polegać na jednej.
- Przed wyszukiwaniem warto zablokować używanie ciasteczek (cookies) i wyczyścić historię przeglądarki. Zazwyczaj rezultaty będą inne, ponieważ wiele wyszukiwarek pokazuje to, co zakłada, że użytkownik chce zobaczyć (na podstawie tego, co o nim wie).
- Zastosuj kilka wyszukiwań przy użyciu różnych określeń nawet wtedy, kiedy przeprowadzasz wyszukiwanie na jeden temat.
- Spróbuj przeprowadzić „bardziej wyrafinowane” wyszukiwanie. W tym celu możesz na przykład ograniczyć je do jednej strony internetowej, sprawdzić, czy treść obejmująca dane określenia nie pojawia się w rezultatach wyszukiwania, lub też użyć spójnika „i”, aby upewnić się, że wszystkie określenia są tam zawarte. Instrukcje, jak to zrobić, znajdziesz w każdej wyszukiwarce.
- Przed wykorzystaniem rezultatów wyszukiwania dotyczącego określonego tematu sprawdź, kto zarządza stroną internetową.
- Bądź świadom/świadoma istnienia stron internetowych używających *cloakingu*. Są to strony, które wyszukiwarki prezentują jako związane z tematem, a których treść jest w rzeczywistości z nim niezwiązana. Ich celem jest często zmylenie użytkownika i pokazanie zawartości nazywanej wiedzą, ale która tak naprawdę jest ideologicznie stronniczą informacją.

Sprawdzanie wiarygodności strony

Ludzie mogą zamieścić w sieci niemal wszystko, co chcą! Z uwagi na ilość treści oraz nieuregulowany charakter dużej części Internetu względnie łatwo jest zaprezentować opinię jako fakt oraz przedstawić fałszywe twierdzenia bez podawania ich w wątpliwość. Zwykłemu obserwatorowi mowa nienawiści może często jawić się jako dobrze uzasadniona i prawidłowo uargumentowana. Poza używaniem zdolności krytycznego myślenia do sprawdzania faktów i argumentacji, młodzi ludzie powinni mieć również świadomość typu strony internetowej oraz jakim autorytetem cieszy się autor,

co może być użyteczne w ostrzeganiu ich przed ewentualnym występowaniem tam mowy nienawiści.

Tysiące stron internetowych istnieją po to, by promować rasizm i inne formy dyskryminacji. Takie „strony nienawiści” są często wzajemnie połączone i mogą korzystać z reputacji innych podobnych stron, aby uzasadniać krzywdzące poglądy. W dzisiejszych czasach wiele dyskryminacyjnych stron jest bardziej subtelnych i może nawet próbować ukrywać swój rasizm, na przykład poprzez twierdzenie, że „promują wartości narodowe”, podczas gdy przekazują rasistowskie komunikaty. Proste sprawdzenie może pomóc w zweryfikowaniu, czy strony internetowe są warte zaufania.

Pomocne porady: sprawdzanie wiarygodności strony

- Czy strona internetowa jest szanowana jako źródło informacji lub opinii? Czy inne strony odsyłają do niej?
- Czy łatwo można zidentyfikować właścicieli strony i autorów? Dlaczego należałoby im ufać?
- Co strona mówi o swoich celach?
- Czy możliwe jest, że strona jest nieobiektywna z powodu swojej lokalizacji, tożsamości autorów lub tego, co mówi o swojej misji?
- Czy na stronie internetowej prezentowany jest więcej niż jeden punkt widzenia?
- Jak często jest ona uaktualniana i czy zawartość wydaje się aktualna?
- Czy można odnaleźć podobną zawartość na innych (poważanych) stronach?
- Czy istnieją jakiegokolwiek potencjalne konflikty interesu, na przykład związane z powiązaniem handlowymi lub politycznymi administratorów strony?
- Czy dla treści umieszczonej na stronie są podane odwołania i źródła?
- Czy strona ma politykę dotyczącą treści rasistowskich i dyskryminacyjnych?
- W jaki sposób jej administratorzy radzą sobie z taką zawartością i jak reagują na zażalenia?

Tworzenie treści i dzielenie się nią

Możliwość tworzenia treści w sieci, łatwo dostępnej dla innych, zapewnia pole do popisu dla zwyczajnych użytkowników, ale jednocześnie nakłada określoną odpowiedzialność. Odpowiedzialne i uważne zamieszczanie treści w sieci jest szczególnie ważne w odniesieniu do mowy nienawiści – to tutaj użytkownicy mogą łatwo stać się sprawcami, rozpowszechniając nienawiść, świadomie lub nieświadomie.

Dla potrzeb kampanii warto wskazać ważne czynniki dotyczące zamieszczania materiałów. Udana kampania wymaga silnych przekazów, które będą przemawiać do wyobraźni oraz zostaną łatwo zrozumiane. Młodzież powinna znać różne możliwości techniczne służące dotarciu do dużej grupy ludzi – w szczególności poprzez media

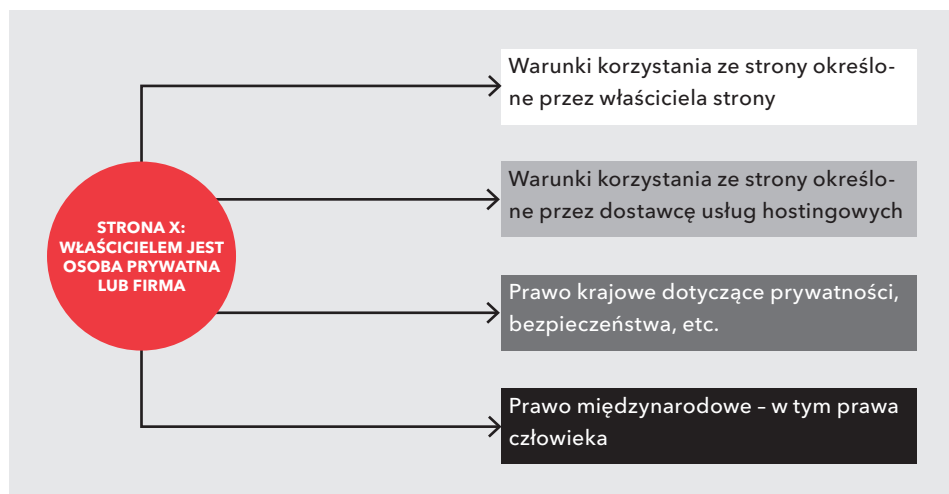
społecznościowe – i musi tak kształtować swoje przesłanie, by inni uznali je za przekonujące i chcieli przekazać je dalej. Efektywne użycie multimedialnych treści może być pomocne w przekształceniu poważnych treści w atrakcyjny, popularny komunikat.

Użyteczne porady dotyczące dzielenia się treścią

- Upewnij się, że treść, którą się dzielisz, nie zawiera przykładów uprzedzeń, stronniczości, rasizmu czy nienawiści.
- Sprawdź, czy informacja jest rzetelna, aby nie upowszechniać mylnych treści.
- Nie dziel się niczym na temat innych ludzi, co mogłoby narazić na szwank ich prywatność lub bezpieczeństwo. W przypadku wątpliwości, zawsze pytaj!
- Zachowaj ostrożność w przypadku zamieszczania informacji, które mogą być chronione prawem autorskim.
- Kiedy umieszczasz materiał, sprawdzaj warunki obowiązujące na stronach internetowych. Mogą one nakładać ograniczenia na treści, które wolno zamieszczać, a także przejąć prawa do twojego materiału lub informacji prywatnych.
- Zastanów się, czy inni będą mogli zrobić zły użytek z zamieszczanej przez siebie informacji, aby pokazać fałszywy obraz lub zaszkodzić innym. Sprawdź, czy zamieszczone przez siebie treści nie są wieloznaczne.
- Pamiętaj, że treść zamieszczona w Internecie może łatwo zostać źle zrozumiana i okazać się obraźliwa, jeśli nie będzie dokładnie sformułowana. Postaraj się przeczytać wszystko, co zamieszczasz, „oczami kogoś innego”.

Zrozumienie zasad

Lepsza świadomość niektórych polityk i przepisów mających zastosowanie do działań w Internecie może pomóc użytkownikom w kontrolowaniu własnego zachowania. Ponadto jest istotna w zwalczaniu mowy nienawiści w sieci. Świadomość ta oraz zaangażowanie w procesy zarządzania Internetem i w jego oddziaływanie na użytkowników, są elementami znajomości sieci oraz edukacji obywatelskiej. Rola Internetu w kształtowaniu współczesnych form obywatelstwa i uczestnictwa sprawia, że nie można pozostawiać zagadnień zarządzania światem wirtualnym jedynie w rękach biznesu i ekspertów.

Poziomy regulacji prawnych

Internet w większości przypadków należy do prywatnych firm. Nawet osobisty blog zwykle wykorzystuje usługi hostingowe na prywatnym serwerze. Firma będąca właścicielem serwera może ograniczać rodzaj treści zamieszczanych na blogu - albo nie!

Zasady, których powinni przestrzegać użytkownicy strony określa często regulamin. Zbiory reguł poszczególnych stron mogą znacznie się różnić. Oprócz regulaminów funkcjonują przepisy wprowadzonego przez władze prawa, obowiązujące użytkowników Internetu i właścicieli stron. Przykłady, to przepisy dotyczące prywatności i bezpieczeństwa oraz odnoszące się do skrajnej mowy nienawiści. Nawet jeśli władze nie wprowadziły konkretnych zasad chroniących bezpieczeństwo użytkowników Internetu, kwestia ta często podlega międzynarodowym przepisom dotyczącym praw człowieka (patrz poniższy przykład).

Przykład: Władze muszą chronić ludzi w sieci i poza nią

K.U. przeciwko Finlandii

W marcu 1999 roku na stronie randkowej w Internecie pojawiło się ogłoszenie rzekomo zamieszczone przez dwunastoletniego chłopca. Zostały w nim podane link do jego strony internetowej oraz informacja, że interesuje go intymny związek z chłopcem w jego wieku lub starszym, który „pokaże mu, jak to się robi”. Dwunastolatek dowiedział się o ogłoszeniu dopiero wtedy, gdy dostał maila od starszego mężczyzny.

Usługodawca odmówił wskazania osoby odpowiedzialnej za zamieszczenie ogłoszenia, powołując się na obowiązek ochrony poufności. Fiński sąd uznał, że zgodnie z prawem usługodawca nie może być zobowiązany do ujawnienia takich informacji.

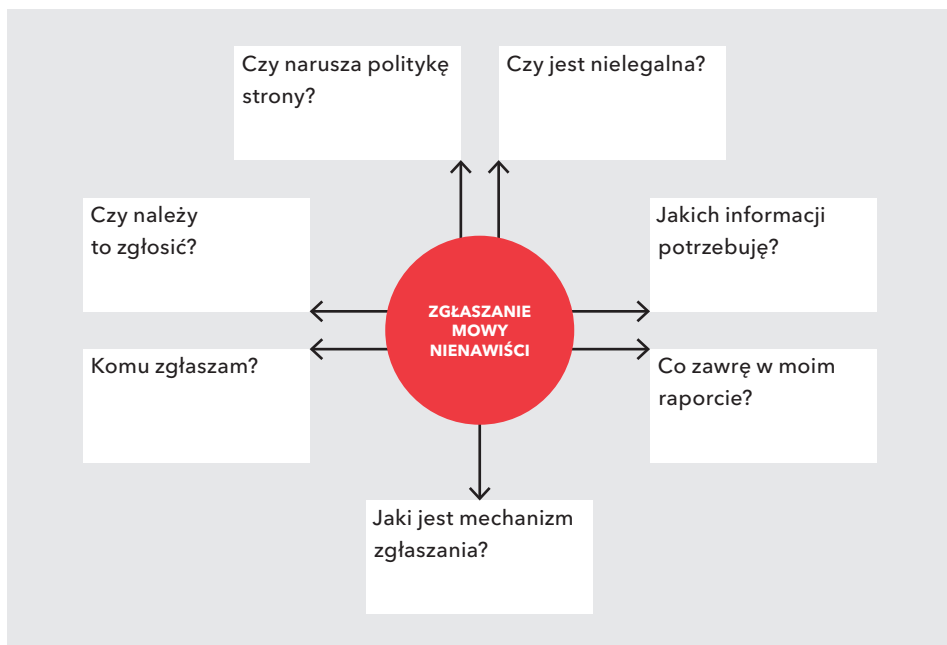
Sprawę skierowano do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Trybunał uznał, że państwo fińskie nie dopełniło swojego obowiązku ochrony dzieci i innych wrażliwych osób. Wskutek zamieszczenia ogłoszenia dziecko stało się celem dla pedofilów, a jednocześnie naruszone zostało jego prawo do prywatności i życia rodzinnego.

Artykuł 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka

Internet w znacznej mierze przypomina pod tym względem galerię handlową czy klub nocny! Nawet jeśli żadne przepisy prawa nie zabraniają noszenia dżinsów czy niechlujnego wyglądu, to do klubu mogą cię nie wpuścić w nieodpowiednim stroju, jeżeli tak mówią wewnętrzne zasady. Podobnie też strony internetowe mogą wprowadzać wewnętrzne reguły obowiązujące w takiej prywatnej przestrzeni wirtualnej. Jednakże zasady te muszą być zgodne z ogólnymi przepisami danego kraju.

Co to oznacza dla użytkowników

Młodzi ludzie powinni być świadomi przepisów prawa lub polityk mających zastosowanie na odwiedzanych stronach internetowych, w szczególności odnoszących się do mowy nienawiści w sieci. Często mowie nienawiści można się sprzeciwić powołując się na regulamin danej strony internetowej oraz wykorzystując procedurę składania skarg. Uczestnicy kampanii mogą skrytykować same polityki tam, gdzie są one niewłaściwe!

Zgłaszanie obraźliwego zachowania**Reagowanie i udział w kampaniach**

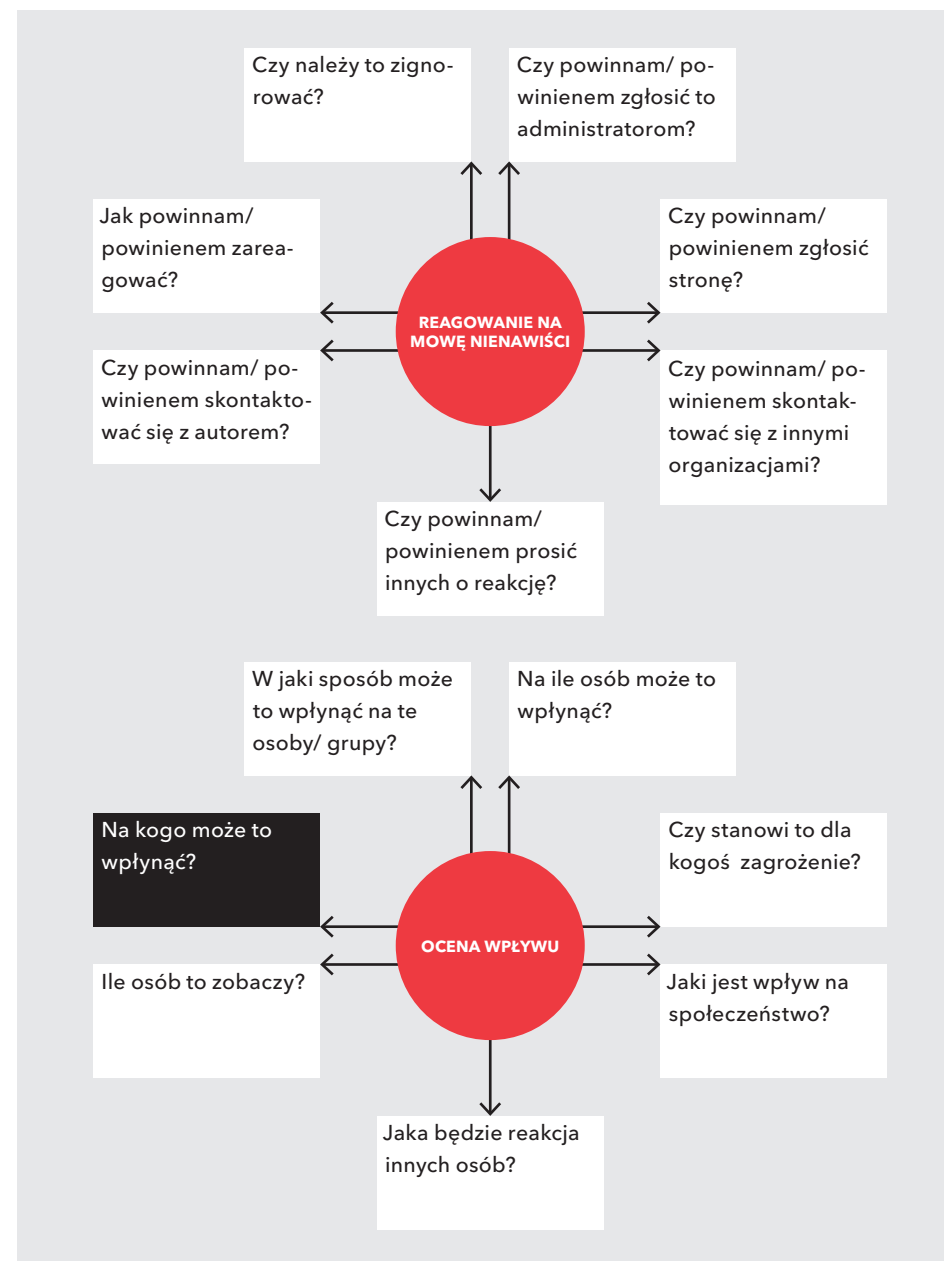
Zgłoszenie przykładu mowy nienawiści nie jest jedyną metodą reagowania. Ważne, by młodzi ludzie wiedzieli, że można inaczej podejść do problemu oraz byli w stanie ocenić, który sposób wydaje się najwłaściwszy w danej sytuacji.

Pierwszy z poniższych wykresów obrazuje możliwe reakcje na indywidualny przypadek mowy nienawiści. W podrozdziale poświęconym strategiom kampanii znajdują się inne przykłady sposobów podejścia do problemu jako całości.

Decydując się na konkretną reakcję lub strategię, należy pamiętać, że najwłaściwsza z nich będzie często zależec od powagi sytuacji. Na łagodny przykład tendencyjności lub uprzedzenia najlepiej zareagować poprzez próbę bezpośredniego kontaktu z autorem i wskazanie mu potencjalnej krzywdy. Regularnego „trolla” na stronie używanej głównie przez uczestników kampanii przeciwko mowie nienawiści czasami należy kompletnie zignorować. Na drugim końcu skali jest strona internetowa nawołująca do przemocy wobec określonych grup, którą powinno się zgłosić na policję.

Jedną z najważniejszych rzeczy do uwzględnienia w wyborze najwłaściwszej reakcji to potencjalne oddziaływanie konkretnej wypowiedzi lub całej strony internetowej.

Na drugim z poniższych wykresów znajdują się pytania, które pomogą ocenić wpływ, jaki mają tego typu treści.

Zapewnienie sobie bezpieczeństwa

Młodzi ludzie muszą być świadomi potencjalnych zagrożeń w sieci i powinni znać dostępne środki bezpieczeństwa umożliwiające ochronę własnej prywatności. Istnieją także konkretne sposoby służące zmniejszeniu prawdopodobieństwa, że staniemy się ofiarami nękania w Internecie. Niektóre z nich opisano w rozdziale na temat nękania w sieci.

5.9 NĘKANIE W SIECI

„[...] Cyberprzemoc (nękanie w sieci) oznacza każdą komunikację elektroniczną – ale nieograniczoną tylko do sieci – motywowaną faktyczną lub postrzeganą rasą, kolorem skóry, religią, pochodzeniem narodowym lub etnicznym, rodowodem, orientacją seksualną, niepełnosprawnością fizyczną, umysłową czy emocjonalną, a także problemami z uczeniem się, płcią, tożsamością lub ekspresją płciową albo dotyczącą innych osobistych cech wyróżniających ucznia lub opierających się na powiązaniu z jakąkolwiek osobą zidentyfikowaną jak wyżej, kiedy działanie pisemne, werbalne czy fizyczne albo komunikacja elektroniczna ma na celu:

- (i) Fizyczne wyrządzenie krzywdy uczniowi lub wyrządzenie szkody jego własności;
- (ii) Istotne ograniczanie szans edukacyjnych ucznia;
- (iii) Dotkliwie, uporczywie lub powszechnie oddziaływanie sprawiające, że środowisko szkolne sprzyja zastraszeniu albo jest groźne;
- (iv) Istotne zakłócanie poprawnego funkcjonowania szkoły”.

*Reagowanie na cyberprzemoc – niezbędnik do działania,
Anti-Defamation League (Liga Przeciw Zniesławieniu)*

Nękanie w sieci ma miejsce, kiedy jeden człowiek lub grupa osób celowo zachowuje się wrogo lub krzywdząco wobec kogoś innego. Zazwyczaj ataki są rozłożone w czasie – ofiara nieustannie pada ich celem.

W przypadku nękania w sieci wiktyimizacja rozgrywa się w przestrzeni wirtualnej lub ma formę elektroniczną. Nękanie w sieci odbywa się przy użyciu maili, komunikatorów internetowych, czatów, pagerów, telefonów komórkowych lub innych form i narzędzi technologii informacyjnej. Wpływ na jednostkę może być nie mniejszy niż w przypadkach ataków poza siecią – cyberprzemoc to wciąż forma nękania.

Nękanie w sieci szczególnie trudno zwalczać, ponieważ Internet pozwala na większą anonimowość niż komunikacja poza nim. Takie działanie także może być bardziej dokuczliwe bądź dokuczliwe w uporczywy sposób, ponieważ ma miejsce nawet wtedy, kiedy nękaną nie jest obecny fizycznie. Kiedy prześladowca wie już, w jaki sposób skontaktować się z ofiarą, nękanie może być stałe i trudne do uniknięcia. Z tego powodu ważne jest, aby młodzi ludzie byli świadomi niebezpieczeństw wynikających z podawania szczegółów na swój temat.

Skala problemu nękania w sieci

Nękanie w sieci jest poważnym problemem, z którym młodzi ludzie stale się stykają. Może powodować długotrwałe szkody, a nawet prowadzić do samobójstw. Wiele różnych badań wykazało, że problemem dotknięta jest duża grupa nastolatków:

- Ponad połowa młodocianych i nastolatków doznała nękania w sieci, a mniej więcej ta sama ich liczba uczestniczyła w nękanu w Internecie.
- Więcej niż jedna na trzy młode osoby doświadczyła gróźb w sieci.
- Ponad 25% młodocianych i nastolatków wielokrotnie doznawało nękania przez telefon komórkowy lub Internet.
- Ponad połowa młodych ludzi nie mówi rodzicom o przypadkach nękania w sieci.

Źródło: i-SAFE Inc., Nękanie w sieci: statystyki i porady.

Nękanie w sieci a prawa człowieka

Zarówno nękanie poza siecią, jak i w Internecie stanowi formę nadużycia, a wiele przypadków kwalifikuje się jako naruszenie przepisów chroniących prawa człowieka. Łżejsze przykłady bardzo często dotyczą naruszenia prawa do poszanowania życia prywatnego. W skrajnych przypadkach naruszeniu podlega prawo do wolności od niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, a nawet prawo do życia.

W zakres niehumanitarnego lub poniżającego traktowania mogą wchodzić przypadki molestowania seksualnego, przemocy psychicznej i wykorzystywania. Z kolei prawo do życia zostaje naruszone wtedy, gdy nękanie poza siecią skutkuje zagrożeniem życia ofiary lub kiedy cierpienie staje się tak dotkliwie, że rozważa ona samobójstwo. Niezapewnienie ochrony przed takim ryzykiem najprawdopodobniej narusza prawo do życia.

Jaki jest związek między nękaniami w sieci a mową nienawiści?

Nękanie w sieci to relacja siły skierowana bezpośrednio przeciwko jednostce, podczas gdy mowa nienawiści stanowi zwykle wezwanie do wrogości i przemocy przeciwko całej grupie ludzi. Jednakże dla ofiar obie są formami przemocy i poniżenia. Mowa nienawiści i nękanie w sieci korzystają z tych samych kanałów internetowych. Często kierowane są przeciwko osobom uważanym za inne z powodu ich pochodzenia,

niepełnosprawności, przynależności etnicznej lub z innych przyczyn. Wykorzystują obraźliwe i dokuczliwe komunikaty. Czasami nękanie w sieci i mowa nienawiści występują łącznie – takie przypadki są bardzo dotkliwe dla jednostek lub grup, na przykład wtedy, gdy nękający wykorzystuje tożsamość płciową ofiary, jej orientację seksualną czy pochodzenie etniczne.

Budowanie „odporności” młodzieży przy zwalczaniu mowy nienawiści może rozwijać umiejętność radzenia sobie z nękaniem w sieci i odwrotnie. Umiejętność świadomego korzystania z Internetu stanowi dla młodych ludzi wsparcie, ponieważ pozwala im zrozumieć potencjalne problemy w świecie wirtualnym, a także uczy ich, jak chronić się przed atakami lub reagować na nie.

Zapewnienie sobie bezpieczeństwa

Młodzi ludzie powinni wiedzieć, że wymienione w następnym podrozdziale formy zachowania są nieakceptowane i prawdopodobnie niezgodne z prawem. Nawet pojedynczy przypadek może być początkiem długotrwałej kampanii lub wstępem do silniejszych nadużyć. Młodzież powinna umieć rozpoznawać sygnały ostrzegawcze, wybrać najlepszy sposób reagowania w danym przypadku oraz wiedzieć, jakie można podjąć środki ostrożności, gdy zagrożenie okaże się realne. Warto także być świadomym istnienia organizacji, które mogą udzielić wsparcia lub rady, a także posłużyć pomocą, gdy trzeba podjąć bardziej formalne kroki, włączając w to działania prawne. Niektóre krajowe kampanie „Bez nienawiści” udzielają informacji na temat telefonów zaufania, których operatorzy pomagają zgłaszać takie przypadki na policję. Na przykład sieć InSafe udziela młodym ludziom porad dotyczących zgłaszania nękania oraz podaje numery telefonów zaufania, pod którymi można zgłosić problem lub poprosić o pomoc (www.saferinternet.org). In-Safe jest projektem Euroschoolnet, europejskiego partnera kampanii „Bez nienawiści”.

Przykłady ataków w sieci

- Wysyłanie gróźb, prowokacji, obelg albo zniewag na tle rasowym lub etnicznym.
- Atakowanie gejów, obelgi ze względu na płeć albo inne formy dyskryminacji.
- Próby zainfekowania komputera ofiary wirusem.
- Zасыpywanie skrzynki mailowej obraźliwymi wiadomościami.
- Zamieszczanie lub rozprzestrzenianie fałszywych informacji o danej osobie w celu skrzywdzenia jej czy zepsucia jej reputacji.
- Wytykanie kogoś, zachęcanie innych do atakowania lub wyśmiewania go/jej.
- Udawanie kogoś innego, aby wyglądało na to, że dana osoba powiedziała coś niezgodnego z własnymi przekonaniem lub coś na swój temat, co nie jest prawdą.
- Dzielenie się zdjęciami danej osoby, w szczególności tymi, które pokazują ją we wstydlivej sytuacji, bez jej zgody.

- Dzielenie się mailami bez zgody autora.
- Wywieranie presji na innych, aby wykluczyć kogoś ze społeczności (w sieci lub poza nią).
- Wielokrotne wysyłanie komuś nieprzyjemnych, złośliwych i obraźliwych wiadomości.

Bezpieczeństwo w sieci: lista kontrolna dla młodzieży

Ograniczenie możliwości ataków

- Regularnie sprawdzaj i aktualizuj ustawienia prywatności na stronach serwisów społecznościowych.
- Nie podawaj osobistych informacji, na przykład numeru telefonu komórkowego, adresu mailowego lub domowego, chyba że znasz daną osobę i jej ufasz.
- Nie dziel się osobistymi informacjami z ludźmi, których nie znasz (na przykład na czatach w sieci, gdzie łatwo spotkasz nieznanym).
- Weź pod uwagę użytkowaną przez siebie przestrzeń, akceptowane zasady zachowania oraz środowisko osób, które także korzystają z danej strony. Tak jak poza siecią, niektóre miejsca stwarzają większe zagrożenie, podobnie w Internecie powinniśmy reagować zgodnie z określonym kontekstem.
- Szanuj „netykietę”: traktuj innych w sieci tak, jak chcesz, żeby traktowano ciebie.
- Zachowaj ostrożność, chroniąc swoje profile i adresy mailowe: wylogowuj się z publicznie dostępnych komputerów i regularnie zmieniaj hasła.
- Nadużycia, na które natkniesz się w Internecie lub które są skierowane przeciwko tobie, zgłaszaj dostawcom usług hostingowych, którzy przechowują treść i komentarze albo wyspecjalizowanym oddziałom policji czy służbom wymiaru sprawiedliwości w swoim kraju (porady znajdziesz na stronie: www.saferinternet.org).

Jeśli otrzymasz groźby lub staniesz się obiektem ataku

- Weź pod uwagę poniższe działania. Każdy przypadek jest inny, więc decydując się na działanie, młodzi ludzie powinni stosować rozważną ocenę. Dyskusja z osobami, do których mają zaufanie, zawsze będzie pomocna.
- Nie odpowiadaj! Bardzo często potencjalny *stalker* tylko czeka na odpowiedź. Nigdy nie odwzajemniaj się, ponieważ to tylko zaostrzy problem.
  - Podziel się problemem z kimś, komu możesz zaufać – poproś o radę.
  - Zgłoś problem do organizacji zajmującej się bezpieczeństwem młodych w sieci (zobacz strony 243-245).
  - Zgłoś zachowanie właścicielowi strony/dostawcy usług hostingowych.
  - Zablokuj/zgłoś niechciane kontakty i osoby zachowujące się nieodpowiednio.
  - Zmień adres mailowy lub numer telefonu komórkowego, jeśli któryś z nich jest używany do atakowania cię.

- Jeśli to konieczne, zgłoś zachowanie na policję lub skontaktuj się z prawnikiem. **Nękanie w sieci jest nielegalne, jeżeli w poważny sposób wpływa na Twoje zdrowie, bezpieczeństwo lub samopoczucie psychiczne.**
- Zawsze zachowuj dowody otrzymanych obelżywych wiadomości – w tym adres e-mail lub profil nękającego. Możesz potrzebować tych dowodów w przypadku konieczności złożenia oficjalnej skargi.

Bezpieczeństwo w sieci: lista kontrolna dla edukatorów

Edukatorzy, rodzice i osoby pracujące z młodzieżą mogą podjąć środki w celu ochrony młodych przed zagrożeniami wynikającymi z nękania w sieci. Te środki to m.in.

- Przyjęcie proaktywnego podejścia, przedyskutowanie ryzyka z młodymi ludźmi oraz wspieranie ich w unikaniu zagrożeń w możliwym zakresie. Bądź otwarty/otwarta na dyskusję. W klasie używaj przykładów i nie unikaj poruszania takich zagadnień. Wspieraj w swojej szkole konsekwentną politykę przeciwko nękananiu w sieci.
- Zrozumienie związku między mową nienawiści w Internecie i poza siecią: obie często występują razem!
- Wspieranie dzieci przez informowanie ich i dyskusowanie z nimi na ten temat. Jeśli uważasz, że nie masz niezbędnych umiejętności, możesz skontaktować się z organizacjami i ośrodkami pomocy dla ofiar. Przekaż młodym ludziom kontakty, pod którymi w razie potrzeby mogą znaleźć pomoc.
- Wspieranie rodziców, którzy muszą wiedzieć o istnieniu nękania w sieci i nauczyć się przeciwdziałać temu zjawisku.

5.10 RADA EUROPY A MOWA NIENAWIŚCI W SIECI

Prace Rady Europy nad mową nienawiści w sieci koncentrują się na czterech kluczowych obszarach:

1. Prawnych aspektach tego problemu z wykorzystaniem Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka;
2. Instrumentach polityki w ramach prac nad zarządzaniem Internetem oraz z seriami rekomendacji i dokumentów strategicznych zaadresowanych do krajów członkowskich Rady Europy;
3. Monitorowaniu działań w ramach prac Europejskiej Komisji Przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji oraz Komisarza Praw Człowieka;
4. Edukacji, prewencji i zwiększaniu możliwości różnych podmiotów, wliczając w to dziennikarzy, działaczy organizacji pozarządowych, nauczycieli i młodzież.

Mowa nienawiści w sieci ma silne powiązania z wieloma innymi problemami, tak więc

to zagadnienie stało się także częścią inicjatyw w różnych innych obszarach. Niektóre z nich obejmują:

Prawa dzieci	Ochronę mniejszości	Szkolenia dla sędziów
Walkę z cyberprzestępczością	Walkę z cyberprzemocą oraz ochronę dzieci	Znajomość mediów
Wolność wyrażania opinii	Promowanie społeczeństwa pluralistycznego	Edukację medialną
Polityki antyrasistowskie	Promowanie dialogu międzykulturowego	Szkolenia dla nauczycieli
Politykę dot. młodzieży	Uczestnictwo młodzieży	Edukację pozaformalną i pracę z młodzieżą

Ta długa lista obrazuje różnorodność zagadnień i problemów, które mają pewien związek z mową nienawiści w sieci. Wskazuje także, że na ten problem można spojrzeć z wielu perspektyw i zająć się nim przy użyciu różnych metod.

Poniższe krótkie informacje dotyczą jedynie tych obszarów prac, które są najbardziej znaczące lub mają bezpośredni związek z walką z mową nienawiści w sieci.

Instrumenty prawne

- Europejska Konwencja Praw Człowieka została ratyfikowana przez każde państwo członkowskie Rady Europy. Gwarantuje szereg praw obywatelskich i politycznych, włączając w to prawo do prywatności, bezpieczeństwa i ochrony przed nieludzkim lub poniżającym traktowaniem. Chociaż konwencja obejmuje ochronę także wolność wyrażania opinii, prawo to może zostać ograniczone, kiedy formy wypowiedzi mogą z dużym prawdopodobieństwem zagrazić innym lub wyrządzić krzywdę społeczeństwu.
- Europejski Trybunał Praw Człowieka stoi na straży praw zawartych w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Orzecznictwo tworzone przez ten trybunał jest źródłem interpretacji mowy nienawiści, dzięki czemu najgorsze nadużycia nie są chronione prawem do wolności wyrażania opinii.
- Konwencja o cyberprzestępczości stworzona przez Radę Europy oraz jej dodatkowy protokół to jedyny wiążący traktat międzynarodowy na ten temat. Weszła w życie w lipcu 2004 roku i zawiera wytyczne dla wszystkich rządów chcących rozwijać przepisy przeciwko cyberprzestępczości.

Strategia i instrumenty polityki

- *Strategia zarządzania Internetem* Rady Europy (2001) zarysowuje szereg kluczowych obszarów stworzonych w celu zapewnienia przyszłego rozwoju Internetu jako bezpiecznej przestrzeni, która chroni wolność wyrażania opinii oraz zapewnia wolny dostęp do informacji.
- Rekomendacje polityki dotyczące walki z mową nienawiści w sieci zostały opracowane przez Komitet Ministrów i Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy. W ich skład wchodzi Rekomendacja Komitetu Ministrów CM/Rec(2009)5, która obejmuje środki służące ochronie dzieci przed szkodliwą treścią i zachowaniem oraz promowaniu aktywnego uczestnictwa w wirtualnym świecie.

Instrumenty kontroli

- Europejska Komisja Przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (EKPRIN) to instytucja praw człowieka Rady Europy. Składa się z niezależnych ekspertów i wydaje raporty z kontroli, włączając w to publikacje na temat problemu mowy nienawiści. EKPRIN zajęła się także mową nienawiści w zaleceniu dotyczącym walki z rozpowszechnianiem przez Internet materiałów rasistowskich, ksenofobicznych i antysemitycznych (Zalecenie nr 6). Komisja monitoruje ten problem poprzez prace w ramach krajowego monitoringu i poprzez raporty tematyczne.
- Komisarz Praw Człowieka zwracał uwagę na mowę nienawiści jako kwestię dotyczącą praw człowieka (na przykład w odniesieniu do Romów, uchodźców i osób występujących o azyl). Wzywał także do podjęcia działań przeciwko mowie nienawiści.

Edukacja, prewencja i zwiększanie kompetencji

- Program Pestalozzi Rady Europy jest stworzony dla profesjonalistów w dziedzinie edukacji i zawiera moduły dotyczące edukacji medialnej oraz edukacji międzykulturowej.
- Gra internetowa „Przez dzikie internetowe lasy” stanowi narzędzie dla dzieci do nauki podstawowych metod zachowywania bezpieczeństwa w sieci.
- *Podręcznik znajomości Internetu (Internet Literacy Handbook)* to internetowe narzędzie dla rodziców, nauczycieli i młodzieży służące do rozwoju kompetencji w posługiwaniu się Internetem.
- Młodzieżowy sektor Rady Europy organizuje program edukacyjny na temat praw człowieka dla organizacji młodzieżowych i aktywistów. Ważną rolę odgrywają w nim prace na rzecz walki z rasizmem i dialogu międzykulturowego. Zorganizowano szkolenia na poziomie lokalnym i międzynarodowym dla aktywistów oraz trenerów praw człowieka. Stworzono różnorodny materiał edukacyjny, na przykład *Kompas*, *Kompasik* i *Płeć ma znaczenie*.

Inne działania w walce z mową nienawiści w sieci przeprowadzane przez Departament ds. Młodzieży

- Badania na temat mowy nienawiści w sieci i publikacja *Starting Points for Combating Hate Speech Online*, przedstawiająca młodym ludziom realia mowy nienawiści oraz opisująca wiele projektów i kampanii stworzonych z myślą o walce z tym problemem.
- Przeprowadzona w 2012 roku ankieta na temat młodych ludzi i mowy nienawiści, mająca na celu analizę postrzegania tego zjawiska i jego wpływu na młodzież.
- Przyznanie organizacjom młodzieżowym grantów Europejskiej Fundacji Młodzieży na projekty dotyczące przeciwdziałania mowie nienawiści w sieci.
- Szkolenia dla aktywistów internetowych.
- Warsztaty i seminaria dla uczestników kampanii oraz ich organizatorów.
- Sesje studyjne z międzynarodowymi organizacjami młodzieżowymi.

Gdzie znaleźć więcej informacji:**Sprawy przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka dotyczące problemu mowy nienawiści w sieci:**

www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Press/Information+sheets/Factsheets/http://echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf

Lista rekomendacji, rezolucji i deklaracji Komitetu Ministrów przyjętych w obszarze mediów:

www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm_EN.asp

Program Pestalozzi:

www.coe.int/t/dg4/education/pestalozzi/Documentation_Centre/ML_resources_en.asp#TopOfPage

Gra „Przez dzikie internetowe lasy”:

www.wildwebwoods.org/popup_langSelection.php

Kompas - Edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą:

www.coe.int/compass

Podręcznik znajomości Internetu:

www.coe.int/t/dghl/standardsetting/internetliteracy/Source/Lit_handbook_3rd_en.swf

Manual on Hate Speech, by Anne Weber, Council of Europe Publishing, Strasbourg 2009.

6

ROZDZIAŁ 6: ZAŁĄCZNIKI

6.1 Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (wersja skrócona)	238
6.2 Europejska Konwencja Praw Człowieka wraz z protokołami (wersja skrócona)	239
6.3 Inne materiały dotyczące przeciwdziałania mowie nienawiści w sieci . . .	242

6.1 POWSZECHNA DEKLARACJA PRAW CZŁOWIEKA (SKRÓT)

1. Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw.
2. Każdy człowiek posiada wszystkie prawa i wolności bez względu na jakiejkolwiek różnice rasy, koloru skóry, płci, języka, wyznania, poglądów politycznych, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek innego stanu.
3. Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swej osoby.
4. Nie wolno nikogo czynić niewolnikiem ani nakładać na nikogo służebności.
5. Nie wolno nikogo torturować ani karać lub traktować w sposób okrutny, niehumanitarny lub poniżający.
6. Każdy człowiek ma prawo do uznawania wszędzie jego osobowości prawnej.
7. Wszyscy są równi wobec prawa i mają prawo, bez jakiejkolwiek różnicy, do jednakowej ochrony prawnej.
8. Każdy człowiek ma prawo do skutecznego odwoływania się do kompetentnych sądów krajowych przeciw czynom stanowiącym pogwałcenie podstawowych praw.
9. Nikogo nie wolno samowolnie aresztować, zatrzymać lub wygnać z kraju.
10. Każdy człowiek ma prawo, aby być słuchanym sprawiedliwie i publicznie przez sąd.
11. Każdy człowiek ma prawo, aby uznawano go za niewinnego dopóty, dopóki nie udowodni mu się winy.
12. Nie wolno ingerować samowolnie w czyjkolwiek życie prywatne, rodzinne, domowe.
13. Każdy człowiek ma prawo swobodnego poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania w granicach każdego Państwa.
14. Każdy człowiek ma prawo ubiegać się o azyl i korzystać z niego w innym kraju w razie prześladowania.
15. Każdy człowiek ma prawo do posiadania obywatelstwa.
16. Każdy człowiek ma prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny.
17. Każdy człowiek ma prawo do posiadania własności.
18. Każdy człowiek ma prawo wolności sumienia (w tym między innymi wyznania).
19. Każdy człowiek ma prawo wolności opinii i otrzymywania i rozpowszechniania informacji.
20. Każdy człowiek ma prawo pokojowego zgromadzenia i stowarzyszania się.
21. Każdy człowiek ma prawo do uczestniczenia w rządzeniu swym krajem, w którym władze wybiera się w wolnych i uczciwych wyborach.
22. Każdy człowiek ma prawo do ubezpieczeń społecznych.

23. Każdy człowiek ma prawo do pracy, do odpowiedniego wynagrodzenia, do odpowiednich warunków pracy oraz do przystępowania do związków zawodowych.
24. Każdy człowiek ma prawo do urlopu i wypoczynku.
25. Każdy człowiek ma prawo do stopy życiowej zapewniającej zdrowie i dobrobyt jego i jego rodziny, włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską i konieczne świadczenia socjalne.
26. Każdy człowiek ma prawo do nauki. Nauka jest bezpłatna, przynajmniej na stopniu podstawowym.
27. Każdy człowiek ma prawo do swobodnego uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa.
28. Każdy człowiek ma prawo do takiego porządku społecznego i międzynarodowego, w którym prawa i wolności zawarte w niniejszej Deklaracji byłyby w pełni realizowane.
29. Każdy człowiek zobowiązany jest do poszanowania praw innych, społeczeństwa i mienia publicznego.
30. Nikt nie ma prawa do obalenia któregokolwiek z praw zawartych w niniejszej Deklaracji.

6.2 EUROPEJSKA KONWENCJA PRAW CZŁOWIEKA WRAZ Z PROTOKOŁAMI

Uproszczona wersja wybranych artykułów

Podsumowanie preambuły

Rządy państw członkowskich Rady Europy dążą do pokoju i większej jedności w oparciu na prawach człowieka i podstawowych wolności. W niniejszej Konwencji decydują one podjąć pierwsze kroki w celu zagwarantowania wielu praw wymienionych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.

Artykuł 1. Obowiązek przestrzegania praw człowieka

Państwa zapewniają każdemu człowiekowi prawa określone w niniejszej Konwencji.

Artykuł 2. Prawo do życia

Każdy człowiek ma prawo do życia.

Artykuł 3. Zakaz tortur

Nikt nie może być poddany torturom. Nawet w więzieniu należy chronić ludzką godność.

Artykuł 4. Zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej

Nikt nie może być trzymany w niewoli lub poddaństwie.

Artykuł 5. Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego

Każdy ma prawo do wolności. Każdy, kto został zatrzymany, powinien zostać poinformowany o przyczynach zatrzymania. Każdy zatrzymany powinien zostać niezwłocznie postawiony przed sędzią albo zwolniony na czas postępowania.

Artykuł 6. Prawo do rzetelnego procesu sądowego

Każdy ma prawo do sprawiedliwego rozpatrzenia jego sprawy przez niezawisły i bezstronny sąd. Każdego oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego do czasu udowodnienia mu winy. Każdy oskarżony ma prawo do obrony przez obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków – do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu.

Artykuł 7. Zakaz karania bez podstawy prawnej

Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia czynu zagrożonego karą, który według prawa nie stanowił czynu zagrożonego karą w czasie jego popełnienia.

Artykuł 8. Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego

Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji.

Artykuł 9. Wolność myśli, sumienia i wyznania

Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Każdy ma prawo do praktykowania swojego wyznania publicznie lub prywatnie oraz prawo zmiany wyznania.

Artykuł 10. Wolność wyrażania opinii

Każdy ma prawo do odpowiedzialnego wyrażania opinii w mowie i piśmie oraz otrzymywania i przekazywania informacji od innych. Obejmuje to także wolność prasy.

Artykuł 11. Wolność zgromadzania się i stowarzyszania się

Każdy ma prawo do pokojowego zgromadzania się oraz swobodnego tworzenia stowarzyszeń i przystępowania do nich, włączając w to związki zawodowe.

Artykuł 12. Prawo do zawarcia małżeństwa

Każdy ma prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny.

Artykuł 13. Prawo do skutecznego środka odwoławczego

Jeśli twoje prawa zostały naruszone, masz prawo odwołać się do sądu lub innego organu państwowego.

Artykuł 14. Zakaz dyskryminacji

Prawa te przysługują bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów jak kolor skóry, płeć, język, religia czy pochodzenie.

Artykuł 15. Uchylenie stosowania zobowiązań w stanie niebezpieczeństwa publicznego

W przypadku wojny lub innego niebezpieczeństwa publicznego, rządy mogą podjąć środki uchylające stosowanie praw, ale tylko w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji. Nawet wówczas rządy nie mogą np. nikogo torturować czy samowolnie zabić.

Artykuł 16. Ograniczenia działalności politycznej cudzoziemców

Rządy mogą ograniczać działalność polityczną cudzoziemców, nawet jeśli jest to sprzeczne z artykułami 10, 11 lub 14.

Artykuł 17. Zakaz nadużycia praw

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie może być interpretowane do zniweczenia praw i wolności wymienionych w niniejszej Konwencji.

Artykuł 18. Granice stosowania ograniczeń praw

Większość praw wymienionych w niniejszej Konwencji można ograniczyć ustawą powszechną. Takie ograniczenia dopuszczalne są tylko w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji.

Artykuły 19. do 51.

Te artykuły określają tryb funkcjonowania Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Artykuł 34. Skargi indywidualne

Każdy, kogo prawa wymienione w niniejszej Konwencji zostały naruszone w jednym z państw członkowskich, powinien najpierw skierować skargę do kompetentnego organu krajowego. Jeżeli nie rozwiąże to problemu, można złożyć skargę bezpośrednio do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu.

Artykuł 52. Zasięganie informacji przez Sekretarza Generalnego

Na żądanie Sekretarza Generalnego Rady Europy rząd złoży wyjaśnienie w sprawie sposobu, w jaki prawo wewnętrzne chroni prawa wymienione w niniejszej Konwencji.

Protokoły do Konwencji**Artykuł 1. Protokołu nr 1 Ochrona własności**

Każda osoba ma prawo do posiadania i korzystania z mienia.

Artykuł 2. Protokołu nr 1 Prawo do nauki

Każdy ma prawo do nauki.

Artykuł 3. Protokołu nr 1 Prawo do wolnych wyborów

Każdy ma prawo do wyboru władz swojego kraju w tajnym głosowaniu.

Artykuł 2. Protokołu nr 4 Prawo do swobodnego poruszania się

Każdy, kto przebywa legalnie na terytorium państwa, ma prawo do swobodnego poruszania się i do swobodnego wyboru miejsca zamieszkania na tym terytorium.

Artykuł 1. Protokołu nr 6 Zniesienie kary śmierci

Nikt nie może być skazany na karę śmierci przez państwo ani nie może nastąpić jej wykonanie.

Artykuł 2. Protokołu nr 7 Prawo do środka odwoławczego w sprawach karnych

Każdy, kto został uznany za winnego popełnienia przestępstwa, ma prawo do odwołania do sądu wyższej instancji.

Artykuł 3. Protokołu nr 7 Odszkodowanie za niesłuszne skazanie

Każdemu, kto został uznany za winnego popełnienia przestępstwa, a następnie został uniewinniony, przysługuje odszkodowanie.

Artykuł 1. Protokołu nr 12 Ogólny zakaz dyskryminacji

Nikt nie może być dyskryminowany przez władze publiczne z takich powodów, jak np. kolor skóry, płeć, język, przekonania polityczne, religia czy pochodzenie.

6.3 INNE ŹRÓDŁA MATERIAŁÓW DO WALKI Z MOWĄ NIENAWIŚCI W SIECI

Jeśli masz czas i ochotę, by dowiedzieć się więcej na temat mowy nienawiści w sieci oraz poznać inne ćwiczenia edukacyjne do przeprowadzenia w grupie, spójrz na kilka zamieszczonych poniżej wstępnych propozycji. Nie jest to lista wyczerpująca, a tylko wskazanie drogi do dalszych poszukiwań!

Rada Europy

- **Kompas** – podręcznik Rady Europy do edukacji młodzieży o prawach człowieka; **Kompasik** – podręcznik do edukacji o prawach człowieka dla dzieci; Inne zasoby służące edukacji o prawach człowieka i edukacji antyrasistowskiej dla młodzieży:

www.coe.int/compass

Polskie wersje językowe *Kompasu* i *Kompasika* są dostępne w Bibliotece Cyfrowej Ośrodka Rozwoju Edukacji

www.bc.ore.edu.pl

- **Internet Literacy Handbook** – internetowe narzędzie edukacyjne dla rodziców, nauczycieli i młodzieży, służące rozwijaniu umiejętności posługiwania się Internetem:

www.coe.int/t/dghl/standardsetting/internetliteracy/Source/Lit_handbook_3rd_en.swf

- **„Przez dzikie internetowe lasy”** – internetowa gra dla dzieci służąca poznaniu podstawowych zasad bezpieczeństwa w Internecie:

www.wildwebwoods.org/popup_langSelection.php

- **Manual on Hate Speech** – podręcznik na temat mowy nienawiści autorstwa Anne Weber, Council of Europe Publishing, Strasbourg 2009.

- **Starting Points for Combating Hate Speech Online** – trzy analizy przypadków mowy nienawiści w sieci i sposobów reagowania na nią, autorzy: Gavan Titley, Ellie Keen i László Földi, Council of Europe Publishing, Strasbourg 2012.

- Główna strona internetowa Rady Europy poświęcona mediom i wolności wyrażania opinii:

www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Themes/Education_en.asp

- Strona internetowa Programu Pestalozziego Rady Europy dotycząca znajomości mediów:

www.coe.int/en/web/pestalozzi

- Tematyczne zestawienia danych (m.in. na temat mowy nienawiści) Europejskiego Trybunału Praw Człowieka:

www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Press/Information+sheets/Factsheets/

- Lista rekomendacji, rezolucji i deklaracji Komitetu Ministrów przyjętych w dziedzinie mediów:

www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media//Doc/CM/CM_texts_en.pdf

Inne źródła i linki

- **Insafe** to europejska sieć ośrodków edukacyjnych promujących bezpieczne i odpowiedzialne korzystanie z Internetu i urządzeń mobilnych wśród młodzieży:

www.saferinternet.org/home

- **Insafe Good Practice Guide** – informator Insafe o dobrych praktykach – zestawienie materiałów dla młodzieży, pełny raport:

www.saferinternet.org/c/document_library/get_file?uuid=eb60c451-5826-459e-a89f-d8aa6aa33440&groupId=10137

- **Teachtoday** to portal informacyjny i doradczy dla szkół poświęcony pozytywnemu, odpowiedzialnemu i bezpiecznemu korzystaniu z nowych technologii:

www.teachtoday.eu

- Strona internetowa **MediaSmarts** zawiera wiele różnych ćwiczeń edukacyjnych, dodatkowych informacji i narzędzi w zakresie korzystania z Internetu:

www.mediasmarts.ca

- Strona internetowa Childnet International pod nazwą **Chatdanger** to strona edukacyjna dla młodzieży służąca poznaniu tematyki bezpieczeństwa w sieci w zakresie interaktywnych usług internetowych, takich jak czaty, komunikatory, gry internetowe, poczta elektroniczna i urządzenia mobilne:

www.chatdanger.com

- **Web We Want** to podręcznik edukacyjny przygotowany przez młodzież dla młodzieży w wieku od 13 do 16 lat, poświęcony umiejętności korzystania z Internetu:

<http://webwewant.eu/>

- **European Schoolnet** - sieć 30 europejskich Ministerstw Edukacji - służy nauczycielom i uczniom materiałami na temat społeczeństwa opartego na wiedzy i korzystaniu z Internetu:

www.eun.org/

- **Europejskie Centrum im. Wergelanda** zapewnia szeroki wachlarz materiałów edukacyjnych służących edukacji o prawach człowieka:

www.theewc.org/

- Niezbędnik **Anti-Defamation League** zawiera propozycję działań przeciwko nienawiści w sieci:

www.adl.org/assets/pdf/combating-hate/ADL-Responding-to-Cyberhate-Toolkit.pdf

- **INACH - Międzynarodowa Sieć Przeciwko Nienawiści w Sieci** - grupuje i wspiera organizacje, które promują szacunek, odpowiedzialność i obywatelskie postawy w Internecie, a także walczą z nienawiścią w sieci i podnoszą świadomość na temat dyskryminacji w świecie wirtualnym:

www.inach.net/

- **Telefony zaufania INHOPE Hotlines** umożliwiają każdemu anonimowe zgłoszenie treści internetowych, takich jak materiały przedstawiające seksualne wykorzystywanie dzieci, które mogą być nielegalne:

www.inhope.org/gns/home.aspx

W Polsce:

- **HejtStop** to projekt Stowarzyszenia Projekt: Polska, który ma na celu wyeliminowanie nienawistnych, rasistowskich, homofobicznych napisów i symboli z murów czy budynków polskich miast. Wulgarnie i obraźliwe napisy pojawiające się w przestrzeni publicznej można zgłaszać na:

<http://hejtstop.pl/>

- **Fundacja KLAMRA** zajmuje się zgłaszaniem przypadków mowy nienawiści organom ścigania, a także - wspólnie z uczestnikami/uczestniczkami artystycznych warsztatów antydyskryminacyjnych - tworzy murale przeciwko mowie nienawiści w przestrzeni publicznej:

<http://klamra.org/>

- **Stowarzyszenie przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii „Otwarta Rzeczpospolita”** prowadzi działania edukacyjne, dokumentuje przejawy uprzedzeń etnicznych, religijnych i rasowych oraz podejmuje interwencje, także na drodze prawnej:

<http://www.otwarta.org/>

- Strona **mowanienawisci.info** jest bazą wiedzy nt. mowy nienawiści - zawiera, definicje, polskie i europejskie akty prawne, dostępne publikacje (badania, analizy, raporty i monitoring) oraz materiały edukacyjne dla różnych grup docelowych. Można tam znaleźć informacje o akcjach i kampaniach społecznych oraz kontakty do organizacji zajmujących się przeciwdziałaniem mowie nienawiści. Strona zawiera również wskazówki, w jaki sposób można zgłosić nienawistne treści w internecie.

Działania Rady Europy na rzecz demokracji są silnie zakorzenione w systemie edukacji - dotyczy to zarówno nauczania w szkołach, jak i procesu uczenia się demokratycznych praktyk przez całe życie poprzez wykorzystanie metod edukacji nieformalnej. Edukacja o prawach człowieka i edukacja obywatelska stanowią integralną część działań koniecznych dla zapewnienia trwałości demokracji.

Mowa nienawiści jest jednym z najbardziej niepokojących przejawów rasizmu i dyskryminacji, które występują w całej Europie i znalazły podatny grunt w Internecie oraz mediach społecznościowych. Mowa nienawiści w sieci to jednak tylko wierzchołek góry lodowej nietolerancji i etnocentryzmu. Oddziałuje ona bezpośrednio na młodych ludzi, którzy stają się zarówno sprawcami, jak i ofiarami naruszeń praw człowieka w sieci. Europa potrzebuje dziś, aby młodzi ludzie zadbali o prawa człowieka i je chronili. Jest to konieczne dla przetrwania demokracji.

Podręcznik *Zakładki* powstał jako wsparcie Kampanii młodych na rzecz praw człowieka w internecie „Bez nienawiści”. Publikacja ta ma służyć edukatorom zajmującym się problemem mowy nienawiści w sieci z perspektywy praw człowieka zarówno w ramach formalnego systemu edukacji, jak i poza nim. Podręcznik został opracowany z myślą o młodzieży w wieku od 13 do 18 lat, przy czym poszczególne ćwiczenia można dostosować do potrzeb pozostałych grup wiekowych.

www.coe.int

Rada Europy jest jedną z najważniejszych europejskich organizacji zajmujących się prawami człowieka. Obejmuje 47 państw członkowskich, spośród których 28 należy również do Unii Europejskiej. Wszyscy członkowie Rady Europy podpisali Europejską Konwencję Praw Człowieka, która ma zapewniać ochronę praw człowieka, wartości demokratycznych oraz rządów prawa. Europejski Trybunał Praw Człowieka nadzoruje wdrażanie Konwencji w państwach członkowskich.

www.nohatespeechmovement.org | www.beznienawisci.pl

